

ΕΥΝΑΠΙΟΣ

ΑΠΑΝΤΑ

*Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν,
Ἀποσπάσματα ἱστορικά*

501 «ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ»

Ἐκδότης Ὀδυσσεὺς Χατζόπουλος

Ο Ευνάπιος ήταν φιλόσοφος και ρητοροδιδάσκαλος της αυτοκρατορικής εποχής. Γεννήθηκε στις Σάρδεις το 346 μ.Χ. Σε ηλικία δεκαέξι ετών πήγε στην Αθήνα, κοντά στον χριστιανό φιλόσοφο Προαιρέσιο. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του δασκάλου του δεν επηρέασαν τον Ευνάπιο, που παρέμεινε πιστός στην εθνική θρησκεία. Μετά από πέντε χρόνια παραμονής στην Αθήνα επέστρεψε στη γενέτειρά του, όπου αφοσιώθηκε στον νεοπλατωνικό Χρυσάνθιο, παραδίδοντας μαθήματα φιλοσοφίας και ασκώντας το επάγγελμα του γιατρού. Πέθανε το 420.

Ο Ευνάπιος έζησε σε εποχή πολιτικών και θρησκευτικών ανακατατάξεων. Είδε την επίσημη κατάργηση του παγανισμού το 391 από τον Μέγα Θεοδόσιο και την εισβολή των Γότθων στην Ελλάδα το 395. Έζησε από κοντά τις συγκρούσεις των δύο θρησκειών και την απαρχή της διχοτόμησης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Έγραψε δύο έργα. Από το πρώτο, που επιγράφεται *Χρονική ιστορία ή μετὰ Δέξιππον*, σώζονται μόνο επιτομές. Πρωταγωνιστική είναι η μορφή του αυτοκράτορα Ιουλιανού, τον οποίο ο Ευνάπιος θαύμαζε υπερβολικά. Το άλλο έργο του, οι *Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν*, σώζεται πλήρες και δίνει μία ενδιαφέρουσα εικόνα της πνευματικής ζωής του 3ου και του 4ου μ.Χ. αιώνα.

Ευνάπιος

Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν
Ἀποσπάσματα ἱστορικά

Για τη σειρά της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας «ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ» ελήφθησαν υπόψη οι στερεότυπες εκδόσεις *Oxford Classical Texts* και *BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft* καθώς και οι:

- *Loeb Classical Library*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann Ltd.
- *Les Belles Lettres*. Collection des Universités de France, publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé.
- *Tusculum Bücherei*. Heimeran Verlag, München.
- *I poeti greci tradotti da Ettore Romagnoli*. Bologna, Nicola Zanichelli editore.
- *Pubblicazioni dell' istituto universario di magistero di Catania*. Serie filosofica. Testi e documenti.
-
- *Les auteurs grecs expliqués d'après une méthode nouvelle par deux traductions françaises*: l'une littéraire et juxtapuée présentant le mot-à-mot français en regard des mots grecs correspondants, l'autre corrigée et précédée du texte grec. Paris, Librairie Hachette et Cie.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΕΙΡΑΣ
Ὅδυσσέας Χατζόπουλος

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΡΓΟΥ
Ἀθηνᾶ Χατζοπούλου

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
501 ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ 501

ΕΥΝΑΠΙΟΣ

Α Π Α Ν Τ Α

Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν
Ἀποσπάσματα ἱστορικά

Κ Α Κ Τ Ο Σ

Αποκλειστική ιδιοκτησία

© ΚΑΚΤΟΣ 1992

Κάθε τόμος της παρούσας σειράς
είναι αυτοτελές έργο, δεκτικό χωριστής
εκμετάλλευσης, και πωλείται χωριστά.

Εισαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια
Φιλολογική Ομάδα Κάκτου

Πρώτη έκδοση
2000

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΚΤΟΣ

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Πανεπιστημίου 46 Αθήνα 106 78

Τηλ. 38.40.524 - 38.44.458

Fax: 33.03.098

ΚΑΚΤΟΣ EDITIONS

ODYSSEAS HATZOPOULOS & CO.

46, Panepistimiou Athens 106 78

Tel. 38.40.524 - 38.44.458

Fax: 33.03.098

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
Κείμενο - Μετάφραση	15
<i>Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν.</i>	17
<i>Ἀποσπάσματα ἱστορικά</i>	209
Σχόλια	251

Εισαγωγή

Οι πληροφορίες που έχουμε για τον Ευνάπιο, φιλόσοφο και ρητοροδιδάσκαλο της αυτοκρατορικής εποχής, προέρχονται κυρίως από τις αναφορές που κάνει ο ίδιος για τη ζωή του στο έργο του *Βίοι φιλοσόφων και σοφιστῶν*. Γεννήθηκε στις Σάρδεις της Λυδίας το 346 μ.Χ. Το ανήσυχο πνεύμα του τον οδήγησε πολύ νωρίς στον χώρο της φιλοσοφίας. Σε ηλικία δεκαέξι ετών πήγε στην Αθήνα και σπούδασε κοντά στον χριστιανό φιλόσοφο Προαιρέσιο. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του δασκάλου του δεν επηρέασαν τον Ευνάπιο, που παρέμεινε πιστός στην εθνική θρησκεία και, όπως αναφέρεται, μυήθηκε και στα Ελευσίνια μυστήρια.

Μετά από πέντε χρόνια παραμονής στην Αθήνα κι ενώ ετοιμαζόταν να ταξιδέψει στην Αίγυπτο, οι γονείς του τον κάλεσαν να επιστρέψει στις Σάρδεις το 367. Στη λυδική πρωτεύουσα θα συνεχίσει τη δραστηριότητά του, αφοσιωμένος στον νεοπλατωνικό Χρυσάνθιο και παραδίδοντας ταυτόχρονα μαθήματα φιλοσοφίας. Άσκησε το επάγγελμα του γιατρού και συνέγραψε έργα φιλοσοφικοϊστορικά. Πέθανε το 420.

Ο Ευνάπιος έζησε σε εποχή πολιτικών και θρησκευ-

τικών μεταβολών. Είδε την επίσημη κατάργηση του παγανισμού το 391 από τον Μέγα Θεοδοσίον και την εισβολή των Γότθων στην Ελλάδα το 395. Ανήκει στη γενιά των εθνικών φιλοσόφων που εξέφρασαν τις απόψεις τους υπό τον φόβο των διώξεων και των εκτελέσεων από τους χριστιανούς αυτοκράτορες. Έζησε από κοντά τις συγκρούσεις των δύο θρησκειών, την απαρχή της διχοτόμησης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, την αναζωπύρωση του περσικού κινδύνου και τις βαρβαρικές επιδρομές στη Βαλκανική.

Φέρεται ως συγγραφέας δύο έργων: Το πρώτο είναι συνέχεια των *Χρονικών* του Δεξιππου και επιγράφεται *Χρονική ιστορία ή μετά Δεξιππον*. Το έργο αποτελούνταν από δεκατέσσερα βιβλία και κάλυπτε την περίοδο από τον θάνατο του Κλαυδίου Β' (270 μ.Χ.) μέχρι το 404 μ.Χ. Από αυτό σώζονται μόνο επιτομές στον Φώτιο, τον Κωνσταντίνο τον Πορφυρογέννητο και τη Σούδα. Πρωταγωνιστική στο έργο είναι η μορφή του αυτοκράτορα Ιουλιανού, τον οποίο ο Ευάπιος θαύμαζε υπερβολικά.

Τα *Χρονικά* θα ήταν πραγματικά πολύτιμος ιστορικός σύμβουλος για την εποχή, δεδομένου ότι ο συγγραφέας τους υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων που κατέγραψε· αυτή όμως η μαρτυρία για τον ύστατο αγώνα των Εθνικών ενάντια στη νέα θρησκεία και για τους πολέμους των Βυζαντινών αυτοκρατόρων στην Ανατολή έχει στο μεγαλύτερο της μέρος χαθεί.

Το άλλο έργο του Ευάπιου είναι οι *Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν*, και αυτό σώζεται πλήρες. Οι *Βίοι* παραδίδουν μία ενδιαφέρουσα εικόνα της πνευματικής ζωής του 3ου και 4ου μ.Χ. αιώνα και ταυτόχρονα αποκαλύπτουν άγνωστες πτυχές του κοινωνικού βίου της εποχής. Ο συγγραφέας, μέσα από τις βιογραφίες των φιλοσόφων, αφήνει να φανούν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις της σύγ-

χρονης του πνευματικής ελίτ. Ασκει με λογοτεχνικό φανατισμό αρνητική κριτική στον χριστιανισμό, ενώ σε κάθε περίπτωση δεν κρύβει τον υπέρμετρο ενθουσιασμό του για τους φίλους και δασκάλους του. Το ύφος της γραφής του είναι ιδιάζον, συχνά εξεζητημένο και σκοτεινό. Πολλές φορές μεγαλοποιεί τα πράγματα χρησιμοποιώντας πομπώδεις εκφράσεις. Η αφήγησή του είναι ρητορική και προσπαθεί να μιμηθεί τον βιογράφο του 2ου αι. μ.Χ. Φιλόστρατο, χωρίς ωστόσο να καταφέρνει να τον φτάσει. Η γλώσσα του ωστόσο είναι ζωντανή και παραστατική. Περιγράφει χαρακτηριστικά κάποιες συνήθειες της εποχής, όπως το ντύσιμο των σοφιστών, των επάρχων και των μοναχών χριστιανών. Αφήνει έξω από το έργο του τους ανάξιους λόγου και δίνει έμφαση στις περιπτώσεις όπου οι σοφιστές απέδειξαν την ευφυΐα και τις ικανότητές τους. Αρκετές φορές παρεκβαίνει από τα ιστορούμενα γεγονότα με αποτέλεσμα να αποπροσανατολίζει τον αναγνώστη. Ο λόγος του παραπέμπει ευθέως στον ασιατισμό, το λογοτεχνικό εκείνο ύφος που άρχισε να διαμορφώνεται τον 3ο π.Χ. αιώνα ως αντίδραση στον αττικισμό. Η σχολή εμφανίστηκε στη Μικρά Ασία και επιδίωξε να αντικαταστήσει τη συμμετρική της αττικής σχολής με τη διατάραξη της γλωσσικής μορφής και τον παράξενο συνδυασμό σκέψεων και ηχητικών εκφράσεων. Ο αττικισμός, αντίθετα, μιμείται το αττικό ύφος της κλασικής εποχής. Οι ασιανιστές ρήτορες είναι εντυπωσιακοί και πομπώδεις στις εκφράσεις τους και απευθύνονται στα συναισθήματα του ακροατή· οι αττικιστές μιμούνται τους κλασικούς συγγραφείς και επιδιώκουν την απλότητα του ύφους.

Ο Ευνάπιος στους *Βίους* του διακρίνει ανάμεσα σε φιλοσόφους και σοφιστές. Η φιλοσοφία εκείνη την εποχή δεν προσέφερε καινούρια πράγματα και αντλούσε τις θεω-

ρίες της από το παρελθόν. Τα λόγια του Πυθαγόρα, του Σωκράτη, του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη βρίσκονταν διαρκώς στο στόμα των φιλοσόφων του 3ου και του 4ου μ.Χ. αιώνα. Η σοφιστική απαιτούσε γνώση των αρχαίων ποιητών και πεζογράφων και ταυτιζόταν με τη ρητορική. Σκοπός της σοφιστικής ρητορικής ήταν να κινήσει το ενδιαφέρον του ακροατηρίου και να προσφέρει μια επιφανειακή μάλλον παρά βαθύτερη γνώση.

Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά του συγγραφέα στους ιατροσοφιστές, τους γιατρούς που ερμήνευαν τις αρρώστιες με τη μέθοδο των σοφιστών. Αυτοί επιδίωκαν με διάφορα επιχειρήματα να αλλάξουν την ψυχολογία του ασθενούς και να τον κάνουν να πιστέψει ότι είναι καλά. Επειδή αρκετοί αγνοούσαν την πρακτική εφαρμογή της ιατρικής, χαρακτηρίζονταν περιπαικτικά λογίατροι.

Ο Ευνάπιος αρχίζει το έργο του με τον Ξενοφώντα, έναν φιλόσοφο και στρατηγό, παράδειγμα για τους μεταγενέστερους. Δηλώνει ότι θα καταγράψει τα κύρια έργα των φιλοσόφων και όχι τα επουσιώδη. Αναφέρει τον Πορφύριο και τον Σωτίωνα, ιστορικούς της φιλοσοφίας, καθώς και τον Φιλόστρατο, ο οποίος συνέγραψε βίους σοφιστών. Αναγνωρίζει τρεις γενιές φιλοσόφων: Η πρώτη γενιά φτάνει ως τον Πλάτωνα, η δεύτερη μέχρι τον Κλαύδιο και τον Νέρωνα (περίπου 50 μ.Χ.) και η τρίτη μέχρι την εποχή του αυτοκράτορα Σεπτιμίου Σεβήρου (γύρω στο 200 μ.Χ.). Χρησιμοποιεί παρομοιώσεις και κοινοτοπίες (συχνά ανατρέχει στον Όμηρο), ενώ είναι έκδηλη η αδυναμία του στην περιγραφή ρητορικών διενέξεων. Με νεοπλατωνικό προσανατολισμό ο ίδιος, είναι φυσικό να αφιερώνει μεγάλη έκταση της συγγραφής του στους νεοπλατωνικούς Ιάμβλιχο, Λιδέσιο, Χρυσάνθιο καθώς και στον Ιουλιανό. Εντυπωσιακή είναι η αναφορά του σε μια γυναίκα, τη Σωσιπάτρα από την Έφεσο, στην οποία αποδίδει υπερ-

φυσικές ικανότητες. Η θλίψη, η αγανάκτηση και η οργή του Ευνάπιου μετά την καταστροφή του Σεραπείου από τους χριστιανούς δικαιολογεί τα βαριά λόγια («γουρούνια, ανέντιμοι, δούλοι») με τα οποία τους χαρακτηρίζει. Κι ο ίδιος, άλλωστε, δεν ήταν απαλλαγμένος από κάποια προκατάληψη και θρησκευτικό φανατισμό.

Ενδιαφέρουσα είναι και η εικόνα του ανταγωνισμού ανάμεσα στις φιλοσοφικές σχολές για την απόκτηση καινούριων μαθητών. Στα λιμάνια μεγάλων πνευματικών κέντρων (Αθήνα, Ρώμη, Αλεξάνδρεια, Κωνσταντινούπολη κ.ά.) κάθε σχολή είχε τους ανθρώπους της, οι οποίοι περίμεναν την άφιξη των πλοίων για να «απαγάγουν» τους φιλόδοξους και φιλομαθείς νέους.

Το έργο του, που το αφιερώνει στον Χρυσάνθιο, έχει ίσως περιορισμένη ιστορική αξία, διατηρεί όμως τη σημασία του για όσες βιογραφικές πληροφορίες περισώζει σχετικά με σοφιστές και φιλοσόφους.

Οι κυριότεροι βιογραφούμενοι στο έργο του Ευναπίου είναι:

Φιλόσοφοι: Πλωτίνος, Πορφύριος από την Τύρο, Λογγίνος, Ιάμβλιχος από τη Χαλκίδα της Συρίας, Αιδέσιος από την Καππαδοκία, Χρυσάνθιος από τις Σάρδεις, Ιουλιανός ο Παραβάτης, Σώπατρος από την Απάμεια της Συρίας, Ευστάθιος, Σωσιπάτρα και Μάξιμος από την Έφεσο, Πρίσκος από τη Θεσπρωτία, Νυμφιδιανός από τη Σμύρνη.

Σοφιστές: Ιουλιανός από την Καππαδοκία, Προαιρέσιος από την Αρμενία, Επιφάνιος από τη Συρία, Ανατόλιος, Διόφαντος από την Αραβία, Σώπολις, Ιμέριος από τη Βιθυνία, Λιβάνιος από την Αντιόχεια της Κοίλης Συρίας, Ακάχιος από την Καισάρεια.

Ιατροσοφιστές: Ζήνων ο Κύπριος, Μάγνος από την Αντιόχεια, Ορειδάσιος από την Πέργαμο, Ιωνικός από τις Σάρδεις.

Κείμενο - Μετάφραση

ΒΙΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΚΑΙ ΣΟΦΙΣΤΩΝ

- I 1. Ξενοφῶν ὁ φιλόσοφος, ἀνὴρ μόνος ἐξ ἀπάντων
φιλοσόφων ἐν λόγοις τε καὶ ἔργοις φιλοσοφίαν
κοσμήσας (τὰ μὲν ἐς λόγους ἔστι τε ἐν γράμμασι
καὶ ἠθικὴν ἀρετὴν γράφει, τὰ δὲ ἐν πράξεσιν τε ἦν
ἄριστος, ἀλλὰ καὶ ἐγέννα στρατηγούς τοῖς ὑποδεί-
2 γμασιν· ὁ γοῦν μέγας Ἀλέξανδρος οὐκ ἂν ἐγένετο
μέγας, εἰ μὴ Ξενοφῶν) καὶ τὰ πάρεργά φησι δεῖν
τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν ἀναγράφειν. ἐμοὶ δὲ οὐκ εἰς
τὰ πάρεργα τῶν σπουδαίων ὁ λόγος φέρει τὴν γραφήν,
ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα. εἰ γὰρ τὸ παίγνιον τῆς ἀρετῆς
ἄξιον λόγου, ἀσεβοῖτο ἂν πάντως τὸ σπουδαζόμενον
3 σιωπώμενον. διαλεχθήσεται δὲ ὁ λόγος τοῖς ἐντυγ-
χάνειν βουλομένοις, οὔτε περὶ πάντων ἀσφαλῶς (οὐ
γὰρ πάντα ἀκριβῶς ἦν ἀναλέγεσθαι), οὔτε ἀποκρίνων
ἀλλήλων φιλοσόφους ἀρίστους καὶ ῥήτορας, ἀλλὰ
4 παρατιθείς ἐκάστω τὸ ἐπιτήδευμα. τὸ δὲ ἄριστος
ὅτι ἦν εἰς ἄκρον ὁ γραφόμενος ὑπὸ τοῦ λόγου, τῷ
βουλομένῳ ταῦτα δικάζειν ἐκ τῶν ὑποκειμένων σημεί-
ων καταλιμπάνει (βούλεται μὲν γάρ) ὁ ταῦτα γράφων.
5 καὶ ὑπομνήμασιν ἀκριβῶς ἐντετύχηκεν, δι' ὧν, ἥ

Ι. Ο φιλόσοφος Ξενοφών ήταν ο μόνος απ' όλους τους φιλοσόφους που κόσμησε με λόγια και έργα τη φιλοσοφία (όσον αφορά τα λόγια, υπάρχουν στα συγγράμματά του, όπου γράφει για την ηθική αρετή, όσον αφορά τις πράξεις ήταν άριστος, αλλά και με τα παραδείγματά του δημιουργούσε στρατηγούς· ο Μέγας Αλέξανδρος, για παράδειγμα, δεν θα γινόταν μεγάλος, εάν δεν ήταν ο Ξενοφών¹⁾) και υποστηρίζει ότι πρέπει να καταγράφονται και τα επουσιώδη έργα των σπουδαίων αντρών. Εγώ όμως δεν γράφω στην πραγματεία μου για τα επουσιώδη αλλά για τα κύρια έργα των σπουδαίων αντρών. Γιατί, αν ακόμα και το παιχνίδι της αρετής είναι άξιο λόγου, θα ήταν πέρα για πέρα ασέβεια να αποσιωπάται η σοβαρή της πλευρά. Η πραγματεία μου, για όσους θελήσουν να τη διαβάσουν, δεν θα μιλάει για όλα με κάθε σιγουριά (γιατί δεν ήταν δυνατόν να συλλεγούν όλα τα στοιχεία με ακρίβεια) ούτε θα κάνει διάκριση μεταξύ άριστων φιλοσόφων και ρητόρων, αλλά θα παραθέτει την κύρια ενασχόληση του καθενός. Όσο για το αν ήταν πέρα ως πέρα άριστο το περιγραφόμενο πρόσωπο, ο συγγραφέας του έργου το αφήνει (αυτό άλλωστε επιδιώκει) να το κρίνει όποιος θέλει με βάση τα στοιχεία που παραθέτει. Επίσης έχει μελετήσει με κάθε ακρίβεια υπομνήματα άλλων, και

διαμαρτάνων τῆς ἀληθείας, ἐφ' ἑτέρους ἀναφέρει τὸ ἀμάρτημα, ὥσπερ ἀγαθός τις μαθητῆς κακῶν τετυχηκῶς διδασκάλων, ἢ κατηγοριῶν ἀλήθειαν ἔχει καὶ τοὺς ἡγουμένους ἀξίους θαύματος, καὶ τό γε ἴδιον ἔργον αὐτοῦ καθαρὸν εἶη καὶ ἀμώμητον, ἀκο-
 6 λουθήσαντος οἷς ἀκολουθεῖν προσῆκεν. ἐπεὶ δὲ ὀλίγοι τε ἢ παντελῶς ἐλάχιστοί τινες ἦσαν οἱ περὶ τούτων γράφοντες, ἵνα τοῦτο εἴπη τις μόνον, οὔτε τὰ ἀπὸ τῶν πρότερον γραφέντων λήσεται τοὺς ἐντυγχάνοντας, οὔτε τὰ ἐξ ἀκοῆς ἐς τόνδε καθήκοντα τὸν χρόνον, ἀλλ' ἀμφοτέροις ἀποδοθήσεται τὸ πρέπον, τῶν μὲν γεγραμμένων κινηθῆναι μηδέν, τὰ δὲ ἐκ τῆς ἀκοῆς ὑπὸ τοῦ χρόνου κατασειόμενα καὶ μεταβάλλοντα διαπῆξαι καὶ στηρίξαι τῇ γραφῇ πρὸς τὸ στάσιμον καὶ μονιμώτερον.

- II 1. Τὴν φιλόσοφον ἱστορίαν καὶ τοὺς τῶν φιλοσόφων ἀνδρῶν βίους Πορφύριος καὶ Σωτίων ἀνελέξαντο. ἀλλ' ὁ μὲν Πορφύριος (οὕτω συμβάν) εἰς Πλάτωνα
 2 ἐτελεύτα καὶ τοὺς ἐκείνου χρόνους· Σωτίων δὲ καὶ καταβάς φαίνεται, καίτοι γε ὁ Πορφύριος ἦν νεώτερος. τῆς δὲ ἐν τῷ μέσῳ φορᾶς φιλοσόφων τε ἀνδρῶν καὶ σοφιστῶν ἀδιηγήτου γενομένης κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ ποικίλον τῆς ἀρετῆς, Φιλόστρατος μὲν ὁ Λήμνιος τοὺς τῶν ἀρίστων <σοφιστῶν> ἐξ ἐπιδρομῆς μετὰ χάριτος παρέπτυσε βίους, φιλοσόφων δὲ οὐδείς
 3 ἀκριβῶς ἀνέγραψεν· ἐν οἷς Ἀμμωνίος τε ἦν ὁ ἐξ Αἰγύπτου, Πλουτάρχου τοῦ θειοτάτου γεγονώς διδάσκαλος, Πλούταρχος τε αὐτός, ἡ φιλοσοφίας ἀπάσης ἀφροδίτη καὶ λύρα, Εὐφράτης τε ὁ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ Δίων ὁ ἐκ Βιθυνίας ὃν ἐπεκάλουν Χρυσόστομον, Ἀπολλώνιος τε ὁ ἐκ Τυάνων, οὐκέτι φιλόσοφος·

επομένως, αν ξεφεύγει απ' την αλήθεια, το σφάλμα θα μπορούσε να επιρριφθεί σε άλλους, όπως στην περίπτωση ενός επιμελούς μαθητή που έχει πέσει σε κακούς δασκάλους· ή, αν οι κρίσεις του είναι σωστές και αυτοί που τον καθοδήγησαν αξιοθαύμαστοι, τότε και το δικό του έργο θα μπορούσε να θεωρηθεί άμεμπτο και άψογο, αφού ακολούθησε αυτούς που έπρεπε να ακολουθήσει. Επειδή όμως ήταν λίγοι ή, για να πούμε την αλήθεια, εντελώς ελάχιστοι όσοι έγραψαν γι' αυτά, ούτε τα παλαιότερα γραπτά θα αγνοήσουν οι αναγνώστες ούτε την προφορική παράδοση που έφτασε ως τις μέρες μας, αλλά και στα δύο θα αποδοθεί ό,τι τους αρμόζει· τα γραπτά δηλαδή δεν θα μεταβληθούν καθόλου, ενώ η προφορική παράδοση, που φθείρεται και μεταβάλλεται με τον χρόνο, θα παγιωθεί και θα στερεωθεί με τη γραφή, ώστε να γίνει σταθερή και μονιμότερη.

II. Ο Πορφύριος και ο Σωτίων² συνέθεσαν την ιστορία της φιλοσοφίας και τους βίους των φιλοσόφων. Αλλά ο Πορφύριος (έτσι έτυχε) σταμάτησε στον Πλάτωνα και στους χρόνους του, ενώ ο Σωτίων φαίνεται ότι συνέχισε, μολονότι ο Πορφύριος³ ήταν νεότερος. Οι φιλόσοφοι και οι σοφιστές που αναδείχτηκαν κατά την ενδιάμεση περίοδο δεν έτυχε να μνημονευθούν με τον τρόπο που θα ταίριαζε στη μεγάλη και ποικίλη αξία τους. Ο Φιλόστρατος ο Λήμιος⁴ κατέγραψε τους βίους των καλύτερων σοφιστών επιπόλαια αλλά με χαριτωμένο τρόπο, βίους φιλοσόφων όμως κανείς δεν έγραψε με ακρίβεια. Ανάμεσά τους ήταν ο Αμμώνιος από την Αίγυπτο, ο δάσκαλος του θεϊκού Πλουτάρχου, ο ίδιος ο Πλούταρχος, η ομορφιά και ο λυρισμός όλης της φιλοσοφίας, επίσης ο Ευφράτης από την Αίγυπτο, ο Δίων από τη Βιθυνία, τον οποίο αποκαλούσαν Χρυσόστομο, και ο Απολλώνιος από τα Τύανα⁵, που δεν ήταν απλώς φιλόσοφος αλλά κάτι ανάμεσα

- 4 ἀλλ' ἦν τι θεῶν τι καὶ ἀνθρώπου μέσον. τὴν γὰρ Πυθαγόρειον φιλοσοφίαν ζηλώσας, πολὺ τὸ θεϊότερον καὶ ἐνεργὸν κατ' αὐτὴν ἐπεδείξατο. ἀλλὰ τὸ μὲν ἐς τοῦτον ὁ Λήμνιος ἐπετέλεσε Φιλόστρατος, βίον ἐπιγράψας Ἀπολλωνίου τὰ βιβλία, δέον Ἐπιδημίαν
- 5 ἐς ἀνθρώπους θεοῦ καλεῖν. Καρνεάδης δὲ ἦν κατὰ τούτους τοὺς χρόνους, καὶ τῶν κατὰ κυνισμὸν οὐκ ἀφανής, εἴ τινα καὶ κυνισμοῦ χρῆ λόγον ποιεῖσθαι, παρ' οἷς ἦν Μουσώνιος, καὶ Δημήτριος καὶ Μένιππος, καὶ ἕτεροί γέ τινες πλείους· οὗτοι δὲ ἦσαν ἐπιφανέστεροι. τούτων δὲ σαφεῖς μὲν καὶ ἀκριβεῖς οὐκ ἦν
- 6 ἀνευρεῖν τοὺς βίους, ἅτε μηδενὸς συγγεγραφότος, ὅσα γε ἡμᾶς εἰδέναι· ἱκανοὶ δὲ αὐτῶν ἦσαν τε καὶ εἰσι βίοι τὰ γράμματα, τοσαύτης ἀνάμεστα παιδείας καὶ θεωρίας ἔς τε ἠθικὴν ἀρετὴν καὶ ὅση πρὸς τὴν
- 7 τῶν ὄντων διήρατο καὶ ἀνέβλεψε φύσιν, τὴν ἄγνοιν τῶν δυναμένων ἀκολουθεῖν, ὥς ἀχλὺν τινα, σκεδάσσα. αὐτίκα οὖν ὁ θεσπέσιος Πλούταρχος τόν τε ἑαυτοῦ βίον ἀναγράφει τοῖς βιβλίοις ἐνδiesπαρμένως καὶ τὸν τοῦ διδασκάλου, καὶ ὅτι γε Ἀμμώνιος Ἀθήνησιν ἐτελεύτα, οὐ βίον προσειπών. καίτοι γε τὸ κάλλιστον αὐτοῦ τῶν συγγραμμάτων εἰσὶν οἱ καλούμενοι παράλληλοι βίοι τῶν ἀρίστων κατὰ ἔργα καὶ πράξεις
- 8 ἀνδρῶν· ἀλλὰ τὸ ἴδιον καὶ τοῦ διδασκάλου καθ' ἕκαστον τῶν βιβλίων ἐγκατέσπειρεν, ὥστε, εἴ τις ὀξυδορκοίῃ περὶ ταῦτα, [καὶ] ἀνιχνεύων κατὰ τὸ προσπίπτον καὶ φαινόμενον, καὶ σωφρόνως τὰ κατὰ μέρος ἀναλέγοιτο, δύνασθαι τὰ πλεῖστα τῶν βιωμένων αὐτοῖς εἰδέναι. Λουκιανὸς δὲ ὁ ἐκ Σαμοσάτων, ἀνὴρ σπουδαῖος ἐς τὸ γελασθῆναι, Δημόνακτος φιλοσόφου κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους βίον ἀνέγραψεν, ἐν ἐκείνῳ τε τῷ βιβλίῳ καὶ ἄλλοις ἐλαχίστοις δι' ὅλου σπουδάσας.

σε θεό και άνθρωπο. Ύπήρξε οπαδός της πυθαγόρειας φιλοσοφίας και ανέδειξε ό,τι πιο θείο και ζωντανό έκρυβε αυτή μέσα της. Γι' αυτόν έγραψε ο Φιλόστρατος ο Λήμνιος, που τιτλοφόρησε τα βιβλία του *Βίος Απολλωνίου*, ενώ έπρεπε να τα ονομάσει *Η εμφάνιση του θεού στους ανθρώπους*. Ο Καρνεάδης επίσης έζησε την ίδια εποχή και διακρίθηκε μεταξύ των οπαδών της Κυνικής σχολής, αν πρέπει να πούμε κάτι και για τους Κυνικούς⁶, στους οποίους συγκαταλεγόταν ο Μουσώνιος, ο Δημήτριος, ο Μένιππος και πολλοί άλλοι· αυτοί όμως ήταν οι πιο επιφανείς.

Σαφείς και ακριβείς πληροφορίες για τους βίους τους δεν ήταν δυνατό να βρεθούν, επειδή κανένας δεν τους έχει καταγράψει απ' όσο ξέρω εγώ τουλάχιστον. Τον ρόλο όμως του βίου έπαιζαν και παίζουν τα συγγράμματά τους, γεμάτα από τόσο ευρεία παιδεία, θεωρητική έρευνα στον τομέα της ηθικής αρετής και μελέτη της φύσης των όντων, που διαλύει την ομίχλη της άγνοιας όσων είναι άξιοι να τους παρακολουθήσουν. Για παράδειγμα, ο θεσπέσιος Πλούταρχος παρέχει στα βιβλία του διάσπαρτες βιογραφικές πληροφορίες για τον ίδιο και για τον δάσκαλό του και αναφέρει ότι ο Αμμώνιος πέθανε στην Αθήνα, χωρίς όμως να χαρακτηρίζει τα έργα του βίου. Ωστόσο, τα καλύτερα συγγράμματά του είναι οι ονομαζόμενοι *Παράλληλοι βίοι* των αρίστων στα έργα και στις πράξεις· για τη ζωή τη δική του όμως και του δασκάλου του έκανε σκόρπιες αναφορές στα βιβλία του, έτσι ώστε, αν κάποιος τις μελετούσε προσεχτικά, τις ανίχνευε με βάση ό,τι συναντούσε και τα γεγονότα και τις ξεδιάλεγε έξυπνα, θα μπορούσε να μάθει πάρα πολλά για τη ζωή τους. Ο Λουκιανός από τα Σαμόσατα, άντρας ικανός στο να προκαλεί το γέλιο, έγραψε τον βίο του Δημώνακτα⁷, φιλοσόφου της εποχής του, με ύφος σοβαρό σε εκείνο το βιβλίο καθώς και σε μερικά ακόμα, ελάχιστα.

2. Καὶ ταῦτά γε εἰς μνήμην ἐγὼ τίθεμαι, τοῦτο
 συνορῶν, ὅτι τὰ μὲν ἔλαθεν ἴσως ἡμᾶς, τὰ δὲ οὐκ
 2 ἔλαθεν. ἐκείνου δὲ καίπερ πολλὴν ποιούμενος φροντίδα
 καὶ σπουδὴν, τοῦ συνεχῇ καὶ περιγεγραμμένην εἰς
 ἀκρίβειαν ἱστορίαν τινὰ λαβεῖν τοῦ φιλοσόφου καὶ
 ῥητορικοῦ βίου τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν, εἴτα οὐ τυγχάνων
 τῆς ἐπιθυμίας, ταῦτόν τι τοῖς ἐρῶσιν ἐμμανῶς καὶ
 3 περιφλέκτως ἔπαθον. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, τὴν μὲν
 ἐρωμένην αὐτὴν ὀρῶντες καὶ τὸ περίψυκτον ἐν τῷ
 φαινομένῳ κάλλος, κάτω νεύουσιν, ὃ ζητοῦσιν ἰδεῖν
 4 ἐξασθενοῦντες, καὶ περιλαμπόμενοι· ἐὰν δὲ πέδιλον
 αὐτῆς ἢ πλόκιον ἢ ἐλλόβιον ἴδωσιν, ἐκείνων κατα-
 θαρσοῦντες, τὴν ψυχὴν τε τῇ ὄψει προσαφιάσι καὶ
 κατατήκονται πρὸς τῷ θεάματι, τὰ σύμβολα τοῦ
 κάλλους μᾶλλον ἢ τὸ κάλλος ὁρᾶν ἀνεχόμενοι καὶ
 5 στέργοντες. ἀγὼ πρὸς ταύτην ἐξώρμησα τὴν γραφὴν,
 τόσα ἢ κατὰ ἀκοήν, ἢ κατὰ ἀνάγνωσιν, ἢ κατὰ
 ἱστορίαν τῶν κατ' ἐμαυτὸν ἀνθρώπων μὴ παρελθεῖν
 σιωπῇ καὶ βασκάνως†, ἀλλ', εἰς ὅσον οἶόν τε ἦν
 ἀληθείας πρόθυρα καὶ πύλας προσκυνήσαντα,
 παραδοῦναι τοῖς μετὰ ταῦτα ἢ βουλομένοις ἀκούειν
 6 ἢ δυναμένοις ἀκολουθεῖν πρὸς τὸ κάλλιστον. ἔσχε
 μὲν οὖν διακοπὴν τινὰ καὶ ῥῆξιν ὁ χρόνος διὰ τὰς
 κοινὰς συμφοράς· τρίτη δὲ ἀνδρῶν ἐγένετο φορὰ (ἣ
 μὲν γὰρ δευτέρα μετὰ τὴν Πλάτωνος πᾶσιν ἐμφα-
 νὴς ἀνακεκήρυκται ὅτι †κατὰ τοὺς Κλαυδίου καὶ
 Νέρωνος†· τοὺς γὰρ ἀθλίους καὶ ἐνιαυσίους οὐ χρή
 γράφειν — οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ περὶ Γάλβαν, Βιτέλλιον,
 7 Ὅθωνα· Οὐέσπασιανὸς δὲ ὁ ἐπὶ τούτοις καὶ Τίτος
 καὶ ὅσοι μετὰ τούτους ἤρξαν —, ἵνα μὴ τοῦτο
 σπουδάζειν δόξωμεν· πλὴν ἐπιτρέχοντί γε καὶ συνελόντι

Αυτά θυμάμαι λοιπόν εγώ, ξέροντας καλά ότι μερικά ίσως έχουν διαφύγει την προσοχή μου, άλλα πάλι όχι. Μολονότι η πιο μεγάλη μου φροντίδα και έγνοια ήταν να δώσω μια συνεκτική, ακριβή και ολοκληρωμένη διήγηση του βίου των αρίστων αντρών σε σχέση με τη φιλοσοφία και τη ρητορική, ύστερα, επειδή δεν πέτυχα τον σκοπό μου, έπαθα ό,τι παθαίνουν όσοι ερωτεύονται φλογερά και παράφορα. Εκείνοι, βλέποντας την ίδια την αγαπημένη τους και την πολυπόθητη ωραιότητα της μορφής της, χαμηλώνουν το βλέμμα θαμπωμένοι, αδυνατώντας να δουν αυτό που λαχταρούν. Αν όμως τύχει να δουν το σανδάλι, το περιδέραιο ή το σκουλαρίκι της, αναθαρρεύουν, αφήνουν πάνω σε αυτό το βλέμμα τους και μαζί και την ψυχή τους και λιώνουν με το θέαμα, αντέχοντας και αρκούμενοι να βλέπουν τα σύμβολα του κάλλους περισσότερο από το ίδιο το κάλλος. Έτσι κι εγώ ξεκίνησα αυτή τη συγγραφή, προσπαθώντας να μην αποσιωπήσω, κρατώντας τα κρυφά από φθόνο, όσα άκουσα ή διάβασα ή έμαθα ρωτώντας τους ανθρώπους του καιρού μου, αλλά, αφού σταθώ ευλαβικά, όσο ήταν δυνατόν, στα πρόθυρα και στις πύλες της αλήθειας, να τα παραδώσω σε όσους από τους μεταγενέστερους θέλουν να τα ακούσουν ή μπορούν να τα ακολουθήσουν για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Το χρονικό διάστημα, για το οποίο μιλώ, δεν ήταν συνεχές, αλλά διακόπηκε λόγω των κοινωνικών συμφορών. Υπήρξε μια τρίτη γενιά φιλοσόφων (δεύτερη γενιά μετά τον Πλάτωνα αναγνωρίστηκε απ' όλους ότι είναι αυτή που τοποθετείται στα χρόνια του Κλαύδιου και του Νέρωνα⁸· διότι για τους άθλιους, που κράτησαν ένα χρόνο δεν πρέπει να μιλάμε — αυτοί ήταν ο Γάλβας, ο Βιτέλλιος και ο Όθων· επίσης, ο Ουεσπασιανός, ο Τίτος και όσοι κυβέρνησαν μετά από αυτούς —, για να μη φανεί ότι ασχολούμαστε με τέτοια πράγματα· απλώς

- εἰπεῖν, τὸ τῶν ἀρίστων φιλοσόφων γένος καὶ εἰς
 8 Σεβῆρον διέτεινεν). ἀλλὰ εὐτυχές γε ὑπάρχει τοῖς
 βασιλεῦσι κατὰ τὴν συγγραφὴν, ὅτι τὸ κατ' ἀρετὴν
 ὑπερέχον ἀριθμεῖται τῷ κατὰ τὴν τύχην. νεμεσάτω
 δὲ μηδὲ εἷς, εἴ γε καὶ ἡμεῖς οὕτως ἀναγράφομεν
 τοὺς χρόνους· ἀφ' ὧν γε ἦν δυνατὸν συντεκμη-
 ριώσασθαι ἢ παραλαβεῖν τὴν προσήκουσαν ἀρχήν,
 ἀπὸ τούτων εἰς τὸν λόγον ἐπιβησόμεθα.
- III 1. ΠΛΩΤΙΝΟΣ. Πλωτῖνος ἦν ἐξ Αἰγύπτου φι-
 λόσοφος. τὸ ἐξ Αἰγύπτου νῦν γράφων, καὶ τὴν πα-
 τρίδα προσθήσω.
- 2 Λυκῶ ταύτην ὀνομάζουσιν· καίτοι γε ὁ θεσπέσιός
 φιλόσοφος Πορφύριος τοῦτο οὐκ ἀνέγραψε, μαθητῆς
 τε αὐτοῦ γεγενῆσθαι λέγων, καὶ συνεσχολακέναι τὸν
 3 βίον ἅπαντα ἢ τὸν πλεῖστον. τούτου Πλωτίνου θερμοὶ
 βωμοὶ νῦν, καὶ τὰ βιβλία οὐ μόνον τοῖς πεπαιδευμένοις
 διὰ χειρὸς ὑπὲρ τοὺς Πλατωνικοὺς λόγους, ἀλλὰ
 καὶ τὸ πολὺ πλῆθος, ἐάν τι παρακούσῃ δογμάτων,
 4 ἐς αὐτὰ κάμπτεται. τὸν βίον αὐτοῦ πάντα Πορφύριος
 ἐξήνεγκεν, ὡς οὐδένα οἶόν τε ἦν πλέον εἰσφέρειν·
 ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν βιβλίων ἐρμηνεύσας αὐτοῦ
 5 φαίνεται. αὐτοῦ δὲ Πορφυρίου βίον ἀνέγραψεν οὐδὲ
 εἷς, ὅσα γε [εἷς] ἡμᾶς εἰδέναι· ἀναλεγομένῳ δὲ ἐκ
 τῶν δοθέντων κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν σημείων τοιαῦτα
 ὑπῆρχε τὰ περὶ αὐτόν.
- IV 1. ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ. Πορφυρίῳ Τύρος μὲν ἦν πατρίς,
 ἡ πρώτη τῶν ἀρχαίων Φοινίκων πόλις, καὶ πατέρες
 2 δὲ οὐκ ἄσχημοι. τυχὼν δὲ τῆς προσηκούσης παιδείας,
 ἀνά τε ἔδραμε τοσοῦτον καὶ ἐπέδωκεν, ὡς — Λογγίνου
 μὲν ἦν ἀκροατῆς — καὶ ἐκόσμιε τὸν διδάσκαλον

θα πούμε, επιτροχάδην και περιληπτικά, ότι το άριστο γένος των φιλοσόφων έφτασε μέχρι τον Σεβήρο). Αλλά είναι τυχεροί και σ' αυτό οι βασιλιάδες, που στα συγγράμματα καταγράφεται ό,τι υπερέχει σε αρετή μαζί με ό,τι είναι από την τύχη. Ας μην αγανακτήσει λοιπόν κανείς που θα μιλήσω έτσι για τον χρόνο· διότι από εκεί όπου θα μπορούσα να βγάλω χρήσιμα συμπεράσματα ή να κάνω μια καλή αρχή, από εκεί θα αρχίσω και τη διήγησή μου.

III. ΠΛΩΤΙΝΟΣ. Ο Πλωτίνος⁹ ήταν φιλόσοφος από την Αίγυπτο. Αν και μόλις έγραψα ότι ήταν Αιγύπτιος, θα προσθέσω και την ιδιαίτερη πατρίδα του. Λυκόπολη την ονομάζουν· παρ' ότι ο χαρισματικός φιλόσοφος Πορφύριος αυτό δεν το έγραψε, λέει ότι ήταν μαθητής του και ότι σπούδασε δίπλα του για όλη του τη ζωή ή για το μεγαλύτερο μέρος της. Οι βωμοί αυτού του Πλωτίνου είναι ζεστοί μέχρι και σήμερα και τα βιβλία του για τους πλατωνικούς λόγους δεν βρίσκονται μόνο στα χέρια των μορφωμένων, αλλά και ο λαός, ακόμα και αν δεν καταλαβαίνει κάποιες απόψεις του, επηρεάζεται από αυτές. Ο Πορφύριος ανέφερε τα πάντα για τη ζωή του, ώστε κανένας δεν θα μπορούσε να προσφέρει περισσότερα· φαίνεται επίσης ότι ερμήνευσε πολλά από τα βιβλία του. Τον βίο όμως του ίδιου του Πορφυρίου δεν τον έγραψε κανείς, απ' όσο ξέρουμε. Αφού συγκέντρωσα λοιπόν και μελέτησα τα στοιχεία που έφτασαν στα χέρια μου, έμαθα τα εξής πράγματα γι' αυτόν.

IV. ΠΟΡΦΥΡΙΟΣ. Πατρίδα του Πορφυρίου ήταν η Τύρος, η πρωτεύουσα της αρχαίας Φοινίκης, και οι πρόγονοί του ήταν επιφανείς. Αφού έλαβε την αρμόζουσα παιδεία προχώρησε τόσο και σημείωσε τέτοια πρόοδο, ώστε έγινε μαθητής του Λογγίνου και σε σύντομο χρονικό διάστημα

- 3 ἐντὸς ὀλίγου χρόνου. Λογγῖνος δὲ κατὰ τὸν χρόνον
ἐκεῖνον βιβλιοθήκη τις ἦν ἔμψυχος καὶ περιπατοῦν
μουσεῖον, καὶ κρίνειν γε τοὺς παλαιοὺς ἐπετέτακτο,
καθάπερ πρὸ ἐκείνου πολλοὶ τινες ἕτεροι, καὶ ὁ ἐκ
- 4 Καρίας Διονύσιος πάντων ἀριδηλότερος. Μάλχος δὲ
κατὰ τὴν Σύρων πόλιν ὁ Πορφύριος ἐκαλεῖτο τὰ
πρῶτα (τοῦτο δὲ δύναται βασιλέα λέγειν). Πορφύριον
δὲ αὐτὸν ὠνόμασε Λογγῖνος, ἐς τὸ βασιλικὸν τῆς
ἐσθῆτος παράσημον τὴν προσηγορίαν ἀποτρέψας.
παρ' ἐκείνῳ δὴ τὴν ἄκραν ἐπαιδεύετο παιδείαν,
γραμματικῆς τε εἰς ἄκρον ἀπάσης, ὥσπερ ἐκεῖνος,
ἀφικόμενος καὶ ῥητορικῆς· πλὴν ὅσον οὐκ ἐπ' ἐκείνην
- 5 ἔνευσε, φιλοσοφίας γε πᾶν εἶδος ἐκματτόμενος. ἦν
γὰρ ὁ Λογγῖνος μακρῷ τῶν τότε ἀνδρῶν τὰ πάντα
ἄριστος, καὶ τῶν βιβλίων τε αὐτοῦ πολὺ πλῆθος
φέρεται, καὶ τὸ φερόμενον θαυμάζεται. καὶ εἴ τις
κατέγνω τινὸς τῶν παλαιῶν, οὐ τὸ δοξασθὲν ἐκράτει
πρότερον ἄλλ' ἢ Λογγίνου πάντως ἐκράτει κρίσις.
- 6 οὕτω δὲ ἀχθεὶς τὴν πρώτην παιδείαν καὶ ὑπὸ πάντων
ἀποβλεπόμενος, τὴν μεγίστην Ῥώμην ἰδεῖν ἐπιθυ-
μήσας, ἵνα κατάσχη διὰ σοφίας τὴν πόλιν, ἐπειδὴ
τάχιστα εἰς αὐτὴν ἀφίκετο καὶ τῷ μεγίστῳ Πλωτίνῳ
συνῆλθεν εἰς ὁμιλίαν, πάντων ἐπελάθετο τῶν ἄλλων,
- 7 καὶ προσέθετο φέρων ἑαυτὸν ἐκείνῳ. ἀκορέστως δὲ
τῆς παιδείας ἐμφορούμενος καὶ τῶν πηγαίων ἐκεί-
νων καὶ τεθειασμένων λόγων, χρόνον μὲν τινα εἰς
τὴν ἀκρόασιν ἤρκεσεν, ὥς αὐτὸς φησιν, εἴτα ὑπὸ
τοῦ μεγέθους τῶν λόγων νικώμενος, τό τε σῶμα
καὶ τὸ ἄνθρωπος εἶναι ἐμίσησεν, καὶ διαπλεύσας εἰς
Σικελίαν τὸν πορθμὸν τὴν Χάρυβδιν, ἥπερ Ὀδυσσεὺς
ἀναπλεῦσαι λέγεται, πόλιν μὲν οὔτε ἰδεῖν ὑπέμεινεν,
οὔτε ἀνθρώπων ἀκοῦσαι φωνῆς (οὕτω τὸ λυπούμε-
νον αὐτῶν καὶ ἠδόμενον ἀπέθετο), συντείνας δὲ ἐπὶ

έκανε περήφανο τον δάσκαλό του. Ο Λογγίνος εκείνη την εποχή ήταν ζωντανή βιβλιοθήκη και κινητό μουσείο και του είχε επιτραπεί να κρίνει τους παλαιούς συγγραφείς, όπως πολλοί άλλοι πριν από εκείνον, ανάμεσά τους και ο Διονύσιος από την Καρία, ο γνωστότερος απ' όλους. Ο Πορφύριος στη συριακή πόλη ονομαζόταν αρχικά Μάλχος (αυτό θα μπορούσε να σημαίνει και βασιλιάς). Πορφύριο τον ονόμασε ο Λογγίνος, παραπέμποντας με αυτό το όνομα στο χαρακτηριστικό του βασιλικού ενδύματος¹⁰. Με τον Λογγίνο έφτασε σε υψηλά επίπεδα μόρφωσης και, όπως εκείνος, προόδευσε πολύ στη γραμματική γενικά και στη ρητορική μόνο που δεν έκλινε προς αυτή, αλλά αφομοίωσε όλα τα είδη της φιλοσοφίας. Γιατί ο Λογγίνος ήταν σε όλα ασύγκριτα καλύτερος από τους άντρες της εποχής του και τα βιβλία του κυκλοφορούσαν πολύ και θαυμάζονταν. Κι αν κανείς κατηγορούσε κάποιον από τους παλιούς συγγραφείς, η άποψη δεν θα γινόταν αποδεκτή, αν προηγουμένως δεν την επικύρωνε και ο Λογγίνος. Έτσι, αφού έλαβε την αρχική εκπαίδευση και κέρδισε τον θαυμασμό των πάντων, θέλησε να δει την κυρίαρχη Ρώμη, για να κερδίσει την πόλη με τη σοφία του. Αμέσως μόλις έφτασε εκεί, έπιασε φιλία με τον σπουδαίο Πλωτίνο, ξέχασε όλους τους άλλους και αφιερώθηκε αποκλειστικά σ' εκείνον. Με ακόρεστη ορμή μετείχε της παιδείας και των πηγαίων εκείνων και εμπνευσμένων του λόγων, όμως κάποια στιγμή χόρτασε από την ακρόαση, όπως λέει ο ίδιος, και τότε, καταβεβλημένος από τη μεγαλοπρέπεια των λόγων, μίσσησε το σώμα του και την ανθρώπινη φύση του και έπλευσε προς τη Σικελία, περνώντας τον πορθμό της Χάρυδης, απ' όπου λέγεται ότι πέρασε και ο Οδυσσέας¹¹. Δεν ήθελε ούτε πόλη να δει στα μάτια του ούτε να ακούσει ανθρώπινη φωνή (τόσο απεχθανόταν τη λύπη και την απόλαυση που δίνουν αυτά), αλλά συνέχισε

- Λιλύβαιον ἑαυτὸν (τὸ δὲ ἐστὶ τῶν τριῶν ἀκρωτηρίων
 τῆς Σικελίας τὸ πρὸς Λιβύην ἀνατεῖνον καὶ ὀρῶν),
 ἔκειτο καταστένων καὶ ἀποκαρτερῶν, τροφὴν τε οὐ
 8 προσιέμενος, καὶ ἀνθρώπων ἀλεείνων πάτον. οὐδ'
 ἀλαοσκοπιὴν ὁ μέγας εἶχε Πλωτῖνος ἐπὶ τούτοις,
 ἀλλὰ κατὰ πόδας ἐπόμενος <καὶ ἀνιχνεύων> ἢ τὸν
 πεφευγότα νεανίσκον ἀναζητῶν, ἐπιτυγχάνει κειμένῳ,
 καὶ λόγων τε πρὸς αὐτὸν εὐπόρησεν τὴν ψυχὴν
 ἀνακαλουμένων ἄρτι διῖπτασθαι τοῦ σώματος μέλ-
 λουσιν, καὶ τὸ σῶμα ἔρρωσεν ἐς κατοχὴν τῆς ψυχῆς.
 9 καὶ ὁ μὲν ἔμπνους τε ἦν καὶ διανίστατο, ὁ δὲ τοὺς
 ῥηθέντας λόγους εἰς βιβλίον κατέθετο τῶν γεγραμ-
 μένων. τῶν δὲ φιλοσόφων τὰ ἀπόρρητα καλυπτόντων
 ἀσαφεῖα, καθάπερ τῶν ποιητῶν τοῖς μύθοις, ὁ
 Πορφύριος τὸ φάρμακον τῆς σαφηνείας ἐπαινέσας
 καὶ διὰ πείρας γευσάμενος, ὑπόμνημα γράψας εἰς
 10 φῶς ἤγαγεν. αὐτὸς μὲν οὖν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐπανῆλθε,
 καὶ τῆς περὶ λόγους εἶχετο σπουδῆς ὥστε παρῆει
 καὶ εἰς τὸ δημόσιον κατ' ἐπίδειξιν· τὸ δὲ Πορφυρίου
 κλέος εἰς Πλωτῖνον πᾶσα μὲν ἀγορά, πᾶσα δὲ πληθὺς
 ἀνέφερεν. ὁ μὲν γὰρ Πλωτῖνος τῷ τε τῆς ψυχῆς
 οὐρανίῳ καὶ τῷ λοξῷ καὶ αἰνιγματώδει τῶν λόγων
 11 βαρὺς ἐδόκει καὶ δυσήκοος· ὁ δὲ Πορφύριος, ὥσπερ
 Ἑρμαϊκὴ τις σειρὰ καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἐπινεύουσα,
 διὰ ποικίλης παιδείας πάντα εἰς τὸ εὐγνωστον καὶ
 καθαρὸν ἐξήγγελλεν. αὐτὸς μὲν οὖν φησι (νέος δὲ
 ὢν ἴσως ταῦτα ἔγραφεν, ὡς ἔοικεν), ἐπιτυχεῖν χρη-
 12 στηρίῳ μηδενὶ τῶν δημοσίων· ἐν δὲ αὐτῷ τῷ βιβλίῳ
 καταγράφει, καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλα πραγματεύεται
 πολλά, ὅπως χρὴ τούτων ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν.

προς το Λιλύβαιο (είναι ένα από τα τρία ακρωτήρια της Σικελίας, αυτό που εκτείνεται και βλέπει προς τη Λιβύη) και καθόταν εκεί, παραδομένος στη θλίψη του και μην αντέχοντας άλλο, χωρίς να τρώει και αποφεύγοντας τους δρόμους των ανθρώπων¹². Όμως ο μέγας Πλωτίνος δεν έκλεισε τα μάτια¹³ σε αυτά, αλλά ακολουθώντας τον από πίσω και βαδίζοντας στα ίχνη του ή αναζητώντας τον νεαρό που το έβαλε στα πόδια, τον βρίσκει ξαπλωμένο· τότε με τα λόγια του κατάφερε να καλέσει πίσω την ψυχή του, που θα πετούσε σε λίγο έξω από το σώμα, και επιπλέον έδωσε δύναμη στο σώμα, ώστε να μπορεί να κρατήσει την ψυχή. Έτσι ο Πορφύριος ανάσανε ξανά και στάθηκε στα πόδια του. Ο Πλωτίνος σε ένα από τα βιβλία του κατέγραψε τα λόγια που χρησιμοποίησε. Μερικοί φιλόσοφοι καλύπτουν με ασάφεια τις απόρρητες γνώσεις τους, όπως κάνουν και οι ποιητές στους μύθους τους, ο Πορφύριος όμως, αφού επαίνεσε το φάρμακο της σαφήνειας, που είχε γευτεί προσωπικά, το έγραψε σε υπόμνημα και το έφερε στο φως. Στη συνέχεια επέστρεψε στη Ρώμη και συνέχισε τις σπουδές του στη ρητορική, με αποτέλεσμα να επιδειξει τη ρητορική του δεινότητα και στον λαό της πόλης. Όμως όλος ο κόσμος που συγκεντρωνόταν στις αγορές απέδιδε τη φήμη του Πορφύριου στον Πλωτίνο. Ο Πλωτίνος εξαιτίας της ουράνιας ψυχής του, του ασαφούς και αινιγματικού χαρακτήρα των λόγων του, φαινόταν βαρύς και δυσνόητος· ο Πορφύριος, αντίθετα, όπως ο Ερμής που ρίχνει την αλυσίδα του στους ανθρώπους¹⁴, με την πολύπλευρη παιδεία του μιλούσε για όλα τα θέματα με σαφήνεια και ευκρίνεια. Ο ίδιος αναφέρει (αυτά τα έγραψε μάλλον όταν ήταν νέος, καθώς φαίνεται) ότι έδινε χρησμό διαφορετικό από τους συνηθισμένους· στο ίδιο βιβλίο γράφει ακόμα, ανάμεσα στα πολλά άλλα που πραγματεύεται, τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι πρέπει

φησὶ δὲ καὶ δαιμόνιον τινα φύσιν ἀπὸ λουτροῦ τινος διῶξαι καὶ ἐκβαλεῖν· Καυσάθαν τοῦτον ἔλεγον οἱ ἐπιχώριοι.

2. Συμφοιτηταὶ μὲν οὖν, ὡς αὐτὸς ἀναγράφει, κράτιστοί τινες ὑπῆρχον, Ὀριγένης τε καὶ Ἀμέριος καὶ Ἀκυλῖνος, καὶ συγγράμματά γε αὐτῶν περισώζεται, λόγος δὲ αὐτῶν οὐδὲ εἷς· πολὺ γὰρ τὸ ἀκύθηρον, εἰ καὶ τὰ δόγματα ἔχει καλῶς, καὶ ἐπιτρέχει τοῖς
- 2 λόγοις. ἀλλ' ὃ γε Πορφύριος ἐπαινεῖ τοὺς ἄνδρας τῆς δεινότητος, πᾶσαν μὲν αὐτὸς ἀνατρέχων χάριν, μόνος δὲ ἀναδεικνὺς καὶ ἀνακηρύττων τὸν διδάσκαλον, οὐδὲν δὲ παιδείας εἶδος παραλελοιπώς. ἔστι γοῦν ἀπορῆσαι καθ' ἑαυτὸν καὶ θαυμάσαι, τί πλεῖόν ἐστι τῶν ἐσπουδασμένων· πότερον τὰ εἰς ὕλην ῥητορικὴν τείνοντα, ἢ τὰ εἰς γραμματικὴν ἀκρίβειαν φέροντα, ἢ ὅσα τῶν ἀριθμῶν ἤρτηται, ἢ ὅσα νεύει πρὸς
- 3 γεωμετρίαν, ἢ ὅσα πρὸς μουσικὴν ῥέπει. τὰ δὲ εἰς φιλοσοφίαν, οὐδὲ τὰ περὶ λόγους καταληπτόν, οὔτε τὸ ἠθικὸν ἐφικτὸν λόγῳ· τὸ δὲ φυσικὸν καὶ θεουργὸν τελεταῖς ἀφείσθω καὶ μυστηρίοις· οὕτω παντομιγές τι πρὸς ἅπασαν ἀρετὴν ὁ ἀνὴρ αὐτὸς χρῆμά τι
- 4 γέγονεν. καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ τῶν λόγων, ἂν τις μᾶλλον ἢ *τὰ δόγματα πλέον εἰς αὐτὰ ἀπιδὼν ἢ
- 5 τὴν δύναμιν τοῦ λόγου. γάμοις τε ὁμιλήσας φαίνεται, καὶ πρὸς Μάρκελλάν γε αὐτοῦ γυναῖκα γενομένην βιβλίον φέρεται, ἣν φησιν ἀγαγέσθαι καὶ ταῦτα οὖσαν πέντε μητέρα τέκνων, οὐχ ἵνα παῖδας ἐξ αὐτῆς ποιήσεται, ἀλλ' ἵνα οἱ γεγονότες παιδείας τύχωσιν· ἐκ φίλου γὰρ ἦν αὐτοῦ τῇ γυναικὶ τὰ τέκνα προϋ-
- 6 πάρξαντα. φαίνεται δὲ ἀφικόμενος εἰς γῆρας βαθύ·

να επιμελούνται αυτές τις υποθέσεις. Λέει μάλιστα ότι κάποτε έδωξε και απέβαλε από κάποιο λουτρό ένα δαιμόνιο· οι ντόπιοι τον έλεγαν Κουσάθα.

Είχε συμφοιτητές, όπως ο ίδιος γράφει, μερικούς πολύ σημαντικούς ανθρώπους, τον Ωριγένη, τον Αμέριο και τον Ακυλίνο, των οποίων τα συγγράμματα σώζονται, λόγος τους όμως κανένας· αν και οι θεωρίες τους είναι καλές, το ύφος τους δεν έχει καθόλου γοητεία και αυτό φαίνεται μέσα στους λόγους. Ο Πορφύριος βέβαια επαινεί τους ανθρώπους αυτούς για τη ρητορική τους δεινότητα, μολονότι ο ίδιος βρίθει από χάρη, ενώ είναι ο μόνος που διαφημίζει και δοξάζει τον δάσκαλό του, χωρίς να έχει παραλείψει τίποτα από όσα διδάχθηκε από εκείνον. Είναι να απορεί κανείς μαζί του και να αναρωτιέται ποιες από τις σπουδές του αγαπάει περισσότερο: εκείνες που αφορούν τη ρητορική, όσες σχετίζονται με την ορθότητα στη χρήση της γραμματικής, όσες έχουν να κάνουν με τους αριθμούς, όσες κλίνουν προς τη γεωμετρία ή εκείνες που ρέπουν προς τη μουσική; Τις απόψεις του για τη φιλοσοφία και την ηθική είναι δύσκολο να τις περιγράψω με λόγια. Για τη φυσική φιλοσοφία και τη μαντική βασίζεται στις ιεροτελεστίες και τα μυστήρια. Πραγματικά ο άνθρωπος αυτός ήταν ένα πλάσμα που είχε μέσα του όλες τις αρετές. Θα προτιμούσε κάποιος να θαυμάζει την ευφράδειά του παρά να σπουδάζει τις θεωρίες του, ή το αντίθετο, να προτιμούσε δηλαδή τις θεωρίες, δίνοντάς τους μεγαλύτερη προσοχή, από την ευφράδεια. Φαίνεται ότι δεν αρνήθηκε τον έγγαμο βίο και αφιέρωσε ένα βιβλίο στη γυναίκα του Μαρκέλλα· λέει ότι την παντρεύτηκε, αν και ήταν μητέρα πέντε παιδιών, όχι για να κάνει μαζί της παιδιά, αλλά για να αποκτήσουν μόρφωση τα ήδη υπάρχοντα· γιατί ο πατέρας των παιδιών της γυναίκας του ήταν φίλος του. Φαίνεται ότι έφτασε σε βαθιά γεράματα. Άφησε πολλές

πολλὰς γοῦν τοῖς ἤδη προπεπραγματευμένοις βιβλίοις θεωρίας ἐναντίας κατέλιπεν, περὶ ὧν οὐκ ἔστιν ἕτερόν τι δοξάζειν, ἢ ὅτι προῖων ἕτερα ἐδόξασεν. ἐν Ῥώμῃ δὲ λέγεται †μεταλαχεῖν† τὸν βίον.

3. Κατὰ τούτους ἦσαν τοὺς χρόνους καὶ τῶν ῥητορικῶν οἱ ἐπ' Ἀθήνησι προεστῶτες Παῦλός τε καὶ Ἀνδρόμαχος ἐκ Συρίας. τοὺς τε χρόνους ἐς Γαλλίηνόν τε καὶ Κλαύδιον εἰκάζειν συνέβαινε, Τάκιτόν τε καὶ Αὐρηλιανὸν καὶ Πρόβον, καθ' οὓς ἦν καὶ Δέξιππος ὁ τὴν χρονικὴν ἱστορίαν συγγράψας, ἀνὴρ ἀπάσης παιδείας τε καὶ δυνάμειος λογικῆς ἀνάπλεως.

- V 1. ΙΑΜΒΛΙΧΟΣ. Μετὰ τούτους ὀνομαστότατος ἐπιγίνεται φιλόσοφος Ἰάμβλιχος, ὃς ἦν καὶ κατὰ γένος μὲν ἐπιφανὴς καὶ τῶν ἀβρῶν καὶ τῶν εὐδαιμόνων· πατρίς δὲ ἦν αὐτῷ Χαλκίς· κατὰ τὴν
- 2 Κοίλην προσαγορευομένην ἐστὶν ἡ πόλις. οὗτος Ἀνατολίῳ τῶν κατὰ Πορφύριον τὰ δεύτερα φερομένων συγγενόμενος, πολὺ γε ἐπέδωκε καὶ εἰς ἄκρον φιλοσοφίας ἤκμασεν· εἴτα μετ' Ἀνατόλιον Πορφυρίῳ προσθεὶς ἑαυτόν, οὐκ ἔστιν ὅ τι καὶ Πορφυρίου διήνεγκεν, πλὴν ὅσον κατὰ τὴν συνθήκην καὶ δύναμιν
- 3 τοῦ λόγου. οὔτε γὰρ εἰς ἀφροδίτην αὐτοῦ καὶ χάριν τὰ λεγόμενα βέβαπται, οὔτε ἔχει λευκότητά τινα καὶ τῷ καθαρῷ καλλωπίζεται· οὐ μὲν οὐδὲ ἀσαφῆ παντελῶς τυγχάνει, οὐδὲ κατὰ τὴν λέξιν ἡμαρτημένα, ἀλλ' ὥσπερ ἔλεγεν περὶ Ξενοκράτους ὁ Πλάτων,
- 4 ταῖς Ἑρμαῖκαῖς οὐ τέθυται Χάρισιν. οὐκ οὐν κατέχει τὸν ἀκροατὴν καὶ γοητεύει πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλ' ἀποστρέφειν καὶ ἀποκναίειν τὴν ἀκοὴν ἔοικεν. δικαιοσύνην δὲ ἀσκήσας, εὐηκοῖας ἔτυχε θεῶν τοσαύτης, ὥστε πλῆθος μὲν ἦσαν οἱ ὀμιλοῦντες, πανταχόθεν δὲ ἐφοίτων οἱ παιδείας ἐπιθυμοῦντες· ἦν δὲ ἐν αὐτοῖς τὸ κάλλιστον δύσκριτον.

θεωρίες αντίθετες με εκείνες που είχε εκφράσει σε παλαιότερα βιβλία του, για το οποίο το μόνο που μπορούμε να πούμε είναι ότι μεγαλώνοντας άλλαξε απόψεις. Λέγεται ότι πέθανε στη Ρώμη.

Την ίδια εποχή έζησαν και οι πιο διακεκριμένοι ρήτορες στην Αθήνα, ο Παύλος και ο Ανδρόμαχος από τη Συρία. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι πρόκειται για την εποχή του Γαλλιηνού, του Κλαύδιου, του Τάκιτου, του Αυρηλιανού και του Πρόβου¹⁵, τότε που έζησε και ο Δέξιππος¹⁶, ο συγγραφέας της Χρονικής ιστορίας, άνθρωπος με ευρεία μόρφωση και δύναμη του λόγου.

V. ΙΑΜΒΑΙΧΟΣ. Μετά από αυτούς ακολουθεί ο περιβόητος φιλόσοφος Ιάμβλιχος¹⁷, ο οποίος είχε ένδοξη καταγωγή και ανήκε σε λαμπρή και εύπορη οικογένεια: πατρίδα του ήταν η Χαλκίδα, πόλη που βρίσκεται στη λεγόμενη Κοίλη (Συρία). Αυτός, αφού συνδέθηκε με τον Ανατόλιο, ο οποίος έρχεται δεύτερος μετά τον Πορφύριο, σημείωσε μεγάλη πρόοδο και αναδείχτηκε σε κορυφαίο φιλόσοφο. Έπειτα άφησε τον Ανατόλιο και πήγε με τον Πορφύριο, χωρίς να είναι κατώτερός του σε κάτι άλλο, εκτός από τη διάρθρωση του λόγου και την ευφράδεια. Οι λόγοι του, δηλαδή, δεν είναι εμποτισμένοι με κάλλος και κομψότητα ούτε έχουν καθαρότητα ή την ομορφιά της απλότητας. Δεν είναι όμως και τελείως ασαφείς ούτε περιέχουν λάθος εκφράσεις, αλλά, όπως έλεγε και ο Πλάτων για τον Ξενοκράτη, «δεν έχει θυσιάσει στις Χάρες τού Ερμή»¹⁸. Δεν κερδίζει λοιπόν τον ακροατή και δεν τον γοητεύει κατά την ανάγνωση, αλλά είναι σαν να τον απωθεί και να ερεθίζει την ακοή του. Επειδή εφάρμοζε στη ζωή του τη δικαιοσύνη, εισακούστηκε από τους θεούς τόσο πολύ ώστε απέκτησε πλήθος μαθητές και έρχονταν κοντά του απ' όλα τα μέρη της γης όσοι επιθυμούσαν να μορφωθούν. Ποιος ήταν ο καλύτερος ανάμεσά τους δύσκολο να κρίνεις.

- 5 Σώπατρος γὰρ ἦν ὁ ἐκ Συρίας, ἀνὴρ εἰπεῖν τε καὶ γράψαι δεινότατος, Αἰδέσιός τε καὶ Εὐστάθιος ἐκ Καππαδοκίας, ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος Θεόδωρός τε καὶ Εὐφράσιος, οἱ κατ' ἀρετὴν ὑπερέχοντες, ἄλλοι τε πλῆθος, οὐ πολὺ λειπόμενοι κατὰ τὴν ἐν λόγοις
- 6 δύναμιν, ὥστε θαυμαστὸν ἦν ὅτι πᾶσιν ἐπήρκει· καὶ γὰρ ἦν πρὸς ἅπαντας ἄφθονος. ὀλίγα μὲν οὖν χωρὶς τῶν ἐταίρων καὶ ὁμιλητῶν ἔπραττεν ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ θεῖον σεβαζόμενος· τὰ δὲ πλεῖστα τοῖς ἐταίροις συνῆν, τὴν μὲν δίαιταν ὦν εὐκόλος καὶ ἀρχαῖος, τῇ δὲ παρὰ πότον ὁμιλίᾳ τοὺς παρόντας καθηδύνων καὶ
- 7 διαπιπλὰς ὥσπερ νέκταρος. οἱ δέ, ἀλήκτως ἔχοντες καὶ ἀκορέστως τῆς ἀπολαύσεως, ἠνώχλουν αὐτῷ συνεχῶς, καὶ προστησάμενοί γε τοὺς ἀξιόους λόγου, πρὸς αὐτὸν ἔφασκον· “τί δῆτα μόνος, ὦ διδάσκαλε θεϊότατε, καθ' ἑαυτὸν τινα πράττεις, οὐ μεταδιδούς
- 8 τῆς τελεωτέρας σοφίας ἡμῖν; καίτοι γε ἐκφέρεται πρὸς ἡμᾶς λόγος ὑπὸ τῶν σῶν ἀνδραπόδων, ὡς εὐχόμενος τοῖς θεοῖς μετεωρίζῃ μὲν ἀπὸ τῆς γῆς πλέον ἢ δέκα πήχεις εἰκάζεσθαι· τὸ σῶμα δέ σοι καὶ ἡ ἐσθῆς εἰς χρυσοειδές τι κάλλος ἀμείβεται, παυομένῳ δὲ τῆς εὐχῆς σῶμά τε γίνεται [καὶ] τῷ πρὶν εὐχεσθαι ὁμοιον, καὶ κατελθὼν ἐπὶ τῆς γῆς
- 9 τὴν πρὸς ἡμᾶς ποιῇ συνουσίαν.” οὗ τι μάλα γελασεῖων,
- 10 ἐγέλασεν ἐπὶ τούτοις τοῖς λόγοις Ἰάμβλιχος. ἀλλ' εἰπὼν πρὸς αὐτούς, ὡς “ὁ μὲν ἀπατήσας ἡμᾶς οὐκ ἦν ἄχαρις, ταῦτα δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· τοῦ λοιποῦ δὲ οὐδὲν χωρὶς ὑμῶν πεπράζεται” τοιαῦτα ἐπεδείξατο·
- 11 εἰς δὲ τὸν ταῦτα γράφοντα ἦλθεν παρὰ τοῦ διδασκάλου Χρυσανθίου τοῦ ἐκ Σάρδεων. ἐκεῖνος δὲ ἦν Αἰδεσίου μαθητής, Αἰδέσιος δὲ ἀνὰ τοὺς πρώτους Ἰαμβλίου,
- 12 καὶ τῶν ταῦτα πρὸς αὐτὸν εἰρηκότων. ἔλεγεν οὖν

Σε αυτούς συγκαταλεγόταν ο Σώπατρος από τη Συρία, ικανότατος ρήτορας και συγγραφέας, ο Αιδέσιος και ο Ευστάθιος από την Καππαδοκία, από την Ελλάδα ο Θεόδωρος και ο Ευφράσιος, που διακρίνονταν για την αρετή τους, και άλλοι πολλοί, οι οποίοι δεν στερούνταν ευφράδειας· ήταν πραγματικά αξιοθαύμαστο που μπορούσε να τους φροντίζει όλους και μάλιστα πρόσφερε σε όλους γενναιόδωρα τον εαυτό του. Λίγα πράγματα έκανε μόνος του, χωρίς τους συντρόφους και τους μαθητές του, όταν, δηλαδή, λάτρευε τον θεό. Τις περισσότερες ώρες ήταν μαζί με τους μαθητές του· ο τρόπος που ζούσε ήταν απλός και αρχαιοπρεπής. Την ώρα της οινοποσίας γλύκαινε με την ομιλία του τους παρισταμένους σαν να τους πότιζε νέκταρ. Εκείνοι, που διαρκώς κι αχόρταγα αναζητούσαν αυτή την απόλαυση, δεν τον άφηναν ποτέ ήσυχο· ανέθεταν στους πιο ευφραδείς να μιλήσουν και του έλεγαν: «Γιατί, σεβάσμιε δάσκαλε, απομονώνεσαι μερικές φορές και δεν μας μεταδίδεις την ανώτερη σοφία σου; Έχουμε ωστόσο μάθει από τους δούλους σου ότι, την ώρα που προσεύχεσαι στους θεούς, μοιάζεις να μετεωρίζεσαι περίπου δέκα πήχεις πάνω από τη γη¹⁹. ότι το σώμα και το ένδυμά σου παίρνουν μια ωραιότατη χρυσαφένια απόχρωση, ενώ, όταν σταματάς την προσευχή, το σώμα σου γίνεται όπως πριν την προσευχή και, αφού κατέβεις στη γη, βρίσκεσαι πάλι ανάμεσά μας». Ο Ιάμβλιχος, που δεν γελούσε εύκολα, γέλασε με τούτα τα λόγια και τους είπε: «Ωραία τα είπε αυτός που σας ξεγέλασε, τα πράγματα όμως δεν έχουν έτσι· από δω και μπρος δεν θα κάνω τίποτα χωρίς εσάς». Αυτά τους είπε και έφτασαν ως τον συγγραφέα του έργου που έχετε στα χέρια σας από τον δάσκαλό του Χρυσάνθιο από τις Σάρδεις. Εκείνος ήταν μαθητής του Αιδέσιου, κι ο Αιδέσιος ήταν ένας από τους πρώτους μαθητές του Ιάμβλικου, από εκείνους που του είχαν πει

- ἐπιδείξεις αὐτοῦ μεγάλας τῆς θειότητος γεγενῆσθαι τάσδε. ἥλιος μὲν ἐφέρετο πρὸς τοῦ Λέοντος ὄρια, ἡνίκα συνανατέλλει τῷ καλουμένῳ Κυνί, καὶ θυσίας καιρὸς ἦν· ἡ δὲ εὐτρέπιστο ἔν τινι τῶν ἐκείνου
- 13 προαστείων. ὥς δὲ τὰ πάντα εἶχε καλῶς, <καὶ> ἐπὶ τὴν πόλιν ὑπέστρεφον, βάδην καὶ σχολαίως προϊόντες (καὶ γὰρ διάλεξις ἦν αὐτοῖς περὶ θεῶν τῇ θυσίᾳ πρέπουσα) τὸν νοῦν ἐπιστήσας ὁ Ἰάμβλικος μεταξὺ διαλεγόμενος, ὥσπερ ἀποκοπεῖς τὴν φωνήν, καὶ τὰ ὄμματα εἰς τὴν γῆν ἀτρεμίζοντα χρόνον τινὰ ἐρείσας, ἀνά τε ἔβλεψεν εἰς τοὺς ἐταίρους, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐξεβόησε· “ἄλλην ὁδὸν πορευώμεθα· νεκρὸς
- 14 γὰρ ἐντεῦθεν ἔναγχος παρακεχόμεσται.” ὁ μὲν οὖν ταῦτα εἰπὼν ἄλλην ἐβάδιζε καὶ ἥτις ἐφαίνετο καθαρωτέρα, καὶ σὺν αὐτῷ τινὲς ὑπέστρεφον, ὅσοις τὸ καταλιπεῖν τὸν διδάσκαλον αἰσχύνῃς ἄξιον ἔδοξεν· οἱ δὲ πλείους καὶ φιλονεικότεροι τῶν ἐταίρων, ἐν οἷς καὶ ὁ Αἰδέσιος ἦν, ἔμειναν αὐτοῦ, τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τερατείαν φέροντες, καὶ τὸν ἔλεγχον ὥσπερ κύνες
- 15 ἀνιχνεύοντες. καὶ μετὰ μικρὸν ἐπανήσαν οἱ θάψαντες τὸν τετελευτηκότα· οἱ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀπέστησαν, ἀλλ’ εἰρώτησαν εἰ ταύτην εἶεν παρεληλυθότες τὴν ὁδόν· οἱ δέ, “ἀναγκαῖον ἦν”, ἄλλην γὰρ οὐκ ἔφασαν ἔχειν.

2. Ἐτι δὲ τούτου θειωδέστερον συνεμαρτύρουν, ὥς ἐνοχλοῖ ἡ μὲν <τῶν ὁμιλητῶν πληθὺς> αὐτῷ πολλάκις, μικρὸν τοῦτο εἶναι φάσκοντες καὶ ὀσφρήσεως ἴσως που πλεονέκτημα, βούλεσθαι δὲ διάπειραν λαβεῖν ἐτέρου μείζονος· ὁ δὲ πρὸς αὐτοῦς “ἀλλ’ οὐκ ἐπ’ ἐμοί γε τοῦτο” ἔλεγεν, “ἀλλ’ ὅταν καιρὸς ᾗ”.
- 2 μετὰ δὲ χρόνον τινὰ δόξαν αὐτοῖς ἐπὶ τὰ Γάδαρα·

αυτά τα λόγια. Ἐλεγε λοιπόν ὅτι σπουδαῖες αποδείξεις της θεϊκῆς του φύσης ἦταν οι ἐξῆς: Ὁ ἥλιος κατευθυνόταν προς τα ὅρια του Λέοντα, την ὥρα που ἀνέτελλε μαζί με τον λεγόμενο ἀστερισμό του Κυνός· ἦταν ο καιρός της θυσίας. Αὐτή διεξαγόταν σε κάποια ἀπό τις ἐξοχικῆς του κατοικίαις και ὅταν τα πάντα ἐγίναν ὅπως ἐπρεπε, ἐπέστρεφαν στην πόλη περπατώντας ἀργά και ἀνέμελα (ἡ συζήτησή τους περιστρεφόταν γύρω ἀπὸ τὴ θυσία στους θεούς). Ξαφνικά ο Ἰάμβλιχος, καθὼς συζητούσε, χάθηκε στις σκέψεις του, σαν να ἔχασε τὴ φωνή του, και για λίγη ὥρα στήλωσε τα μάτια του καρφωμένα στη γῆ. Μετά σήκωσε τὸ βλέμμα του προς τους συντρόφους του και με δυνατὴ φωνή τους εἶπε: «Ἀς πάρουμε ἄλλο δρόμο, γιατί ἀπὸ ἐδῶ πέρασε νεκρός προ ολίγου». Αφού εἶπε αὐτά, ἀκολούθησε ἄλλο δρόμο, ο ὁποῖος φαινόταν ἀμόλυντος· μερικοὶ τον ἀκολούθησαν, ὅσοι, δηλαδή, θεώρησαν ντροπὴ να εγκαταλείβουν τὸν δάσκαλο. Οι περισσότεροι ὁμως και οι πιο φιλόνικοι ἀπὸ τους μαθητές, ἀνάμεσά τους και ο Αἰδέσιος, ἐμείναν ἐκεῖ που ἦταν, ἀποδίδοντας τὸ συμβάν σε τερατολογίες, και ἔψαχναν, σαν λαγωνικά²⁰, ἀφορμὴ να τον κατακρίνουν. Μετά ἀπὸ λίγο ὁμως εἶδαν να ἐπιστρέφουν ἐκεῖνοι που ἔθαψαν τὸν νεκρό. Αὐτοὶ ὁμως οὔτε ἐτσι πείστηκαν, ἀλλὰ ρώτησαν ἀν εἶχαν περάσει και πρὶν ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο· και ἐκεῖνοι ἀπάντησαν: «Ἀναγκαστικά», γιατί δεν υπήρχε ἄλλος.

Ὑπάρχει και μια μαρτυρία για κάτι ἀκόμα πιο υπερφυσικό ἀπὸ αὐτό· γιατί τὸ πλῆθος των μαθητῶν του τὸν ἐνοχλοῦσε συχνά, του ἔλεγαν ὅτι αὐτό ἦταν ἀσήμαντο γεγονός, ἴσως κάποιο πλεονέκτημα ὁσφρησης, και ἐπιθυμοῦσαν να δουν κάτι ἄλλο, σπουδαιότερο· τότε ἐκεῖνος τους ἔλεγε: «Αὐτό δεν ἐξαρτάται ἀπὸ μένα, ἀλλὰ θα ἐρθεῖ ἡ ὥρα του». Μετά ἀπὸ λίγο καιρό ἀποφάσισαν να πάνε στα Γάδαρα. Ἐκεῖ βρίσκονται τα θερμά λουτρά της

- θερμὰ δέ ἐστι λουτρὰ τῆς Συρίας, τῶν γε μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐν Βαίταις δεύτερα, ἐκείνοις δὲ οὐκ ἔστιν ἕτερα παραβαλέσθαι· πορεύονται δὲ εἰς τὰ Γάδαρα κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους. ὁ μὲν ἐτύγχανε λούμενος, οἱ δὲ καὶ συνελοῦντο, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἐνέκειντο. μειδιάσας δὲ ὁ Ἰάμβλιχος, “ἀλλ’ οὐκ εὐσεβὲς μὲν,” ἔφη “ταῦτα ἐπιδείκνυσθαι, ὑμῶν δὲ ἔνεκε πεπράξε-
 3 ται.” <καὶ> τῶν θερμῶν κρηνῶν δύο, τὰς μικροτέρας μὲν, τῶν δὲ ἄλλων χαριεστέρας, ἐκέλευσεν ἐκ-
 πυνθάνεσθαι τοὺς ὁμιλητὰς παρὰ τῶν ἐπιχωρίων ὅπως ἐκ παλαιοῦ προσωνομάζοντο. οἱ δὲ τὸ προσ-
 ταχθὲν ἐπιτελέσαντες, “ἀλλ’ οὐκ ἔστι γε πρόφασις.” εἶπον, “ἀλλ’ αὕτη μὲν Ἔρως καλεῖται, τῇ παρακει-
 4 μένη δὲ Ἀντέρως ὄνομα.” ὁ δὲ εὐθύς ἐπιψαύσας τοῦ ὕδατος (ἐτύγχανε δὲ ἐπὶ τῆς κρηπίδος κατὰ τὴν ὑπέρκλυσιν καθήμενος), καὶ βραχέα τινὰ προσειπὼν,
 5 ἐξεκάλεσεν ἀπὸ τῆς κρήνης κάτωθεν παιδίον. λευκὸν ἦν τὸ παιδίον καὶ μετρίως εὐμέγεθες, καὶ χρυσοειδεῖς αὐτῷ κόμαι τὰ μετὰφρενα καὶ τὰ στέρνα περιέστιλβον, καὶ ὅλον ἐώκει λουομένῳ τε καὶ λελουμένῳ. κατα-
 πλαγέντων δὲ τῶν ἐταίρων, “ἐπὶ τὴν ἐχομένην” εἶπεν “κρήνην ἴωμεν,” καὶ ἡγεῖτο ἀπιῶν, καὶ σύννους
 6 ἦν. εἶτα κάκεῖ τὰ αὐτὰ δράσας, ἐξεκάλεσεν ἕτερον Ἔρωτα τῷ προτέρῳ παραπλήσιον ἅπαντα, πλὴν ὅσον αἱ κόμαι μελάντεραί τε καὶ ἡλιῶσαι κατεκέχυντο. καὶ περιεπλέκετό γε ἀμφοτέρα αὐτῷ τὰ παιδία, καὶ καθάπερ γνησίου τινὸς πατρὸς ἐμφύντα περιείχετο. ὁ δὲ ἐκεῖνά τε ταῖς οἰκείαις ἀπέδωκε λήξεσιν, καί,
 7 σεβαζομένων τῶν ἐταίρων, ἐξῆι λουσάμενος. οὐδὲν μετὰ τοῦτο ἐζήτησεν ἢ τῶν ὁμιλητῶν πληθὺς, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν φανέντων δειγμάτων, ὥσπερ ὑπ’ ἀρρήκτου ρυτῆρος εἴλκοντο, καὶ πᾶσιν ἐπίστευον. ἐλέγετο δὲ

Συρίας, κατώτερα μόνο από τα λουτρά της ρωμαϊκής πόλης Βαΐαι, τα οποία ήταν ασύγκριτα. Ταξίδεψαν λοιπόν καλοκαίρι για τα Γάδαρα. Ο Ιάμβλιχος έτυχε τότε να λούζεται, ενώ οι άλλοι έκαναν μπάνιο μαζί του και τον πίεζαν για τα ίδια πράγματα. Ο Ιάμβλιχος χαμογέλασε λοιπόν και είπε: «Δεν είναι ευσεβές να δείξω τέτοια πράγματα, για σας όμως θα το κάνω». Υπήρχαν δυο θερμές πηγές, μικρότερες από τις άλλες αλλά πιο χαριτωμένες, για τις οποίες ζήτησε από τους μαθητές του να ρωτήσουν τους γηγενείς πώς ονομάζονταν παλιά. Εκείνοι, αφού εκτέλεσαν τη διαταγή, είπαν: «Χωρίς να υπάρχει λόγος, η μία ονομάζεται Έρως και η διπλανή Αντέρως». Εκείνος, αφού άγγιξε ελαφρά το νερό (συνέβαινε να κάθεται πάνω στο χείλος του τείχους από όπου ξεχειλίζει) και απηύθυνε μια σύντομη επίκληση, κάλεσε από το βάθος της πηγής ένα αγόρι. Το παιδί είχε λευκή επιδερμίδα και μέτριο ανάστημα, και τα χρυσαφένια του μαλλιά έκαναν την πλάτη και το στήθος του να λάμπουν· φαινόταν σαν να έκανε μπάνιο ή να είχε ήδη κάνει. Οι μαθητές του έμειναν έκπληκτοι και στη συνέχεια τους είπε: «Ας πάμε στην επόμενη πηγή»· σηκώθηκε και προχώρησε πρώτος, ενώ ήταν πολύ σκεπτικός. Έπειτα, αφού έκανε κι εκεί τα ίδια, κάλεσε κοντά του άλλον Έρωτα, ίδιο σε όλα με τον προηγούμενο, εκτός από τα μαλλιά του, που χύνονταν πιο σκούρα και ηλιοκαμένα. Και τα δύο παιδιά τον αγκάλιασαν και προσκολλήθηκαν επάνω του σαν να ήταν αληθινός πατέρας τους. Ο Ιάμβλιχος αναφέρθηκε στο πεπρωμένο του καθενός και αφού τελείωσε το μπάνιο έφυγε, απολαμβάνοντας τον σεβασμό των μαθητών του. Μετά από αυτό το πλήθος των μαθητών δεν ζητούσε πλέον τίποτα, πίστευε τα πάντα από τις αποδείξεις που τους έδινε και τους τραβούσε μαζί του σαν να ήταν δεμένοι με αρραγή αλυσίδα. Αναφέρονται

- καὶ παραδοξότερα καὶ τερατωδέστερα, ἐγὼ δὲ τούτων ἀνέγραφον οὐδέν, σφαλερόν τι καὶ θεομισὲς πρᾶγμα ἡγούμενος εἰς συγγραφὴν στάσιμον καὶ πεπηγυῖαν
- 8 ἐπεισάγειν ἀκοὴν διεφθαρμένην καὶ ρέουσαν. ἀλλὰ καὶ ταῦτα γράφω δεδοικώς ἀκοὴν οὔσαν, πλὴν ὅσα γε ἔπομαι ἀνδράσιν, οἳ, τοῖς ἄλλοις ἀπιστοῦντες, πρὸς τὴν τοῦ φανέντος αἴσθησιν συνεκάμφθησαν. οὐδεὶς δὲ αὐτοῦ τῶν ἐταίρων ἀνέγραψεν, ὅσα γε
- 9 ἡμᾶς εἰδέναι· τοῦτο δὲ εἶπον μετρίως, Αἰδεσίου φήσαντος μήτε αὐτὸν γεγραφέναι, μήτε ἄλλον τινὰ τετολμηκέναι.

3. Κατὰ τοὺς Ἰαμβλίου καιροὺς ἦν καὶ ὁ διαλεκτικώτατος Ἀλύπιος, ὃς ἔτυχε μὲν σώματος μικροτάτου, καὶ τὸ σῶμα πυγμαῖον παρέβαινε ἐλάχιστον, ἐκινδύνευε δὲ καὶ τὸ φαινόμενον σῶμα ψυχῇ
- 2 καὶ νοῦς εἶναι· οὕτω τὸ φθειρόμενον οὐκ ἐπέδωκεν εἰς μέγεθος, δαπανηθὲν εἰς τὸ θεοειδέστερον. ὥσπερ οὖν ὁ μέγας Πλάτων φησὶ τὰ θεῖα σώματα τὸ ἀνάπαλιν ἔχειν ἐγκείμενα ταῖς ψυχαῖς, οὕτως ἄν τις εἴποι κάκεινον ἐμβεβηκέναι τῇ ψυχῇ καὶ συνεχεσθαι καὶ κρατεῖσθαι ἢ παρά του κρείττονος.
- 3 ζηλωτὰς μὲν οὖν εἶχεν πολλοὺς ὁ Ἀλύπιος, ἀλλ' ἡ παίδευσις ἦν μέχρι συνουσίας μόνης, βιβλίον δὲ προέφερεν οὐδὲ εἷς· ὥστε μάλα ἀσμένως πρὸς τὸν Ἰάμβλιχον ἀπέτρεχον, ὡς ἐκ πηγῆς ὑπερβλυζούσης, οὐ μενούσης καθ' ἑαυτήν, ἐμφορησόμενοι καὶ πιούμενοι. κατὰ δὲ τὸ κλέος ἀμφοῖν αὐξόμενον ἄνω καὶ συνέτυχόν ποτε ἀλλήλοις ἢ συνήντησαν ὥσπερ ἀστέρες, καὶ περιεκαθέσθη γε αὐτοὺς θέατρον οἷον εἰκάσαι μεγάλου μουσείου.
- 4 Ἰαμβλίου δὲ τὸ ἐπερωτηθῆναι μᾶλλον ὑπομείναντος ἢ τὸ ἐπερωτᾶν, ὁ Ἀλύπιος παρὰ πᾶσαν

και άλλα, πιο παράδοξα και τερατώδη, για τα οποία δεν έγραψα τίποτα, γιατί το θεώρησα επικίνδυνο και ανίερο να εισάγω σε σταθερό και εδραίο σύγγραμμα μια φήμη διαβλητή και ρευστή. Αλλά και αυτά τα γράφω με ενδοιασμό απέναντι στις φήμες, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που ακολουθώ άνδρες, οι οποίοι, αν και δεν πιστεύουν άλλα σημάδια, άλλαξαν γνώμη από την αίσθηση που προκάλεσε η αποκάλυψη. Από τους μαθητές του δεν τα έγραφε κανείς, απ' όσο ξέρω τουλάχιστον· και αυτό το είπα με επιφύλαξη, αφού ο Αιδέσιος ο ίδιος με πληροφόρησε ότι ούτε ο ίδιος το έχει γράψει ούτε κάποιος άλλος έχει τολμήσει.

Την εποχή του Ιάμβλιχου έζησε και ο Αλύπιος²¹, ο οποίος ήταν ικανότατος συζητητής. Ήταν εξαιρετικά μικροκαμωμένος και το σώμα του ίσα ίσα που ξεπερνούσε του νάνου. Κινδύνευε μάλιστα η ψυχή και ο νους να έχουν το ίδιο ανάστημα με το σώμα του· όσο ύψος του έλειπε όμως, τόση ήταν η θεϊκή του φύση. Όπως ο σπουδαίος Πλάτων λέει ότι τα θεϊκά σώματα κατοικούν μέσα στις ψυχές, σε αντίθεση με τα ανθρώπινα, έτσι θα μπορούσε να πει κάποιος ότι ο Αλύπιος είχε μεταναστεύσει μέσα στην ψυχή και ότι καθοδηγούνταν και εξουσιαζόταν από μια υπερφυσική δύναμη. Ο Αλύπιος είχε πολλούς οπαδούς, αλλά η διδασκαλία του ήταν μόνο προφορική και κανείς δεν εξέδωσε βιβλίο γι' αυτόν· έτσι, με μεγάλη προθυμία ανέτρεχαν προς τον Ιάμβλιχο, για να κορέσουν τη δίψα τους πίνοντας από πηγή που ξεχειλίζει και δεν έμενε στα όριά της. Η δόξα και των δύο μεγάλων ταυτόχρονα και βρέθηκαν κάποτε τυχαία ή συναντήθηκαν σαν να έγινε σύνοδος αστεριών· το πλήθος κάθισε γύρω τους να τους ακούσει, όπως συμβαίνει και στους μεγάλους ναούς των Μουσών. Ο Ιάμβλιχος περίμενε να ερωτηθεί μάλλον παρά να ρωτήσει· ο Αλύπιος τότε, χωρίς να το

- ὑπόνοιαν ἀφείς ἄπασαν φιλόσοφον ἐρώτησιν, τοῦ δὲ
 θεάτρου γενόμενος, “εἰπέ μοι, φιλόσοφε,” πρὸς αὐτὸν
 ἔφη “ὁ πλούσιος ἢ ἄδικος ἢ ἀδίκου κληρονόμος, ναὶ
 ἢ οὐ; τούτων γὰρ μέσον οὐδέν.” ὁ δὲ τὴν πληγὴν
 τοῦ λόγου μισήσας, “ἀλλ’ οὐχ οὗτός γε,” ἔφη “θαυ-
 μασιώτερε πάντων ἀνδρῶν, ὁ τρόπος τῆς ἡμετέρας
 διαλέξεως, εἴ τῳ τι περιττόν ἐστι κατὰ τὰ ἐκτός,
 ἀλλ’ εἴ τι πλεονάζει κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν φιλοσόφῳ
 5 καὶ πρέπουσαν.” ταῦτα εἰπὼν ἀπεχώρησεν, καί, δια-
 ναστάντος, οὐκ ἦν ὁ σύλλογος. ἀπελθὼν δὲ καὶ
 γενόμενος ἐφ’ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ὀξύτητα θαυμάσας,
 πολλάκις τε ἰδίᾳ συνέτυχεν αὐτῷ, καὶ οὕτως ὑπερ-
 ηγάσθη τὸν ἄνδρα τῆς ἀκριβείας καὶ συνέσεως, ὥστε
 6 καὶ ἀπελθόντος βίον συνέγραψε. καὶ ἐνέτυχεν ὁ ταῦτα
 γράφων τοῖς γεγραμμένοις· τὰ γεγραμμένα δὲ ὑπὸ
 τῆς συνθήκης ἐμελαίνετο, καὶ νέφος αὐτοῖς ἐπέτρε-
 χε βαθύ, οὐ τι δι’ ἀσάφειαν τῶν λεγομένων, ἀλλὰ
 διδάσκαλον εἶχε τῶν Ἀλυπίου λόγον μακρόν τινα,
 καὶ διαλέξεων οὐ προσὴν μνήμη λόγον ἐχουσῶν.
 7 ἀποδημίας τε εἰς τὴν Ῥώμην ἔφραζε τὸ βιβλίον, αἷς
 οὔτε αἰτία προσὴν, οὔτε τὸ τῆς ψυχῆς συνεφαίνετο
 μέγεθος. ἀλλ’ ὅτι μὲν εἶποντο πολλοὶ τεθηπότες τὸν
 ἄνδρα παραδηλοῦται· ὃ τι δὲ εἶπεν ἢ ἔπραξεν ἀξιό-
 8 λογον, οὐκ ἐπιφαίνεται· ἀλλ’ ἔοικεν ὁ θαυμάσιος
 Ἰάμβλιχος ταῦτὸν πεπονθέναι τοῖς γραφικοῖς, οἱ
 τοὺς ἐν ὥρᾳ γράφοντες, ὅταν χαρίσασθαί τι παρ’
 ἑαυτῶν εἰς τὴν γραφὴν βουλευθῶσιν, τὸ πᾶν εἶδος
 τῆς ὁμοιώσεως διαφθείρουσιν, ὥστε ἅμα τε τοῦ παρα-
 9 δείγματος ἡμαρτηκέναι καὶ τοῦ κάλλους. οὕτω
 κάκεϊνος ἐπαινέσαι προελόμενος διὰ τὴν ἀλήθειαν,
 τὸ μὲν μέγεθος ἐμφαίνει τῶν καθ’ ἑαυτὸν ἐν τοῖς

περιμένει κανείς, άφησε κατά μέρος κάθε φιλοσοφική ερώτηση και, τραβώντας τα βλέμματα του κόσμου, είπε στον Ιάμβλιχο: «Πες μου, φιλόσοφε, ο πλούσιος είναι άδικος ή κληρονόμος αδίκου, έτσι δεν είναι ή όχι; Δεν υπάρχει ενδιάμεσο». Εκείνος, αγανακτισμένος με τη σπόντα, είπε: «Αξιοθαύμαστε ανάμεσα στους ανθρώπους, δεν συζητάμε εμείς αυτά τα πράγματα με κάποιον που κατέχει επιφανειακές γνώσεις αλλά με εκείνον που υπερέχει στην αρετή που ταιριάζει σε φιλόσοφο». Αυτά είπε και αναχώρησε με το που σηκώθηκε από τη θέση του διαλύθηκε και η συγκέντρωση. Όταν όμως έφυγε και έμεινε μόνος του, θαύμασε την οξυδέρκεια του άλλου και συχνά τον συναντούσε κατ' ιδίαν. Τόσο πολύ θαύμασε τον άντρα για την αγχίνια και τη σύνεσή του, ώστε μόλις πέθανε έγραψε τη βιογραφία του. Ο συγγραφέας του παρόντος μελέτησε το βιβλίο. Η περιγραφή ήταν ασαφής εξαιτίας της κακής διάρθρωσης του λόγου και την κάλυπτε ένα βαρύ νέφος, όχι εξαιτίας της ασάφειας των γεγονότων, αλλά επειδή είχε δάσκαλο τον μακροσκελή λόγο του Αλύπριου, ενώ δεν γινόταν αναφορά στις συζητήσεις αναφορικά με την επιχειρηματολογία. Το βιβλίο μιλούσε για τα ταξίδια του στη Ρώμη, για τα οποία δεν εξηγεί τους λόγους, ενώ δεν αφήνει να διαφανεί το μεγαλείο της ψυχής. Αν και υπαινίσσεται ότι τον ακολούθησαν πολλοί θαυμαστές, δεν αναφέρει κάτι αξιόλογο που είπε ή έκανε. Ο θαυμάσιος Ιάμβλιχος φαίνεται πως έκανε το ίδιο σφάλμα με αυτό που κάνουν οι ζωγράφοι, που ζωγραφίζοντας κάποιον στα νιάτα του, λαχταρούν να δώσουν μια γοητεία στη ζωγραφιά βγαλμένη από μέσα τους, με αποτέλεσμα να καταστρέφουν κάθε είδος ομοιότητας, ενώ αποτυγχάνουν να αποδώσουν και το πρότυπο και συνάμα την ομορφιά. Έτσι κι εκείνος, επιθυμώντας να εκθειάσει την αλήθεια, δείχνει το μέγεθος των τιμωριών

δικαστηρίοις κολάσεων καὶ ἀτυχημάτων, αἰτίας δὲ ἐπὶ τούτοις ἢ προφάσεις οὔτε πεφυκῶς ἐξηγεῖσθαι πολιτικῶς, οὔτε προελόμενος, τὸν πάντα χαρακτῆρα συνέχεε τοῦ βίου, μόλις τοῦτο καταλιπὼν τοῖς ὅξυδορκοῦσι ξυλλαβεῖν, ὅτι τὸν ἄνδρα ἐθαύμαζεν, καὶ διαφερόντως αὐτοῦ τὴν τε παρὰ τὰ δεινὰ καρτερίαν καὶ τὸ ἀνέκπληκτον, τὴν τε ἐν τοῖς λόγοις ὀξύτητα
 10 καὶ †τόλμην κατεσκευάζετο†. ἐξ Ἀλεξανδρείας δὲ οὗτος ἦν. καὶ τὰ μὲν εἰς Ἀλύπιον ταῦτα. καὶ ἐτελεύτα γε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γηραιός, Ἰάμβλιχός τε ἐπ' αὐτῷ, πολλὰς ρίζας τε καὶ πηγὰς φιλοσοφίας ἀφείς. ταύτης ὁ ταῦτα γράφων τῆς φορᾶς εὐτύχησεν. ἄλλοι μὲν γὰρ ἀλλαχοῦ τῶν εἰρημένων ὁμιλητῶν διεκρίθησαν εἰς ἅπασαν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν. Αἰδέσιος δὲ κατέλαβε τὸ Μῦσιον Πέργαμον.

VI 1. Αἰδέσιος. Ἐκδέχεται δὲ τὴν Ἰαμβλίχου διατριβὴν καὶ ὁμιλίαν ἐς τοὺς ἐταίρους Αἰδέσιος ὁ ἐκ Καππαδοκίας. ἦν δὲ τῶν εὖ γεγονότων εἰς ἄκρον, πλοῦτος δὲ οὐχ ὑπὴν τῷ γένει πολὺς, καὶ ὁ γε πατὴρ αὐτὸν ἐκπέμψας ἐπὶ παιδείαν χρηματιστικὴν ἐκ Καππαδοκίας ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, εἶτα ἐκδεχόμενος ὡς θησαυρὸν ἐπὶ τῷ παιδί εὐρήσων, ἐπειδὴ ποτε, ἐπανελθόντος, φιλοσοφοῦντα ἤσθητο, τῆς οἰκίας ὡς
 2 ἀχρεῖον ἀπῆλαινε. καὶ ἐκδιώκων “τί γάρ” ἔφη “σοφία ὠφελεῖ;” ὁ δὲ ὑποστραφεῖς “οὐ μικρά, πάτερ,” ἔφη, “πατέρα καὶ διώκοντα προσκυνεῖν.” καὶ τοῦτο ἀκούσας ὁ πατήρ, ἀνά τε ἐκαλέσατο τὸν παῖδα, καὶ τὸ ἦθος
 3 ἐθαύμασε. καὶ ὅλον ἐπιδούς ἑαυτὸν ἀνέθηκε φέρων

και των αποτυχιών στα δικαστήρια της εποχής του, τις αιτίες όμως για τούτα ή τις αφορμές ούτε είναι ικανός από τη φύση του να τα ερμηνεύσει πολιτικά ούτε και θέλει, αλλά συγχέει τον όλο τρόπο ζωής του Αλύπριου, με αποτέλεσμα μόλις και μετά βίας να δίνει στους έξυπνους να καταλάβουν ότι θαύμαζε τον άνδρα και σεβόταν ιδιαίτερα την υπομονή του στις συμφορές και την αταραξία του, καθώς και την οξύτητα και την τόλμη των λόγων του. Ο Αλύπριος καταγόταν από την Αλεξάνδρεια. Αυτά για εκείνον. Πέθανε γέρος στην Αλεξάνδρεια και τον ακολούθησε ο Ιάμβλιχος, αφού άφησε πίσω του πολλές ρίζες και πηγές φιλοσοφίας. Ο συγγραφέας του παρόντος ευεργετήθηκε από τους καρπούς της παραγωγής του. Πολλοί από τους μαθητές του, που ήδη αναφέρθηκαν, διασκορπίστηκαν σε διάφορα μέρη της ρωμαϊκής επικράτειας· ο Αιδέσιος εγκαταστάθηκε στο Πέργαμο της Μυσίας.

VI. ΑΙΔΕΣΙΟΣ. Ο Αιδέσιος³² από την Καππαδοκία υπήρξε μαθητής του Ιάμβλικου και ανήκε στον κύκλο των συντρόφων του. Η καταγωγή του ήταν πέρα για πέρα αριστοκρατική, αλλά η οικογένειά του δεν ήταν πολύ πλούσια. Ο πατέρας του τον έστειλε από την Καππαδοκία στην Ελλάδα για να σπουδάσει κερδοφόρο επάγγελμα, περιμένοντας να βρει στον γιο του θησαυρό. Όμως, όταν κάποτε ο γιος του επέστρεψε και εκείνος ανακάλυψε ότι είχε ασχοληθεί με τη φιλοσοφία, τον έδιωξε από το σπίτι ως άχρηστο. Διώχνοντάς τον, τον ρώτησε: «Τι σε ωφελεί η φιλοσοφία;» κι εκείνος, στρεφόμενος πίσω, απάντησε: «Δεν είναι μικρό πράγμα, πατέρα, να σέβεσαι τον πατέρα σου ακόμα κι όταν σε διώχνει». Μόλις το άκουσε ο πατέρας, κάλεσε πίσω τον γιο του, θαυμάζοντας το ήθος του. Μετά από αυτό ο Αιδέσιος αφοσιώθηκε ολοκληρωτικά στη συμπλήρωση της μόρφωσής του, γιατί παρουσίαζε

ἐς τὴν ἔτι λειπομένην παιδείαν. καὶ ὁ μὲν τὸν παῖδα προπέμψας εὖθυμος ἦν, καὶ περιέχαιρεν, ὡς θεοῦ γεγωνὸς μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου πατήρ.

- 4 Ὁ δὲ τοὺς ἄλλους ἅπαντας παραδραμὼν, ὅσοι τῶν τότε ἦσαν εὐκλεέστεροι καὶ ὧν ἐτύγχανεν ἀκηκοώς, καὶ πείρα τὴν σοφίαν συλλεξάμενος, ἐπὶ τὸν ἐρικυδέστατον Ἰαμβλίχον οὐ μακρὰν ὁδὸν ἐκ Καππαδοκίας εἰς Συρίαν συνέτεινε καὶ διήνυεν. ὡς δὲ εἰδέν τε τὸν ἄνδρα καὶ ἤκουσε λέγοντος, ἐξεκρέματο τῶν λόγων, καὶ τῆς ἀκροάσεως οὐκ ἐνεπίπлатο· ἐς ὃ τελευτῶν Αἰδέσιός * τε ἐγένετο καὶ μικρὸν ἀποδέων Ἰαμβλίχου, πλὴν ὅσα γε εἰς θειασμὸν Ἰαμβλίχου
5 φέρει. τούτων γὰρ οὐδὲν εἶχομεν ἀναγράφειν, ὅτι τὸ μὲν ἐπέκρυπτεν ἴσως Αἰδέσιος αὐτὸς διὰ τοὺς χρόνους (Κωνσταντῖνος γὰρ ἐβασίλευε, τὰ τε τῶν ἱερῶν ἐπιφανέστατα καταστρέφων καὶ τὰ τῶν χριστιανῶν ἀνεγείρων οἰκήματα), τὰ δὲ ἴσως καὶ τῶν ὁμιλητῶν ἄριστον πρὸς μυστηριώδη τινὰ σιωπὴν καὶ ἱεροφαντικὴν ἐχεμυθίαν ἐπιρρεπὲς ἦν καὶ συνεκέκλιτο. ὁ
6 γοῦν ταῦτα γράφων ἐκ παιδὸς ἀκροατῆς Χρυσανθίου γενόμενος, μόλις εἰς εἰκοστὸν ἔτος ἡξιοῦτο τῶν ἀληθεστέρων, οὕτω μέγα τι χρῆμα εἰς ἡμᾶς τῆς Ἰαμβλίχου φιλοσοφίας διετάθη καὶ συμπαρέτεινε τῷ χρόνῳ.

2. Ἰαμβλίχου δὲ καταλιπόντος τὸ ἀνθρώπειον, ἄλλοι μὲν ἀλλαχῇ διεσπάρησαν, καὶ οὐδεὶς ἦν ἔξω φήμης καὶ ἄγνωστος. Σώπατρος δὲ ὁ πάντων δεινότερος, διὰ τε φύσεως ὕψος καὶ ψυχῆς μέγεθος, οὐκ ἐνεγκὼν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὁμιλεῖν, ἐπὶ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἔδραμεν ὀξύς, ὡς τὴν Κωνσταντίνου πρόφασιν τε καὶ φορὰν τυραννήσων καὶ μεταστῆσων

ακόμα αρκετές ελλείψεις. Ο πατέρας με ευχαρίστηση προέτρεπε το παιδί να συνεχίσει και ήταν γεμάτος χαρά που ήταν πατέρας θεού μάλλον παρά ανθρώπου.

Ο Αιδέσιος, αφού ξεπέρασε όλους τους άλλους, όσοι ήταν οι πιο διάσημοι εκείνο τον καιρό και όσους έτυχε να ακούσει, και αφού συγκέντρωσε σοφία και από την πείρα, έκανε ένα μακρύ ταξίδι από την Καππαδοκία στη Συρία για να δει τον ξακουστό Ιάμβλιχο. Μόλις είδε τον άντρα και τον άκουσε να μιλάει, κρεμάστηκε από τα χείλη του και δεν χόρταινε να τον ακούει· στο τέλος έγινε και ο Αιδέσιος ισάξιος σχεδόν του Ιάμβλικου, εκτός βέβαια από τις υπερφυσικές ικανότητες του Ιάμβλικου. Σχετικά με αυτές δεν έχουμε τίποτα να γράψουμε, ίσως επειδή από τη μια ο ίδιος ο Αιδέσιος τις κρατούσε μυστικές εξαιτίας των καιρών (βασιλιάς ήταν τότε ο Κωνσταντίνος, ο οποίος κατεδάφιζε τα περιλαμπρα ιερά και έχτιζε χριστιανικές εκκλησίες) και από την άλλη επειδή ίσως και οι καλύτεροι από τους μαθητές του ήταν επιρρεπείς και συνέκλιναν προς κάποια μυστικιστική σιωπή και ιεροφαντική εχεμύθεια. Ο συγγραφέας του παρόντος, για παράδειγμα, αν και υπήρξε από παιδί μαθητής του Χρυσάνθιου, μόλις στο εικοστό έτος της ηλικίας του αξιώθηκε των αληθέστερων θεωριών. Έτσι, είναι πολύ σημαντικό που η φιλοσοφία του Ιάμβλικου επέζησε μέσα από τον χρόνο και έφτασε ως τις μέρες μας.

Όταν ο Ιάμβλιχος εγκατέλειψε τα εγκόσμια, οι μαθητές του διασκορπίστηκαν προς διάφορες κατευθύνσεις και κανείς δεν έμεινε άσημος και άγνωστος. Ο Σώπατρος²³, ο ικανότερος από όλους, λόγω της ανώτερης φύσης του και του υψηλού του φρονήματος, επειδή δεν καταδεχόταν να συναναστρέφεται με τους κοινούς ανθρώπους, έσπευσε στα βασιλικά ανάκτορα, με σκοπό να αλλάξει με τα επιχειρήματά του την πολιτική του Κωνσταντίνου. Και έφτασε

- 2 τῷ λόγῳ. καὶ ἐς τοσοῦτόν γε ἐξίκετο σοφίας καὶ
 δυνάμεως, ὥς ὁ μὲν βασιλεὺς ἐαλώκει τε ὑπ' αὐτῷ,
 καὶ δημοσίᾳ σύνοδρον εἶχεν, εἰς τὸν δεξιὸν καθίζων
 3 τόπον, ὃ καὶ ἀκοῦσαι καὶ ἰδεῖν ἄπιστον. οἱ δὲ
 παραδυναστεύοντες ῥηγνύμενοι τῷ φθόνῳ πρὸς βα-
 σιλείαν ἄρτι φιλοσοφεῖν μεταμανθάνουσαν, τὸν Κερ-
 κώπων ἐπετήρουν καιρόν (οὐ τὸν Ἡρακλέα κα-
 θεύδοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλογον ἐγρηγορυῖαν
 Τύχην) καὶ συλλόγους τε λαθραίους ἐποιοῦντο, καὶ
 οὐκ ἔστι καθ' ὃ τι μέρος τῆς κακοδαίμονος ἐπιβουλῆς
 4 ἡμέλουν. ὥσπερ οὖν ὅτε ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ καὶ μεγάλου
 Σωκράτους ἀπάντων Ἀθηναίων (εἰ καὶ δῆμος ἦσαν)
 οὐκ ἂν τις ἐτόλμησε κατηγορίαν καὶ γραφήν, ὃν γε
 ὦντο πάντες Ἀθηναῖοι περιπατοῦν ἄγαλμα σοφίας
 τυγχάνειν, εἰ μὴ μέθη καὶ παραφροσύνη καὶ τὸ τῶν
 Διονυσίων τῆς ἐορτῆς καὶ παννυχίδος ἀνειμένον, ὑπὸ
 γέλωτος καὶ ὀλιγωρίας καὶ τῶν εὐκόλων καὶ
 σφαλερῶν παθῶν ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐξευρημένων,
 πρῶτος Ἀριστοφάνης ἐπὶ διεφθαρμέναις ψυχαῖς τὸν
 γέλωτα ἐπείσαγαγὼν καὶ τὰ ὑπὸ τῆς σκηνῆς κινήσας
 ὑπορχήματα, τότε θέατρον ἀνέπεισεν, ἐπὶ τοσαύτῃ
 σοφίᾳ φυλλῶν πηδήματα καταμωκώμενος, καὶ
 νεφελῶν διαγράφων εἶδη καὶ σχήματα καὶ τᾶλλα
 ὅσα κωμωδία ληρεῖν εἴωθεν εἰς γέλωτος κίνησιν.
 5 ὥς δὲ εἶδον ἐγκεκλικὸς πρὸς τὴν ἡδονὴν τὸ θέατρον,
 κατηγορίας ἤψαντό τινες, καὶ τὴν ἀσεβῆ γραφήν εἰς
 ἐκεῖνον ἐτόλμησαν, καὶ δῆμος ὅλος ἐπ' ἀνδρὸς ἡτύχει
 6 φόνῳ. ἔστι γὰρ ἐκ τῶν χρόνων λογιζομένῳ συλλαβεῖν
 ὅτι, Σωκράτους ἀπελθόντος βιαίως, οὐδὲν ἔτι λαμπρὸν
 Ἀθηναίοις ἐπράχθη, ἀλλ' ἢ τε πόλις ὑπέδωκεν, καὶ

σε τέτοιο σημείο σοφίας κι δύναμης, ώστε ο βασιλιάς γοητεύθηκε από αυτόν, με αποτέλεσμα να τον έχει σύμβουλό του στα κοινά, κάνοντάς τον το δεξί του χέρι, απίστευτο γεγονός να το ακούσεις και να το δεις. Οι αυλικοί αντέδρασαν με φθόνο εναντίον της βασιλείας, που πρόσφατα άρχισε να κατευθύνεται προς τη φιλοσοφία, και περίμεναν, σαν τους Κέρκωπες³⁴, την κατάλληλη ευκαιρία, να πιάσουν στον ύπνο όχι μόνο τον Ηρακλή αλλά και την άλογη και ακοίμητη Τύχη· συγκεντρώνονταν μυστικά και καθόλου δεν αμελούσαν την ανίερη συνωμοσία τους. Όπως συνέβη παλιά, την εποχή του σπουδαίου Σωκράτη, τότε που απ' όλους τους Αθηναίους — αν και το πολίτευμα ήταν δημοκρατικό — κανείς δεν θα τολμούσε να κατηγορήσει και να διώξει ποινικά τον άνθρωπο, που όλοι οι Αθηναίοι θεωρούσαν ζωντανό άγαλμα σοφίας, αν δεν βρισκόταν στην κατάσταση της μέθης, της παραφροσύνης, της τρέλας των Διονυσίων και της ολονύχτιας γιορτής, καταστάσεις που προκαλούν το γέλιο, την ολιγωρία, και τα επιφανειακά και επικίνδυνα πάθη στους ανθρώπους· πρώτος ο Αριστοφάνης εισήγαγε σε ψυχές διεφθαρμένες το γέλιο και με τους νεοτερισμούς του πάνω στη σκηνή, άλλαξε το θέατρο, διακωμωδώντας με την τόση «σοφία» του τα πηδήματα των φύλλων³⁵ και απεικονίζοντας τη μορφή και τα σχήματα των νεφών και με τα άλλα ανόητα που χρησιμοποιεί συνήθως η κωμωδία για να προκαλεί το γέλιο. Όταν λοιπόν είδαν ότι το θέατρο στρεφόταν προς αυτή την απόλαυση, μερικοί άρχισαν να κατηγορούν εκείνο τον άντρα και τόλμησαν να του κάνουν εκείνη την ασεβή δίκη· ο θάνατός του όμως έφερε δυστυχία σ' ολόκληρη την πόλη. Διότι, αν αναλογιστούμε τα χρόνια που ακολούθησαν τον βίαιο θάνατο του Σωκράτη, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι μετά τίποτα αξιόλογο δεν έγινε πια στην Αθήνα, αλλά η πόλη σιγά

- διὰ τὴν πόλιν τὰ τῆς Ἑλλάδος ἅπαντα συνεφθάρη·
- 7 οὕτω καὶ τότε συνορᾶν ἐξῆν τὸ κατὰ Σώπατρον ἐπιβούλευμα. ἡ μὲν γὰρ Κωνσταντινούπολις, τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, κατὰ μὲν τοὺς παλαιοὺς χρόνους Ἀθηναίοις παρεῖχε τὴν σιτοπομπίαν, καὶ περιττὸν
- 8 ἦν τὸ ἐκεῖθεν ἀγώγιμον· ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, οὐδὲ τὸ ἀπ' Αἰγύπτου πλῆθος τῶν ὀλκάδων, οὐδὲ τὸ ἐξ Ἀσίας ἀπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν συμφερόμενον πλῆθος σίτου, κατὰ ἀπαγωγὴν φόρου, ἐμπλῆσαι καὶ κορέσαι τὸν μεθύοντα δύναται δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος, τὰς ἄλλας χερῶσας πόλεις ἀνθρώπων, εἰς τὸ Βυζάντιον μετέστησε, καὶ πρὸς τοὺς ἐν τοῖς θεάτροις κρότους παραβλυζόντων κραιπάλης ἀνθρώπων ἑαυτῷ συνεστήσατο, σφαλλομένων ἀνθρώπων ἀγαπήσας ἐγκώμια καὶ μνήμην ὀνόματος, τῶν μόλις ὑπὸ εὐηθείας
- 9 φθεγγομένων τοῦνομα· συμβέβηκε δὲ καὶ τῇ θέσει τοῦ Βυζαντίου μηδὲ εἰς πλοῦν ἀρμόζειν τῶν καταφερομένων πλοίων, ἂν μὴ καταπνεύσῃ νότος ἀκραῆς καὶ ἄμικτος. καὶ τότε δὴ τοῦ πολλάκις συμβαίνοντος κατὰ τὴν ὥρῶν φύσιν συμβάντος, ὃ τε δῆμος ὑπὸ λιμοῦ παρεθέντες συνήεσαν εἰς τὸ θέατρον, καὶ σπάνις ἦν τοῦ μεθύοντος ἐπαίνου, καὶ τὸν βασιλέα κατεῖχεν
- 10 ἀθυμία. καὶ οἱ πάλοι βασκαίνοντες, εὐρηκέναι καιρὸν ἡγούμενοι κάλλιστον, “ἀλλὰ Σώπατρός γε,” ἔφασαν “ὁ παρὰ σοῦ τιμώμενος κατέδῃσε τοὺς ἀνέμους δι' ὑπερβολὴν σοφίας, ἣν καὶ αὐτὸς ἐπαινεῖς, καὶ δι' ἣν
- 11 ἔτι τοῖς βασιλείοις ἐγκάθεται θρόνοις.” καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ταῦτα ἀκούσας καὶ συμπεισθεὶς, κατακοπῆναι κελεύει τὸν ἄνδρα, καὶ ἐγίνετο διὰ τοὺς
- 12 βασκαίνοντας ταῦτα θᾶπτον ἢ ἐλέγετο. ὁ δὲ τῶν κακῶν ἀπάντων αἴτιος ἦν Ἀβλάβιος, ἔπαρχος μὲν

σιγά παρήκμαζε και εξαιτίας της καταστράφηκε μαζί ολόκληρη η Ελλάδα. Έτσι και τότε ήταν δυνατό να διακρίνει κανείς τη συνωμοσία εναντίον του Σώπατρου. Η Κωνσταντινούπολη, δηλαδή, που αρχικά ονομαζόταν Βυζάντιο, τον παλιό καιρό προμήθευε τους Αθηναίους με σιτάρι και εισαγόταν από εκεί τεράστια ποσότητα. Σήμερα όμως ούτε ο μεγάλος στόλος των εμπορικών πλοίων της Αιγύπτου ή της Ασίας ολόκληρης ούτε η αφθονία των δημητριακών που παρέχουν η Συρία, η Φοινίκη και τα άλλα έθνη ως πληρωμή φόρου μπορούν να χορτάσουν και να ικανοποιήσουν τον μεθυσμένο λαό, τον οποίο έφερε ο Κωνσταντίνος στο Βυζάντιο, αφού ερήμωσε τις άλλες πόλεις από ανθρώπους. Τους εγκατέστησε για χάρη του εκεί, για να τον χειροκροτούν στα θέατρα μέσα στην παραζάλη τους, επειδή αγαπούσε να τον επευφημούν ασταθείς άνθρωποι και να μνημονεύουν το όνομά του, ακόμα κι αν ακόμα κι αυτό με δυσκολία το πρόφεραν εξαιτίας της αμάθειάς τους. Συνέβαινε επίσης η θέση του Βυζαντίου να μην προσφέρεται για προσορμισμό των πλοίων που περνούσαν, εκτός κι αν φυσούσε δυνατός και καθαρός νοτιάς. Τότε λοιπόν συνέβη εκείνο που συνέβαινε συχνά ανάλογα με την εποχή: οι πολίτες, εξαντλημένοι από την πείνα, συγκεντρώθηκαν στο θέατρο, οι έπαινοι των μεθυσμένων έλλειψαν και η απογοήτευση κυρίευσε τον βασιλιά. Εκείνοι λοιπόν που ένιωθαν φθόνο από παλιά, πιστεύοντας ότι είχαν βρει την κατάλληλη ευκαιρία, έλεγαν: «Μα βέβαια ο Σώπατρος, που εσύ εκτιμάς, έδωσε τους ανέμους²⁶ με την υπερβολική του σοφία, που κι εσύ ο ίδιος επαινείς, και εξαιτίας της οποίας κάθεται ακόμα στους βασιλικούς θρόνους». Όταν ο Κωνσταντίνος τα άκουσε και πείσθηκε, διέταξε να θανατώσουν τον άνδρα. Αυτά έγιναν εξαιτίας των φθονερών ανθρώπων πιο γρήγορα απ' ό,τι έλεγαν. Υπεύθυνος για όλα τα κακά ήταν ο

τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὑπὸ Σωπάτρου δὲ παρευδοκιμούμενος ἀπήγγετο. ἐμοὶ δέ, ὥσπερ προεῖρηται, πεπαιδευμένων ἀνδρῶν εἰς πᾶσαν παιδείαν ἀναγράφοντι βίους, τὰ εἰς τὴν ἐμὴν ἀκοὴν σωζόμενα, διάφορον οὐδὲν εἰ καὶ τῶν εἰς αὐτοὺς ἐξημαρτηκότων βραχέα τινὰ ἐπιδράμοιμι.

3. Ἀβλαβίῳ τῷ τὸν φόνον ἐργασαμένῳ γένος ἦν ἀδοξότατον, καὶ τὰ ἐκ πατέρων τοῦ μετρίου καὶ φαύλου ταπεινότερα. καὶ λόγος τε ὑπὲρ αὐτοῦ τοιοῦτος διασώζεται, καὶ οὐδεὶς τοῖς λεγομένοις ἀντέλεγεν. τῶν ἐξ Αἰγύπτου τις περὶ τὸ καλούμενον μάθημα συντεταμένων, παρελθὼν εἰς τὴν πόλιν (ἱκανοὶ δὲ εἰσιν Αἰγύπτιοι καὶ δημοσία μετ' ὀλιγωρίας ἐν ταῖς
- 2 ἀποδημίαις ἀσχημονεῖν· εἰκὸς δὲ αὐτοὺς καὶ οἴκοθεν οὕτω παιδεύεσθαι), παρελθὼν δὲ ὅμως, εἰς τὸ πολυτελέστερον ὠθεῖται τῶν καπηλείων, καὶ ξηρός τε εἶναι, πολλὴν ἀνύσας ὁδόν, ἔφασκεν καὶ ὑπὸ δῖφους αὐτίκα μάλα ἀποπεπνίξεσθαι, καὶ γλυκὺν ἥρτυμένον ἐγγχεῖν ἐκέλευσε τὸν οἶνον, καὶ προέκειτο
- 3 τὸ ἀργύριον. ἡ δὲ προεστῶσα τοῦ καπηλείου τὸ κέρδος ὀρῶσα, πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν παρεσκευάζετο, καὶ διετρόχαζεν. ἡ δὲ ἐτύγχανε μὲν ἱκανὴ καὶ μαίωσασθαι γυναῖκας ἐπὶ τῷ λοχεύεσθαι. <καὶ> προθεμένης αὐτῆς κύλικα τῷ Αἰγυπτίῳ καὶ τὸν ἥρτυμένον οἶνον καταχεομένης, προσδραμοῦσά τις ἐκ γειτόνων “ἀλλὰ κινδυνεύει σοι” εἶπεν λέγουσα πρὸς τὸ οὖς “ἐπὶ ταῖς ὠδίσιν ἢ φίλῃ καὶ συγγενῇ,” καὶ γὰρ
- 4 οὕτως εἶχεν, “εἰ μὴ θᾶττον ἀφίκοιο.” καὶ ἡ μὲν ταῦτα ἀκούσασα, καὶ καταλιποῦσα τὸν Αἰγύπτιον, πρὶν τὸ θερμὸν ὕδωρ ἐπιβαλεῖν, κεχηνότα, κάκεινῃν

Αβλάβιος, έπαρχος της βασιλικής αυλής, ο οποίος ασφυκτιούσε που ο Σώπατρος απολάμβανε μεγαλύτερη εκτίμηση από εκείνον. Προτού λοιπόν εγώ, όπως ήδη είπα, καταγράψω τους βίους των αντρών που απέκτησαν κάθε γνώση, όπως σώθηκαν και έφτασαν στα αυτιά μου, δεν θα ήταν καθόλου ανιαρό, αν έκανα μία σύντομη αναφορά και σ' εκείνους που τους έβλαψαν άδικα.

Ο Αβλάβιος, που προξένησε τον φόνο, καταγόταν από τελείως ασήμαντη οικογένεια και από τη μεριά του πατέρα του η καταγωγή του ήταν κατώτερη του μετρίου και άσημου. Διασώζεται η ακόλουθη ιστορία γι' αυτόν και κανείς δεν την έχει διαψεύσει. Κάποιος Αιγύπτιος, που είχε αφιερώσει τις σπουδές του στη μελέτη της λεγόμενης αστρονομίας, ήρθε στην πόλη³⁷ (όταν οι Αιγύπτιοι ταξιδεύουν, είναι ικανοί να συμπεριφέρονται απρεπώς και με θράσος ακόμα και δημόσια· είναι φυσικό λοιπόν τέτοια ανατροφή να παίρνουν από το σπίτι τους)· όταν ήρθε, πήγε στο πιο πολυτελές καπηλειό, φώναξε ότι έχει στεγνώσει, επειδή έκανε μεγάλο ταξίδι, και ότι θα μπορούσε από τη δίψα του να πιει ευθύς αμέσως μέχρι να πνιγεί· τους παράγγειλε να ετοιμάσουν και να χύσουν στο ποτήρι το γλυκό κρασί, βγάζοντας προκαταβολικά τα λεφτά. Η οικοδέσποινα του καπηλειού, που έβλεπε το κέρδος, ετοιμαζόταν να τον εξυπηρετήσει και πήγαινε πάνω κάτω. Αυτή έτυχε να μπορεί να κάνει και τη μαία σε γυναίκες που γεννούσαν. Μόλις λοιπόν τοποθέτησε το ποτήρι μπροστά στον Αιγύπτιο και ετοιμαζόταν να χύσει μέσα το κρασί που είχε ετοιμάσει, κάποια από τις γειτόνισσες έτρεξε και της είπε στο αυτί: «Η φίλη και συγγενής σου» — πράγματι έτσι ήταν — «γεννάει και βρίσκεται σε κίνδυνο, γι' αυτό έλα γρήγορα». Μόλις το άκουσε, έφυγε και άφησε τον Αιγύπτιο με ανοιχτό το στόμα, προτού προσθέσει στο ποτήρι το ζεστό νερό. Αφού ανα-

- ἀπολύσασα τῶν ὠδίνων, καὶ συντελέσασά γε ὅσα
 ἐπὶ ταῖς λοχεΐαις γίνεται, παρῆν αὐτίκα, διακαθήρασα
 5 τὰς χεῖρας, πρὸς τὸν ξένον. ὥς δὲ ἀγανακτοῦντα
 κατέλαβε καὶ τῷ θυμῷ περιζέοντα, τὴν αἰτίαν ἀπήγ-
 γειλεν ἢ γυνὴ τῆς βραδυτῆτος. ὥς δὲ ἤκουσεν ὁ
 βέλτιστος Αἰγύπτιος καὶ πρὸς τὴν ὥραν εἶδεν, ὁξέως
 μᾶλλον ἐδίψησεν ἐξειπεῖν τὸ παρὰ τῶν θεῶν ἐπελθὼν
 ἢ τὸ τοῦ σώματος θεραπεῦσαι πάθος, καὶ μέγα
 6 φθεγξάμενος· “ἄλλ’ ἅπιθί γε, ὦ γύναι· φράζε τῇ
 τεκούσῃ ὅτι μικροῦ βασιλέα τέτοκε.” καὶ τοῦτο
 δηλώσας, ἑαυτὸν τε ἐπλήρωσεν ἀφθόνως τῆς κύλικος,
 καὶ τὸ ὄνομα ὅστις εἶη κατέλιπε τῇ γυναικὶ εἰδέναι.
 7 καὶ ὁ τεχθεὶς ἦν Ἀβλάβιος, καὶ τοσοῦτον ἐγένετο
 παίγνιον τῆς εἰς ἅπαντα νεωτεριζούσης Τύχης, ὥστε
 οὔτῳ πλείονα ἐδύνατο τοῦ βασιλεύοντος, ὥστε καὶ
 Σώπατρον ἀπέκτεινεν, αἰτίαν ἐπενεγκὼν τῆς Σω-
 κρατικῆς εὐηθεστέραν, ὥσπερ ἀτάκτῳ δήμῳ τῷ
 8 τότε βασιλεύοντι <χρώμενος>. Κωνσταντῖνος μὲν
 οὖν καὶ Ἀβλάβιον τιμῶν ἐκολάζετο, καὶ ὅπως γε
 ἐτελεύτα ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Ἀβλαβίῳ
 δὲ τὸν παῖδα κατέλιπε Κωνστάντιον, συμβασιλεύσαντα
 μὲν αὐτῷ, διαδεξάμενον δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ πατρὸς
 σὺν Κωνσταντίνῳ καὶ Κώνσταντι τοῖς ἀδελφοῖς. ἐν
 δὲ τοῖς κατὰ τὸν θειότατον Ἰουλιανὸν ἀκριβέστερον
 9 ταῦτα εἴρηται. διαδεξάμενος δὲ ὁ Κωνστάντιος τὴν
 βασιλείαν καὶ κληρωθεὶς ὅσα γε ἐκληρώθη, ταῦτα
 δὲ ἦν τὰ ἐξ Ἰλλυριῶν εἰς τὴν ἐώαν καθήκοντα, τὸν
 μὲν Ἀβλάβιον αὐτίκα παραλύει τῆς ἀρχῆς, ἄλλο δὲ
 10 περὶ αὐτὸν ἐταιρικὸν συνέστησε. καὶ ὁ μὲν Ἀβλάβι-
 ος τὰ περὶ Βιθυνίαν χωρία πάλαι παρσκευασμένος,

κούφισε τη γυναίκα από τους πόνους της γέννας και έκανε ό,τι γίνεται συνήθως στους τοκετούς, έπλυνε τα χέρια της και επέστρεψε αμέσως στον ξένο. Βρίσκοντάς τον αγανακτισμένο, να βράζει από θυμό, του εξήγησε η γυναίκα την αιτία της αργοπορίας της. Όταν το άκουσε ο έξοχος Αιγύπτιος, κοίταξε την ώρα και αμέσως ένωσε περισσότερη δίψα να εκστομίσει το μήνυμα που του είχαν στείλει οι θεοί παρά να ικανοποιήσει την ανάγκη του οργανισμού του, φωνάζοντας δυνατά: «Πήγαινε, γυναίκα, και να πεις της μάνας ότι πριν από λίγο γέννησε βασιλιά». Αφού είπε αυτά, ήπιε μπόλικο κρασί από την κύλικα για να κορέσει τη δίψα του και άφησε το όνομά του για να ξέρει η γυναίκα ποιος είναι. Το βρέφος που γεννήθηκε ήταν ο Αβλάβιος, που απέδειξε τόσο πολύ ότι ήταν το αγαπημένο παιδί της Τύχης, η οποία φέρνει τα πάνω κάτω, ώστε έγινε τόσο ισχυρότερος από τον βασιλιά, που προκάλεσε τον θάνατο του Σώπατρου με μια κατηγορία εναντίον του πιο ανόητη ακόμα και από εκείνη εναντίον του Σωκράτη, επηρεάζοντας εκείνη την εποχή τον βασιλιά σαν να ήταν ο όχλος της πόλης. Ο Κωνσταντίνος λοιπόν τιμωρήθηκε για τις τιμές που απέδωσε στον Αβλάβιο και έχω γράψει στη βιογραφία του τον τρόπο που πέθανε. Παρέδωσε στον Αβλάβιο τον γιο του Κωνστάντιο, που είχε συμβασιλεύσει μαζί του και διαδέχθηκε τον πατέρα του στην εξουσία μαζί με τα αδέρφια του Κωνσταντίνο και Κώνσταντα. Γι' αυτά όμως μιλάω διεξοδικότερα στην αναφορά μου για τον θεσπέσιο Ιουλιανό. Όταν ο Κωνστάντιος πήρε τον θρόνο και κληρονόμησε ό,τι του αναλογούσε, δηλαδή μια περιοχή που εκτεινόταν από την Ιλνυρία μέχρι την Ανατολή, αμέσως απάλλαξε τον Αβλάβιο από τις εξουσίες του και συγκέντρωσε γύρω του άλλους ευνοούμενους. Ο Αβλάβιος περνούσε τον καιρό του στη Βιθυνία, στα κτήματα που από καιρό είχε ετοιμάσει,

- βασιλικὰς τε καταφυγὰς καὶ ῥαθυμίας ἔχοντα, διέ-
 τριβεν ἐν ἀφθόνοις. πάντων ἀνθρώπων θαυμαζόντων
 11 ὅτι βασιλεύειν οὐ βούλεται. ὁ δὲ Κωνστάντιος ἐγγύθεν
 ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς πόλεως ξιφηφόρους τινὰς ἐπ’
 αὐτὸν ἐκπέμψας οὐκ ὀλίγους, τοῖς μὲν πρώτοις
 ἐκέλευσεν ἀποδιδόναι γράμματα. καὶ προσεκύνησάν
 γε αὐτόν, ὥσπερ νομίζουσιν Ῥωμαῖοι βασιλέα προσ-
 κυνεῖν, οἱ τὰ γράμματα ἐγχειρίζοντες· καὶ ὅς μάλα
 σοβαρῶς δεξάμενος τὰ γράμματα καὶ παντὸς ἀπο-
 λυθεὶς φόβου, τὴν τε ἀλουργίδα τοὺς ἐλθόντας ἀπήτει,
 βαρύτερος ἤδη γινόμενος, καὶ φοβερόν ἦν τοῖς
 12 ὀρωμένοις. οἱ δὲ ἔφασαν πρὸς αὐτόν, αὐτοὶ μὲν τὰ
 γράμματα κομίζειν, πρὸ θυρῶν δὲ εἶναι τοὺς ταῦτα
 13 πεπιστευμένους. καὶ ὁ μὲν ἐκείνους ἐκάλει μέγα
 φρονῶν καὶ τῇ γνώμῃ διηρμένους· οἱ δὲ συγχωρηθέντες
 εἰσελθεῖν πληθὸς τε ἦσαν καὶ ξιφηφόροι πάντες, καὶ
 ἀντὶ τῆς ἀλουργίδος ἐπῆγον αὐτῷ “τὸν πορφύρεον
 θάνατον,” κρεουργηδόν, ὥσπερ τι τῶν ἐν ταῖς εὐωχίαις
 ζῶον, κατακόψαντες. καὶ ταῦτα ἔτισε Σωπάτρω
 δίκην ὁ πάντα εὐδαίμων Ἀβλάβιος.

4. Τούτων δὲ οὕτω κεχωρηκότων καὶ τῆς Προ-
 νοίας οὐκ ἀφεισίσης τὸ ἀνθρώπινον, ὁ τῶν περιλει-
 φθέντων ἐνδοξότατος Αἰδέσιος κατελίπετο. κατα-
 φυγὼν δὲ ἐπὶ τινα μαντεῖαν δι’ εὐχῆς ἥπερ ἐπίστευε
 μάλιστα (αὕτη δὲ ἦν δι’ ὀνειράτος), ὁ μὲν θεὸς
 2 ἐφίστατο πρὸς τὴν εὐχήν, καὶ ἔχρησεν ἐν ἐξαμέτρῳ
 τόνῳ τάδε· ὁ δέ, ἀνακαλύψας ἄρτι τὰ βλέφαρα καὶ
 περίφοβος ὢν ἔτι, τὸν μὲν νοῦν ἐμέμνητο τῶν
 εἰρημένων, τὸ δὲ ὑπερφυῆς καὶ οὐρανόμηκες τῶν
 ἐπῶν περιέφευγεν αὐτόν καὶ διωλίσθαινε. τόν τε οὖν
 παῖδα καλεῖ, τὴν ὄψιν καὶ τὸ πρόσωπον ἀποσμηῆσαι
 τῷ ὕδατι βουλόμενος, καὶ ὁ θεράπων πρὸς αὐτόν

καταφύγια αντάξια βασιλιά, με όλες τις ανέσεις. Όλοι οι άνθρωποι αναρωτιούνταν που δεν φιλοδοξούσε να γίνει βασιλιάς. Τότε ο Κωνσταντίνος, που βρισκόταν κοντά στην πόλη του πατέρα του, έστειλε προς εκείνον αρκετούς ξιφομάχους και έδωσε εντολή στους αξιωματικούς να του παραδώσουν μια επιστολή. Αυτοί που έφεραν το γράμμα τον προσκύνησαν, όπως συνηθίζουν οι Ρωμαίοι να προσκυνούν τον βασιλιά. Εκείνος δέχτηκε την επιστολή με υπεροψία, απαλλαγμένος από κάθε ανησυχία, και απαίτησε από αυτούς που είχαν έρθει τη βασιλική πορφύρα, ενώ η έκφρασή του έγινε ακόμα πιο αυστηρή και ενέπνεε φόβο σε όσους τον έβλεπαν. Του είπαν ότι δική τους δουλειά ήταν να φέρουν την επιστολή, ενώ τα άλλα είχαν ανατεθεί σε εκείνους που βρίσκονταν στην πόρτα. Τότε, γεμάτος έπαρση, τους κάλεσε μέσα, φουσκώνοντας από υπερφάνεια. Όμως, οι άνδρες που άφησε να εισέλθουν, ήταν πολλοί, οπλισμένοι όλοι με σπαθιά, και αντί για τον πορφυρό μανδύα του έφεραν «τον πορφυρό θάνατο»²⁸, κατακρεουργώντας και σφάζοντάς τον, όπως τα ζώα στα συμπόσια· έτσι ο πάντα ευτυχισμένος Αβλάβιος πλήρωσε με τούτο τον τρόπο για ό,τι είχε κάνει στον Σώπατρο.

Μόλις συνέβησαν αυτά και η θεία πρόνοια έδειξε ότι δεν θα εγκατέλειπε το ανθρώπινο γένος, απέμενε ο Αιδέσιος, ο πιο διάσημος από όσους είχαν επιζήσει. Κατέφυγε σε κάποια μαντεία με προσευχή, που εμπιστευόταν πάρα πολύ (του παρουσιάστηκε σε ένα όνειρο), και ο θεός ανταποκρίθηκε στην προσευχή και έδωσε τον χρησμό του με εξάμετρους στίχους· εκείνος αμέσως άνοιξε τα βλέφαρα, ενώ ήταν ακόμα φοβισμένος, θυμήθηκε τα λόγια, του ξέφευγε όμως και του ξεγλιστρούσε το υπερφυσικό στοιχείο τους και η θεϊκότητά τους. Φωνάζει λοιπόν ένα παιδί για να του πλύνει με νερό τα μάτια και το πρόσωπο και τότε ο δούλος γυρίζει και του λέει: «Το αριστερό σου

- ἔλεγεν, “ἀλλ’ ἡ ἀριστερά γε χεὶρ ἔξωθεν κατάπλεως
 3 ἐστὶ γραμμάτων.” καὶ ὃς εἶδεν καὶ τὸ πρᾶγμα θεῖον
 εἶναι συνεφρόνησε, καὶ προσκυνήσας τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα
 καὶ τὰ γεγραμμένα, εὔρε τὸν χρησμὸν ἐπὶ τῆς χειρὸς
 4 γεγραμμένον. ἔστι δὲ οὗτος·

δοιῶν Μοιράων ἐπὶ νήμασι νήματα κεῖται
 εἵνεκα σῆς βιοτῆς. εἰ μὲν πτολίεθρ’ ἀγαπάζοις
 ἄσπεά τ’ αὖ φωτῶν, καί σοι κλέος ἄφθιτον ἔσται,
 ἀνδρῶν ποιμαίνοντι νέων θεοεῖκελον ὁρμήν.
 ἦν δ’ αὖ ποιμαίνης μῆλων νομὸν ἢ δ’ ἔτι ταύρων,
 δὴ τότε σαυτὸν ἔελπε συνήορα καὶ μακάρεσσιν
 ἔμμεναι ἀθανάτοισι. λίνον δέ τοι ὦδε νένευκεν.

- 5 Καὶ ὁ μὲν χρησμὸς ταῦτα εἶχεν· ὁ δὲ ἐπόμενος,
 ὥσπερ ἔπεσθαι χρή, πρὸς τὴν κρείττονα ὁδὸν συν-
 ηπείγετο, καὶ χωρίδιόν τέ τι περιεσκόπει καὶ πρὸς
 αἰπολίου τινὸς βοτῆρος ἑαυτὸν ἐνέτεινε βίον· τοὺς δὲ
 λόγων δεομένους ἢ παιδείας διὰ τὸ προκατακεχυμένον
 κλέος οὐκ ἐλάνθανεν, ἀλλ’ ἀνιχνεύοντες αὐτὸν
 περιστήκεσαν, ὥσπερ κύνες ὠρυόμενοι περὶ τὰ
 πρόθυρα, καὶ διασπάσασθαι ἀπειλοῦντες, εἰ τοσαύτην
 καὶ τηλικαύτην σοφίαν ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς κρημνοὺς
 καὶ τὰ δένδρα τρέποι, καθάπερ οὐδὲ ἄνθρωπος γεγονώς
 6 οὐδὲ εἰδώς τὸ ἀνθρώπινον. τοιούτοις δὲ λόγοις τε
 καὶ ἔργοις ἐκβιασθεῖς εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν, ἐπέδωκεν
 ἑαυτὸν φέρων τῇ χείρονι τῶν ὁδῶν, καὶ τὴν μὲν
 Καππαδοκίαν ἐξέλιπεν, Εὐσταθίῳ παραδοὺς ἐπι-
 μελεῖσθαι τῶν ἐκείνῃ (καὶ κατὰ γένος οὐκ ἀφε-
 7 στήκεσαν). αὐτὸς δὲ εἰς τὴν Ἀσίαν διαβάς, ὅλης
 Ἀσίας προτεινούσης αὐτῷ χεῖρας, ἐν τῷ παλαιῷ
 Περγάμῳ καθιδρύθη, καὶ παρ’ ἐκεῖνον μὲν Ἑλληνές

τε ἐφοίτων καὶ οἱ πρόσχωροι, καὶ ἡ δόξα τῶν ἄστρων ἔψαυεν.

5. Περὶ δὲ Εὐσταθίου καὶ ἀσεβές ἐστι παραλιπεῖν τὰ ἐς ἀλήθειαν φέροντα· παρὰ πάντων γὰρ συνωμολογεῖτο τὸν ἄνδρα τοῦτον ὀφθῆναι καὶ εἶναι κάλλιστον, καὶ εἰς πεῖραν λόγων ἐλθεῖν δεινότατον, τότε ἐπὶ τῇ γλώσσει καὶ τοῖς χεῖλεσιν αἰμύλιον οὐκ ἔξω γοητείας ἐδόκει. καὶ τὸ μείλιχον καὶ ἡμερον ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἐπῆνθει καὶ συνεξεχεῖτο τοσοῦτον, ὥστε οἱ τῆς φωνῆς ἀκούσαντες καὶ τῶν λόγων, παραδόντες αὐτούς, καθάπερ οἱ τοῦ λωτοῦ γευσάμενοι,
- 2 τῆς φωνῆς ἐξεκρέμαντο καὶ τῶν λόγων. οὕτω δὴ πολὺ τι τῶν μουσικῶν οὐκ ἀπεῖχε Σειρήνων, ὥστε ὁ βασιλεὺς <μετεκάλεσεν> αὐτόν, καὶ τοί γε τοῖς τῶν χριστιανῶν ἐνεχόμενος βιβλίοις, ἐπειδὴ θόρυβος αὐτὸν κατεῖχε, καὶ παρὰ τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀνάγκη τις ἐπέκειτο, καὶ τὴν Ἀντιόχειαν ἤδη περιειργασμένου καὶ συντοξεύοντος, ὅς γε τὴν ἄκραν τὴν ὑπερκειμένην τοῦ θεάτρου καταλαβὼν ἀδοκῆτως καὶ ἐξαπιναιῶς, τὸ πολὺ πλῆθος τῶν θεωμένων
- 3 συνετόξευσε καὶ διέφθειρε. τούτων δὲ ὁμῶς κατεχόντων, οὕτως πάντες ἦσαν ἡρημένοι καὶ κατακεκλημένοι, ὥστε μὴ κατοκνῆσαί τινα Ἑλληνα ἄνθρωπον ἐς τὰ ὦτα τοῦ βασιλέως παραβαλεῖν· καὶ τοί γε εἰώθεσαν πρότερον οἱ βασιλεύοντες τοὺς κατὰ στρατιὰν ἐπαινουμένους ἐπὶ τὰς πρεσβείας χειροτονεῖν, ἥτοι γε στρατοπεδάρχας ἢ ὅσοι γε μετ' ἐκείνους
- 4 ἐς τὸ ἄρχειν ἐξηρημένοι· τότε καὶ ἀνάγκης τυραννούσης, ὁ φρονιμώτατος ἀπάντων περιεσκοπεῖτο καὶ συνωμολογεῖτο Εὐστάθιος. μετεκλήθη τε οὖν ἐκ τοῦ βασιλέως, καὶ αὐτίκα παρῆν, καὶ τοσαύτη τις ἐπῆν ἀφροδίτη τοῖς χεῖλεσιν, ὥστε οἱ συμβουλευσάντες τὴν πρεσβείαν δι' Εὐσταθίου πεμφθῆναι, ἀξιωματῶν τε ἔτυχον παρὰ τῷ βασιλεῖ μειζόνων, καὶ πρὸς τὴν

κάτοικοι των γύρω περιοχών. Η φήμη του άγγιξε τα αστέρια.

Αναφορικά με τον Ευστάθιο θα ήταν ασέβεια να παραλείψουμε την αλήθεια. Όλοι συμφωνούσαν ότι αυτός ο άνθρωπος όχι μόνο φαινόταν και ήταν υπέροχος αλλά και εξαιρετικά προικισμένος με ευφράδεια, όταν χρειαζόταν να τη χρησιμοποιήσει, ενώ η γλυκύτητα που είχε στη γλώσσα και στα χείλη του φαινόταν μαγική. Η πραότητα και η ευγένεια των λόγων του τόσο πολύ άνθισαν και εξαπλώθηκαν, ώστε, όσοι άκουσαν τη φωνή και τους λόγους του, παραδόθηκαν, όπως εκείνοι που δοκίμασαν τον λωτό³⁰, και κρεμάστηκαν από τη φωνή και τα λόγια του. Έμοιαζε τόσο πολύ με τις μελωδικές Σειρήνες, ώστε ο βασιλιάς³¹, παρ' ότι ήταν πιστός στα χριστιανικά γραπτά, τον ανακάλεσε την εποχή που ήταν ανήσυχος και απειλούνταν από τον Πέρση βασιλιά. Αυτός ήδη είχε πολιορκήσει την Αντιόχεια και ενεργούσε επιδρομές εναντίον της με τους τοξότες. Αφού κατέλαβε απροσδόκητα και ξαφνικά τον λόφο που δέσποζε πάνω από το θέατρο, χτύπησε με τα τόξα και κατέσφαξε το μεγαλύτερο μέρος των θεατών. Ενώ πολιορκούνταν, όλοι ήταν τόσο σκλαβωμένοι και καταγοητευμένοι από τον Ευστάθιο, ώστε δεν δίσταζαν να επαινούν έναν Εθνικό μπροστά στον βασιλιά. Έτσι, ενώ οι προηγούμενοι αυτοκράτορες συνήθιζαν να διορίζουν πρεσβευτές όσους είχαν διακριθεί στον στρατό ή τους στρατιωτικούς διοικητές ή όσους ακολουθούσαν στην ιεραρχία, τότε, μέσα στην πιεστική ανάγκη, αναζητήθηκε ο πιο συνετός απ' όλους Ευστάθιος και έγινε γενικά αποδεκτός. Τον κάλεσε λοιπόν ο βασιλιάς και ήρθε αμέσως· ήταν τέτοια η γοητεία του λόγου του, ώστε όσοι είχαν συμβουλευθεί να σταλεί ο Ευστάθιος ως πρεσβευτής κέρδισαν από τον βασιλιά πολύ σπουδαία αξιώματα και ο βασιλιάς άρχισε να τους δείχνει την

- 5 εϋνοίαν αὐτῶν ὁ βασιλεὺς ἐπεκλίνετο. τούτων μὲν
οὖν τινες αὐτῷ καὶ ἐθελονταὶ συνεξώρμησαν ἐπὶ τὴν
πρεσβείαν, μείζονα διάπειραν θέλοντες λαβεῖν, εἰ καὶ
πρὸς τοὺς βαρβάρους ἔχοι τὸ αὐτὸ θελκτήριον ὁ
6 ἄνθρωπος. ὥς δὲ εἰς τὴν Περσῶν ἀφίκοντο χώραν,
καὶ τοί γε τυραννικὸς καὶ ἄγριός τις Σαπώρης εἶναι
πρὸς τοὺς ἐσιόντας, ἦν τε ἀληθῶς, [καὶ] ἐξηγγέλλετο,
ἀλλ' ὅμως ἐπεὶ πρόσσδος Εὐσταθίῳ κατὰ τὴν κοινὴν
πρεσβείαν ἐγένετο πρὸς τὸν βασιλέα, τὴν τε ὑπεροφίαν
τὴν ἐν τοῖς ὄμμασι καὶ τὸ μείλιχον ἐθαύμασε, καὶ
τοί γε πολλὰ ἐς κατάπληξιν τοῦ ἀνδρὸς μηχανη-
7 σάμενος. καὶ ὥς ἡμέρως καὶ ἀλύπως διαλεγομένου
τῆς φωνῆς ἤκουσεν, καὶ τῶν ἐπιτρεχουσῶν κοσμίως
καὶ εὐκόλως ἀποδείξεων, ἐξελθεῖν μὲν αὐτὸν κελεύει,
καὶ ὅς ἐξῆι λόγῳ συνηρηκῶς τύραννον· ὁ δὲ ἐπὶ
τράπεζάν τε εὐθύς διὰ τῶν θαλαμηπόλων εἰσεκάλει,
καί, πρὸς τοῦτο ὑπακούσαντος (ἐώκει γὰρ εὖ πεφυ-
κέναι πρὸς ἀρετῆς ῥοπὴν), ἀπήντησεν ἐπὶ τὴν θοίνην.
8 καὶ ὁμοτράπεζος ἐγένετο, καὶ κατεκράτει τῷ λόγῳ
τοσοῦτον, ὥστε μικροῦ τινὸς ἐδέξησε τὸν Περσῶν
βασιλέα τὴν τε ὀρθὴν μεταβαλεῖν τιάραν καὶ τοὺς
περιπορφύρους καὶ λιθοκολλήτους ἀπολύσαι κόσμους,
καὶ τὸ τριδῶνιον Εὐσταθίου μεταμφιάσασθαι· τοσαύτην
τῆς τύχης ἐποιήσατο καταδρομὴν καὶ τῶν περὶ
σῶμα κόσμων, καὶ εἰς τοσοῦτο καχοδαιμονίας τοὺς
9 φιλοσωμάτους ἀνήγαγε. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκώλυσαν
οἱ παρατυχόντες τῶν μάγων, γόητα εἶναι τελείως
τὸν ἄνδρα φάσκοντες, καὶ τὸν βασιλέα συμπείσαντες
10 ἀποκρίνασθαι τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων· τί δήποτε ἄνδρας
εὐτυχοῦντες τοιούτους, εἴτα πέμπουσιν ἀνδραπόδων
πλουτούντων οὐδὲν διαφέροντας; τὰ δὲ κατὰ τὴν
πρεσβείαν ἅπαντα ἦν ὑπὲρ ἐλπίδας.

εὐνοιά του. Μάλιστα κάποιοι από αυτούς συνόδευσαν τον Ευστάθιο εθελοντικά στην αποστολή, επιθυμώντας να βεβαιωθούν ακόμα περισσότερο, αν αυτός ο άνθρωπος ασκεί και στους βαρβάρους την ίδια έλξη. Έφτασαν λοιπόν στη χώρα των Περσών. Ο Σαπώρης, παρ' ότι φαινόταν και ήταν στ' αλήθεια αυταρχικός και άγριος απέναντι σε όσους τον πλησίαζαν, εν τούτοις, όταν επιτράπηκε στον Ευστάθιο να παρουσιαστεί μπροστά στον βασιλιά, ως εκπρόσωπος όλης της πρεσβείας, ο δεύτερος θαύμασε την υπερηφάνεια στο βλέμμα του και την ηρεμία του, μολονότι μηχανεύτηκε πολλά για να φοβίσει τον άντρα. Αφού τον άκουσε να μιλάει γαλήνια και ευχάριστα και να παραθέτει τα επιχειρήματά του με ευπρέπεια και άνεση, τον διέταξε να αποσυρθεί· ο Ευστάθιος βγήκε έξω, έχοντας σκλαβώσει με τα λόγια του τον τύραννο. Μετά από λίγο ο βασιλιάς έστειλε τους υπηρέτες και τον προσκάλεσε στο τραπέζι του· εκείνος δέχτηκε την πρόσκληση (γιατί του φάνηκε πως ο βασιλιάς έχει έμφυτη ροπή προς την αρετή) και τον συνάντησε στο συμπόσιο. Έτσι ο Ευστάθιος κάθισε μαζί του στο τραπέζι και άσκησε με την ευφράδειά του τέτοια επίδραση πάνω του, ώστε λίγο έλειψε να απαρνηθεί ο βασιλιάς των Περσών την όρθια τιάρα³², να απογυμνωθεί από την πορφυρένια και στολισμένη με πολύτιμους λίθους ενδυμασία και να αλλάξει την περιβολή του με το τριβώνιο του Ευστάθιου· τόσο πολύ κατηγόρησε ο φιλόσοφος την τύχη και τους στολισμούς του σώματος και τόσο κακοτύχισε εκείνους που αγαπούσαν το σώμα τους. Όμως οι μάγοι που ήταν παρόντες εμπόδισαν αυτή την εξέλιξη, λέγοντας ότι ο άντρας είναι τελείως απατεώνας, και έπεισαν από κοινού τον βασιλιά να ρωτήσει τον Ρωμαίο αυτοκράτορα γιατί, ενώ έχουν τέτοιους άξιους ανθρώπους, εν τούτοις στέλνουν άλλους, που δεν διαφέρουν καθόλου από πλούσιους δούλους· έτσι η αποστολή δεν απέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

6. *Περὶ τούτου γε τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοιοῦτόν τι ἐς
τὴν ἐμὴν ἱστορίαν συνέπεσεν, ὡς ἅπαντα μὲν ἡ Ἑλλὰς
ἰδεῖν αὐτὸν ἠϋχοντο καὶ ἤτουν τοὺς θεοὺς τὴν*
2 *ἐπιδημίαν· καὶ αἶγε μαντεῖαι τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς
ἐς τοῦτο συνέβαινον. ὡς δὲ διημάρτανον, οὐ γὰρ
ἐπεδήμει, πρεσβείαν παρ' αὐτὸν στέλλουσιν οἱ Ἑλ-
ληνες, τοὺς ἄκρους ἐπὶ σοφία κατὰ τὴν πρεσβείαν
προελόμενοι. νοῦς δὲ ἦν αὐτοῖς διαλέγεσθαι πρὸς*
3 *τὸν μέγαν Εὐστάθιον· τί δήποτε ἐπὶ τοῖσδε τοῖς
σημείοις τὸ ἔργον οὐκ ἀπήντησεν; ὁ δὲ ἀκούσας,
καὶ τοὺς ὀνομαστοὺς ἐπ' ἐκείνοις καὶ πολυμυνήτους
ἀναθεωρῶν καὶ διακρίνων ἐβασάνιζε, καὶ συνηρώτα
τό τε μέγεθος καὶ τὴν χροιάν καὶ τὸ σχῆμα τῶν
σημείων, εἶτα μειδιάσας συνηθῶς πρὸς αὐτούς, ὡς
ἤκουσε τὰ ὄντα (ψεῦδος γὰρ οὐ μόνον ἔξω θείου
χοροῦ, ἀλλὰ καὶ λόγου ἴσταται), “ἀλλὰ ταῦτά γε”
εἶπεν “τὴν ἐμὴν τήνδε ἐπιδημίαν οὐκ ἐμαντεύετο.”*
4 *καὶ πού τι καὶ παρὰ τὸ ἀνθρώπειον κατὰ γε ἐμὴν
ἐφθέγξατο κρίσιν· ἀπεκρίνατο γὰρ ὡς “μικρότερα ἦν
καὶ βραδύτερα τῶν ἐμῶν καλῶν τὰ φανθέντα σημεῖα.”*
5 *Οὕτως Εὐστάθιος ὁ τοσοῦτος Σωσιπάτρα συν-
ώκησεν, ἢ τὸν ἄνδρα τὸν ἑαυτῆς δι' ὑπεροχὴν σοφίας*
6 *εὐτελῇ τινὰ καὶ μικρὸν ἀπέδειξε. περὶ ταύτης δὲ ἐν
ἀνδρῶν σοφῶν καταλόγοις καὶ διὰ μακροτέρων εἰπεῖν
ἀρμόζει, τοσοῦτον κλέος τῆς γυναικὸς ἐξεφοίτησεν.
καὶ ἦν γὰρ ἐκ τῆς περὶ Ἑφeson Ἀσίας, ὅσην
Καῦστρος ποταμὸς ἐπιὼν καὶ διαρρέων γῆν τὴν
ἐπωνυμίαν ἀφ' ἑαυτοῦ τῷ πεδίῳ δίδωσι. πατέρων δὲ
ἦν καὶ γένους εὐδαίμονός τε καὶ ὀλβίου· παιδίον δὲ
ἔτι νήπιον οὔσα, ἅπαντα ἐποίει ὀλβιώτερα, τοσοῦτό*
7 *τι κάλλους καὶ αἰδοῦς τὴν ἡλικίαν κατέλαμπεν. καὶ*

Σχετικά με τούτο τον άνθρωπο υπέπεσε στην αντίληψή μου το εξής ενδιαφέρον, ότι, δηλαδή, ολόκληρη η Ελλάδα προσευχόταν να τον δει και εκλιπαρούσε τους θεούς να τους επισκεφθεί. Όσοι ήταν καλοί στην ερμηνεία των χρησμών πίστευαν πως θα έρθει. Όταν όμως αποδείχτηκε ότι έκαναν λάθος, γιατί δεν ήρθε στην Ελλάδα, του έστειλαν οι Έλληνες πρεσβεία, διαλέγοντας για πρέσβεις τους πιο σοφούς. Σκοπός της αποστολής τους ήταν να συζητήσουν με τον ξακουστό Ευστάθιο το παρακάτω: «Γιατί τα γεγονότα δεν συμφωνούν με αυτούς τους οιωμούς;». Όταν τους άκουσε, άρχιζε να εξετάζει τους πιο γνωστούς και δοξασμένους από εκείνους, κάνοντας αυστηρή έρευνα, και ζητούσε να μάθει το μέγεθος, το χρώμα και το σχήμα των οιωμών. Τους χαμογέλασε τότε, όπως συνήθιζε, μόλις άκουσε τα πραγματικά γεγονότα (γιατί το ψεύδος δεν έχει θέση στη θεϊκή χορεία³³ αλλά ούτε και στους φιλοσοφικούς λόγους), και είπε: «Μα αυτοί οι οιωμοί δεν προφητεύουν την επίσκεψή μου». Τότε είπε κάτι, που κατά την κρίση μου ξεπερνά το ανθρώπινο μέτρο. Είπε δηλαδή: «Οι οιωμοί που φανερώθηκαν ήταν μικροί και ασήμαντοι για μια προσωπικότητα σαν τη δική μου».

Στη συνέχεια ο ξακουστός Ευστάθιος παντρεύτηκε τη Σωσιπάτρα, που λόγω της ανώτερης σοφίας της έκανε τον άντρα της να φαίνεται ευτελής και μικρός. Αρμόζει να μιλήσω και γι' αυτή διεξοδικά ανάμεσα στον κατάλογο των σοφών αντρών, τόσο μεγάλη ήταν η φήμη αυτής της γυναίκας. Γεννήθηκε στην Ασία, κοντά στην Έφεσο, την περιοχή που διατρέχει και διαρρέει ο ποταμός Κάυστρος, δίνοντας το όνομά του στην πεδιάδα. Κατάγονταν από οικογένεια και γενιά ευτυχισμένη και πλούσια. Μικρό κορίτσι ακόμα έδειχνε ξεχωριστή σε όλα, τόσο ομορφιά και ευπρέπεια λάμπρυναν τα παιδικά της χρόνια.

- ἡ μὲν εἰς πενταετῇ συνετέλει χρόνον· ἐν δὲ τούτῳ
 πρεσβῦται δύο τινές (ἄμφω μὲν τὴν ἀκμὴν παρή-
 λαττον, ὁ δὲ ἕτερος ἦν ἀφηλικέστερος) πῆρας βαθείας
 ἔχοντες, καὶ δέρματα ἐπὶ τῶν νώτων ἐνημμένοι,
 πρὸς τι χωρίον συνωθοῦνται τῶν γονέων τῆς Σωσι-
 πάτρας, καὶ τὸν ἐπιτροπεύοντα συμπείθουσιν (ῥάδιον
 δὲ ἦν αὐτοῖς τοῦτο ποιεῖν) ἀμπελίῶν ἐπιμέλειαν
 8 αὐτοῖς πιστεῦσαι. ὥς δὲ ὁ καρπὸς ἀπῆντησε παρὰ
 τὴν ἐλπίδα (καὶ ὁ δεσπότης παρῆν καὶ τὸ παιδίον ἡ
 Σωσιπάτρα συμπαρῆν), τὸ μὲν θαῦμα ἄπειρον ἦν
 9 καὶ πρὸς ὑπόνοιαν ἔφερε θειασμοῦ τινός· ὁ δὲ τοῦ
 χωρίου δεσπότης ὁμοτραπέζους αὐτοὺς ἐποίησατο
 καὶ πολλῆς ἐπιμελείας ἡξίου, τοῖς συγγεωργοῦσι τὸ
 χωρίον καταμεμφόμενος, ὅτι μὴ τὰ αὐτὰ πράττοιεν.
 10 οἱ δὲ πρεσβῦται ξενίας τε Ἑλληνικῆς καὶ τραπέζης
 τυχόντες, τοῦ δὲ παιδίου τῆς Σωσιπάτρας τῷ τε
 περιττῶς καλῶ καὶ λαμυρῶ δηχθέντες καὶ ἀλόντες,
 “ἄλλ’ ἡμεῖς γε” ἔφασαν “τὰ μὲν ἄλλα κρύφια καὶ
 ἀπόρρητα πρὸς ἑαυτοὺς ἔχομεν, καὶ ταυτησί τῆς
 ἐπαινουμένης φεύνοιας† ἐστὶ γέλως, καὶ παίγνιον τι
 11 μετ’ ὀλιγορίας τῶν παρ’ ἡμῖν πλεονεκτημάτων. εἰ
 δέ τι βούλει σοι τῆς τραπέζης ταύτης καὶ τῶν
 ξενίων δοθῆναι παρ’ ἡμῶν οὐκ ἐν χρήμασι οὐδὲ ἐν
 ἐπικήροις καὶ διεφθαρμέναις χάρισιν, ἀλλ’ ὅσον ὑπὲρ
 σέ τέ ἐστιν καὶ τὸν σὸν βίον, δῶρον οὐρανόμηκες
 καὶ τῶν ἀστέρων ἐφικνούμενον, ἄφες παρ’ ἡμῖν τὴν
 12 Σωσιπάτραν ταύτην τροφεῦσι καὶ πατράσιν ἀλη-
 θεστέροις, καὶ εἷς γε πέμπτον ἔτος μὴδὲ νόσον περὶ
 τῇ παιδίσκῃ φοβηθῆς, μὴδὲ θάνατον, ἀλλ’ ἡσυχος
 ἔσο καὶ ἔμπεδος. μελέτω δέ σοι μὴ πατῆσαι τὸ
 χωρίον μέχρις ἂν τὸ πέμπτον ἔτος, περιτελλομένων
 τῶν ἡλιακῶν κύκλων, ἐξίκηται. καὶ πλοῦτός τέ σοι
 αὐτόματος ἀπὸ τοῦ χωρίου φύσεται καὶ ἀναθελήσει,

Ήταν μόλις πέντε χρόνων, όταν δύο γέροντες (και οι δύο είχαν περάσει το όριο της μέσης ηλικίας, ο ένας ήταν πιο μεγάλος), που μετέφεραν μεγάλα σακιά και είχαν ριγμένα στους ώμους τους πανωφόρια από δέρμα, κατευθύνονται προς κάποιο από τα αγροκτήματα των γονιών της και πείθουν τον επιστάτη (τους ήταν εύκολο να το κάνουν) να τους εμπιστευθεί τη φροντίδα των αμπελιών. Όταν η συγκομιδή ξεπέρασε κάθε προσδοκία, (ο ιδιοκτήτης ήταν εκεί και μαζί του η μικρή του κόρη, η Σωσιπάτρα) η έκπληξή τους ήταν απεριόριστη και άρχισαν να υποπετεύονται κάποια θεϊκή παρέμβαση. Ο ιδιοκτήτης του κτήματος τους προσκάλεσε στο τραπέζι του και τους περιποιήθηκε ιδιαιτέρως, κατηγορώντας τους άλλους εργάτες του κτήματος, που δεν είχαν τα ίδια αποτελέσματα. Οι γέροντες, που δέχονταν την ελληνική φιλοξενία και μια θέση στο τραπέζι, χτυπήθηκαν και σκλαβώθηκαν από την έξοχη ομορφιά και τη φλόγα της μικρής Σωσιπάτρας και είπαν: «Εμείς τα άλλα κρυφά και αφανέρωτα τα κρατάμε μέσα μας, και αυτή η υπηρεσία μας προς σένα που επαινείς είναι αστεία και παιχνίδι ανάξιο λόγου μπροστά στα πλεονεκτήματά μας. Αν όμως επιθυμείς να λάβεις από εμάς ανάλογη ανταπόδοση γι' αυτό το τραπέζι και τη φιλοξενία, όχι χρήματα ούτε πρόσκαιρες και φθαρτές ευεργεσίες αλλά κάτι ανώτερο από σένα και το βίός σου, ένα δώρο που θα φτάσει τον ουρανό και θα αγγίξει τα αστέρια, άφησε τη Σωσιπάτρα σε μας, πιο αληθινούς τροφούς και πατέρες· και για πέντε χρόνια από τώρα μη φοβηθείς για το κοριτσάκι ούτε ασθένεια ούτε θάνατο, αλλά να παραμείνεις ήσυχος και ακλόνητος. Φρόντισε όμως να μην πατήσεις στο κτήμα, προτού έρθει το πέμπτο έτος, μετά από τη συμπλήρωση των κύκλων του ήλιου. Και τότε από μόνη της θα έρθει η αφθονία της σοδειάς και θα ανθίσει για σένα το χωράφι, και η θυγατέρα σου

- καὶ ἡ θυγάτηρ οὐ κατὰ γυναῖκα καὶ ἄνθρωπον ἔσται
μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὑπολήψῃ τι περὶ τῆς παιδίσκης
πλέον. εἰ μὲν οὖν ἀγαθὸν ἔχεις θυμόν, ὑπταίαις χερσὶ
13 δέξαι τὰ λεγόμενα· εἰ δέ τινας ὑπονοίας ἀνακινεῖς,
οὐδὲν ἡμῖν εἴρηται.” πρὸς ταῦτα τὴν γλῶτταν ἐνδακῶν
καὶ πτήξας ὁ πατήρ, τὸ παιδίον ἐγχειρίζει καὶ παρα-
δίδωσι, καί, τὸν οἰκονόμον μετακαλέσας, “χορήγει”
πρὸς αὐτὸν εἶπεν “ὅσα οἱ πρεσβῦται βούλονται, καὶ
14 πολυπραγμόνει μηδέν.” ταῦτα εἶπεν· οὐπω δὲ ἕως
ὑπέφαιναν, <καί> ἐξήει καθάπερ φεύγων καὶ τὴν
θυγατέρα καὶ τὸ χωρίον.

7. Οἱ δὲ παραλαβόντες τὸ παιδίον (εἴτε ἥρωες,
εἴτε δαίμονες, εἴτε τι θειότερον ἦσαν γένος), τίσιν
μὲν συνετέλουν αὐτὴν μυστηρίοις ἐγίνωσκεν οὐδὲ
εἷς, καὶ πρὸς τί τὴν παῖδα ἐξεθείαζον ἀφανὲς ἦν καὶ
2 τοῖς πάνυ βουλομένοις εἰδέναι. ὁ δὲ χρόνος ἤδη
προσῆι, καὶ τά τε ἄλλα πάντα συνέτρεχε προσόδων
πέρα τοῦ χωρίου, καὶ ὁ πατήρ τῆς παιδὸς παρῆν εἰς
τὸν ἀγρόν, καὶ οὔτε τὸ μέγεθος ἐπέγνω τῆς παιδός,
τό τε κάλλος ἑτεροῖον αὐτὸ κατεφαίνετο· τὸν δὲ
3 πατέρα σχεδὸν τι καὶ ἡγνόει. ὁ δὲ καὶ προσεκύνησεν
αὐτήν, οὕτως ἄλλην τινὰ ὄραν ἔδοξεν. ὥς δὲ οἱ τε
διδάσκαλοι παρῆσαν καὶ ἡ τράπεζα προὔκειτο, οἱ
4 μὲν ἔφασαν· “ἑρώτα ὃ τι βούλει τὴν παρθένον.” ἡ δὲ
ὑπέλαβεν· “ἀλλ’ ἐρώτησόν γε, πάτερ, τί σοι πέπρακται
κατὰ τὴν ὁδόν.” τοῦ δὲ εἰπεῖν ἐπιτρέψαντος (διὰ δὲ
εὐδαιμονίαν ἐπὶ τετρακύκλου ὁχήματος ἐφέρετο·
συμβαίνει δὲ πολλὰ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ὁχήμασι πάθη),
πάντα οὕτως ἐξήγγειλεν φωνάς τε καὶ ἀπειλὰς καὶ
5 φόβους, ὥσπερ αὐτὴν συνηνιοχοῦσαν· καὶ εἰς τοσόνδε
προῆι θαύματος ὁ πατήρ, ὥστε οὐκ ἐθαύμαζεν,
ἀλλὰ κατεπλήττετο, καὶ θεὸν εἶναι τὴν παῖδα ἐπέ-

δεν θα είναι μια συνηθισμένη γυναίκα, ένας απλός άνθρωπος, αλλά κι εσύ ο ίδιος θα καταλάβεις κάτι περισσότερο για το κορίτσι. Αν λοιπόν είσαι γενναίοψυχος, δέξου τα λόγια μας με ανοιχτές αγκάλες. Αν όμως έχεις κάποιες υπόνοιες, πες πως δεν είπαμε τίποτα». Μετά από αυτά ο πατέρας δάγκωσε τη γλώσσα του και ζαρωμένος από φόβο αφήνει το παιδί στα χέρια τους. Στη συνέχεια κάλεσε τον διαχειριστή και του είπε: «Να δίνεις ό,τι επιθυμούν οι γέροντες και μην μπλέκεις καθόλου στα πόδια τους». Έτσι μίλησε και, προτού χαράξει, απομακρύνθηκε, αφήνοντας και την κόρη και το κτήμα.

Εκείνοι ανέλαβαν το κορίτσι (είτε ήταν ήρωες είτε δαίμονες είτε γένος ακόμα πιο θεϊκό) και ποιος ξέρει σε τι μυστήρια την εισήγαγαν, ενώ ο τρόπος που την έφερναν σε επαφή με τους θεούς ήταν άγνωστος ακόμα και σε αυτούς που ήταν πολύ πρόθυμοι να μάθουν. Έφτασε πλέον ο καιρός και συγκεντρώθηκε όλη η συγκομιδή του κτήματος. Ο πατέρας της κοπέλας ήρθε στον αγρό, όμως δεν γνώρισε το κορίτσι εξαιτίας του αναστήματός της και η ομορφιά της του φαινόταν διαφορετική. Αλλά και η κοπέλα δυσκολεύτηκε να αναγνωρίσει τον πατέρα της. Μάλιστα την προσκύνησε κιόλας: τόσο διαφορετική φαινόταν στα μάτια του. Μόλις ήρθαν οι δάσκαλοι και στρώθηκε το τραπέζι, είπαν: «Ρώτησε την κοπέλα ό,τι θέλεις». Όμως εκείνη διέκοψε: «Ρώτησε με, πατέρα, τι σου συνέβη στο ταξίδι». Εκείνος της επέτρεψε να του πει (επειδή ήταν πλούσιος ταξίδεψε με άμαξα που είχε τέσσερις τροχούς, όμως με τέτοιου είδους οχήματα συμβαίνουν πολλά ατυχήματα) και η κόρη διηγήθηκε τα πάντα, τις φωνές, τις απειλές, τους φόβους, σαν να ήταν κι η ίδια συνεπιβάτης. Ο πατέρας έμεινε τόσο έκπληκτος με αυτά, ώστε όχι μόνο θαύμασε, αλλά ένιωσε και δέος και πίστεψε ότι η κόρη του ήταν θεά. Τότε έπεσε γο-

- πειστο. προσπεσὼν δὲ τοῖς ἀνδράσιν, ἰκέτευεν εἰπεῖν οὔτινες εἶεν· οἱ δὲ μόλις καὶ βραδέως (δόξαν δὲ ἴσως οὕτω καὶ θεῶ) παρέφηναν εἶναι τῆς Χαλδαϊκῆς καλουμένης σοφίας οὐκ ἀμύητοι, καὶ τοῦτο δι' 6 αἰνίγματος καὶ κάτω νεύοντες. ὥς δὲ ὁ τῆς Σωσιπάτρας πατὴρ προσπεσὼν τοῖς γόνασιν ἰκέτευεν, δεσπότης εἶναι τοῦ χωρίου παρακαλῶν, καὶ τὴν παῖδα ἔχειν ὑφ' ἑαυτοῖς καὶ μυεῖν εἰς τὸ τελεώτερον. οἱ μὲν ἐπινεύσαντες ὅτι οὕτω ποιήσουσιν, οὐκέτι ἐφθέγγαντο· ὁ δὲ ὥσπερ ἔχων ὑπόσχεσίν τινα ἢ χρησμόν, ἐθάρσει καθ' ἑαυτόν, καὶ πρὸς τὸ χρῆμα 7 ἠπόρει· καὶ ὑπερεπήνει γε τὸν Ὅμηρον κατὰ ψυχὴν, ὥς ὑπερφυές τι χρῆμα καὶ δαιμόνιον τοῦτο ἀνυμνήσαντα·

καὶ τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἄλλοδαποῖσι,
παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστρωφῶσι πόληας.

- καὶ γὰρ αὐτὸς ὤετο ξένους μὲν ἀνδράσι, θεοῖς δὲ 8 συντετυχηκέναι. καὶ ὁ μὲν τοῦ πράγματος ἐμπιπλάμενος ὕπνῳ κατείχετο, οἱ δὲ ἀποχωρήσαντες τοῦ δείπνου καὶ τὴν παῖδα παραλαβόντες, τὴν τε στολὴν τῆς ἐσθῆτος ἐν ἣ τετέλεστο μάλα φιλοφρόνως αὐτῇ καὶ συνεσπουδασμένως παρέδοσαν, καὶ ἄλλα τινὰ προσθέντες ὄργανα καὶ τὴν κοιτίδα τῆς Σωσιπάτρας, κατασημήνασθαι κελεύσαντες καὶ προσεμβάλλοντες 9 τινὰ βιβλίδια. καὶ ἡ μὲν ὑπερεγάννυτο τοὺς ἄνδρας τοῦ πατρὸς οὐκ ἔλαττον. ὥς δὲ ἕως ὑπέφαιναν καὶ ἀνεώγνυντο θύραι, καὶ πρὸς ἔργα ἐχώρουν ἄνθρωποι, κάκεινοι τοῖς ἄλλοις συνεξέβησαν κατὰ τὸ εἰωθός. ἡ μὲν παῖς παρὰ τὸν πατέρα ἔδραμεν εὐαγγέλια φέρουσα, καὶ τὴν κοιτίδα τῶν τις θεραπευτῆριων 10 ἐκόμιζεν· ὁ δὲ πλοῦτόν τε ὃν εἶχε ἐς τὸ παρατυχόν.

νατιστός μπροστά στους άντρες και τους ικέτευε να του πουν ποιοι ήταν. Εκείνοι τότε, με δυσκολία και ενδοιασμούς (ίσως γιατί έτσι ήθελε ο θεός), του αποκάλυψαν ότι είναι μυημένοι στη σοφία που ονομάζεται χαλδαϊκή³⁴. τούτο το είπαν αινιγματικά και με τα κεφάλια κατεβασμένα. Ο πατέρας της Σωσιπάτρας έπεσε στα γόνατα και τους ικέτευε παρακαλώντας τους να γίνουν κύριοι του κτήματος, να κρατήσουν το κορίτσι υπό την προστασία τους και να συνεχίσουν τη μύησή της. Οι γέροντες συγκατάνευσαν ότι θα το κάνουν, αλλά δεν ξαναμίλησαν. Τότε εκείνος πήρε θάρρος, σαν να είχε λάβει κάποια υπόσχεση ή χρησμό, που όμως αγνοούσε τη σημασία του. Και επαινούσε τον Όμηρο μέσα από την καρδιά του για εκείνη τη θαυμαστή και θεϊκή ωδή του:

«Και θεοί, που μοιάζουν με ξένους από χώρες μακρινές, παίρνοντας διάφορες μορφές, περιφέρονται στις πόλεις»³⁵.

Άρχιζε να πιστεύει ότι και αυτός είχε συναντήσει, στο πρόσωπο των ξένων, κάποιους θεούς. Με το πράγμα αυτό να μη φεύγει από το μυαλό του, τον πήρε ο ύπνος. Οι άλλοι, αφού αποχώρησαν από το τραπέζι, πήραν το κορίτσι και του παρέδωσαν με πολύ τρυφερότητα και επισημότητα τη φορεσιά με την οποία μυήθηκε, προσθέτοντας και κάποια άλλα όργανα, καθώς και το κιβώτιο της Σωσιπάτρας, μέσα στο οποίο έβαλαν κάποια βιβλία, παραγγέλλοντάς της να το σφραγίσει. Εκείνη θαύμαζε τους άντρες όσο και ο πατέρας της. Την άλλη μέρα το πρωί άρχιζαν να ανοίγουν οι πόρτες των σπιτιών και οι άνθρωποι να πηγαίνουν στις δουλειές τους· πήγαν κι εκείνοι μαζί τους, όπως το συνήθιζαν. Τότε το κορίτσι έτρεξε προς τον πατέρα της, φέρνοντας τις καλές ειδήσεις, ενώ κάποιος από τους δούλους μετέφερε το κιβώτιο. Ο πατέρας ζήτησε να του φέρουν όση περιουσία τύχαινε να

- καὶ παρὰ τῶν οἰκονόμων ὅσον ἦν ἀναγκαῖον αὐτῆς αἰτήσας, μετεκάλει τοὺς ἄνδρας· οἱ δὲ ἐφάνησαν οὐδαμοῦ. καὶ πρὸς τὴν Σωσιπάτραν εἶπε· “τί δὴ
- 11 τοῦτό ἐστιν, ὦ τέκνον;” ἡ δὲ ἐπισχοῦσα μικρόν, “ἀλλὰ νῦν γε” ἔφη “συνορῶ τὸ λεχθέν. ὥς γὰρ ταῦτα ἐμοὶ δακρύοντες ἐνεχειρίζον, σκόπει, ἔφασαν, ὦ τέκνον· ἡμεῖς γὰρ ἐπὶ τὸν ἐσπέριον ὠκεανὸν ἐνεχθέντες, αὐτίκα ἐπανήξομεν.” τοῦτο συμφανέστατα δαίμονας εἶναι τοὺς φανέντας ἀπήλεγξεν. 8. καὶ οἱ μὲν ἀπιόντες ὥχοντο ὀπηδήποτε καὶ ἀπήεσαν· ὁ δὲ πατὴρ τὴν παῖδα παραλαβὼν τεθειαςμένην καὶ σωφρόνως ἐνθουσιῶσαν, συνεχώρει τε ζῆν ὅπως βούλεται, καὶ περιειργάζετο τῶν κατ’ ἐκείνην οὐδέν, πλὴν ὅσα γε πρὸς τὴν σιωπὴν αὐτῆς ἐδυσχέραιεν.
- 2 ἡ δὲ προϊοῦσα εἰς μέτρον ἀκμῆς, διδασκάλων τε ἄλλων οὐ τυχοῦσα, τά τε τῶν ποιητῶν βιβλία διὰ στόματος εἶχε καὶ φιλοσόφων καὶ ῥητόρων, καὶ ὅσα γε τοῖς πεπονηκόσι καὶ τεταλαιπωρημένοις μόλις ὑπῆρχε καὶ ἀμυδρῶς εἰδέναι, ταῦτα ἐκείνη μετ’ ὀλιγωρίας ἔφραζε, εὐκόλως καὶ ἀλύπως εἰς τὸ σαφές
- 3 ἐπιτρέχουσα. ἔδοξε γοῦν αὐτῇ καὶ ἀνδρὶ συνελθεῖν. καὶ ἀναμφίλεκτον ἦν ὅτι ἐξ ἀπάντων ἀνδρῶν μόνος Εὐστάθιος ἄξιος ἦν τοῦ γάμου. ἡ δὲ πρὸς Εὐστάθιος καὶ τοὺς παρόντας εἰποῦσα· “ἀλλ’ ἄκουε μὲν <σύ,> Εὐστάθιε, συμμαρτυρούντων δὲ οἱ παρόντες. παῖδας μὲν ὑπὸ σοὶ τέξομαι τρεῖς, πάντες δὲ τὸ ἀνθρώπινον δοκοῦν ἀγαθὸν <οὐδέν> ἀτυχήσουσι, πρὸς τὸ θεῖον
- 4 δὲ [οὐδὲ] εἷς. καὶ σὺ δὲ προαπολείψεις ἐμέ, καλὴν μεταλαχὼν λῆξιν καὶ πρέπουσαν, ἐγὼ δὲ ἴσως κρεῖσσονα. σοὶ μὲν γὰρ περὶ σελήνην ἢ χορεία, καὶ οὐκέτι λατρεύσεις καὶ φιλοσοφήσεις τὸ πέμπτον,

έχει και, αφού ζήτησε από τους οικονόμους όσα είχε ανάγκη η κόρη του, έστειλε να φωνάξουν τους άντρες. Όμως δεν φάνηκαν πουθενά. Τότε είπε στη Σωσιπάτρα: «Τι σημαίνει αυτό, παιδί μου;»· εκείνη μετά από σύντομη παύση απάντησε: «Τώρα καταλαβαίνω επιτέλους τι είπαν. Γιατί, όταν μου τα έδιναν αυτά, δακρυσμένοι είπαν: Πρόσεξέ τα, παιδί μας, γιατί εμείς θα ταξιδέψουμε προς τον δυτικό ωκεανό και θα επιστρέψουμε σύντομα». Αυτό απέδειξε ολοκάθαρα ότι οι γέροντες που εμφανίστηκαν ήταν δαίμονες. Έφυγαν λοιπόν αυτοί μακριά, προς άγνωστη κατεύθυνση. Ο πατέρας, αφού ανέλαβε την κηδεμονία του κοριτσιού, που είχε αφιερωθεί στον θεό και είχε σύνεση και θεία έμπνευση, της επέτρεψε να ζει όπως θέλει, χωρίς να ανακατεύεται στις υποθέσεις της, εκτός από τις περιπτώσεις που η σιωπή της τον δυσαρεστούσε. Εκείνη, καθώς πλησίαζε στην ακμή της ηλικίας της, δεν είχε άλλους δασκάλους, παρά μόνο είχε συνέχεια στο στόμα της αυτά που είχαν γράψει οι ποιητές, οι φιλόσοφοι και οι ρήτορες. Αυτά που οι άλλοι με πολύ κόπο και ταλαιπωρία μόλις που καταλάβαιναν αμυδρά εκείνη τα ερμήνευε ακούραστα, αποδίδοντας με ευκολία και ακόπιαστα το ακριβές νόημά τους. Κάποτε αποφάσισε να παντρευτεί. Ήταν αναμφισβήτητο πως από όλους τους άντρες ο μόνος άξιος να την παντρευτεί ήταν ο Ευστάθιος. Η Σωσιπάτρα είπε στον Ευστάθιο και στους παρισταμένους: «Άκουσε, Ευστάθιε, και ας είναι μάρτυρες οι παρευρισκόμενοι. Θα σου γεννήσω τρεις γιους. Όλοι τους θα τα καταφέρουν καλά με τα λεγόμενα ανθρώπινα αγαθά, αλλά με τα θεϊκά ένας μόνο. Εσύ θα εγκαταλείψεις τα εγκόσμια πριν από μένα, θα σου λάχει θάνατος ωραίος και αντάξιάς σου, εμένα όμως μάλλον καλύτερος. Εσύ θα μετοικήσεις στην τροχιά της σελήνης, δεν θα υπηρετήσεις τους θεούς και δεν θα φιλοσοφήσεις πάνω από πέντε

- οὕτω γάρ μοί φησιν τὸ σὸν εἶδωλον, ἀλλὰ καὶ τὸν
 ὑπὸ σελήνην παρελεύση τόπον σὺν ἀγαθῇ καὶ εὐηνίῳ
 5 φορᾷ· ἐγὼ δὲ καὶ ἐβουλόμην μὲν εἰπεῖν τὰ κατ'
 ἑμαυτήν," εἴτα ἐπισιωπήσασα τῷ λόγῳ βραχύν τινα
 χρόνον, "ἀλλ' ὁ ἐμός," ἀνεφθέξατο, "θεός με κωλύει."
 6 ταῦτα εἰπούσα, Μοῖραι γὰρ οὕτως ἔνευον, τῷ τε
 Εὐσταθίῳ συνῆλθε, καὶ τὰ λεχθέντα οὐδὲν διέφερε
 τῶν ἀκινήτων μαντειῶν, πάντα γὰρ ἐγένετο καὶ
 ἀπέβη καθάπερ γεγεννημένα.

9. Προσιστορῆσαι δὲ τοῖς γεγεννημένοις τάδε ἀναγ-
 καίως εἶη· Σωσιπάτρα, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν Εὐ-
 σταθίου, πρὸς τὰ αὐτῆς ἐпанελθοῦσα κτήματα, περὶ
 τὴν Ἀσίαν καὶ τὸ παλαιὸν Πέργαμον διέτριβεν· καὶ
 ὁ μέγας Αἰδέσιος θεραπεύων αὐτὴν ἡγάπα, καὶ τοὺς
 2 παῖδας ἐξεπαίδευε. καὶ ἀντεκάθητό γε αὐτῷ φιλο-
 σοφοῦσα κατὰ τὴν ἑαυτῆς οἰκίαν ἢ Σωσιπάτρα,
 καί, μετὰ τὴν Αἰδεσίου συνουσίαν, παρ' ἐκείνην
 φοιτῶντες, οὐκ ἔστιν ὅστις τὴν μὲν ἐν λόγοις ἀκρίβειαν
 Αἰδεσίου <οὐ> περιηγάπα καὶ συνεθαύμαζεν, τὸν δὲ
 τῆς γυναικὸς ἐνθουσιασμὸν προσεκύνει καὶ ἐσεβάζετο.
 3 Φιλομήτωρ γοῦν τις αὐτῆς ἀνεψιὸς ὢν, τοῦ τε
 κάλλους ἡττηθεὶς καὶ τῶν λόγων, εἰς ἔρωτα ἀφίκετο,
 καὶ τὴν γυναῖκα εἰδὼς θειοτέραν· ἔρωσ δὲ συνηνάγκαζε
 καὶ κατεβιάζετο. καὶ ὁ μὲν ἀμφὶ ταῦτα ἦν πολὺς,
 καὶ ἡ γυνὴ συνησθάνετο τῆς πείρας· καὶ πρὸς τὸν
 Μάξιμον, οὗτος δὲ ἀνὰ τὰ πρῶτα τῆς ὁμιλίας ἐφέρετο
 4 τοῦ Αἰδεσίου, καὶ οὐδὲ συγγενείας κεχώριστο· "ἀλλὰ
 κατάμαθέ γε, ὦ Μάξιμε, ἵνα μὴ πράγματα ἐγὼ
 ἔχω, τί τὸ περὶ ἐμὲ πάθος ἐστί." τοῦ δὲ ὑπολαβόντος·
 "τί γάρ ἐστι τὸ πάθος;" "ἂν μὲν παρῇ Φιλομήτωρ,"
 ἔφη πρὸς αὐτόν "Φιλομήτωρ γέ ἐστι, καὶ διαφέρει
 5 τῶν πολλῶν ὑμῶν οὐδὲ ἓν· ἂν δὲ ἀποχωροῦντα

χρόνια — αυτό μου μαρτυρά το είδωλό σου· αλλά και στον τόπο κάτω από τη σελήνη θα φτάσεις έχοντας καλό και εύκολο ταξίδι. Εγώ ευχαρίστως θα σου έλεγα και το δικό μου πεπρωμένο». Τότε, αφού σώπασε για λίγο, φώναξε: «Μα ο δικός μου θεός μ' εμποδίζει». Αφού είπε αυτά, όπως τις υπέδειξαν οι Μοίρες, στη συνέχεια παντρεύτηκε τον Ευστάθιο. Όσα προφήτευσε δεν διέφεραν καθόλου από τους αλάθητους χρησμούς, γιατί όλα έγιναν τελικά όπως τα είχε πει.

Πρέπει όμως ίσως να διηγηθώ και τι συνέβη στη συνέχεια. Η Σωσιπάτρα μετά τον θάνατο του Ευστάθιου επέστρεψε στα κτήματά της και έζησε στη Ασία, στην παλαιά πόλη του Περγάμου. Ο μέγας Αιδέσιος την ερωτεύτηκε, τη φρόντισε και μόρφωσε τους γιους της. Στο σπίτι της ίδρυσε φιλοσοφική σχολή, που συναγωνιζόταν αυτή του Αιδέσιου, κι έτσι οι φοιτητές μετά τη διδασκαλία του πήγαιναν σ' εκείνη. Δεν υπήρχε κανείς που να μην εκτιμούσε και να μη θαύμαζε την ορθότητα της διδασκαλίας του Αιδέσιου, όμως επίσης σεβόταν και τιμούσε την ένθεη φύση της γυναίκας.

Υπήρχε κάποιος Φιλομήτωρ που ήταν ξάδερφός της· αυτός σκλαβώθηκε από την ομορφιά και την ευγλωττία της και την ερωτεύτηκε, αναγνωρίζοντας τις υπερφυσικές ικανότητες της γυναίκας. Ο έρωτας τον πίεζε και τον τυραννούσε. Αυτός λοιπόν ήταν παραδομένος σε αυτό, αλλά και η γυναίκα αισθανόταν τη βίαιη επίθεσή του. Είπε λοιπόν στον Μάξιμο³⁶, ο οποίος ήταν ένας από τους πιο διακεκριμένους μαθητές του Αιδέσιου και επιπλέον συγγενής του: «Μάθε, Μάξιμε, ποια είναι η αρρώστια που με βασανίζει, για να γιατρευτώ». Εκείνος τη ρώτησε: «Τι σε κάνει και υποφέρεις;». «Όταν ο Φιλομήτωρ είναι μαζί μου», του είπε, «είναι ο ίδιος ο Φιλομήτωρ και δεν διαφέρει καθόλου από εσάς τους υπόλοιπους. Όταν όμως

- θεάσωμαι, δάκνεταιί μου καὶ στρέφεταιί πως πρὸς
 τὴν ἔξοδον ἔνδον ἡ καρδία. ἀλλ' ὅπως ἀθλήσης περὶ
 ἐμοὶ καὶ θεοφιλὲς ἐπιδείξῃ τι," προσέθηκεν. καὶ ὁ
 μὲν Μάξιμος ἐξῆει τοιαῦτα ἀκηκοώς, ὑπέρογκος
 ὢν, ὡς ἂν ἤδη τοῖς θεοῖς ὁμιλῶν, ὅτι ὑπὸ τοσαύτης
 6 γυναικὸς τοιαῦτα ἐπεπίστευτο. Φιλομήτωρ δὲ τοῖς
 προτεθεῖσιν ἐνέκειτο, Μάξιμος δὲ ἀντενέκειτο, διὰ
 σοφίας μὲν θυτικῆς καταμαθὼν ᾧτινι κέχρηται,
 βιασιτέρῳ δὲ καὶ δυνατωτέρῳ καταλύσας τὸ ἔλαττον.
 καὶ ὁ μὲν ταῦτα συντελέσας ὁ Μάξιμος ἔδραμε
 παρὰ τὴν Σωσιπάτραν, καὶ παραφυλάττειν ἡξίου
 7 μάλα ἀκριβῶς, εἰ τὸ αὐτὸ τοῦ λοιποῦ πείσεται· ἡ δὲ
 οὐκέτι πάσχειν ἔφη, καὶ τὴν γε εὐχὴν ἀπήγγειλε
 τῷ Μαξίμῳ καὶ τὴν ἅπασαν πρᾶξιν, καὶ τὴν γε
 ὥραν προσέθηκεν, ὥσπερ συμπαροῦσα, καθ' ἣν ταῦτα
 ἔπραττεν, καὶ τὰ φανέντα ἀνεκάλυψε σημεῖα. τοῦ
 δὲ πεσόντος ἐπὶ τὴν γῆν ἀχανοῦς, καὶ θεὰν ἄντικρυς
 εἶναι τὴν Σωσιπάτραν ὁμολογοῦντος, "ἀνίστω" φησὶν
 "ὦ τέκνον· θεοὶ σε φιλοῦσιν, ἐὰν σὺ πρὸς ἐκεῖνους
 βλέπῃς καὶ μὴ ῥέπῃς ἐπὶ τὰ γήινα καὶ ἐπὶ κήρα
 8 χρήματα." καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἀκούσας, ἐξῆει με-
 γαλαυχότερος γεγονώς, καὶ τῆς κατὰ τὴν γυναῖκα
 δὲ θειότητος ἀσφαλῶς πεπειραμένος. ὁ δὲ Φιλομήτωρ
 φαιδρὸς ἀπὴντα περὶ θύρας αὐτῷ μετὰ πολλῶν
 9 ἐταίρων εἰσιών· ὁ δὲ πόρρωθεν μέγα φθεγξάμενος
 εἶπεν ὁ Μάξιμος· "τοὺς θεοὺς σοι, Φιλομήτωρ" εἶπεν
 "ἐταῖρε, παῦσαι μάτην κατακαίων τὰ ξύλα" ἐνεω-
 ρακῶς τι τοιοῦτον ἴσως αὐτῷ περὶ ἃ κακουργῶν
 10 ἔπραττεν. καὶ ὁ μὲν τὸν Μάξιμον ὑπερευλαβηθεὶς
 θεὸν ᾤήθη, καὶ τῆς γε ἐπιβουλῆς ἐπαύσατο, κα-
 ταγελάσας τῆς προθέσεως ὃ τι καὶ ἐνεχείρησεν· ἡ

τον βλέπω να φεύγει, ἡ καρδιά μου ραγίζει και πάει να βγει έξω από το στήθος μου». Αγωνίστου λοιπόν για μένα», πρόσθεσε, «και δείξε την ευσέβειά σου». Ὅταν τα άκουσε ο Μάξιμος, έφυγε γεμάτος υπερηφάνεια, σαν να είχε μόλις επικοινωνήσει με τους θεούς, επειδή μια τόσο σπουδαία γυναίκα του έδειξε τέτοια εμπιστοσύνη. Εν τω μεταξύ ο Φιλομήτωρ κυνηγούσε τον σκοπό του. Ο Μάξιμος όμως αντέδρασε και αφού ανακάλυψε με τη μαντική σοφία τι έκανε ο Φιλομήτωρ, αγωνίστηκε να καταλύσει το αδύνατό του σημείο με κάτι πιο δραστικό και δυνατό. Ὅταν τελείωσε ο Μάξιμος, έτρεξε προς τη Σωσιπάτρα και της ζήτησε να παρατηρήσει με μεγάλη προσοχή αν και στο μέλλον θα αισθανόταν το ίδιο πράγμα. Η γυναίκα απάντησε ότι δεν υποφέρει πια και περιέγραψε στον Μάξιμο την προσευχή του και όλη την τελετή. Του είπε ακόμα και την ώρα που τα έπραξε, σαν να ήταν παρούσα, και του αποκάλυψε τους οιωνούς που του φανερώθηκαν. Εκείνος έπεσε κάτω άφωνος και ομολόγησε ότι η Σωσιπάτρα είναι αληθινή θεά. «Σήκω, παιδί μου», του είπε, «οι θεοί θα σε αγαπούν, αν τους προσέχεις και δεν ρέπεις προς τα γήινα και εφήμερα πλούτη». Εκείνος τα άκουσε και έφυγε με ακόμα μεγαλύτερη υπερηφάνεια από πριν, έχοντας πλέον βεβαιωθεί σίγουρα για τη θεική φύση της γυναίκας. Στην πόρτα τον συνάντησε χαμογελαστός ο Φιλομήτωρ, που ερχόταν μαζί με πολλούς φίλους του. Τότε ο Μάξιμος του είπε από μακριά με δυνατή φωνή: «Φιλομήτωρ φίλε μου, σε εξορκίζω στο όνομα των θεών, σταμάτα να καις χωρίς λόγο τα ξύλα»· γιατί ίσως τον είχε δει να κάνει και κάτι τέτοιο ανάμεσα στις άλλες πονηριές του. Ο Φιλομήτωρ αισθάνθηκε μεγάλο σεβασμό για τον Μάξιμο, αναγνώρισε τις χαρακτηριστικές του ιδιότητες, έβαλε τέλος στα σχέδιά του και χλεύασε τον σκοπό, για τον οποίο έκανε ό,τι έκανε. Από εδώ και στο εξής η

- δὲ Σωσιπάτρα γνησίως καὶ διαφερόντως ἐώρα τοῦ
λοιποῦ τὸν Φιλομήτορα, θαυμάζουσα αὐτὸν ὅτι αὐ-
11 τὴν ἐθαύμασε. ποτὲ γοῦν συνεληλυθότων ἀπάντων
παρ' αὐτῇ Φιλομήτωρ δὲ οὐ παρῆν, ἀλλ' ἐν ἀγρῷ
διέτριβεν, ἡ μὲν πρόθεσις ἦν καὶ τὸ ζήτημα περὶ
12 ψυχῆς· πολλῶν δὲ κινουμένων λόγων, ὡς ἤρξατο
Σωσιπάτρα λέγειν, κατὰ μικρὸν ταῖς ἀποδείξεσι
διαλύουσα τὰ προβαλλόμενα, εἶτα εἰς τὸν περὶ καθόδου
ψυχῆς καὶ τί τὸ κολαζόμενον καὶ τί τὸ ἀθάνατον
αὐτῆς ἐμπίπτουσα λόγον, μεταξὺ τοῦ κορυβαντιασμοῦ
καὶ τῆς ἐκβακχεύσεως, ὥσπερ ἀποκοπεῖσα τὴν
φωνήν, ἐσιώπησεν, καὶ βραχὺν ἐλλιποῦσα χρόνον,
"τί τοῦτο;" ἀνεβόησεν εἰς μέσους· "ὁ συγγενὴς Φι-
λομήτωρ φερόμενος ἐπ' ὀχήματος, τό τε ὄχημα
κατὰ τινα δυσχωρίαν περιτέτραπται, κάκεῖνος κιν-
13 δυνεύει περὶ τῷ σκέλει· ἀλλ' ἐξηρήκασί γε αὐτὸν οἱ
θεράποντες ὑγιαίνοντα, πλὴν ὅσα περὶ τοῖς ἀγκῶσι
καὶ χερσὶ τραύματα εἴληφε, καὶ ταῦτά γε ἀκίνδυνα·
14 ἐπὶ φορείου δὲ φέρεται ποτνιώμενος." ταῦτα ἔλεγεν
καὶ εἶχεν οὕτως, καὶ πάντες ἤδεσαν ὅτι πανταχοῦ
εἶη Σωσιπάτρα, καὶ πᾶσι πάρεστι τοῖς γινομένοις,
15 ὥσπερ οἱ φιλόσοφοι περὶ τῶν θεῶν λέγουσιν. καὶ
ἐτελεύτα δὲ ἐπὶ τοῖς τρισὶ παισὶ. καὶ τῶν μὲν δύο
τὰ ὀνόματα οὐδὲν δέομαι γράφειν, Ἀντωνῖνος δὲ ἦν
ἄξιος τῶν πατέρων, ὅς γε τὸ Κανωδικὸν τοῦ Νεῖλου
καταλαβὼν στόμα, καὶ τοῖς ἐκεῖ τελουμένοις προσ-
θεῖς ὅλον ἑαυτόν, τὴν τε ἀπὸ τῆς μητρὸς πρόρρησιν
16 ἐξεδιάζετο. καὶ ἡ νεότης τῶν ὑγιαίνόντων τὰς ψυχὰς
καὶ φιλοσοφίας ἐπιθυμούντων ἐφοίτων πρὸς αὐτόν,
17 καὶ τὸ ἱερὸν νεανίσκων ἱερέων μεστὸν ἦν. αὐτὸς μὲν
οὖν ἔτι ἄνθρωπος εἶναι δοκῶν καὶ ἀνθρώποις ὁμι-
λῶν, πᾶσι τοῖς ὁμιληταῖς προὔλεγεν, ὡς μετ' ἐκείνων
οὐκ ἔτι τὸ ἱερὸν ἔσοιτο, ἀλλὰ καὶ τὰ μεγάλα καὶ

Σωσιπάτρα έβλεπε τον Φιλομήτορα αγνά και διαφορετικά, ανταποδίδοντάς του τον θαυμασμό που της είχε. Κάποτε συγκεντρώθηκαν όλοι στο σπίτι της, εκτός από τον Φιλομήτορα, που δεν ήρθε, αλλά έμεινε στα χωράφια. Το θέμα και το ζητούμενο της συζήτησης ήταν η ψυχή. Προτάθηκαν πολλές θεωρίες, ώσπου άρχισε να μιλάει η Σωσιπάτρα και να απορρίπτει σιγά σιγά με τις αποδείξεις της τα προβαλλόμενα επιχειρήματα. Έπειτα έκανε λόγο για την κάθοδο της ψυχής και για ό,τι αφορά την τιμωρία και την αθανασία της, ώσπου ξαφνικά, πάνω στον μυστικισμό και τη θεϊκή της έκσταση, σώπασε, σαν να έχασε τη φωνή της, και μετά από λίγο φώναξε δυνατά ανάμεσά τους: «Τι είναι αυτό; Ο συγγενής μου, ο Φιλομήτωρ, επάνω σε μία άμαξα. Η άμαξα έχει ανατραπεί σε κάποιον ανώμαλο δρόμο και κινδυνεύουν τα πόδια του. Όμως οι υπηρέτες τον έχουν βγάλει σώο, εκτός από τα τραύματα που έχει δεχτεί στους αγκώνες και στα χέρια, αλλά είναι ακίνδυνα. Μεταφέρεται σε φορείο κραυγάζοντας από τους πόνους». Αυτά έλεγε και πραγματικά έτσι ήταν. Όλοι κατάλαβαν ότι η Σωσιπάτρα βρισκόταν παντού, παρούσα σε οτιδήποτε γινόταν, όπως ακριβώς λένε οι φιλόσοφοι για τους θεούς. Πέθανε αφήνοντας πίσω της τα τρία της παιδιά. Τα ονόματα των δύο δεν χρειάζεται να τα αναφέρω. Ο Αντωνίνος όμως ήταν άξιος των γονιών του, κατοίκησε στις εκβολές του Νείλου στον Κάνωβο, αφιερώθηκε στα ιερά μυστήρια του τόπου και αγωνίστηκε να επαληθεύσει την προφητεία της μητέρας του. Κοντά του πήγαιναν νέοι με καθαρές ψυχές, που διψούσαν για φιλοσοφία, και ο ναός ήταν γεμάτος νεαρούς ιερείς. Ο Αντωνίνος, μολονότι φαινόταν πως ήταν ακόμα άνθρωπος και συναναστρεφόταν με τους ανθρώπους, προέλεγε σε όλους τους μαθητές του, ότι, μετά τον θάνατό του³⁷ θα πάψει να υπάρχει ο ναός, ότι τα μεγάλα και άγια μυστήρια

ἅγια τοῦ Σεράπιδος ἱερὰ πρὸς τὸ σκοτοειδὲς καὶ ἄμορφον χωρήσει καὶ μεταβληθήσεται, καὶ τὸ μυθῶδες καὶ ἀειδὲς σκότος τυραννήσει τὰ ἐπὶ γῆς κάλλιστα. ὁ δὲ χρόνος ἀπήλεγξεν ἅπαντα, καὶ τὸ πρᾶγμα γε εἰς χρησμοῦ συνετελέσθη βίαν.

10. Τούτου δὲ τοῦ γένους, οὐ γὰρ τὰς Ἑσιόδου καλουμένας Ἑοίας ἔσπευδον γράφειν, ἀπόρροιαί τινες, ὥσπερ ἀστέρων περιελείφθησαν, καὶ εἰς φιλοσοφούντων ἕτερα ἅττα γένη διεσπάρησαν καὶ κατενεμήθησαν,
- 2 οἷς τοῦ φιλοσοφεῖν ἡ συγγένεια κέρδος ἦν. τὰ πλεῖστα δὲ ἐν δικαστηρίοις, ὥσπερ ὁ Σωκράτης περὶ τὴν τοῦ βασιλέως στοάν, ἐκινδύνευον· οὕτω περιεφρόνησαν
- 3 χρήματα καὶ κατεστύγησαν χρυσίον. ἦν γοῦν αὐτοῖς φιλοσοφία, τὸ τριβώνιον καὶ τὸ μεμνησθαι Σωσιπάτρας, καὶ τὸν Εὐστάθιον διὰ στόματος φέρειν, τὰ δὲ ἐν τοῖς ὀρωμένοις σακκία τε ἀδρὰ καὶ ὑπόμεστα βιβλιδίων, καὶ ταῦτα ὡς ἂν ἄχθος εἶναι καμῆλων
- 4 πολλῶν. καὶ ἐξηπίσταντό γε πάνυ ἀκριβῶς τὰ βιβλία· καὶ ταῦτά γε ἦν εἰς οὐδένα φέροντα τῶν παλαιῶν φιλοσόφων, ἀλλὰ διαθῆκαί τε καὶ ἀντίγραφα τούτων, καὶ συμβόλαια καὶ <περὶ ὠνῶν καὶ> περὶ πράσεων, καὶ ὅσα ὁ κακοδαίμων καὶ ὁ πρὸς τὴν πλανωμένην καὶ ἄτακτον ἄτην ἐπικλίνων βίος ἐπαινεῖν εἴωθεν.
- 5 οὕτως οὐδὲ <ἐν> ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα Σωσιπάτρα ἐς τὸν χρησμὸν ἀπετύγχανε, καὶ τούτων γε τὰ ὀνόματα οὐδὲν δεομαι γράφειν· ὁ γὰρ λόγος οὐκ ἐπὶ τοὺς φαύλους ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ἀγαθοὺς φέρειν συνεπιέγεται.
- 6 πλὴν ὅσα εἰς αὐτῆς τῶν παίδων (Ἀντωνῖνος ἦν <ὄνομα> αὐτῷ, οὗ καὶ πρὸ βραχέος ἐπεμνήσθη, ὁ διαβαλὼν ἐς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἴτα τὸ Κανωδικὸν θαυμάσας τε καὶ ὑπεραγασθεὶς τοῦ Νεῖλου στόμα, καὶ τοῖς ἐκείνη θεοῖς τε καὶ ἀρρήτοις ἱεροῖς ἀναθεῖς καὶ προσαρμόσας ἑαυτόν) ταχὺ μάλα πρὸς τὴν τοῦ

του Σάραπη³⁸ θα περάσουν σε έναν χώρο σκοτεινό και άμορφο και θα μεταβληθούν, ενώ κάποιο απίστευτο και ασώματο σκοτάδι θα κυριαρχήσει πάνω στα ωραιότερα πράγματα της γης. Ο χρόνος τα επιβεβαίωσε όλα και τα λόγια του απέκτησαν την ισχύ χρησμού.

Από τούτο το γένος — γιατί δεν είχα σκοπό να γράψω τις ονομαζόμενες *Ηοίες*³⁹ του Ησιόδου — προήλθαν κάποιοι φιλόσοφοι, που έμοιαζαν με κομήτες, οι οποίοι διασκορπίστηκαν και μοιράστηκαν σε διάφορες φιλοσοφικές ομάδες, που ωφελήθηκαν από τη συγγένειά τους με τη φιλοσοφία. Αυτοί τον περισσότερο καιρό καταπιάνονταν με δικαστικές υποθέσεις, όπως ο Σωκράτης στη Βασιλική Στοά. Τόσο περιφρόνησαν τα χρήματα και αντιπάθησαν το χρυσάφι! Στην πραγματικότητα η φιλοσοφία γι' αυτούς ήταν το τριβώνιο, η ανάμνηση της Σωσιπάτρας και οι συνεχείς αναφορές στον Ευστάθιο. Τα σακιά τους φαίνονταν ογκώδη και γεμάτα βιβλία, βάρος τόσο που θα ήθελε ένα σωρό καμήλες να το κουβαλήσουν. Τα βιβλία αυτά τα ήξεραν απέξω κι ανακατωτά. Ουδεμία σχέση είχαν αυτά με κάποιον από τους παλαιούς φιλοσόφους, αλλά δεν ήταν παρά διαθήκες και αντίγραφά τους, συμβόλαια αγοραπωλησιών και όσα συνηθίζουν να επαινούν οι ελεεινοί, όσοι ζουν ρέποντας στη διαστροφή και την ακολασία. Η Σωσιπάτρα λοιπόν δεν έπεσε έξω ούτε σε μία από τις προβλέψεις της για το μέλλον, άρα δεν χρειάζεται να αναφέρω καν τα ονόματά τους. Γιατί το έργο μου δεν ασχολείται με τους ασήμαντους αλλά με τους αξιόλογους ανθρώπους. Εξαίρεση αποτελεί ένας από τους γιους της (λεγόταν Αντωνίνος και τον ανέφερα πριν από λίγο. Αυτός πέρασε στην Αλεξάνδρεια και τόσο πολύ θαύμασε και ερωτεύτηκε τον Κάνωβο στις εκβολές του Νείλου, ώστε αφιερώθηκε και προσαρμόστηκε στους θεούς και στις μυστικές τελετές του τόπου). Πολύ γρήγορα απέκτησε

7 θείου συγγένειαν ἐπέδωκεν, σώματός τε περιφρονή-
 σας καὶ τῶν περὶ τοῦτο ἡδονῶν ἀπολυθείς, σοφίαν
 τε ἄγνωστον τοῖς πολλοῖς ἐπιτηδεύσας· περὶ οὗ
 8 προσῆκε καὶ διὰ μακροτέρων εἰπεῖν. ἐπεδείκνυτο
 μὲν γὰρ οὐδὲν θεουργὸν καὶ παράλογον ἐς τὴν
 φαινομένην αἴσθησιν, τὰς βασιλικὰς ἴσως ὁρμὰς
 ὑφορώμενος ἐτέρωσε φερούσας· τοῦ δὲ τὴν καρτερίαν
 9 καὶ τὸ ἄκαμπτον καὶ ἀμετάστατον ἐθαύμαζον
 ἅπαντες. καὶ κατήεσάν γε παρ' αὐτὸν ἐπὶ θάλασσαν
 οἱ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν τότε σχολάζοντες, ἡ δὲ
 Ἀλεξάνδρεια διὰ γε τὸ τοῦ Σεράπιδος ἱερὸν ἱερά τις
 10 ἦν οἰκουμένη· οἱ γοῦν πανταχόθεν φοιτῶντες ἐς
 αὐτὴν πληθὸς τε ἦσαν τῷ δήμῳ παρισούμενοι, καί,
 μετὰ τὰς θεραπείας τοῦ θείου, παρὰ τὸν Ἀντωνῖνον
 ἔτρεχον, οἱ μὲν διὰ γῆς, ὅσοι γε ἔτρεχον, τοῖς δὲ
 ἐξήρκει τὰ ποτάμια πλοῖα, μετὰ ῥαστώνης ἐπὶ τὴν
 σπουδὴν ὑποφέροντες. συνουσίας δὲ ἀξιωθέντες, οἱ
 μὲν λογικὸν πρόβλημα προθέμενοι, ἀφθόνως καὶ
 αὐθωρὸν τῆς Πλατωνικῆς ἐνεφοροῦντο σοφίας, οἱ
 δὲ τῶν θειοτέρων τι προβάλλοντες, ἀνδριάντι
 συνετύγχανον· οὐκοῦν ἐφθέγγετο πρὸς αὐτῶν οὐδένα,
 ἀλλὰ τὰ ὄμματα στήσας καὶ διαθρήσας εἰς τὸν
 οὐρανόν, ἀναυδος ἔκειτο καὶ ἄτεγκτος, οὐδέ τις
 εἶδεν αὐτὸν περὶ τῶν τοιούτων ῥαδίως εἰς ὁμιλίαν
 ἐλθόντα ἀνθρώπων.

11. Ὅτι δὲ ἦν τι θειότερον τὸ κατ' αὐτόν, οὐκ
 εἰς μακρὰν ἀπεσημάνθη· οὐ γὰρ ἔφθανεν ἐκεῖνος ἐξ
 ἀνθρώπων ἀπιών, καὶ ἡ τε θεραπεία τῶν κατὰ τὴν
 Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὸ Σεραπεῖον ἱερὸν διεσκεδάννυτο·
 οὐχ ἡ θεραπεία μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκοδομήματα,
 καὶ πάντα ἐγίνετο καθάπερ ἐν ποιητικοῖς μύθοις,
 2 τῶν Γιγάντων κεκρατηκότων. καὶ τὰ περὶ τὸν Κά-
 νωβον ἱερά ταῦτο τοῦτο ἔπασχον, Θεοδοσίου μὲν
 τότε βασιλεύοντος, Θεοφίλου δὲ προστατοῦντος τῶν
 ἐναγῶν, ἀνθρώπου τινὸς Εὐρυμέδοντος

σχέσεις με τα θεία, περιφρόνησε το σώμα του, απαλλάχτηκε από τις σωματικές ηδονές και ασχολήθηκε με επιστήμη άγνωστη στους πολλούς. Σχετικά με αυτόν πρέπει να πω περισσότερα. Διότι φαινομενικά δεν έκανε τίποτα μαγικό και παράλογο, ίσως επειδή φοβόταν τις διώξεις του βασιλιά. Την υπομονή του όμως, τον άκαμπτο και σταθερό χαρακτήρα του τον θαύμαζαν όλοι. Και κατέβαιναν στην παραλία για να τον ακούσουν όσοι βρίσκονταν εκείνη την εποχή στην Αλεξάνδρεια. Η Αλεξάνδρεια, εξαιτίας του ναού του Σάραπη, ήταν μια περιοχή ιερή. Από παντού έφτανε εκεί πλήθος κόσμου, ισάριθμο με τον λαό της, οι οποίοι, αφού προσκυνούσαν, έτρεχαν μετά στον Αντωνίνο, άλλοι διά ξηράς, όσοι έτρεχαν, ενώ άλλοι ικανοποιούνταν με τα ποταμόπλοια, πηγαίνοντας με ευκολία στις σπουδές τους. Από εκείνους που έπαιρναν μέρος στις συζητήσεις μερικοί έθεταν λογικά προβλήματα και αμέσως κατακλύζονταν από άφθονη πλατωνική σοφία. Όσοι όμως πρόβαλαν ερωτήσεις, που αφορούσαν τα θεία, αντιμετώπιζαν ένα άγαλμα. Γιατί δεν τους έλεγε τίποτα, παρά κάρφωνε τα μάτια του και κοιτούσε επίμονα τον ουρανό, στεκόταν άναυδος και ακίνητος και κανείς ποτέ δεν τον είδε να συμμετέχει με προθυμία σε συζητήσεις ανθρώπων σχετικά με τέτοια θέματα.

Ότι υπήρχε μέσα του κάτι το θεικό δεν άργησε να αποδειχτεί: αμέσως μετά τον θάνατό του η θρησκευτική λατρεία στην Αλεξάνδρεια και το ιερό του Σάραπη χάθηκαν. Όχι μόνο η λατρεία των θεών αλλά και τα οικοδομήματα και όλα έγιναν όπως ακριβώς στους μύθους των ποιητών, τότε που επικράτησαν οι Γίγαντες. Τα ιερά στον Κάνωβο είχαν την ίδια τύχη. Βασιλιάς ήταν τότε ο Θεοδόσιος⁴⁰ και αρχηγός των ανόσιων ο Θεόφιλος⁴¹, άνθρωπος που έμοιαζε με τον Ευρυμέδοντα,

ὅς ποθ' ὑπερθύμοισι Γιγάντεσσιν βασίλευεν,

- Εὐαγρίου δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν ἄρχοντος, Ῥωμανοῦ
 δὲ τοὺς κατ' Αἴγυπτον στρατιώτας πεπιστευμένου·
 3 οἵτινες, ἅμα φραζάμενοι κατὰ <τῶν ἱερῶν> λιθ<ίν>ων
 καὶ λιθοξο<άν>ων, ἐπὶ θυμὸν ταῦτα βαλλόμενοι,
 πολέμου δὲ μήτε ἀκοὴν <μήτε παρακοὴν>
 ὑφιστάμενοι, τῷ τε Σεραπείῳ κατελυμήναντο καὶ
 τοῖς ἀναθήμασιν ἐπολέμησαν, ἀνανταγώνιστον καὶ
 4 ἄμαχον νίκην νικήσαντες. τοῖς γοῦν ἀνδριάσι καὶ
 ἀναθήμασι ἐς τοσόνδε γενναίως ἐμαχέσαντο, ὥστε
 οὐ μόνον ἐνίκων αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἔκλεπτον, καὶ τάξεις
 5 ἦν αὐτοῖς πολεμικὴ τὸ ὑφελόμενον λαθεῖν. τοῦ δὲ
 Σεραπείου μόνον τὸ ἔδαφος οὐχ ὑφείλοντο διὰ βάρος
 τῶν λίθων, οὐ γὰρ ἦσαν εὐμετακίνητοι· συγχέαντες
 δὲ ἅπαντα καὶ ταραξάντες, οἱ πολεμικώτατοι καὶ
 γενναῖοι, καὶ τὰς χεῖρας ἀναιμάκτους μέν, οὐκ
 ἀφιλοχρημάτους δὲ προτείναντες, τοὺς τε θεοὺς ἔ-
 φασαν νενικηκέναι, καὶ τὴν ἱεροσυλίαν καὶ τὴν
 ἀσέβειαν εἰς ἔπαινον σφῶν αὐτῶν κατελογίζοντο.
- 6 Εἴτα ἐπεισῆγον τοῖς ἱεροῖς τόποις τοὺς καλου-
 μένους μοναχοὺς, ἀνθρώπους μὲν κατὰ τὸ εἶδος, ὁ
 δὲ βίος αὐτοῖς συώδης, καὶ ἐς τὸ ἐμφανὲς ἔπασχόν
 τε καὶ ἐποίουν μυρία κακὰ καὶ ἄφραστα. ἀλλ' ὅμως
 τοῦτο μὲν εὐσεβὲς ἐδόκει, τὸ καταφρονεῖν τοῦ θείου·
- 7 τυραννικὴν γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν τότε πᾶς ἄνθρωπος
 μέλαιναν φορῶν ἐσθῆτα, καὶ δημοσίᾳ βουλόμενος
 ἀσχημονεῖν· εἰς τοσόνδε ἀρετῆς ἤλασε τὸ ἀνθρώπινον.
 ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν καὶ ἐν τοῖς καθολικοῖς τῆς
- 8 ἱστορίας συγγράμμασιν εἴρηται. τοὺς δὲ μοναχοὺς
 τούτους καὶ εἰς τὸν Κάνωβον καθίδρυσαν, ἀντὶ τῶν
 νοητῶν θεῶν εἰς ἀνδραπόδων θεραπείας, καὶ οὐδὲ
 χρηστῶν, καταδήσαντες τὸ ἀνθρώπινον. ὅστέα γὰρ
 καὶ κεφαλὰς τῶν ἐπὶ πολλοῖς ἀμαρτήμασιν ἐαλω-
 κότων συναλιζόντες, οὕς τὸ πολιτικὸν ἐκόλαζε δικα-

«που βασίλευε κάποτε στους περήφανους Γίγαντες»¹²,

ο Ευάγριος ήταν ο έπαρχος της πόλης, ενώ στον Ρωμανό είχαν ανατεθεί οι στρατιωτικές λεγεώνες της Αιγύπτου. Αυτοί οι άνθρωποι, οχυρωμένοι πίσω από την οργή τους εναντίον των ιερών πέτρινων αγαλμάτων και ξοάνων, ξέσπασαν πάνω σε αυτά τον θυμό τους, χωρίς καν να μιλήσουν για πόλεμο, κατέστρεψαν το Σαραπείο και πολέμησαν τα αναθήματα, κερδίζοντας μία νίκη χωρίς αντιπάλους και αντιμαχίες. Πολέμησαν πραγματικά τόσο γενναία εναντίον των αγαλμάτων και αναθημάτων, ώστε όχι μόνο τα νίκησαν αλλά και τα έκλεψαν, και η πολεμική τους τακτική ήταν να κρύβουν τα κλοπιμαία. Μόνο το πάτωμα του Σαραπείου δεν έκλεψαν εξαιτίας του βάρους των λίθων, που δεν μετακινούνταν εύκολα. Οι πολεμοχαρείς και γενναίοι αυτοί άνθρωποι, δείχνοντας τα χέρια τους αλέρωτα από αίμα, όχι όμως και από χρήματα, έλεγαν ότι είχαν νικήσει τους θεούς και λογάριάζαν την ιεροσυλία και την ασέβειά τους για έπαινο.

Έπειτα εισήγαγαν στους ιερούς τόπους τους λεγόμενους μοναχούς, ανθρώπους στην εμφάνιση, που ζούσαν όμως σαν γουρουνία, που ολοφάνερα πάθαιναν και έκαναν αναρίθμητα και ανεκδιήγητα κακά. Όμως τούτο φαινόταν ευσεβές, η περιφρόνηση δηλαδή του θείου. Όποιοσδήποτε φορούσε τότε μαύρο ένδυμα και του άρεσε να φέρεται άπρεπα δημοσίως είχε τυραννική εξουσία. Σε τέτοιο σημείο αρετής έφτασε η ανθρωπότητα. Αυτά τα αναφέρω όμως και στα συγγράμματά μου της γενικής ιστορίας. Τοποθέτησαν λοιπόν τους μοναχούς αυτούς στον Κάνωβο και καταδίκασαν το ανθρώπινο γένος στη λατρεία των δουλοπρεπών και ανέντιμων, αντί των πραγματικών θεών. Συγκέντρωναν τα οστά και τα κρανία όσων θανατώθηκαν εξαιτίας των πολλών αμαρτημάτων τους, εκείνων, δηλαδή, που καταδίκαιζε το δικαστήριο της πόλης. Τους αναδείκνυαν

στήριον, θεούς τε ἀπεδείκνυσαν, καὶ προσεκαλινδοῦντο τοῖς ὅστοις καὶ κρείττους ὑπελάμβανον εἶναι μολυνόμενοι πρὸς τοῖς τάφοις. μάρτυρες γοῦν ἐκαλοῦντο καὶ διάκονοί τινες καὶ πρέσβεις τῶν αἰτήσεων παρὰ τῶν θεῶν, ἀνδράποδα δεδουλευκότα κακῶς, καὶ μάστιξι καταδεδαπανημένα, καὶ τὰς τῆς μοχθηρίας ὠτειλὰς ἐν τοῖς εἰδώλοις φέροντα· ἀλλ' ὅμως ἡ γῆ φέρει τούτους τοὺς θεούς. τοῦτο γοῦν εἰς μεγάλην πρόνοιαν καὶ <εὐστοχίαν> Ἀντωνίνου συνετέλεσεν, ὅτι πρὸς ἅπαντας ἔφασκεν τὰ ἱερὰ τάφους γενήσεσθαι· (ὥσπερ πού καὶ Ἰάμβλιχος ὁ μέγας — ὅπερ ἐν τοῖς κατ' ἐκεῖνον παραλελοίπαμεν — ἀνδρός τινος Αἰγυπτίου τὸν Ἀπόλλω καλέσαντος, τοῦ δὲ ἐλθόντος, καὶ καταπλαγέντων τὴν ὄψιν τῶν παρόντων, “παύσασθε,” εἶπεν “ἐταῖροι, θαυμάζοντες· μονομαχήσαντος γὰρ ἀνδρός ἐστὶν εἶδωλον.” οὕτως ἕτερόν τί ἐστὶν τῷ νῶν θεωρεῖν καὶ τοῖς τοῦ σώματος ἀπατηλοῖς ὁμμασιν. ἀλλ' Ἰάμβλιχος μὲν τὰ παρόντα δεινά, Ἀντωνῖνος δὲ τὰ μέλλοντα προεῖδεν καὶ τοῦτό γε αὐτοῦ μόνον ἀσθένειαν φέρει). ἄλυπον δὲ αὐτῷ τὸ τέλος εἰς γῆρας ἄνοσον ἀφικομένῳ καὶ βαθύ, καὶ λυπηρὸν τοῖς νοῦν ἔχουσι τὸ προεγνωσμένον ἐκείνῳ τῶν ἱερῶν τέλος.

VII 1. ΜΑΞΙΜΟΣ. Μαξίμου καὶ πρότερον ἐμνήσθημεν, καὶ ὁ ταῦτα γράφων οὐκ ἦν ἀθέατος τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ νέος ἔτι γηραιῷ συνετύγχανεν καὶ φωνῆς τε ἤκουσεν, οἷας ἂν τις ἤκουσε τῆς Ὀμηρικῆς Ἀθηνᾶς ἢ τοῦ Ἀπόλλωνος. τῷ δὲ καὶ πτηναὶ μὲν τινες ἦσαν αἱ τῶν ὀμμάτων κόραι, πολὺν δὲ καθεῖτο γένειον, 2 τὰς δὲ ὀρμὰς τῆς ψυχῆς διεδήλου τὰ ὅμματα. καὶ ἀρμονία γέ τις ἐπὴν καὶ ἀκούοντι καὶ ὀρῶντι, καὶ δι' ἀμφοῖν τῶν αἰσθήσεων ὁ συνὼν ἐπλήττετο, οὔτε

θεούς, κυλιούνταν μες στα οστά τους και θεωρούσαν πως γίνονταν καλύτεροι οι ίδιοι με το να μολύνονται στους τάφους τους. Μερικοί ονομάζονταν μάρτυρες, διάκονοι και πρεσβευτές των παρακλήσεων προς τους θεούς, ανδράποδα που πρόσφεραν κακές υπηρεσίες, καταχτυπημένοι από τα μαστίγια, που έφεραν πάνω στα είδωλά τους τις πληγές της εξαχρείωσης. Όμως η γη τέτοιους θεούς παρουσιάζει. Αυτό συντέλεσε στη φήμη του Αντωνίνου για την προνοητικότητα και την ευστοχία του, όταν έλεγε σε όλους πως τα ιερά θα γίνουν τάφοι (όπως και ο μέγας Ιάμβλιχος — το παραλείψαμε αυτό όταν μιλήσαμε για εκείνον — όταν κάποιος Αιγύπτιος κάλεσε τον Απόλλωνα και αυτός ήρθε, προς μεγάλη έκπληξη των παρευρισκομένων, τους είπε: «Σταματήστε, φίλοι μου, να θαυμάζετε· γιατί είναι το είδωλο κάποιου μονομάχου». Τέτοια η διαφορά του να βλέπεις κάτι με το μυαλό ή με τα απατηλά μάτια του σώματος. Ο Ιάμβλιχος όμως είδε τα δεινά της εποχής του, ενώ ο Αντωνίνος πρόέβλεψε τα μέλλοντα· κι αυτό από μόνο του αποδεικνύει την αδυναμία του πρώτου). Ο θάνατός του ήρθε χωρίς πόνο, όταν έφτασε σε βαθιά και χωρίς ασθένειες γηρατειά. Για τους συνετούς ανθρώπους, το τέλος των ιερών, που είχε προβλέψει εκείνος, ήταν οδυνηρό.

VII. ΜΑΞΙΜΟΣ. Στον Μάξιμο αναφερθήκαμε και προηγουμένως⁴³, τον οποίο είδε ο συγγραφέας του παρόντος· όταν ήταν νέος, συνάντησε τον γέρο φιλόσοφο και άκουσε τη φωνή του, που ήταν τέτοια που θα νόμιζε κανείς ότι άκουγε την Αθηνά ή τον Απόλλωνα του Ομήρου. Οι κόρες των ματιών του σαν να πετούσαν, τα γένια του ήταν λευκά και το βλέμμα του φανέρωνε τη φλόγα της ψυχής του. Υπήρχε κάποια αρμονία πάνω του και να τον ακούς και να τον βλέπεις. Και από τις δύο αυτές αισθήσεις ο ακροατής έμενε έκθαμβος, μην μπορώντας να αντέξει

- τὴν ὀξυκινήσιαν φέρων τῶν ὀμμάτων, οὔτε τὸν δρόμον
 3 τῶν λόγων. ἀλλ' οὐδὲ εἴ τις τῶν ἐμπειροτάτων
 πάνυ καὶ δεινῶν διελέγετο πρὸς αὐτόν, ἀντιλέγειν
 ἐτόλμα, ἀλλ' ἡσυχῇ παραδόντες αὐτούς, τοῖς λε-
 γομένοις ὥσπερ ἐκ τριπόδων εἶποντο· τοσαύτη τις
 4 ἀφροδίτη τοῖς χεῖλεσιν ἐπεκάθητο. ἦν μὲν οὖν τῶν
 εὖ γεγονότων, καὶ πλοῦτος ἀδρότερος ὑπῆν αὐτῷ,
 ἀδελφούς δὲ εἶχε γνησίους, οὓς ἐκώλυεν εἶναι πρώτους
 αὐτὸς ὢν, Κλαυδιανόν τε τὸν καταλαβόντα τὴν
 Ἀλεξάνδρειαν κάκειῖ παιδεύσαντα, καὶ Νυμφιδιανὸν
 τὸν ἐν Σμύρνῃ περιφανῶς σοφιστεύσαντα.
- 5 Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος τῶν διαπλησθέντων τῆς
 Αἰδεσίου σοφίας. Ἰουλιανοῦ δὲ τοῦ βασιλεύσαντος
 ἡξιώθη γενέσθαι διδάσκαλος. οὗτος, πάντων ἀνηρη-
 μένων ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου (ταῦτα δὲ ἐν τοῖς
 κατὰ Ἰουλιανὸν ἀκριβέστερον γέγραπται), καὶ φι-
 λωθέντος τοῦ γένους Ἰουλιανοῦ, περιλείφθη μόνος,
 6 δι' ἡλικίαν περιφρονηθεὶς καὶ πραότητα. εὐνοῦχοι δὲ
 αὐτὸν ὅμως ἀμφεπόμενον βασιλικοὶ καὶ παραφυλακαὶ
 τινες ἦσαν, ὅπως εἴη χριστιανὸς βέβαιος· ὁ δὲ καὶ
 πρὸς ταῦτα τὸ μέγεθος τῆς φύσεως ἐπεδείκνυτο.
- 7 πάντα γοῦν οὕτω διὰ στόματος εἶχε τὰ βιβλία,
 ὥστε ἡγανάκτουν ἐκεῖνοι πρὸς τὴν βραχύτητα τῆς
 παιδείας, ὡς καὶ οὐκ ἔχοντες ὅ τι διδάξουσιν τὸ
 8 παιδίον. ὡς δὲ οὔτε ἐκεῖνοι παιδεύειν εἶχον, οὔτε
 Ἰουλιανὸς μανθάνειν, ἐξήτησαν τὸν ἀνεψιὸν ἐπι-
 τραπῆναί οἱ καὶ ῥητορικῶν ἀκροάσασθαι καὶ φιλοσόφων
 λόγων. ὁ δέ, θεοῦ νεύσαντος, ἐπέτρεψεν, περὶ τὰ
 βιβλία πλανᾶσθαι βουλόμενος αὐτὸν καὶ ἀργεῖν μᾶλλον
 ἢ τοῦ γένους καὶ τῆς βασιλείας ὑπομιμνήσκεισθαι.

τη σβελτάδα των ματιών του ούτε και τον χείμαρρο των λόγων του. Ακόμα και αν κάποιος ήταν ικανότατος και δεινός στις συζητήσεις μαζί του, δεν τολμούσε να του φέρει αντίρρηση, αλλά παραδινόταν σε κείνον ήσυχα, υπακούοντας στα λόγια του, σαν να προέρχονταν από μαντικούς τρίποδες. Τόση γοητεία είχε στα χείλη του. Καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια και είχε στη διάθεσή του άφθονο πλούτο. Είχε δύο γνήσιους αδερφούς, που όμως τους εμπόδιζε να είναι πρώτοι, αφού ήταν ο ίδιος: τον Κλαυδιανό, που εγκαταστάθηκε στην Αλεξάνδρεια, όπου και δίδαξε, και τον Νυμφιδιανό, που διέπρεψε ως σοφιστής στη Σμύρνη.

Ο Μάξιμος ήταν ένας από εκείνους που είχαν διαποτιστεί από τη σοφία του Αιδέσιου. Αξιώθηκε να γίνει δάσκαλος του βασιλιά Ιουλιανού⁴⁴. Αυτός, μετά τις μαζικές δολοφονίες από τον Κωνστάντιο (αυτά τα έχω γράψει με περισσότερες λεπτομέρειες στην έκθεσή μου για τον Ιουλιανό) και την εξολόθρευση της οικογένειάς του, απέμεινε μόνος και παραμελημένος, λόγω της ηλικίας του και της πραότητάς του. Βασιλικοί ευνούχοι έγιναν η ακολουθία του και οι άγρυπνοι φρουροί του για να σιγουρέψουν πως θα γίνει χριστιανός. Εκείνος, παρά ταύτα, έδειξε τη μεγαλοπρέπεια της φύσης του. Πάντα είχε τη σοφία των βιβλίων στο στόμα του, ώστε εκείνοι αγανακτούσαν με την ανεπάρκεια των γνώσεών τους και δεν είχαν τι να διδάξουν το παιδί. Αφού λοιπόν ούτε εκείνοι είχαν κάτι να του διδάξουν ούτε ο Ιουλιανός να μάθει, ζήτησε από τον εξάδερφό του να του επιτρέψει να παρακολουθήσει μαθήματα φιλοσοφίας και ρητορικής. Ο Κωνστάντιος, με τη συγκατάθεση του θεού, του το επέτρεψε, επειδή προτιμούσε να ασχολείται ο Ιουλιανός με τα βιβλία και να τεμπελιάζει παρά να θυμάται την οικογένειά του και τη βασιλεία. Αφού πήρε λοιπόν τη

- 9 τοῦτο δὲ ἐπιτραπὲν αὐτῷ, πανταχοῦ βαθέων καὶ
 βαρυτάτων ὑποκειμένων κτημάτων, μετὰ βασιλικῆς
 ὑπονοίας καὶ δορυφορίας περιεφοίτα, καὶ διέστειχεν
 ὅπη βούλοιο. καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ Πέργαμον ἀφικνεῖται
 10 κατὰ κλέος τῆς Αἰδεσίου σοφίας. ὁ δὲ ἤδη μὲν εἰς
 μακρόν τι γῆρας ἀφῖκτο, καὶ τὸ σῶμα ἔκαμνε· τῆς
 δὲ ὁμιλίας αὐτοῦ προεστήκεσαν καὶ ἀνὰ τοὺς πρώτους
 ἐφέροντο Μάξιμός τε, ὑπὲρ οὗ τάδε γράφεται, καὶ
 Χρυσάνθιος ὁ ἐκ Σάρδεων, Πρίσκος τε ὁ Θεσπρωτὸς
 ἢ Μολοσσός, Εὐσέβιός τε ὁ ἐκ Καρίας Μύνδου
 11 πόλεως. καὶ συνουσίας ἀξιωθεὶς τῆς Αἰδεσίου, ὁ καὶ
 ἐν μεираκίῳ πρεσβύτης Ἰουλιανός, τὴν μὲν ἀκμὴν
 καὶ τὸ θεοειδὲς τῆς ψυχῆς καταπλαγεῖς, οὐκ ἐβούλετο
 χωρίζεσθαι, ἀλλ', ὥσπερ οἱ κατὰ τὸν μῦθον ὑπὸ τῆς
 διψάδος δηχθέντες, χανδὸν καὶ ἀμυστὶ τῶν μαθημά-
 των ἔλκειν ἐβούλετο, καὶ δῶρά γε ἐπὶ τούτοις βασιλικά
 12 διέπεμπεν· ὁ δὲ οὐδὲ ταῦτα προσίετο, καὶ μετακαλέσας
 τὸν νεανίσκον, εἶπεν· “ἀλλὰ σὺ μὲν καὶ τὴν ψυχὴν
 τὴν ἐμὴν οὐκ ἀγνοεῖς, τηλικαύταις ἀκοαῖς ἀκρο-
 ῶμενος, τὸ δὲ ὄργανον αὐτῆς συνορᾶς ὅπως διάκειται,
 τῆς γομφώσεως καὶ πήξεως διαλυομένης, εἰς τὸ
 13 συντεθέν· σὺ δέ, εἴ τι καὶ δρᾶν βούλει, τέκνον σοφίας
 ἐπήρατον (τοιαῦτα γάρ σου τὰ τῆς ψυχῆς ἰνδάλματα
 καταμανθάνω), πρὸς τοὺς ἐμοὺς παῖδας πορευθεὶς
 ὄντας γνησίους, ἐκεῖθεν ρύδην ἐμποροῦ σοφίας ἀπάσης
 καὶ μαθημάτων· καὶ τυχῆς τῶν μυστηρίων, αἰ-
 σχυνθήσῃ πάντως ὅτι ἐγένου καὶ ἐκλήθης ἄνθρωπος.
 14 ἐβουλόμην μὲν οὖν παρεῖναι καὶ Μάξιμον, ἀλλ' ἐπὶ
 τὴν Ἔφεσον ἔσταλται. καὶ περὶ Πρίσκου τὰ ὅμοια
 διελέχθην ἄν, ἀλλὰ κάκεῖνος ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος πέ-
 πλευκεν· λοιποὶ δὲ τῶν ἐμῶν ἐταίρων Εὐσέβιός τε

συγκατάθεση του βασιλιά, έχοντας και στη διάθεσή του αρκετό πλούτο, πήγαινε όπου ήθελε, συνοδευόμενος πάντα από τη βασιλική καχυποψία και παρακολούθηση. Φτάνει λοιπόν και στο Πέργαμο λόγω της φήμης που κυκλοφορούσε για τη σοφία του Αιδέσιου. Αυτός ήταν ήδη σε βαθιά γηρατειά και με ασθενή οργανισμό. Οι πρώτοι και καλύτεροι από τους μαθητές του ήταν ο Μάξιμος, για τον οποίο γίνεται λόγος τώρα, ο Χρυσάνθιος από τις Σάρδεις, ο Πρίσκος από τη Θεσπρωτία ή τη Μολοσσία, ο Ευσέβιος από τη Μύνδο, μια πόλη της Καρίας. Αφού αξιώθηκε λοιπόν να γίνει μαθητής του Αιδέσιου, ο Ιουλιανός, που παρά τη νεαρή του ηλικία είχε τη σύνεση γέροντα, εξεπλάγη από το σφρίγος και τη θεία μορφή της ψυχής του και δεν ήθελε να τον αποχωριστεί, αλλά άπληστα και με ανοιχτό το στόμα, όπως εκείνοι, που σύμφωνα με τον μύθο, δαγκώθηκαν από τη διψάδα⁴⁵, επιδίωκε να παρακολουθεί τα μαθήματά του· γι' αυτό τον λόγο μάλιστα τους έστελνε και βασιλικά δώρα. Ο Αιδέσιος όμως δεν τα δεχόταν και, ξανακαλώντας τον νεαρό, είπε: «Εσύ γνωρίζεις καλά την ψυχή μου· τόσα μαθήματά μου έχεις παρακολουθήσει και βλέπεις πώς λειτουργεί. Ενώ, δηλαδή, είναι στερεωμένη και σωστά διαρθρωμένη, διαλύεται και μετά από λίγο συναρμολογείται. Εσύ όμως, αν θέλεις να κάνεις κάτι, αξιέραστο τέκνο της σοφίας, (γιατί αυτές τις εικόνες ξεχωρίζω στην ψυχή σου), να πορευτείς προς τους γνήσιους γιους μου. Αυτοί θα σε διδάξουν αφειδώς κάθε είδος σοφίας και μαθημάτων. Και αν τύχεις σε κάποια από τις μυστικές τους τελετές, θα αισθανθείς τελείως ντροπιασμένος που γεννήθηκες και ονομάστηκες άνθρωπος. Θα επιθυμούσα να βρίσκεται εκεί και ο Μάξιμος, αλλά έχει σταλεί στην Έφεσο. Το ίδιο θα έλεγα και για τον Πρίσκο, όμως και εκείνος έχει πλεύσει προς την Ελλάδα. Από τους μαθητές μου έχουν μείνει μόνο ο

καὶ Χρυσάνθιος, ὦν ἀκροώμενος ἐλάχιστα τὸ ἐμὸν ἐνοχλήσεις γῆρας.”

2. Ὡς δὲ ταῦτα ἤκουσεν Ἰουλιανός, τοῦ φιλοσόφου μὲν οὐδ’ ὥς ἀφίστατο, προσέκειτο δὲ κατὰ τὸν πολὺν χρόνον Εὐσεβίῳ τε καὶ Χρυσανθίῳ. ἦν δὲ ὁ Χρυσάνθιος ὁμόφυχος Μαξίμῳ, τὰ περὶ θειασμὸν συνενθουσιῶν, καὶ ὑφείλκεν ἑαυτὸν ἐν τοῖς μαθήμασιν, καὶ τὸ ἄλλο ἦθος τοιοῦτον ἔχων. Εὐσέβιος δέ, παρόντος μὲν Μαξίμου, τὴν ἀκρίβειαν τὴν ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ λόγου καὶ τὰς διαλεκτικὰς μηχανὰς καὶ πλοκάς ὑπέφευγεν, ἀποστάντος δὲ ὥσπερ ἡλιακοῦ φέγγους ἀστὴρ ἀπέλαμπεν· τοσαύτη τις εὐκολία καὶ χάρις ἐπήνθει τοῖς λόγοις. καὶ ὁ Χρυσάνθιος παρὼν ἐπήνει καὶ συνεπένευεν, ὃ τε Ἰουλιανὸς τὸν ἄνδρα ἐσεβάζετο. προσετίθει δὲ μετὰ τὴν ἐξηγήσιν ὁ Εὐσέβιος, ὡς ταῦτα εἶη τὰ ὄντως ὄντα, αἱ δὲ τὴν αἴσθησιν ἀπατῶσαι μαγγανεῖται καὶ γοητεύουσαι, θαυματοποιῶν ἔργα, καὶ πρὸς ὑλικὰς τινὰς δυνάμεις παραπαιόντων καὶ μεμνηνόντων. τοῦτο ἀκούων τὸ ἐπιφώνημα πολλάκις ὁ θειότατος Ἰουλιανός, ἰδίᾳ τὸν Χρυσάνθιον ἀπολαβὼν, “εἰ τί σοι μέτεστιν ἀληθείας, ὦ φίλε Χρυσάνθιε,” πρὸς αὐτὸν ἔφη “φράσον μοι σαφῶς τίς ὁ ἐπίλογος οὗτος τῆς ἐξηγήσεως.” ὁ δὲ βαθέως μάλα καὶ σωφρόνως ἀνενεγκὼν “ἀλλὰ πρᾶγμα ποιήσεις” ἔφη “σοφόν, μὴ παρ’ ἐμοῦ ταῦτα, ἀλλὰ παρὰ ἐκείνου πυθόμενος.” καὶ μαθὼν τοῦτο ἤκουσε καὶ ἐποίησε, θεὸν τινα νομίσας τὸν Χρυσάνθιον ἐπὶ τῷ λόγῳ. γενομένης δὲ τῆς συνουσίας, ὁ μὲν τὰ αὐτὰ προσεπέραινε, ὁ δὲ Ἰουλιανὸς θαρσαλέως ἤρετο, τί τοῦτο αὐτῷ βούλεται συνεχῶς ἐπιλεγόμενον. ἐνταῦθα ὁ Εὐσέβιος τὴν ἑαυτοῦ πετάσας εὐγλωττίαν, καὶ τὸ εὖστομον ἐπὶ τὸ φράζειν ἀκώλυτον ἀφείς

Ευσέβιος και ο Χρυσάνθιος, που αν τους ακούσεις, ελάχιστα θα παρενοχλείς πια εμένα τον γέρο».

Μόλις ο Ιουλιανός άκουσε αυτά, και πάλι δεν εγκατέλειψε τελείως τον φιλόσοφο, αλλά περνούσε τον περισσότερο καιρό κοντά στον Ευσέβιο και τον Χρυσάνθιο. Ο Χρυσάνθιος είχε την ίδια ψυχή με τον Μάξιμο, τις ίδιες θεϊκές εμπνεύσεις, και αφοσιώθηκε στα μαθήματα, έχοντας και κατά τ' άλλα παρόμοιες συνήθειες. Ο Ευσέβιος, όταν ήταν παρών ο Μάξιμος, απέφευγε να μιλάει με ακρίβεια για τα μέρη του λόγου και για τα τεχνάσματα και την πλοκή της διαλεκτικής, όταν όμως εκείνος απουσίαζε, έλαμπε σαν αστέρι με το φως του ήλιου. Τέτοια άνεση και ομορφιά στόλιζε στους λόγους του. Ο Χρυσάνθιος ήταν εκεί για να επαινέσει και να συγκατανεύσει, και ο Ιουλιανός σεβόταν τον άντρα. Μετά την εξήγηση ο Ευσέβιος προσέθετε ότι έτσι είναι όσα υπάρχουν πραγματικά, ενώ οι μαγγανείες, που εξαπατούν και ξεγελούν τις αισθήσεις, είναι έργα θαυματοποιών και ανθρώπων που παραπαίουν και παραφέρονται από κάποιες υλικές δυνάμεις. Αφού είχε ακούσει πολλές φορές αυτό το ηθικό δίδαγμα ο χαρισματικός Ιουλιανός, πήρε κατ' ιδίαν τον Χρυσάνθιο και του είπε: «Αν έχεις μέσα σου κάτι από την αλήθεια, φίλε μου Χρυσάνθιε, πες μου ξεκάθαρα, τι σημαίνει αυτή η κατακλείδα που ακολουθεί την ερμηνεία;» Εκείνος τότε απάντησε πολύ στοχαστικά και συνετά: «Το καλύτερο που έχεις να κάνεις είναι να μη ρωτάς εμένα αλλά τον ίδιο». Αφού πήρε αυτή την απάντηση, υπάκουσε και την έκανε πράξη, θεωρώντας τον Χρυσάνθιο σαν θεό για όσα είπε. Όταν έγινε η επόμενη συνάντηση, ο Ευσέβιος τελείωσε με τα ίδια λόγια και ο Ιουλιανός τον ρώτησε με θάρρος τι σημαίνει ο επίλογος που διαρκώς αναφέρει. Τότε ο Ευσέβιος, με την ευγλωττία του και αφήνοντας την ευφράδειά του να ξεχυθεί ανεμπόδιστα στα λόγια

- φέρεσθαι, “Μάξιμος” εἶπεν “τίς ἐστὶ τῶν πρεσβυτέρων
 7 ἀκροατῶν καὶ πολλὰ ἐκπεπαιδευμένων· οὗτος διὰ
 μέγεθος φύσεως καὶ λόγων ὑπεροχὴν καταφρονήσας
 τῶν ἐν τούτοις ἀποδείξεων, ἐπὶ μανίας τινὰς ὀρμήσας
 καὶ δραμῶν, συνεκάλεσεν ἡμᾶς πρῶην τοὺς παρόντας
 εἰς τὸ Ἑκατήσιον, καὶ πολλοὺς ἐδείκνυ τοὺς καθ’
 8 ἑαυτοῦ μάρτυρας. ὥς δὲ ἀπηντήσαμεν, καὶ τὴν θεὸν
 προσεκυνήσαμεν, “καθῆσθε μὲν,” εἶπε πρὸς ἡμᾶς,
 “ὦ φίλτατοι ἐταῖροι, καὶ τὸ μέλλον ὁρᾶτε, καὶ εἴ τι
 9 διαφέρω τῶν πολλῶν ἐγώ.” τοῦτο δὲ εἰπὼν, καὶ
 καθεσθέντων ἡμῶν ἀπάντων, χόνδρον καθαγίσας λι-
 βανωτοῦ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ὄντινα δῆποτε ὕμνον πε-
 ραίνων, εἰς τοσόνδε παρῆλθεν ἐπιδείξεως, ὥστε τὸ
 μὲν πρῶτον ἐμειδία τὸ ἄγαλμα, εἶτα καὶ γέλως ἦν
 10 τὸ φαινόμενον. θορυβουμένων δὲ ἡμῶν ὑπὸ τῆς ὀψε-
 ως, “ἀλλὰ ταραχθήτω γε ὑμῶν ὑπὸ τούτων μηδὲ
 εἷς, αὐτίκα γὰρ καὶ αἱ λαμπάδες ἀνάψουσιν, ἅς ἐν
 ταῖν χεροῖν ἡ θεὸς φέρει.” καὶ τοὺς λόγους ἔφθανεν
 τὸ φῶς ταῖς λαμπάσι περιφλεγόμενον. ἡμεῖς μὲν
 οὖν τὸν θεατρικὸν ἐκεῖνον θαυματοποιὸν πρὸς τὸ
 11 παρὸν καταπλαγέντες, ἀνεχωρήσαμεν· σὺ δὲ τούτων
 μηδὲν θαυμάσης, ὥσπερ οὐδὲ ἐγώ, τὴν διὰ τοῦ
 12 λόγου κάθαρσιν μέγα τι χρῆμα ὑπολαμβάνων.” ὁ δὲ
 θειότατος Ἰουλιανὸς τοῦτο ἀκούσας, “ἀλλ’ ἔρρωσο”
 εἶπε “καὶ πρόσεχε τοῖς βιβλίοις, ἐμοὶ δὲ ἐμήνυσας
 ὃν ἐζήτουν.” καὶ ταῦτα εἰπὼν, καὶ Χρυσανθίου κατα-
 φιλήσας τὴν κεφαλὴν, ἐπὶ τὴν Ἔφεσον ἐξώρμησε.
 συντυχὼν δὲ ἐκεῖ Μαξίμῳ, ἐξεκρέματό τε τοῦ ἀν-
 13 δρός, καὶ ἀπρίξ τῆς ὅλης σοφίας εἶχετο. ὁ δὲ Μάξιμος
 ὑφηγεῖται αὐτῷ καὶ τὸν θειότατον μετακαλέσαι
 Χρυσάνθιον, καί, γενόμενον οὕτως, μόλις ἤρκουν
 ἄμφω τῇ τοῦ παιδὸς ἐς τὰς μαθήσεις εὐρυχωρίᾳ.

του, είπε: «Ο Μάξιμος είναι ένας από τους μεγαλύτερους και πιο μορφωμένους μαθητές. Εξαιτίας της μεγαλοφυΐας του και της υπεροχής του στον λόγο περιφρόνησε τις αποδείξεις των θεμάτων αυτών και άρχισε να παραφέρεται. Προχθές προσκάλεσε εμάς, που βρισκόμαστε τώρα εδώ, στον ναό της Εκάτης και μας έδειξε πολλές μαρτυρίες υπέρ του εαυτού του. Μόλις φτάσαμε εκεί και προσκυνήσαμε τη θεά, μας είπε: “Καθίστε, αγαπημένοι φίλοι· κοιτάξτε το μέλλον και πώς υπερέχω εγώ από τους πολλούς”. Μετά καθίσαμε όλοι κάτω, έκαψε έναν κόκκο λιθανιού, απήγγειλε προς τον εαυτό του κάποιον ύμνο και έφτασε σε τέτοιο σημείο επίδειξης, ώστε στην αρχή το άγαλμα χαμογελούσε και στη συνέχεια γελούσε απροκάλυπτα. Όταν εμείς αναστατωθήκαμε από αυτό το θέαμα, μας είπε: “Κανείς σας να μην ταραχτεί, γιατί ευθύς αμέσως θα ανάψουν οι λαμπάδες, που κρατά στα χέρια της η θεά”. Και προτού τελειώσει τον λόγο του, οι λαμπάδες ανέδιδαν τις φλόγες τους. Αναχωρήσαμε, έχοντας για την ώρα εντυπωσιαστεί από εκείνον τον θεατρικό θαυματοποιό. Εσύ μη νιώσεις κανένα θαυμασμό γι’ αυτά, όπως δεν ένιωσα άλλωστε ούτε εγώ, θεωρώντας την κάθαρση μέσω του λόγου το σημαντικότερο πράγμα». Όταν άκουσε αυτά ο θεσπέσιος Ιουλιανός, είπε: «Να είσαι καλά και πρόσεχε τα βιβλία· μου έδειξες ό,τι ζήτησα». Είπε αυτά, φίλησε στο κεφάλι τον Χρυσάνθιο και τράβηξε για την Έφεσο. Εκεί, αφού συνάντησε τον Μάξιμο, κρεμάστηκε πάνω στον άντρα και παρακολουθούσε αδιάκοπα τα μαθήματά του. Ο Μάξιμος τον συμβούλευσε να καλέσει και τον έξοχο Χρυσάνθιο, και μολονότι έγινε αυτό, ίσα ίσα που αρκούσαν και οι δύο να ικανοποιήσουν τη δίψα του νέου για τη γνώση.

3. Ὡς δὲ καὶ ταῦτα εἶχε καλῶς, ἀκούσας τι πλεόν εἶναι κατὰ τὴν Ἑλλάδα παρὰ τῷ ταῖν Θεαῖν ἱεροφάντῃ, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ὀξὺς ἔδραμεν. τοῦ δὲ ἱεροφάντου, κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὅστις ἦν, τοῦνομα οὐ μοι θέμις λέγειν· ἐτέλει γὰρ τὸν ταῦτα γράφοντα,
- 2 καὶ εἰς Εὐμολπίδας ἤγε· καὶ οὗτός γε ἦν ὁ καὶ τὴν τῶν ἱερῶν καταστροφὴν καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀπώλειαν ἀπάσης προγνούς, τοῦ συγγραφέως παρόντος, καὶ φανερώς διαμαρτυρόμενος ὡς μεθ' αὐτὸν ἱεροφάντης γενήσοιτο, ᾧ μὴ θέμις ἱεροφαντικῶν ἄψασθαι θρόνων, ἐπειδὴ θεοῖς ἐτέροις καθιέρωται, καὶ ὁμώμοκεν ἀρρήτους ὄρκους ἐτέρων ἱερῶν μὴ προστήσσεσθαι·
- 3 προστήσσεσθαι δὲ ἔλεγεν ὅμως αὐτὸν μηδὲ Ἀθηναῖον ὄντα. καὶ (εἰς τοσόνδε προνοίας ἐξικνεῖτο) ἐφ' αὐτῷ τε τὰ ἱερὰ κατασκαφήσεσθαι καὶ δηωθήσεσθαι ἔφασκεν, κάκεῖνον ζῶντα ταῦτα ἐπόψεσθαι, διὰ φιλοτιμίαν περιττὴν ἀτιμαζόμενον, καὶ προτελευτήσιν γε αὐτοῦ τὴν θεραπείαν ταῖν Θεαῖν, τὸν δὲ τῆς τιμῆς ἀποστερηθέντα, μήτε τὸν ἱεροφάντην μήτε
- 4 τὸν γηραιὸν βίον ἔχειν. καὶ ταῦτά γε οὕτως· ἅμα τε γὰρ ὁ τέκ θεσπιὸν ἐγένετο, πατὴρ ὢν τῆς Μιθριακῆς τελετῆς, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν πολλῶν καὶ ἀδιηγήτων ἐπικλυσθέντων κακῶν, ὧν τὰ μὲν ἐν τοῖς διεξοδικοῖς τῆς ἱστορίας εἴρηται, τὰ δέ, ἐὰν ἐπιτρέπη τὸ Θεῖον, λελέξεται, ὁ [τε] Ἀλλάριχος ἔχων τοὺς βαρβάρους διὰ τῶν Πυλῶν παρῆλθεν, ὥσπερ διὰ σταδίου καὶ
- 5 ἵπποκρότου πεδίου τρέχων· τοιαύτας αὐτῷ τὰς πύλας ἀπέδειξε τῆς Ἑλλάδος ἥ τε τῶν τὰ φαιὰ ἱμάτια ἐχόντων ἀκωλύτως προσπαρεισελθόντων ἀσέβεια, καὶ ὁ τῶν ἱεροφαντικῶν θεσμῶν παραρραγεῖς νόμος καὶ

Όταν τελείωσε τις σπουδές εκεί, πληροφορήθηκε ότι υπήρχε στην Ελλάδα ένα είδος ανώτερης σοφίας, την οποία κατείχε ο ιεροφάντης των δύο θεαινών⁴⁶, και διαστικά πήγε να τον βρει. Δεν είναι σωστό να αναφέρω το όνομα του ιεροφάντη, που ασκούσε τα καθήκοντά του εκείνη την εποχή. Γιατί είναι αυτός που μύησε στα μυστήρια τον συγγραφέα του παρόντος. Καταγόταν από την οικογένεια των Ευμολπιδών⁴⁷. Αυτός ήταν που προέβλεψε την καταστροφή των ιερών και τον αφανισμό ολόκληρης της Ελλάδας, ενώπιόν μου, και αποκάλυψε φανερά ότι ο ιεροφάντης που θα τον διαδεχτεί δεν θα έχει το δικαίωμα να ακουμπήσει τους ιεροφαντικούς θρόνους, γιατί θα έχει αφιερωθεί σε άλλους θεούς, και να πρωτοστατήσει στις τελετές, γιατί θα έχει δώσει μυστηριακούς όρκους σε άλλους θεούς. Εν τούτοις θα πρωτοστατήσει, χωρίς καν να είναι Αθηναίος. Έλεγε επίσης (ήταν πράγματι τόσο διορατικός) ότι στην εποχή του τα ιερά θα εκθεμελιώνονταν και θα λεηλατούνταν κι ότι ο ίδιος θα ζούσε να τα δει αυτά και ότι θα τον περιφρονούσαν για την υπερβάλλουσα φιλοδοξία του. Έλεγε ότι θα πάψει η λατρεία των δύο θεαινών πριν από τον θάνατό του, ότι εκείνος θα αποστερηθεί τα ιερά του αξιώματα και ότι δεν θα ζήσει βίο ιεροφάντη ούτε θα γεράσει. Έτσι και έγινε. Τον καιρό που ήταν αρχιερέας στα μυστήρια του Μίθρα⁴⁸ κάποιος από τις Θεσπιές, όχι μετά από πολύ καιρό, έγιναν πολλά και ανεκδιήγητα κακά, μερικά από τα οποία αναφέρω με λεπτομέρειες στην Ιστορία μου, τα άλλα όμως, Θεού θέλοντος, θα τα διηγηθώ τώρα. Ήταν τότε που ο Αλλάριχος⁴⁹ με τους βαρβάρους του πέρασε τις Θερμοπύλες, σαν να έτρεχε αγώνα δρόμου ή σε ιπποδρομίες. Η ασέβεια των μαυροφορεμένων μοναχών, που εισέβαλαν μαζί του ανεμπόδια, άνοιξε σ' εκείνον τις πύλες της Ελλάδος· τα θεμέλια και ο νόμος των ιεροφαντικών θεσμών

σύνδεσμος, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐς ὕστερον ἐπράχθη, καὶ ὁ λόγος διὰ τὴν πρόγνωσιν παρήνεγκεν.

- 6 Τότε δὲ ὁ μὲν Ἰουλιανὸς τῷ θειοτάτῳ ἱεροφαντῶν συγγενόμενος καὶ τῆς ἐκεῖθεν σοφίας ἀρυσάμενος χανδόν, ἐσόμενος ὑπὸ τὸν Κωνστάντιον, ἀπήγετο σφοδρῶς ὡς παραβασιλεύσων εἰς τὸν Καίσαρα, Μάξιμος δὲ ἦν κατὰ τὴν Ἀσίαν, Αἰδεσίου δὲ μεταλλάξαντος, πήχεσιν δὲ ἐπὶ πᾶσαν σοφίαν αὐξόμενος·
- 7 ὥστε ὁ μὲν Ἰουλιανὸς ἔτυχεν ὧν οὐκ ἐβούλετο μὲν, ἀλλ' ἠναγκάζετο. πεμφθεὶς δὲ Καῖσαρ ἐπὶ Γαλατίας οὐχ ἵνα βασιλεύῃ τῶν ἐκείνῃ μόνον, ἀλλ' ἵνα ἐν τῇ βασιλείᾳ διαφθαρῇ, παρὰ δόξαν ἅπασαν ἐκ τῆς τῶν θεῶν προνοίας ἀνήνεγκεν, πάντας μὲν λανθάνων ὅτι θεραπεύει θεούς, πάντας δὲ νικῶν ὅτι ἐθεράπευε θεούς, καὶ τὸν τε Ῥῆνον ἐπεραιώθη, καὶ πάντα ὅσα ὑπὲρ ἐκείνον ἔθνη βάρβαρα συνελὼν καὶ δουλωσάμενος, πολλῶν ἐπιβουλῶν καὶ μηχανημάτων πλεκομένων αὐτῷ (ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνον ἀναγέγραπται), τὸν ἱεροφάντην μετακαλέσας ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ σὺν ἐκείνῳ τινὰ μόνοις ἐκείνοις γνώριμα διαπραξάμενος, ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν ἡγέρθη τῆς Κωνσταντίου τυ-
- 8 ραννίδος. ταῦτα δὲ συνήδεσαν Ὀριβάσιος ἐκ τοῦ Περγάμου, καὶ τις τῶν ἐκ Λιβύης, ἦν Ἀφρικὴν καλοῦσι Ῥωμαῖοι κατὰ τὸ πάτριον τῆς γλώττης, Εὐήμερος. ταῦτα δὲ πάλιν ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανὸν
- 9 βιβλίοις ἀκριβέστερον εἴρηται. ὡς δ' οὖν καθεῖλε τὴν τυραννίδα Κωνσταντίου, καὶ τὸν ἱεροφάντην ἀπέπεμψεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καθάπερ θεὸν τινα ἀποπέμπων φανέντα, καὶ παρασχόντα ἃ ἐβούλετο, καὶ βασιλικά γε αὐτῷ δῶρα <καὶ> θεραπείαν συνέπεμψε πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς Ἑλλάδος ἱερῶν, τὸν Μάξι-

άρχισαν να κλονίζονται. Αυτά όμως έγιναν αργότερα και εγώ έχω παρεκκλίνει από το θέμα μου, επειδή αναφέρθηκα στην προφητεία.

Ο Ιουλιανός εκείνη την εποχή είχε γίνει φίλος με τους πιο σεπτούς ιεροφάντες και με ανοιχτό το στόμα αντλούσε τη σοφία τους. Ο Κωνστάντιος όμως τον απομάκρυνε επιτακτικά, προκειμένου να τον κάνει συμβασιλιά του στη θέση του Καίσαρα. Ο Μάξιμος βρισκόταν στην Ασία και ο Αιδέσιος είχε πεθάνει. Ήδη όμως είχε κάνει αλματώδεις προόδους σε όλες τις επιστήμες. Τελικά ο Ιουλιανός δεν πέτυχε όσα ήθελε, αλλά όσα αναγκάστηκε. Ως Καίσαρας στάλθηκε στη Γαλατία όχι μόνο για να βασιλεύσει εκεί, αλλά και για να διαφθαρεί από τη βασιλική εξουσία. Όμως, αντίθετα από κάθε προσδοκία, σώθηκε με την πρόνοια των θεών· χωρίς κανέναν να καταλάβει ότι λάτρευε τους θεούς και νικώντας όλους τους εχθρούς του, επειδή ακριβώς λάτρευε τους θεούς, πέρασε τον Ρήνο και υπέταξε όλα τα βάρβαρα έθνη πέρα από τον ποταμό και τα υποδούλωσε παρά τις πολλές συνωμοσίες και μηχανορραφίες που πλέκονταν εναντίον του (όπως αναφέρω στη βιογραφία του). Στη συνέχεια, αφού κάλεσε τον ιεροφάντη από την Ελλάδα, τέλεσε μαζί του τελετές, που μόνο οι δυο τους γνώριζαν, και συγκέντρωσε τις δυνάμεις του για να καταργήσει την τυραννία του Κωνσταντίου. Συνεργοί του ήταν ο Ορειβάσιος από το Πέργαμο και κάποιος Ευήμερος από τη Λιβύη, την οποία οι Ρωμαίοι ονομάζουν Αφρική στη γλώσσα τους. Αλλά κι αυτά πάλι τα αναφέρω με κάθε λεπτομέρεια στο βιβλίο για τον Ιουλιανό. Όταν κατήργησε την τυραννία του Κωνσταντίου, έστειλε πίσω στην Ελλάδα τον ιεροφάντη, σαν να έστελνε κάποιο θεό που του φανερώθηκε. Του παρείχε ό,τι ήθελε και του έδωσε μαζί του βασιλικά δώρα και ακολουθία για να φροντίσει τα ιερά της Ελλάδας, ενώ την ίδια ώρα

- 10 μον εὐθύς μετεπέμψατο καὶ τὸν Χρυσάνθιον. καὶ
μία γε ἦν ἐπ' ἀμφοῖν ἡ κλησίς. τοῖς δὲ ἐπὶ τοὺς
θεοὺς καταφεύγειν ἐδόκει, καὶ ἄνδρες οὕτω δραστήριοι
καὶ πείραν ἔχοντες, καὶ συνενεγκόντες εἰς ταὐτὸ
τὴν πείραν, καὶ τὴν περὶ ταῦτα ὀξυδορκίαν καὶ
διάθρησιν τῆς ψυχῆς ἀνεγείραντες καὶ συστησάμενοι,
- 11 σημείοις ἐγγχρίμπτουσιν ἀπηνέσι καὶ ἀγρίοις (ἐκεῖνοι
ἤδесαν τὰ φανθέντα σημεῖα). ὁ μὲν οὖν Χρυσάνθιος
εὐθύς καταπλαγείς καὶ πρὸς τὴν ὄψιν ὑποπτῆξας,
τὴν γλῶσσαν ἐνδακῶν, “οὐ μενετέον” εἶπεν “ἐμοὶ
μόνον ἐνταῦθα, ὦ Μάξιμε φίλτατε, ἀλλὰ καὶ
- 12 φωλευτέον.” ὁ δὲ ἀναστήσας ἑαυτὸν “ἀλλ' ἐπιλελῆσθαί
μοι δοκεῖς,” εἶπεν “ὦ Χρυσάνθιε, τῆς παιδείας ἦν
ἐπαιδεύθημεν, ὥς τῶν ἄκρων γέ ἐστιν Ἑλλήνων
καὶ ταῦτα πεπαιδευμένων μὴ πάντως εἶκειν τοῖς
πρώτως ἀπαντήσασιν, ἀλλ' ἐκβιάζεσθαι τὴν τοῦ θεοῦ
φύσιν ἄχρις ἂν ἐπικλίνη πρὸς τὸν θεραπεύοντα.”
- 13 Χρυσανθίου δὲ ὑπολαβόντος, “ἴσως σὺ ταῦτα πράττειν
εἴ δεινὸς καὶ τολμηρὸς, ἐγὼ δὲ τούτοις οὐκ ἂν
μαχεσαίμην τοῖς σημείοις” καὶ μετὰ τοὺς λόγους
ἀποχωρήσαντος, ὁ μὲν Μάξιμος ἐπέμεινεν ἅπαντα
πράττων, ἔστε ἔτυχεν ὧν ἐβούλετο καὶ κατεπεθύμει·
- 14 ὁ δὲ Χρυσάνθιος ἀκίνητότερος ἐπέμεινεν ἀνδριάντος,
τοὺς ἐξ ἀρχῆς πεπηγότας παρ' ἑαυτῷ λογισμοὺς
μηδὲ κινῆσαι διανοούμενος. πάντες οὖν ἄνθρωποι
παρὰ τὸν Μάξιμον ἤδη συνετρόχαζον κατὰ τὴν Ἀσίαν,
ὅσοι τε ἦσαν ἐν ἀρχαῖς καὶ ὅσοι τούτων ἀπελέλυντο,
- 15 τό τε κρεῖττον τῶν βουλευτηρίων. καὶ δῆμος ἐστε-
νοχώρει τὰς προόδους τῷ Μαξίμῳ μετὰ βοῆς
πηδῶντες, ἦν δῆμος, ὅταν τινὰ θεραπεύειν, ἐκ πολλοῦ
μεμελέτηκεν· αἱ τε γυναῖκες παρὰ τὴν γυναῖκα τῇ

καλούσε τον Μάξιμο και τον Χρυσάνθιο. Το κάλεσμα ήταν ένα και για τους δύο. Εκείνοι σκέφτηκαν να καταφύγουν στους θεούς για βοήθεια και καθώς ήταν άνθρωποι τόσο δραστήριοι και έμπειροι, συνδύασαν τις γνώσεις τους για τον ίδιο σκοπό, επιστρατεύοντας και συνδυάζοντας την οξυδέρκειά τους σχετικά με αυτά μαζί με τον έλεγχο του μυαλού τους· όμως αντιμετώπισαν σκληρούς και φοβερούς οιωνούς (εκείνοι ήξεραν τη σημασία των οιωνών). Ο Χρυσάνθιος λοιπόν, πανικοβλημένος και κατατρομαγμένος από αυτό που είδε, δάγκωσε τη γλώσσα του και είπε: «Αγαπητέ μου Μάξιμε, όχι μόνο πρέπει να μείνω εδώ, αλλά πρέπει και να κρυφτώ». Ο άλλος σηκώθηκε και είπε: «Μου φαίνεται πως έχεις ξεχάσει, Χρυσάνθιε, όσα μάθαμε, ότι είναι καθήκον των πρώτων Ελλήνων και μάλιστα των μορφωμένων να μην υποχωρούν στις πρώτες δυσκολίες που θα συναντήσουν, αλλά να εξαναγκάζουμε τις θεϊκές δυνάμεις, μέχρι να ενδιαφερθούν για τον υπηρέτη τους». Ο Χρυσάνθιος απάντησε: «Ίσως εσύ έχεις την ικανότητα και την τόλμη να τα κάνεις αυτά, εγώ όμως δεν θα μπορούσα να ταβάλω με τέτοιους οιωνούς». Έτσι μίλησε και αποχώρησε· ο Μάξιμος όμως επέμενε να δοκιμάζει τα πάντα, ωσότου πετύχαινε αυτά που ήθελε και λαχταρούσε. Ο Χρυσάνθιος έμεινε πιο ακίνητος και από άγαλμα, αποφασισμένος να μη μετακινηθεί καθόλου από τις αρχικές του αποφάσεις, που είχαν καρφωθεί στο μυαλό του. Όλοι λοιπόν οι άνθρωποι στην Ασία συγκεντρώνονταν ήδη γύρω από τον Μάξιμο, όσοι βρίσκονταν στην εξουσία και όσοι είχαν παρέλθει, καθώς και κορυφαίοι συγκλητικοί. Ο λαός της πόλης συνωστιζόταν στους δρόμους προς το σπίτι του Μάξιμου, ηθδώντας και φωνάζοντας, όπως έχει συνηθίσει να κάνει από τα παλιά χρόνια ο κόσμος, όταν λατρεύει κάποιον. Οι γυναίκες έμπαιναν από την άλλη πόρτα για να δουν

16 πλαγία θύρα παρεισεχέοντο, τὴν εὐδαιμονίαν θαυμάζουσai καὶ μεμνησθαι σφῶν ἀξιοῦσαι· ἡ δὲ φιλοσοφίας ἔνεκεν Μάξιμον <οὔτε νεῖν> οὔτε γράμματα εἰδότα ἀπέφαιναν. ὁ μὲν οὖν Μάξιμος ὑπὸ τῆς Ἀσίας πάσης προσκυνούμενος, ἐπὶ τὴν συντυχίαν ἀνήει τοῦ βασιλέως, Χρυσάνθιος δὲ ἔμεινε κατὰ χώραν, ἐκεῖνο θεοῦ κατ' ὄναρ, ὡς πρὸς τὸν ταῦτα γράφοντα ἔλεγεν ἐς ὕστερον, εἰπόντος·

ὅς κε θεοῖς ἐπιπείθεται, μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ.

4. Ὡς δὲ καὶ ὁ Μάξιμος μετὰ τοσαύτης πομπείας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὥρμησέ τε καὶ διὰ ταχέων εἰς αὐτὴν παρελθὼν ἐξέλαμψεν, ὃ τε γὰρ βασιλεὺς καὶ οἱ βασιλευόμενοι πάντα ἦσαν ἐπὶ Μαξίμῳ, νύξ καὶ ἡμέρα διέφερεν αὐτοῖς οὐδέν, οὕτως ὑπὲρ τῶν
2 παρόντων ἐπὶ τοὺς θεοὺς ἅπαντα ἀνέφερον· ἐνταῦθα ὁ μὲν Μάξιμος βαρὺς ἦν ἤδη περὶ τὰ βασιλεια, στολὴν τε ἀβροτέραν ἢ κατὰ φιλόσοφον περιχεόμενος, καὶ πρὸς τὰς ἐντεῦξαις ὢν χαλεπώτερος καὶ δυσχε-
3 ρέστερος· ὁ δὲ βασιλεὺς ἡγνόμενος τὰ πραττόμενα· μεταπέμψασθαι γοῦν αὐτοῖς, ἐκβιασαμένου τοῦ βασιλέως, ἔδοξε καὶ τὸν Πρίσκον· ὁ δὲ Μάξιμος
4 ἀπήτει, προσαναγκάζων, καὶ τὸν Χρυσάνθιον· καὶ ἄμφω γε ἦσαν μετάπεμπτοι, ὁ μὲν Πρίσκος ἐκ τῆς Ἑλλάδος, Χρυσάνθιος δὲ ἀπὸ Λυδίας καὶ Σάρδεων· καὶ οὕτω γε ἐξεκρέματο τῆς τοῦ ἀνδρὸς συνουσίας ὁ θεσπέσιος Ἰουλιανός, ὥστε τοῖς μὲν ὡς φίλοις ἐπέ-
5 στειλλεν, καθάπερ θεοὺς ἰκετεῦων ἐλθεῖν καὶ συνεῖναι· τῷ δὲ Χρυσανθίῳ καὶ γυναῖκα εἶναι πυθόμενος, Μελιτὴν ὄνομα ἔχουσαν καὶ ὑπ' αὐτοῦ θαυμαζομένην διαφερόντως (τοῦ δὲ ταῦτα γράφοντος ἀνεψιάν), ἰδίᾳ

τη γυναίκα του, μακαρίζοντας την τύχη της και παρακαλώντας την να τις θυμάται. Αυτή, λόγω της φιλοσοφικής της κατάρτισης, έκανε τον Μάξιμο να φαίνεται ότι δεν γνωρίζει ούτε κολύμπι ούτε γράμματα. Ο Μάξιμος λοιπόν, που τον προσκυνούσε όλη η Ασία, έφυγε να συναντήσει τον βασιλιά. Ο Χρυσάνθιος όμως έμεινε εκεί που ήταν και ο θεός που παρουσιάστηκε στο όνειρό του, όπως έλεγε αργότερα στον συγγραφέα του παρόντος, του είπε:

«Όποιον ακούει τους θεούς κι εκείνοι τον συντρέχουν»⁵⁰.

Ο Μάξιμος μαζί με όλη αυτή τη συνοδεία ξεκίνησε για την Κωνσταντινούπολη, όπου έλαμψε αμέσως μόλις έφτασε εκεί, και ο βασιλιάς και οι υπήκοοι ήταν συνέχεια μαζί του, χωρίς να τους νοιάζει αν ήταν νύχτα ή ημέρα· τόσο μεγάλος ήταν ο ζήλος τους να μεταφέρουν όλες τις υποθέσεις τους στους θεούς. Όμως ο Μάξιμος έγινε πια αναιδής, ακόμα και μέσα στα βασιλικά ανάκτορα, φορώντας αμφίεση λαμπρότερη από αυτή που ταιριάζει σε φιλόσοφο, ενώ στις συναναστροφές έγινε δυσκολότερος και πιο δύστροπος. Εν τω μεταξύ ο βασιλιάς αγνοούσε την κατάσταση. Τότε σκέφτηκαν, μετά από την πίεση του βασιλιά, να καλέσουν και τον Πρίσκο. Από την άλλη ο Μάξιμος επέμενε στην αξίωσή του να έρθει και ο Χρυσάνθιος. Προσκλήθηκαν λοιπόν και οι δύο, ο Πρίσκος από την Ελλάδα και ο Χρυσάνθιος από τις Σάρδεις της Λυδίας. Τόσο πολύ εξαρτιόταν από αυτό τον άντρα ο θεσπέσιος Ιουλιανός, ώστε τους έστειλε επιστολή⁵¹, σαν να ήταν φίλοι του, και τους εκλιπαρούσε σαν να ήταν θεοί, να έρθουν και να ζήσουν μαζί του. Στην περίπτωση του Χρυσάνθιου, μόλις πληροφορήθηκε ότι είχε μια γυναίκα που ονομαζόταν Μελιτή και την οποία θαύμαζε υπερβολικά (ξαδέρφη του συγγραφέα του παρόντος), ο Ιουλιανός, χωρίς να γνωρίζει κανείς τίποτα, της έγραψε γράμμα

που καθίσας ἑαυτόν, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα ἐπέστελλεν αὐτὸς γράφων, οὐδενὸς εἰδότος, καὶ παντοίας ἀφιεῖς φωνάς, τὸν ἄνδρα πείθειν μηδαμῶς ἀπαγορεῦσαι τὴν
 6 ἔξοδον· καὶ τὴν πρὸς Χρυσάνθιον αἰτήσας ἐπιστολὴν, εἴτα εἰσβαλὼν ἐκείνην καὶ σφραγῖδα ἀμφοτέραις ἐπιθείς, τῶς ἂν τὴν μίαν† τοὺς ἄξοντας ἔστελλεν πολλὰ καὶ ἀπὸ στόματος φράσας ἃ χρήσιμα ἐνόμιζεν πρὸς τὸ

ρήϊδίως πεπιθεῖν μεγάλας φρένας Αἰακίδαο.

- 7 ὁ μὲν οὖν Πρίσκος ἦλθε, καὶ ἐλθὼν ἐσωφρόνει· καὶ τοί γε οὐκ ἐλάττους ἦσαν αὐτὸν οἱ θεραπεύοντες, ἀλλ' ἔμενεν ὅμως ἀκίνητος, οὐχ ὑπὸ τῆς βασιλείας ἐπαιρόμενος, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν καταφέρων καὶ ὁμαλίζων ἐς τὸ φιλοσοφώτερον.
- 8 Ὁ δὲ Χρυσάνθιος οὐδὲ ταύταις ἐάλω ταῖς ἄρκυσιν καὶ μηχαναῖς, ἀλλὰ τοῖς θεοῖς ἐντυχὼν, ὡς τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἦν ἀμετάβλητα, καὶ αὐτὸς εἶπετο τοῖς θεοῖς, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἐπέστελλεν, ὡς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ἢ κατὰ Λυδίαν * ὑπὲρ αὐτοῦ
- 9 γίνοιτο μόνον, καὶ οἱ θεοὶ ταῦτα ἔφραζον. ὁ δὲ ὑπώπτευσε μὲν τὴν ἀποτυχίαν τῆς κλήσεως, ἀρχιερέα δὲ ἀποδείξας τὸν τε ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα τῆς Λυδίας, καὶ ὑπ' ἐκείνοις ἐπιτρέψας εἶναι τῶν ἄλλων τὴν αἵρεσιν, αὐτὸς ἐπὶ τὸν Περσικὸν συνήγετο πόλεμον. Μαξίμου δὲ καὶ Πρίσκου συνεπομένων, καὶ ἄλλοι δέ τινες συμπαραωμάρτουν εἰς πλῆθος συντελοῦντες, ἑαυτοὺς ἐγκωμιαζόντων ἀνθρώπων ὄχλος, καὶ σφόδρα γε διογκουμένων, ὅτι ὁ βασιλεὺς
- 10 ἔφησεν αὐτοῖς συντετυχηκέναι. ὡς δὲ τὰ πράγματα συντόνως ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ λαμπρῶν ἐλπίδων ἐς τὸ ἀφανὲς καὶ ἄμορφον κατερράγη καὶ διωλίσθησεν, ὡς ἐν τοῖς διεξοδικοῖς τοῖς κατὰ Ἰουλιανὸν εἴρηται, ὃ τε Ἰοβιανὸς ἐβάσιλευσε καὶ τιμῶν

αυτοπροσώπως, αφού κάθισε κάπου μόνος του, χρησιμοποιώντας κάθε επιχείρημα για να την κάνει να πείσει τον άντρα της να μην αρνηθεί το ταξίδι. Έπειτα ζήτησε την επιστολή προς τον Χρυσάνθιο, έβαλε μέσα κι εκείνη, πρόσθεσε τη βασιλική βούλα και στις δύο και έστειλε τους αγγελιοφόρους του, τάχατες με μία μόνο επιστολή, δίνοντας και πολλά προφορικά μηνύματα, τα οποία θεωρούσε χρήσιμα

«για να πείσει εύκολα τη μεγάλη καρδιά του Αιακίδη»⁵².

Ο Πρίσκος δέχτηκε λοιπόν να έρθει και φτάνοντας εκεί συμπεριφερόταν με σεμνότητα. Μολονότι δεν ήταν λίγοι αυτοί που τον λάτρευαν, έμενε αμετακίνητος και δεν ξεσηκωνόταν εξαιτίας της βασιλικής εύνοιας, αλλά αντίθετα προσπαθούσε να κατεβάσει το βασιλικό αξίωμα και να του δώσει πιο φιλοσοφική κατεύθυνση.

Ο Χρυσάνθιος αντίθετα δεν έπεσε στην παγίδα και σε αυτές τις μηχανορραφίες. Συμβουλευτήκε τους θεούς, που δεν είχαν αλλάξει στάση, και ακολούθησε τις συμβουλές τους, γράφοντας στον βασιλιά ότι ή θα έκανε το χατίρι του βασιλιά ή αυτό που ήταν προς δικό του όφελος, να μείνει δηλαδή στη Λυδία· αυτά του είπαν οι θεοί. Ο Ιουλιανός είχε υποψιαστεί την άρνηση της πρόσκλησης και τον έκανε αρχιερέα της Λυδίας, μαζί με τη γυναίκα του, και τους εμπιστεύτηκε την εκλογή των άλλων ιερέων. Εν τω μεταξύ ο ίδιος ξεκίνησε για τον πόλεμο εναντίον της Περσίας. Ο Μάξιμος και ο Πρίσκος τον ακολούθησαν, καθώς και κάποιοι άλλοι, φτάνοντας ένα σημαντικό αριθμό. Ήταν ένας όχλος από ανθρώπους που εγκωμιάζαν τους εαυτούς τους και φούσκωναν από αλαζονεία, επειδή ο βασιλιάς έλεγε ότι είχε συνδεθεί μαζί τους. Όμως εκείνες οι μεγάλες και λαμπρές ελπίδες έσβησαν γρήγορα και κύλησαν στα σκοτάδια, όπως είπα στη διήγηση της ιστορίας του Ιουλιανού. Αυτοκράτορας έγινε ο Ιοβιανός, ο

- 11 τοὺς ἄνδρας διετέλεσεν· εἴτα μάλα ταχέως καὶ
σφοδρῶς συναπῆλθε τῷ προβασιλεύσαντι (εἴ γε μὴν
παρὰ τοὺς πλείονας οὕτως ἀπῆλθε), Βαλεντινιανός
τε καὶ Βάλης ἐπέστησαν τοῖς πράγμασι. ἐνταῦθα
12 συναρπάζονται μὲν Μάξιμος καὶ Πρίσκος, πολὺ τῆς
κλήσεως διαφερούσης ἢ ὅτε Ἰουλιανὸς ἐκάλει. ἐκείνη
μὲν γάρ τις ἦν πανηγυρικὴ καὶ πρὸς τιμὴν περιττῶς
διαλάμπουσα, ταύτης δὲ τῆς δευτέρας πρὸ τῶν
ἐλπιζομένων καὶ τὸ φαινόμενον κίνδυνος ἦν, οὕτως
ἀτιμία τις ἄδρᾶ καὶ περιφανῆς κατεκέχυτο τῶν
ὀρωμένων, ἀλλ' ὁ μὲν Πρίσκος οὐδὲν ὑποστάς δεινόν,
ἀλλὰ καὶ προσμαρτυρηθεὶς ἀγαθὸς εἶναι καὶ
γεγενῆσθαι κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ἐπανῆλθεν εἰς
13 τὴν Ἑλλάδα· καὶ ὁ ταῦτα γράφων ἐπαιδεύετο κατ'
ἐκείνους τοὺς χρόνους παῖς ὢν καὶ εἰς ἐφήβους ἄρτι
τελῶν. ὁ δὲ Μάξιμος, πολλοὶ μὲν γὰρ αὐτοῦ κατεβόων
δημοσίᾳ τε ἐν τοῖς θεάτροις καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν βασιλέα,
θαυμαστὸς δὲ ἦν καὶ οὕτως, ὅτι πρὸς τοσαύτας
ἀνέφερε συμφοράς· πλὴν ἐς τὸ βαθύτατον αὐτὸν τῆς
τιμωρίας περιάγουσιν, τοσούτων τιμήσαντες χρημά-
των, ὅσα μήτε ἀνὴρ ἀκούειν ἐδύνατο φιλοσοφῶν
<μήτε ἰδεῖν> (ὕπώπτευσεν γὰρ αὐτὸν τὰ πάντα ἔχειν),
14 καὶ μετεγίνωσκον, ὥς ὀλίγου τιμήσαντες αὐτῷ. καὶ
ἀνεπέμφθη γε εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπὶ καταβολῇ τῶν
χρημάτων, καὶ ὅσα μὲν ἔπασχεν ὑπὲρ πᾶσάν ἐστι
τραγωδίαν, καὶ οὐδεὶς ἂν εἴη μεγαλόφωνος, οὐδὲ
ἠδόμενος κακοῖς, ὥστε ἐξαγγέλλειν ἀνδρὸς τοσούτου
15 τηλικαύτας συμφοράς. μικρὰ γὰρ καὶ ἡ Περσῶν
λεγομένη σκάφευσις, καὶ οἱ γυναικεῖοι τῶν Ἀρτάβρων
σκαλισμοί, πρὸς τὰς ἐπιφερομένας ὁδύνας τῷ σώματι.
16 καὶ <ῆ> θαυμασία γυνὴ παρῆν καὶ ὑπερήλγει. ὥς δὲ

οποίος συνέχεσε να εκτιμά εκείνους τους άντρες. Στη συνέχεια, πολύ γρήγορα και με βίαιο τρόπο, πήγε να συναντήσει τον προκάτοχό του⁵³ (αν βέβαια πήγε έτσι όπως λένε οι περισσότεροι), ενώ ο Βαλεντινιανός και ο Βάλης⁵⁴ ανέλαβαν την εξουσία. Τότε συνελήφθησαν ο Μάξιμος και ο Πρίσκος, και αυτή τη φορά η πρόσκληση ήταν πολύ διαφορετική από εκείνη του Ιουλιανού. Γιατί εκείνη ήταν κατά κάποιο τρόπο πανηγυρική και προοιωνιζόταν λαμπρές τιμές. Η δεύτερη όμως, αντί για ελπίδες, φανέρωνε κινδύνους, τόσο μεγάλη και κατάδηλη ατιμία σκέπαζε την κατάσταση. Ο Πρίσκος δεν έπαθε κανένα κακό, αλλά, αφού όλοι παραδέχτηκαν ότι υπήρξε ενάρετος εκείνο τον καιρό, επέστρεψε στην Ελλάδα. Ήταν η εποχή που ο συγγραφέας του παρόντος εκπαιδευόταν, παιδί ακόμα, μόλις που γινόταν έφηβος. Ο Μάξιμος, αν και πολλοί τον κατακραύγαζαν δημοσίως στα θέατρα και ιδιωτικά προς τον βασιλιά, ήταν ακόμα και έτσι αξιοθαύμαστος, επειδή άντεχε τις τόσες συμφορές. Μόνο που έφτασαν στο σημείο να τον καταδικάσουν στη βαρύτερη ποινή, να πληρώσει, δηλαδή, τόσο μεγάλο χρηματικό ποσό, όσο δεν ήταν δυνατό να έχει ακούσει ή να έχει δει ένας φιλόσοφος (γιατί υποπτεύονταν ότι αυτός είχε μεγάλη περιουσία), άλλαξαν όμως γνώμη, γιατί θεώρησαν μικρή την τιμωρία του. Στάλθηκε λοιπόν στην Ασία για να εξοφλήσει το χρέος του και όσα έπαθε εκεί ξεπερνούν κάθε τραγωδία και, κανείς, ακόμα κι αν είναι μεγαλόστομος ή ευχαριστιέται με τα δεινά των άλλων, δεν θα μπορούσε να αναφέρει τις φοβερές συμφορές του σπουδαίου αυτού άντρα. Γιατί ακόμα και η λεγόμενη «σκάφευση»⁵⁵ των Περσών και οι εξορύξεις των γυναικών της φυλής των Αρτάβρων⁵⁶ δεν είναι τίποτα μπροστά στην ταλαιπωρία που υπέστη το σώμα του Μάξιμου. Η θαυμάσια γυναίκα του βρισκόταν δίπλα του και πονούσε για τα παθήματά του. Όταν είδε

17 ἦν ἄπειρον, καὶ ἐπετείνετο, “πριαμένη,” φησὶν “ὦ γύναι, φάρμακον, ἐπίδος, καὶ ἐλευθέρωσον.” ἡ δὲ καὶ ἐπρίατο καὶ παρῆν ἔχουσα. ἐνταῦθα ὁ μὲν ἤτει πιεῖν, ἡ δὲ ἠξίωσεν προπιεῖν, καὶ αὐτίκα γε ἀπολομένης, τὴν μὲν οἱ προσήκοντες ἔθαπτον· ὁ δὲ Μάξιμος ἔπιεν οὐκέτι.

5. Ἐνταῦθα δὴ πᾶς λόγος ἐλάττων, καὶ πᾶν ὅσον ἂν τὸ ποιητικὸν ὑμνήσειε γένος, πρὸς τὰς
 2 Κλεάρχου πράξεις. ἦν μὲν γὰρ ὁ Κλέαρχος ἐκ Θεσπρωτῶν τῶν εὐδαιμόνων, καὶ διαφερόντως <περι-
 ριττός> περὶ δόξαν καλὴν γενόμενος, τῶν πραγμάτων ἤδη μεταβεβλημένων, καὶ Βαλεντινιανοῦ μὲν εἰς τὴν ἐσπέραν ἀποκεχωρηκότος, τοῦ δὲ βασιλέως Βάλεντος κινδύνους τοῖς ἐσχάτοις ἐμβεβηκότος, καὶ οὐ τὸν περὶ βασιλείας, ἀλλὰ τὸν περὶ τῆς σωτηρίας ἀγῶνα τρέχοντος (ὁ γὰρ Προκόπιος ἀνταναστὰς πολλαῖς καὶ ἀπείροις δυνάμεσι, πανταχόθεν αὐτὸν περιέκοπτεν εἰς τὸ †συνήμεναι†) τῆς οὖν Ἀσίας ἀπάσης κατ’ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὁ Κλέαρχος ἐπεστάτει, ὅση κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἀφ’ Ἑλλησπόντου διὰ Λυδίας καὶ
 3 Πισιδίας ἐπὶ Παμφυλίαν ἀφορίζεται. <καί> πολλὴν εἰς τὰ πράγματα συνέφερεν εὐνοίαν, τῷ τε σώματι παραβαλλόμενος ἐς τοὺς πρώτους κινδύνους, καὶ πρὸς τὸν τῆς αὐλῆς ἑπαρχὸν ἄντικρυς διαφερόμενος, ὥστε οὐδὲ ὁ βασιλεὺς τὴν διαφορὰν ἠγνόει. καὶ τοί γε ἦν ἑπαρχὸς Σαλούτιος, ἀνὴρ καὶ ἐπὶ τῆς Ἰουλιανοῦ βασιλείας κοσμήσας τὴν ἑαυτοῦ τύχην, ἀλλ’ ὅμως τὴν τε βλακειάν αὐτοῦ διὰ τὸ γῆρας ἀπήλεγχεν καὶ
 4 Νικίαν ἀπεκάλει· καὶ γὰρ ἔμελεν αὐτῷ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον μοσχεύειν καὶ ῥωννύναι τὴν ψυχὴν ὑπ’ ἀναγνώσεώς τε καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας.

5 Χωρησάντων δὲ καλῶς τῶν πραγμάτων, ὁ Βάλης ὑπερηγάσθη τὸν Κλέαρχον, καὶ οὐκ ἀπέλυσε τῆς

ότι ο πόνος του δεν είχε όρια και τελειωμό, είπε: «Γυναίκα, αγόρασε ένα δηλητήριο, δώσ' το μου και ελευθέρωσέ με». Αυτή το αγόρασε και επέστρεψε με αυτό στο χέρι. Εκείνος ζήτησε να το πιει, αλλά αυτή επέμενε να το πιει πρώτη. Αμέσως πέθανε και οι συγγενείς της την έθαψαν. Ο Μάξιμος όμως ύστερα από αυτό δεν το ήπιε.

Και τώρα, κάθε λόγος και όλοι οι ύμνοι και οι έπαινοι των ποιητών θα φαίνονταν λίγοι για τις πράξεις του Κλέαρχου. Ο Κλέαρχος καταγόταν από πλούσια οικογένεια της Θεσπρωτίας και με το που άλλαξε η πολιτική κατάσταση, απέκτησε πολύ μεγάλο όνομα. Ο Βαλεντινιανός είχε αποσυρθεί στη Δύση, ενώ ο βασιλιάς Βάλης είχε εμπλακεί σε μάχες μέχρις εσχάτων και έδινε αγώνα όχι για τη βασιλεία του αλλά για την ίδια του τη ζωή (γιατί ο Προκόπιος είχε επαναστατήσει⁵⁷ εναντίον του με πολλές και αμέτρητες δυνάμεις και τον είχε περικυκλώσει από παντού για να τον συλλάβει). Εκείνη την εποχή ο Κλέαρχος ήταν κυβερνήτης ολόκληρης της Ασίας, διοικούσε, δηλαδή, μια περιοχή που άρχιζε από τον Ελλήσποντο, περνούσε από τη Λυδία και την Πισιδία και έφτανε μέχρι την Παμφυλία. Ο Κλέαρχος στήριζε πολύ τον βασιλιά, εκθέτοντας τον εαυτό του στους μεγαλύτερους κινδύνους, και ήρθε σε σύγκρουση με τον έπαρχο της βασιλικής αυλής τόσο απροκάλυπτα, ώστε ούτε ο βασιλιάς μπορούσε να το αγνοήσει. Ο έπαρχος λεγόταν Σαλούτιος, που είχε αποδειχθεί ενάρετος και κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ιουλιανού, όμως ο Κλέαρχος τον κατηγορήσε για μωρία λόγω γήρατος και τον αποκαλούσε Νικία⁵⁸. και πραγματικά, εκείνες τις μέρες ο Κλέαρχος νοιαζόταν πώς θα τρέφει και θα δυναμώνει το πνεύμα του με την ανάγνωση και τη μελέτη της ιστορίας.

Όταν ο Βάλης είδε ότι τα πράγματα πήγαν καλά, ευχαριστήθηκε πολύ με τον Κλέαρχο και όχι μόνο δεν

- ἀρχῆς. ἀλλ' εἰς ἀρχὴν μετέστησε χεῖρονα, ἀνθύπατον
 αὐτὸν ἐπιστήσας τῆς νῦν ἰδίως Ἀσίας καλουμένης.
 6 αὕτη δὲ ἀπὸ Περγάμου τὸ ἀλιτενὲς ἐπέχουσα πρὸς
 τὴν ὑπερκειμένην ἡπειρον ἄχρι Καρίας ἀποτεμένεται,
 καὶ ὁ Τμῶλος αὐτῆς περιγράφει τὸ πρὸς Λυδίαν.
 ἔστι δὲ ἀρχῶν ἐνδοξοτάτη, καὶ οὐ κατήκοος τοῦ
 τῆς αὐλῆς ἐπάρχου, πλὴν ὅσα γε νῦν πάλιν ἐς τὸν
 νεώτερον τουτονὶ θόρυβον ἅπαντα συμπεφύραται καὶ
 7 ἀνατετάρακται. τότε δὲ τὴν ὑγιαίνουσαν Ἀσίαν ἀπο-
 λαβὼν ὁ Κλέαρχος, εὗρεν ἐκεῖ τὸν Μάξιμον κατα-
 8 τεινόμενον ταῖς βασάνοις, καὶ μόλις ἀνέχοντα. θεῖον
 δὴ τὸ μετὰ ταῦτά ἐστιν εἰπεῖν ἔργον, οὐ γὰρ ἂν τις
 οὕτως τὸ παράλογον ἐς ἄλλον τινὰ ἀναφέροι δικαίως
 ἢ θεόν· τοὺς τε γὰρ στρατιώτας ἅπαντας, οἳ ταύταις
 ἐφεστήκεσαν ἀλήκτως ταῖς κολάσεσιν, μεῖζονι βία
 φυγεῖν ἀπηνάγκασεν, καὶ τὸν Μάξιμον ἀνῆκε τῶν
 δεσμῶν, ἐπιμέλειάν τε ἐποιήσατο τοῦ σώματος, καὶ
 ὁμοτράπεζον ἔθετο, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τοσαύτη
 κατεχρήσατο παρρησία. ὡς ὁ βασιλεὺς ἤδη καὶ μεθῆκε
 τὴν ψυχὴν, καὶ πάντα γε συνεχώρησεν ὅσα Κλέαρ-
 9 χος ἔπειθεν. τῷ γοῦν Σαλουτίῳ τὴν ἀρχὴν παραλύσας,
 Αὐξόνιον ἐπενόησε τοῖς τῆς αὐλῆς ἔργοις <ἐπιστῆ-
 σαι>. ὁ δὲ Κλέαρχος τοὺς τε κολαστῆρας ἐκείνους
 στρατιώτας, καὶ ὅσον κατὰ τὸν ἀτυχῇ χρόνον ἐκεῖνον
 ἦσαν ὑφελόμενοί τι καὶ ὑβρίσαντες, τοὺς μὲν ἡμύνετο,
 10 τοὺς δὲ εἰσεπράττετο· καὶ πάντες τοῦτο διὰ στόμα-
 τος εἶχον ὡς εἴη δεύτερος Ἰουλιανὸς τῷ Μαξίμῳ.
 6. ἐνταῦθα δὴ καὶ δημοσίας τινὰς ἐπιδείξεις ὁ Μάξιμος
 ἐποιήσατο, ἀλλ' (οὐ γὰρ ἐπεφύκει πρὸς θέατρον)
 τὴν δόξαν εἰς ἐλάχιστον ἤνεγκεν, ὡς ἀνέφερεν ἑαυτόν,

τον απάλλαξε από το αξίωμά του, αλλά του εκχώρησε και μεγαλύτερη εξουσία, διορίζοντάς τον ανθύπατο στην περιοχή που ονομάζουμε σήμερα κυρίως Ασία. Αυτή η περιοχή καλύπτει μια έκταση που ξεκινά από το παρθαλάσσιο Πέργαμο και προχωράει στην ενδοχώρα μέχρι την Καρία, ενώ ο Τμώλος αποτελεί το σύνορό της προς τη Λυδία. Είναι η πιο ένδοξη από όλες τις επαρχίες, έξω από τη δικαιοδοσία του επάρχου της βασιλικής αυλής, όμως αρκετά πράγματα έχουν περιέλθει σήμερα σε σύγχυση και ακαταστασία από τις πρόσφατες αναταραχές⁵⁹. Όταν ανέβαλε την αρχή ο Κλέαρχος, η Ασία δεν είχε προβλήματα. Εκεί βρήκε τον Μάξιμο καταπτοημένο από τα βασανιστήρια, να τα υπομένει μετά βίας. Πρέπει τώρα να αναφέρω ένα υπερφυσικό γεγονός· γιατί σε κανέναν άλλο δεν θα μπορούσε να αποδώσει κανείς ένα τόσο παράδοξο περιστατικό παρά μόνο σε θεό. Ανάγκασε δηλαδή, με μια δύναμη υπερφυσική, όλους τους στρατιώτες, που βρίσκονταν εκεί για να βασανίζουν ακατάπαυστα τον Μάξιμο, να φύγουν και ελευθέρωσε εκείνον από τα δεσμά του, τον περιποιήθηκε και τον έβαλε να καθίσει μαζί του στο τραπέζι, μιλώντας προς τον βασιλιά με τέτοια παρρησία, ώστε ο βασιλιάς άλλαξε γνώμη και συμφώνησε σε όλα όσα τον συμβούλευσε ο Κλέαρχος. Τότε, αφού αφαίρεσε την εξουσία από τον Σαλούτιο, διόρισε ανώτερο αξιωματούχο της αυλής τον Αυξόνιο. Ο Κλέαρχος τιμώρησε εκείνους τους στρατιώτες που βασάνισαν τον Μάξιμο και εκδικήθηκε όσους εκείνο τον άθλιο καιρό του έκλειψαν κάτι ή τον πρόσβαλαν. Όλος ο κόσμος τούτο είχε στο στόμα του, ότι, δηλαδή, ήταν για τον Μάξιμο δεύτερος Ιουλιανός. Από τότε ο Μάξιμος άρχισε και πάλι να κάνει δημόσιες αγορεύσεις, αλλά (επειδή δεν είχε το θεατρικό χάρισμα) δεν κέρδισε και σπουδαία δόξα με τις διαλέξεις που άρχισε πάλι να να

- διαλεγόμενος πάλιν. πολλὰ γοῦν τῶν τε κτημάτων ἀνεκομίζετο, καὶ τῶν ἑτέρως πως διακεκλεμμένων, καὶ ἦν ταχὺ μάλα ὀλβιος, καὶ ὥσπερ ἄρτι παριῶν
- 2 εἰς τὴν Ἰουλιανοῦ βασιλείαν. ὁ δὲ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν περιφανῆς ὢν ἐπεδήμησε, καὶ πάντες αὐτὸν ἐδεδοίκεσαν, τὴν τε τύχην ἀνισταμένην ὀρῶντες· καὶ τῆς δεινότητος τῆς περὶ θεουργίας ἐστὶ μὲν πεπειραμένος, τὴν δὲ ἐς τὸν λόγον ἐπὶ πλεόν ἐδόξαζεν. ἐνταῦθα δὲ αὐτῷ πάλιν διὰ τὸ πολὺ
- 3 κλέος ταχύτερον ἀνέφυ πάθος. οἱ γὰρ περὶ τὰ βασιλεια τοῖς βασι<λεῦσι ἐπιβουλὴν> τινὰ συστησάμενοι καὶ προστησάμενοι μαντεῖον ἰδιωτικὸν (οὐ παντός ἐστι καταμαθεῖν ὃ λέγω), χρησμοῦ τινὸς ἐκπεσόντος ἀσαφεστέρου, τὸν χρησμὸν ἐπὶ τὸν Μάξιμον ἀνήνεγκαν, τὸ μὲν πρᾶγμα οὐχ ὁμολογήσαντες, ὡς δ' ἂν αὐτοῦ χρήσαντος καὶ ἀνελόντος τι σαφέστερον βουλόμενοι μαθεῖν· δέδεικτο γὰρ τότε τὰ τῶν θεῶν Μάξιμον μόνον πάντων ἀνθρώπων εἰδέναι, καὶ
- 4 ἐπικεκαλυμμένα πρὸς τοὺς ἄλλους φέρεται. ὁ δὲ τὸν νοῦν ἐπιστήσας καὶ διαθρῶν τὰ λεγόμενα, τὸ κεκρυμμένον μὲν ἐν τοῖς λόγοις, ὃν δὲ ἀληθῶς, εἶδεν ὁξέως, καὶ μαντείων ἀληθέστερον ἐξήνεγκεν, ὡς τὸν τε ἀναγνόντα (λέγων ἑαυτόν) ἀπώλεσαν, καὶ πάντας (οὐ τοὺς εἰδότας τὴν <παρά>ταξιν μόνον προσέθηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ κολασθησόμενον ἀδίκως πλεόν ἀπεφήνατο), ἀνύτων δὲ ἐπέθηκεν ὅτι “μετὰ τὴν ἀπάντων κοινὴν καὶ πολύτροπον φθοράν, ἐν ἣ τὸν φόνον εἰργασάμεθα, ὁ βασιλεὺς ξένον τινὰ ἀναφθαρθήσεται τρόπον, οὐδὲ ταφῆς ἀξιοθείς, οὐδὲ
- 5 ἐνδόξου τάφου.” καὶ ταῦτα ἔσχεν οὕτως, καὶ ἐν τοῖς διεξοδικοῖς ἀκριβέστερον γέγραπται. ἐαλώκεσαν μὲν γὰρ αὐτίκα οἱ τε συστησάμενοι καὶ ἀρθμήσαντες·

δίνει. Ξαναπήρε πολλά από τα κτήματά του, όσα του είχαν κλέψει με διάφορους τρόπους, και πολύ γρήγορα έγινε πάλι πλούσιος, όπως όταν είχε πρωτοπάει στο παλάτι του Ιουλιανού. Στη συνέχεια επισκέφτηκε την Κωνσταντινούπολη, σαν διακεκριμένο πρόσωπο που ήταν, και όλοι τον σέβονταν, βλέποντας ότι η τύχη του είχε επιστρέψει· ακόμα, είχε αποδειχτεί η φοβερή αποτελεσματικότητα της ενασχόλησης με τα θεία και η φήμη του για τον λόγο του μεγάλωσε ακόμα περισσότερο. Το αποτέλεσμα ήταν να γεννηθεί πιο γρήγορα, εξαιτίας της μεγάλης του φήμης, για ακόμα μία φορά, μίσος εναντίον του. Γιατί οι αυλικοί συνωμότηταν εναντίον των βασιλιάδων και πρόβαλαν κάποιο ιδιωτικό μαντείο (δεν είναι δυνατό να καταλάβει ο καθένας τι λέω) και μόλις φανερώθηκε κάποιος σκοτεινότερος χρησμός, τον έφεραν στον Μάξιμο, χωρίς να ομολογήσουν τον σκοπό τους, επειδή επιθυμούσαν τάχα να χρησιμοδοτήσει κι αυτός και να τους εξηγήσει καλύτερα. Εκείνη την εποχή πίστευαν ότι μόνο ο Μάξιμος ήξερε τους σκοπούς των θεών, όσο σκοτεινοί και να φαίνονταν στους άλλους. Ο φιλόσοφος, αφού αυτοσυγκεντρώθηκε και εξέτασε σε βάθος τα λόγια, αμέσως κατάλαβε το κρυμμένο μήνυμά τους, την πραγματική αλήθεια, και αποκάλυψε κάτι πιο αληθινό από μαντείες, ότι δηλαδή κατέστρεψαν εκείνον που ερμήνευσε τον χρησμό (εννοώντας τον εαυτό του). Πρόσθεσε όμως ότι θα καταστρέφονταν όχι μόνο όσοι γνώριζαν τη συνωμοσία, αλλά η τιμωρία άδικα θα έπαιρνε μεγαλύτερες διαστάσεις· και καταλήγοντας είπε: «Μετά τη γενική και πολύμορφη σφαγή όλων, της οποίας θα γίνουμε θύματα, ο βασιλιάς θα πεθάνει με κάποιον παράξενο τρόπο, χωρίς να αξιωθεί ταφής ούτε ένδοξου τάφου». Τα πράγματα έτσι έγιναν και τα αναφέρω με λεπτομέρειες στη Γενική Ιστορία μου. Αμέσως οι συνωμότες που είχαν συγκεντρωθεί

- πάντων δὲ πανταχοῦ ἀρπαζομένων καὶ κατακο-
 πτομένων, ὥσπερ ἀλεκτορίδων ἐν ἐορτῇ καὶ συμποσίῳ
 κοινὴν εὐωχίαν ἔχοντι, καὶ ὁ Μάξιμος συνηρπάσθη
 μὲν, καὶ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἦλθεν, ἔνθα ὁ βασιλεὺς
 6 διέτριβεν· αἰσχυνθέντες δὲ αὐτοῦ τὸν φόνον, ὡς πάντα
 ἐπὶ τῆς κρίσεως ἠλέγχθη, καὶ ὅτι κατέγνω τῶν
 ἐγγχειρησάντων, καὶ ὅτι προεῖπεν ἀκριβῶς ἅπαντα,
 καθάπερ ἐν τῷ Μαξίμου σώματι θεὸν τινα κολάζοντες,
 φονικὴν τινα καὶ μαγειρώδη ψυχὴν τὸν Φῆστον ἐπὶ
 τὴν Ἀσίαν αὐτῷ συνεξέπεμψαν, τὴν Ἀσίαν τοιούτου
 7 τινὸς ἀξιώσαντες. ὁ δὲ παραγενόμενος τὸ προσταχθὲν
 ἔπραξε καὶ παρ' ἑαυτοῦ προσέθηκεν, ἄφθονόν τινα
 χορηγίαν τῷ συῷδαι καὶ λελυσσηκότι τῆς ψυχῆς
 νέμων· πολλοὺς γὰρ προκατακόψας αἰτίους τε καὶ
 ἀναιτίους, καὶ τὸν μέγαν Μάξιμον αὐτοῖς ἐπέσφαξε.
 8 κάκεῖνο μὲν εἶχεν ἡ μαντεία τέλος, ἀπέβαινε δὲ καὶ
 9 τὰ λειπόμενα. ὁ τε γὰρ βασιλεὺς ἐν μεγάλῃ τῶν
 Σκυθῶν μάχῃ ξένον τινὰ ἠφανίσθη τρόπον, ὥστε
 οὐδὲ ὅστέον εἰς ἀναίρεσιν εὐρέθη· προσεπέθηκε δὲ ὁ
 δαίμων καὶ ἕτερόν τι μεῖζον· ὁ γὰρ Φῆστος ἐκεῖνος
 (καὶ ταῦτα δὲ ἀκριβῶς ὁ γράφων παρὼν συνηπίστατο)
 παραλυθεὶς τῆς ἀρχῆς, καὶ ἀποδημήσας πρὸς τὸν
 νεωστὶ βασιλεύοντα Θεοδόσιον, εἴτα ἐπανελθὼν
 (ἐγεγαμήκει γὰρ ἐκ τῆς Ἀσίας γάμον τυραννίδι
 πρέποντα), καὶ τὴν τρυφὴν ἐπιδεικνύμενος καὶ τὸ
 διαπεφευγέναι τὰ ἐγκλήματα, ἐορτὴν τε ἐπήγγελλε
 πολυτελεῖ τοῖς ἐν ἀξιώματι καὶ κατὰ εὐγένειαν
 10 προβεβηκόσι. ἡ τρίτη δὲ ἦν ἡμέρα τῶν καλανδῶν,
 ἃς οὕτως Ἰανουαρίας ἡμέρας Ῥωμαῖοι προσονο-
 μάζουσι, καὶ προσκυνήσαντες πάντες αὐτῷ ὑπέσχοντο
 11 τὴν εὐωχίαν. ὁ δὲ παρῆλθε μὲν εἰς τὸ τῶν Νεμέσεων

συνελήφθησαν· από παντού τους έπιαναν και τους έκοβαν τα κεφάλια, σαν να ήταν κότες που σφάζονταν για γεύμα σε γιορτή και συμπόσιο. Συνέλαβαν και τον Μάξιμο και τον οδήγησαν στον Αντιόχεια, όπου βρισκόταν ο βασιλιάς. Όμως ντράπηκαν να τον δολοφονήσουν, επειδή είχε ανασκευάσει όλες τις κατηγορίες στη δίκη, επειδή κατάδικασε όσους άπλωσαν τα χέρια τους πάνω του και γιατί πρόβλεψε τα πάντα με κάθε ακρίβεια· θα ήταν σαν να τιμωρούσαν θεό στο πρόσωπο του Μάξιμου. Έστειλαν λοιπόν μαζί του στην Ασία τον Φήστο, που ήταν από τη φύση του φονιάς και σφαγέας, παραχωρώντας σε ένα τέτοιο υποκείμενο την Ασία. Μόλις έφτασε, εκτέλεσε τη διαταγή και επιβεβαίωσε τη φήμη του, εκδηλώνοντας χωρίς κανένα ενδοιασμό τα κτηνώδη και λυσσαλέα ένστικτά του. Γιατί είχε κόψει πολλά κεφάλια μέχρι τώρα, ένοχων και αθώων, στα οποία πρόσθεσε και του σπουδαίου Μάξιμου. Έτσι εκπληρώθηκε η μαντεία και ως προς αυτό και στα υπόλοιπα· κι ο βασιλιάς, δηλαδή, στη μεγάλη μάχη με τους Σκύθες εξαφανίστηκε με παράξενο τρόπο⁶⁰, ώστε κατά την περισυλλογή των νεκρών δεν βρέθηκε ούτε ένα του κόκαλο. Ο θεός πρόσθεσε σε αυτά και κάτι ακόμα σπουδαιότερο· ο ίδιος ο Φήστος (αυτά τα ξέρει καλά ο συγγραφέας του παρόντος, γιατί ήταν μπροστά), αφού στερήθηκε το αξίωμά του, πήγε στον Θεοδόσιο, που μόλις είχε γίνει αυτοκράτορας· στη συνέχεια επέστρεψε (γιατί είχε παντρευτεί στην Ασία με τιμές που αρμόζουν σε τύραννο) και για να επιδείξει την τρυφληότητά του και ότι είχε γλιτώσει την τιμωρία για τα εγκλήματά του, ανακοίνωσε ότι θα έδινε λαμπρή γιορτή προς τιμή των αξιωματούχων και των ευγενών. Ήταν η τρίτη από τις καλένδες⁶¹, όπως ονομάζουν οι Ρωμαίοι τις ημέρες του Ιανουαρίου· όλοι τον χαιρετούσαν και υπόσχονταν ότι θα έρθουν στο συμπόσιο. Ο Φήστος μπήκε στον ναό των

- 12 *ιέρων (καί τοί γε οὐδέποτε φήσας θεραπεύειν θεούς, ἀλλ' οὕς ἐκόλασεν ἅπαντας διὰ τοῦτο ἀνηρηκώς), παρελθὼν δὲ ὁμῶς, αὐτοῖς ὄναρ ἀπήγγειλε καὶ κατεδάκρυε τὴν ὄψιν διηγούμενος. τὸ δὲ ὄνειρον ἦν· τὸν Μάξιμον ἔφασκεν τραχηλάγχην ἐπιβαλόμενον ἔλκειν αὐτὸν εἰς τὸν ἄδην, ὡς δικασόμενον ἐπὶ τοῦ Πλουτέως. οἱ δὲ παρόντες, καίπερ δεδιότες καὶ πρὸς τὸν ὅλον τοῦ ἀνδρὸς ἀναφέροντες βίον, τά τε δάκρυα ἀπέψηχεν ἕκαστος, καὶ ταῖν Θεαῖν ἐκέλευον εὐχεσθαι·*
 13 *ὁ δὲ ἐπέιθετο καὶ ἠϋχετο. ἐξιόντι δὲ αὐτῷ, τοῖν ποδοῖν ἀμφοῖν ὑπενεχθέντων, ἐπὶ τὰ νῶτα ἐξολισθαίνει τὸ σῶμα, καὶ ἄναυδος ἔκειτο· καὶ ἀπενεχθεῖς αὐτίκα ἐτελεύτησε, καὶ τοῦτο ἔδοξεν εἶναι τῆς Προνοίας ἔργον ἄριστον.*

- VIII 1. *ΠΡΙΣΚΟΣ. Περὶ δὲ Πρίσκου τὰ μὲν πολλὰ κατὰ τὴν περιπεσοῦσαν ἀνάγκην· καὶ πρότερον εἴρηται ὅθεν γε ἦν ἴδιον δὲ κατὰ τὸ ἦθος αὐτοῦ τοιοῦτον ἀπομνημονεύεται· κρυφίνους τε ἦν ἄγαν καὶ βαθυγνώμων, μνήμης τε εἰς ἄκρον ἀφιγμένος, καὶ τὰς δόξας ἀπάσας τῶν παλαιῶν συνηρηκώς καὶ ἐπὶ*
 2 *στόματος ἔχων· κάλλιστος δὲ ὢν καὶ μέγας ὀφθῆναι, καὶ ἀπαίδευτος ἂν ἔδοξεν εἶναι διὰ τὸ μόλις χωρεῖν ἐς διάλεξιν, ἀλλ' ὡς θησαυρόν γέ τινα ἐφύλαττε τὰ δόγματα, καὶ τοὺς εὐκόλως περὶ αὐτῶν προίεμένους*
 3 *φωνὴν ἀσώτους ἔφασκεν. οὐ γὰρ νικώμενον ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐξημεροῦσθαι μᾶλλον ἔφασκεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας ἀντιβαίνοντα, ταῖς δὲ ἡδοναῖς καὶ τῷ φιλοσωμάτῳ κατακλώμενον ἀγρι-*

Νεμέσεων⁶² (αν και ποτέ δεν ομολόγησε πίστη στους θεούς, ωστόσο αυτούς που τιμωρούσε γι' αυτό τον λόγο τους είχε σκοτώσει όλους). βγαίνοντας από τον ναό, διηγήθηκε σε όσους βρίσκονταν εκεί ένα όραμα, ενώ όλη την ώρα το πρόσωπό του πλημμύριζε δάκρυα. Το όνειρο έλεγε πως ο Μάξιμος του έδωσε μια θηλειά στον λαιμό και τον έσερνε στον Άδη για να δικαστεί ενώπιον του Πλούτωνα. Όλοι οι παριστάμενοι, αν και τρομοκρατήθηκαν και έφεραν στον νου τους πώς είχε ζήσει σ' όλη του τη ζωή αυτός ο άντρας, όλοι τους σκούπιζαν τα δάκρυά τους και τον παρακαλούσαν να προσευχηθεί στις θεές. Εκείνος πείστηκε και άρχισε τις προσευχές. Καθώς όμως έβγαινε έξω, τα πόδια του λύγισαν, το σώμα του έγειρε προς τα πίσω και έπεσε κάτω άναυδος· καθώς τον μετέφεραν, ξεψύχησε, και φάνηκε πως αυτό ήταν θαυμάσιο έργο της θείας πρόνοιας.

VIII. ΠΡΙΣΚΟΣ. Σχετικά με τον Πρίσκο ήδη ανέφερα κατ' ανάγκην αρκετά πράγματα, όταν το απαιτούσε η περίπτωση· είπα παραπάνω και για τον τόπο καταγωγής του. Παρακάτω θα αναφερθώ ιδιαίτερα στον χαρακτήρα του. Έκρυβε βαθιά τις σκέψεις του, ήταν βαθυστόχαστος και είχε πολύ καλό μνημονικό. Είχε αποστηθίσει όλες τις αρχαίες σοφίες και τις επαναλάμβανε συνέχεια. Στην εμφάνιση ήταν πολύ όμορφος και μεγαλόσωμος και έδινε την εντύπωση ανεκπαίδευτου, επειδή με δυσκολία έπαιρνε μέρος σε συζητήσεις, αλλά αυτός φύλαγε τις πεποιθήσεις του σαν να ήταν θησαυρός και χαρακτήριζε άσωτους όσους με ευκολία εξέφραζαν τις απόψεις τους για αυτά τα θέματα. Γιατί, έλεγε, αυτός που ηττήθηκε σε φιλοσοφική συζήτηση δεν γίνεται ηπιότερος, αλλά καθώς πολεμάει τη δύναμη της αλήθειας, υποδουλωμένος στις απολαύσεις και στη λατρεία του σώματος, αποκτηνώνεται,

- οὔσθαι, καὶ μισόλογόν τε ἅμα καὶ μισοφιλόσοφον
 4 ἀποτελεῖσθαι καὶ διαπράττεσθαι. διὰ ταύτην οὖν
 τὴν αἰτίαν ἐπεῖχε τὰ πολλά. καὶ βραδὺς ἦν καὶ
 ὀγκώδης κατὰ τὸ ἦθος, καὶ τὸ ἦθος ἐφύλαττεν οὐ
 μόνον ὅτε ἐταίροις καὶ ὁμιληταῖς συνῆν, ἀλλ' ἐκ
 5 νεότητος αὐτῷ τὸ ἀξίωμα συνεγήρασεν. ὁ γοῦν
 Χρυσάνθιος πρὸς <τὸν> ταῦτα γράφοντα ἔλεγεν,
 ὡς ὁ μὲν Αἰδεσίου τρόπος κοινὸς ἦν καὶ δημοτικός,
 καὶ μετὰ γε τοὺς ἄθλους ὅσοι περὶ λόγους ἦσαν,
 πρὸς περίπατον ἐξῆι κατὰ τὸ Πέργαμον, καὶ τῶν
 6 ἐταίρων παρῆσαν οἱ τιμιώτεροι· ὁ δὲ διδάσκαλος
 ἀρμονίαν τινὰ καὶ ἐπιμέλειαν πρὸς τὸ ἀνθρώπειον
 ἐμφυτεύων τοῖς μαθηταῖς, ὡς ἀσυφήλους αὐτοὺς
 ἐώρα, καὶ δι' ἀγερωχίαν τῶν δογμάτων ὑπέρφρονας,
 καὶ τὰ πτερὰ μακρότερα καὶ ἀπαλώτερα τοῦ Ἰκαρίου,
 καταβιβάζων αὐτοὺς οὐκ ἐπὶ τὸν πόντον, ἀλλ' ἐπὶ
 7 τὴν γῆν καὶ τὸ ἀνθρώπινον. αὐτὸς ὁ ταῦτα διδάσκων
 λαχανόπωλιν τε ἀπαντήσας ἠδέως ἂν εἶδε, καὶ τὴν
 πορείαν ἐπιστήσας προσεφθέγγετο, καὶ περὶ τιμῆς
 ἂν διειλέχθη πρὸς αὐτήν, ὅτι πολὺ τὸ καπηλεῖον
 ἐργάζεται, καὶ ἅμα διῆει τὴν γεωργίαν τοῦ λαχάνου
 πρὸς αὐτήν. καὶ πρὸς ὑφάντην τοιοῦτον ἂν τι ἐποίησεν
 8 ἕτερον, καὶ πρὸς χαλκέα καὶ τέκτονα. οἱ μὲν οὖν
 σωφρονέστεροι τῶν ἐταίρων ἐξεπαιδεύοντο ταῦτα,
 καὶ μάλιστα Χρυσάνθιος, καὶ εἴ τις ἦν ἐκείνης τῆς
 διατριβῆς Χρυσανθίῳ παραπλήσιος.
 9 Μόνος δὲ ὁ Πρίσκος οὐδὲ παρόντος ἐφείδετο τοῦ
 διδασκόλου, ἀλλὰ προδότην τε αὐτὸν ἐκάλει τοῦ τῆς
 φιλοσοφίας ἀξιώματος, καὶ ἄνθρωπον λογάρια εἰδότα,
 10 δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων. ἀλλ' ὅμως τοιοῦτος ὢν, καὶ μετὰ
 τὴν Ἰουλιανοῦ βασιλείαν ἀμώμητος ἔμεινε, καὶ

με αποτέλεσμα να γίνεται στο τέλος εχθρός της φιλοσοφίας και των γραμμάτων. Γι' αυτό τον λόγο λοιπόν κρατούσε μέσα του τις περισσότερες γνώσεις του. Το ύφος του ήταν προσεκτικό και επιβλητικό και διατηρούσε αυτή τη συμπεριφορά όχι μόνο όταν βρισκόταν με τους μαθητές και τους φίλους του, αλλά παρέμενε πάντα ο ίδιος από τα νιάτα μέχρι τα γηρατειά του. Ο Χρυσάνθιος έλεγε προς τον συγγραφέα του παρόντος ότι ο Αιδέσιος ήταν κοινωνικός και του άρεσαν οι συναναστροφές και ότι μετά τους φιλοσοφικούς αγώνες έβγαινε περίπατο στο Πέργαμο, συνοδευόμενος από τους πιο διακεκριμένους μαθητές του. Ο δάσκαλος ενστάλαζε στους μαθητές ένα αίσθημα αρμονίας και φροντίδας για το ανθρώπινο είδος, όταν τους έβλεπε να ματαιοπονούν και να κομπάζουν για την υπεροχή των αντιλήψεών τους. Και όταν άπλωναν τα φτερά τους μακρύτερα από τον Ίκαρο και γίνονταν πιο ευάλωτα, τους προσγείωνε, όχι στη θάλασσα, αλλά στη γη και στην ανθρώπινη ζωή. Ο ίδιος που διδάσκει αυτά, αν συναντούσε μια λαχανοπώλισσα, θα ευχαριστιόταν που την έβλεπε και θα μπορούσε να σταματήσει τον περίπατό του για να τη χαιρετίσει και να μιλήσει μαζί της για την τιμή, για το αν οι πωλήσεις της πάνε καλά, συζητώντας ακόμα μαζί της για την καλλιέργεια των λαχανικών. Κάτι ανάλογο θα έκανε και με κάποιον υφαντή ή έναν σιδηρουργό ή ξυλουργό. Οι πιο επιμελείς από τους μαθητές του τέτοια διδάσκονταν, ειδικά ο Χρυσάνθιος και όποιος μιμήθηκε τον τρόπο ζωής του Χρυσάνθιου.

Μόνο ο Πρίσκος δεν λυπόταν τον δάσκαλο, αλλά τον έλεγε προδότη της φιλοσοφίας και άνθρωπο που γνωρίζει κάτι ασήμαντα λογύδρια, χρήσιμα για την καθοδήγηση της ψυχής, αλλά που δεν τηρούνται στην πράξη. Όμως ήταν τέτοιος άνθρωπος, ώστε και μετά τη βασιλεία του Ιουλιανού παρέμενε άμεμπτος. Εισήγαγε πολλούς νεο-

- πολλούς τε νεωτερισμούς ἐνεγκὼν κορυβαντιώντων ἐπὶ σοφία μειρακίων, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ βαθὺ διαφυλάττων ἦθος, καὶ γελῶν τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, τοῖς τῆς Ἑλλάδος ἱεροῖς, εἰς μακρόν τι γῆρας ἀνύσας,
- 11 ὅς γε ἦν ὑπὲρ τὰ ἐνενήκοντα, συναπώλετο· πολλῶν καὶ ἄλλων ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ τῶν μὲν διὰ λύπην προϊεμένων τὸν βίον, οἱ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατεκόπτοντο· ἐν οἷς Προτέριός τε ἦν τις ἐκ Κεφαλληνίας τῆς νήσου, καὶ ἐμαρτυρεῖτο καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι. 2. Ἰλάριον δὲ καὶ ὁ ταῦτα γράφων ἠπίστατο, ἄνδρα Βιθυνὸν μὲν τὸ γένος, Ἀθήνησι δὲ καταγηράσαντα, πρὸς δὲ τῷ καθαρῷ τῆς ἄλλης παιδείας, κατὰ γραφικὴν οὕτω φιλοσοφῆσαντα, ὥστε οὐκ ἐτεθνήκει ἐν ταῖς ἐκείνου χερσὶν ὁ Εὐφράνωρ.
- 2 καὶ ὁ ταῦτα γράφων διὰ τοῦτο αὐτὸν <τὸ ἐν> εἶδεσι καλὸν ἐθαύμαζεν καὶ ὑπερηγάπα. ἀλλ' ὅμως καὶ Ἰλάριος τῶν ἀπολαυσάντων ἦν τῆς κοινῆς συμφορᾶς, ἔξω μὲν εὐρεθεὶς τῶν Ἀθηνῶν (πλησίον γάρ που Κορίνθου διέτριβεν) κατακοπεῖς δὲ παρὰ τῶν βαρβάρων
- 3 ἅμα τοῖς οἰκέταις. καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς διεξοδικοῖς, ἐὰν τῷ δαίμονι δόξῃ, γραφήσεται, οὐ τὸ καθ' ἕκαστον ἔχοντα, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἐκεῖ σαφέστερον
- 4 λελέγεται· νυνὶ δὲ ὅσον ἐπέβαλεν τὸ καθ' ἕκαστον ἱκανῶς ἐς ἀφήγησιν εἴρηται.
- IX 1. ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ. Ἰουλιανὸς δὲ ὁ ἐκ Καππαδοκίας σοφιστῆς εἰς τοὺς Αἰδεσίου χρόνους ἤκμαζεν καὶ ἐτυράννει γε τῶν Ἀθηνῶν, καὶ παρὰ τοῦτον ἢ πᾶσα νεότης πανταχόθεν ἐχώρει, ῥητορικῆς ἕνεκεν τὸν ἄνδρα καὶ μεγέθους φύσεως σεβαζόμενοι. ἦσαν μὲν γὰρ καὶ κατὰ ταῦτὸν ἕτεροί τινες παραψαύοντες τοῦ καλοῦ, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου δόξαν διαιρόμενοι, Ἀψίνης τε ὁ ἐκ Λακεδαιμόνος, δόξαν ἔχων τεχνικοῦ τινος,

τερισμούς στις διδασκαλίες του προς τους νέους, που ήταν εκστασιασμένοι σαν Κορύβαντες⁶³ με τη σοφία, διαφύλαξε σε κάθε περίπτωση τον κρυφίνου χαρακτήρα του, σαρκάζοντας την ανθρώπινη αδυναμία, και πέθανε σε βαθιά γεράματα, πάνω από ενενήντα ετών, μαζί με τα ιερά της Ελλάδας. Πολλοί άλλοι πέθαναν τον ίδιο χρόνο από τη λύπη τους, ενώ άλλοι σφαγιάστηκαν από τους βαρβάρους. Ανάμεσά τους ήταν ο Προτέριος, κάτοικος της νήσου Κεφαλλονιάς, άνθρωπος καλός και ενάρετος, σύμφωνα με τις μαρτυρίες. Ο συγγραφέας του παρόντος γνώριζε καλά τον Ιλάριο, καταγόμενο από την Βιθυνία, που έζησε μέχρι τα γηρατειά του στην Αθήνα. Εκτός από τη γνήσια γενική παιδεία του, κατείχε την τέχνη της ζωγραφικής τόσο καλά, που έδινε την εντύπωση πως στα χέρια εκείνου ξαναγεννήθηκε ο Ευφράνωρ⁶⁴. Ο συγγραφέας του παρόντος τον θαύμαζε και τον υπεργαπούσε εξαιτίας της ομορφιάς των πορτρέτων του. Όμως και ο Ιλάριος ήταν από εκείνους που πήραν γεύση της κοινής συμφοράς. Βρέθηκε έξω από την Αθήνα (έμενε κάπου κοντά στην Κόρινθο) και κατασφαγιάστηκε μαζί με τους υπηρέτες του από τους βαρβάρους⁶⁵. Αυτά τα γεγονότα, αν θέλουν οι θεοί, θα τα αναφέρω αναλυτικότερα και σαφέστερα στην Ιστορία μου, όχι το καθένα χωριστά, αλλά εκεί θα εκτεθούν σαφέστερα τα κοινά. Για την ώρα όμως έχω μιλήσει αρκετά για τα καθέκαστα, όσο επιτρέπει η αφήγηση.

ΙΧ. ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ. Ο Ιουλιανός, σοφιστής από την Καππαδοκία, άκμασε στα χρόνια του Αιδέσιου και κυβερνούσε στην Αθήνα. Πολλοί νέοι από διάφορα μέρη συγκεντρώνονταν γύρω του και σέβονταν τον άνδρα για την ευφράδεια και τη μεγαλοπρέπειά του. Υπήρχαν μερικοί σύγχρονοί του, που άγγιζαν κάπως την αρετή και πλησίασαν τη φήμη του, ο Αψίνης από τη Λακεδαίμονα που είχε τη

- καὶ Ἐπάγαθος, καὶ τοιαύτη τις ὀνομάτων χορηγία·
 2 ὁ δὲ τῷ μεγέθει τῆς φύσεως ἀπάντων κατεκράτει,
 καὶ τὸ ἔλαττον μακρῷ τινι ἦν ἔλαττον. ὁμιληταὶ δὲ
 αὐτοῦ πολλοὶ μὲν καὶ πανταχόθεν, ὡς εἰπεῖν, καὶ
 πανταχῇ διασπαρέντες, καὶ θαυμασθέντες ὅπου ποτὲ
 3 ἰδρύθησαν· ἀπόλεκτοι δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὃ τε
 θεϊότατος Προαιρέσιος, καὶ Ἡφαιστίων, Ἐπιφάνιός
 τε ὁ ἐκ Συρίας, καὶ Διόφαντος ὁ Ἀράβιος. Τουσκιανοῦ
 δὲ μνησθῆναι καλόν, καὶ γὰρ οὗτος ἐκείνου μετέσχε
 τῆς ὁμιλίας, ἀλλὰ τούτου μὲν καὶ ἐν τοῖς κατὰ
 4 Ἰουλιανὸν ἐμνήσθημεν διεξοδικοῖς. Ἰουλιανοῦ δὲ καὶ
 τὴν οἰκίαν ὁ συγγραφεὺς Ἀθήνησιν ἐώρα, μικρὰν
 μὲν καὶ εὐτελεῆ τινα, Ἑρμοῦ δὲ ὅμως καὶ Μουσῶν
 περιπνέουσαν, οὕτως ἱεροῦ τινος ἀγίου διέφερεν οὐδέν·
 5 Προαιρεσίῳ δὲ αὐτὴν καταλελοίπει. καὶ εἰκόνες δὲ
 τῶν ὑπ' αὐτοῦ θαυμασθέντων ἐταίρων ἀνέκειντο,
 καὶ τὸ θέατρον ἦν ξεστοῦ λίθου, τῶν δημοσίων
 θεάτρων εἰς μίμησιν, ἀλλὰ ἔλαττον καὶ ὅσον πρέπειν
 6 οἰκίᾳ. τοσαύτη γὰρ ἦν Ἀθήνησιν ἢ στάσις τῶν τότε
 ἀνθρώπων καὶ νέων, καθάπερ τῆς πόλεως, ἐκ τῶν
 παλαιῶν ἐκείνων πολέμων, τὸν ἐντὸς τείχους
 ἀσκούσης κίνδυνον, ὥστε οὐδεὶς ἐτόλμα τῶν σοφιστῶν
 δημοσίᾳ καταβὰς διαλέγεσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς
 θεάτροις ἀπολαβόντες τὰς φωνὰς αὐτῶν μειράκια
 <προσ>ελέγοντο, οὐ τὸν περὶ ψυχῆς θέοντες, ἀλλὰ
 τὸν περὶ κρότου καὶ φωνῆς ἀγωνιζόμενοι.

2. Πολλῶν δὲ σιωπωμένων, τοῦτο ἀνάγκη περὶ
 αὐτοῦ καταβαλεῖν καὶ συνεισενεγκεῖν ἐς τὸν λόγον,
 δεῖγμα τῆς ὅλης τοῦ ἀνδρὸς παιδείας καὶ συνέσεως.
 2 ἔτυχον μὲν γὰρ οἱ θρασύτατοι τῶν Ἀψίνου μαθητῶν

φήμη του ρητοροδιδάσκαλου, ο Επάγαθος, καθώς και πλήθος ανθρώπων που ασκούσαν αυτή την τέχνη. Ο Ιουλιανός, λόγω της μεγαλοφυΐας του, τους ξεπέρασε όλους, ενώ ο δεύτερος σε αξία ήταν πολύ κατώτερός του. Είχε πολλούς μαθητές από όλα τα μέρη του κόσμου, θα μπορούσαμε να πούμε, που όταν διασκορπίστηκαν σε διάφορους τόπους, έγιναν αντικείμενο θαυμασμού, όπου τυχόν εγκαταστάθηκαν. Οι πιο εκλεκτοί απ' όλους τους άλλους ήταν ο θεσπέσιος Προαιρέσιος, ο Ηφαιστίων, ο Επιφάνιος από τη Συρία και ο Διόφαντος από την Αραβία. Θα ήταν καλό να αναφέρω και τον Τουσκιανό, γιατί και αυτός ήταν μαθητής του, αλλά έχω ήδη μιλήσει γι' αυτόν στην αναφορά μου για τον Ιουλιανό. Ο γράφων είδε το σπίτι του Ιουλιανού στην Αθήνα, μικρό και ταπεινό, απέπνεε όμως τη μυρωδιά του Ερμή και των Μουσών τόσο, που δεν διέφερε καθόλου από άγιο ναό. Το σπίτι αυτό είχε κληροδοτηθεί στον Προαιρέσιο. Εκεί στήθηκαν αγάλματα μαθητών, που ο ίδιος θαύμαζε, ενώ υπήρχε και θέατρο από μάρμαρο, ίδιο με τα δημόσια θέατρα, αλλά μικρότερο και όσο ταιριάζει σε σπίτι. Γιατί εκείνες τις μέρες ήταν τέτοιος ο διχασμός στην Αθήνα ανάμεσα στους πολίτες και στους νέους, λες και η πόλη, μετά απ' όλους εκείνους τους παλαιούς πολέμους, έτρεφε τη μάχη μέσα στα τείχη της, έτσι ώστε κανείς από τους σοφιστές δεν τολμούσε να κατέβει στην πόλη και να μιλήσει δημόσια. Περιορίζαν λοιπόν τους λόγους τους στα ιδιωτικά θέατρα και εκεί μιλούσαν στους νέους, χωρίς να τρέχουν για την ψυχή τους αλλά αγωνιζόμενοι για το χειροκρότημα και τις επευφημίες.

Αν και θα παραλείψω πολλά, ωστόσο είναι ανάγκη να παραθέσω και να συμπεριλάβω στην αφήγησή μου κάτι, που είναι δείγμα της όλης παιδείας και σύνεσης του Ιουλιανού. Συνέβη λοιπόν οι πιο σκληροί από τους μαθητές

ταῖς χερσὶ κρατήσαντες τῶν Ἰουλιανοῦ κατὰ τὸν
 ἐμφύλιον ἐκεῖνον πόλεμον· χερσὶ δὲ βαρεῖαις καὶ
 Λακωνικαῖς χρησάμενοι, τῶν πεπονθότων περὶ τοῦ
 σώματος κινδυνευόντων, ὥσπερ ἀδικηθέντες, κα-
 3 τηγόρουν. ἀνεφέρετο δὲ ἐπὶ τὸν ἀνθύπατον ἡ δίκη,
 καὶ ὅς βαρὺς τις εἶναι καὶ φοβερός ἐνδεικνύμενος,
 καὶ τὸν διδάσκαλον συναρπασθῆναι κελεύει καὶ τοὺς
 4 κατηγορηθέντας ἅπαντας δεσμώτας, ὥσπερ τοὺς
 ἐπὶ φόνῳ κατακεκλεισμένους. ἐφύκει δὲ ὡς Ῥωμαῖός
 τις οὐκ εἶναι τῶν ἀπαιδευτῶν, οὐδὲ τῶν ὑπ' ἀγροίκῳ
 5 καὶ ἀμούσῳ τύχῃ τεθραμμένων. ὁ τε γοῦν Ἰουλιανὸς
 παρῆν, οὕτως ἐπιταχθέν, καὶ ὁ Ἀψίνης συμπαρῆν,
 οὐκ ἐπιταχθέν, ἀλλ' ὡς συνηγορήσων τοῖς κατη-
 6 γορηκόσιν. καὶ ἡ μὲν ἐξέτασις προὔκειτο, καὶ τοῖς
 διώκουσιν εἴσοδος ἐδόθη. προειστήκει δὲ τῆς ἀτάκτου
 Σπάρτης Θεμιστοκλῆς τις Ἀθηναῖος, ὃς ἦν καὶ
 τῶν κακῶν αἷτιος· προπετέστερος δὲ ὢν καὶ θρα-
 σύτερος, ἐς τὴν ἐπωνυμίαν ὕβριζεν. εὐθύς μὲν οὖν ὁ
 ἀνθύπατος ταυρηδὸν ὑπιδὼν τὸν Ἀψίνην, "σὲ δὲ
 7 τίς" εἶπεν "ἐλθεῖν ἐκέλευσεν;" ὁ δὲ ἀπεκρίνατο "περὶ
 τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις ἀγωνιῶν ἐληλύθειν." καὶ τῇ
 σιωπῇ κρύφαντος τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄρχοντος, εἰσῆεσαν
 πάλιν οἱ δεσμῶται καὶ ἡδικοημένοι, καὶ ὁ διδάσκαλος
 μετ' αὐτῶν, κόμας ἔχοντες καὶ τὰ σώματα
 8 κεκακωμένοι λίαν, ὥστε οἰκτροὺς αὐτοὺς φανῆναι
 καὶ τῷ κρίνοντι. δοθέντος δὲ τοῦ λόγου τοῖς κατη-
 γοροῦσιν, ἤρξατο μὲν ὁ Ἀψίνης τοῦ λόγου, ἀλλ' ὁ
 ἀνθύπατος ὑπολαβὼν, "ἀλλ' οὐ τοῦτό γε" εἶπεν
 "'Ῥωμαῖοι δοκιμάζουσιν· ἀλλ' ὁ τὴν πρώτην εἰπὼν
 κατηγορίαν κινδυνεύετω περὶ τῆς δευτέρας." ἐνταῦθα
 9 ἦν δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς κατηγορηκῶς, καὶ λέγειν

του Αψίνη να υπερισχύσουν σε συμπλοκή των μαθητών του Ιουλιανού κατά τη διάρκεια του εμφύλιου εκείνου πολέμου. Αφού χρησιμοποίησαν στη μάχη βία και μεθόδους λακωνικές⁶⁶ κι ενώ κινδύνευε η ζωή των θυμάτων τους, αυτοί, σαν να ήταν οι αδικημένοι, τους κατήγγειλαν. Η καταγγελία έγινε προς τον ανθύπατο, ο οποίος έδινε την εντύπωση του αυστηρού και αμεϊλικτού· διέταξε να συλληφθεί ο δάσκαλος και όλοι οι κατηγορούμενοι να φυλακιστούν, όπως αυτοί που κρατούνται για φόνο. Ως Ρωμαίος φαινόταν ότι δεν ήταν αμόρφωτος ούτε με άξεστη ανατροφή και απολίτιστη. Ο Ιουλιανός λοιπόν βρισκόταν εκεί, όπως είχε διαταχθεί, και ο Αψίνης επίσης, όχι όμως επειδή διατάχθηκε, αλλά για να μιλήσει υπέρ των κατηγορών. Η εξέταση ήταν έτοιμη να αρχίσει και επιτράπηκε η είσοδος στους μηνυτές. Επικεφαλής της άτακτης «σπαρτιατικής» παράταξης ήταν κάποιος Θεμιστοκλής από την Αθήνα, που ήταν και ο κύριος υπεύθυνος των συμφορών· γιατί ήταν ο πιο αναιδής και ο πιο θρασύς και ντρόπιαζε το όνομά του. Ξαφνικά ο ανθύπατος κοίταξε λοξά τον Αψίνη και είπε: «Εσένα ποιος σου είπε να έρθεις;» Εκείνος απάντησε ότι είχε έρθει επειδή αγωνιούσε για τα παιδιά του. Ο άρχοντας απέκρυψε τις σκέψεις του σωπαίνοντας. Τότε εισήλθαν οι φυλακισμένοι, καταταλαιπωρημένοι, και μαζί τους ο δάσκαλος. Τα μαλλιά τους ήταν μακριά και τα σώματά τους πολύ χτυπημένα, ώστε ακόμα και στον δικαστή φαινονταν αξιολύπητοι. Όταν ήρθε η στιγμή να μιλήσουν οι κατήγοροι, άρχισε να μιλάει ο Αψίνης, αλλά ο ανθύπατος τον διέκοψε και είπε: «Αυτή τη διαδικασία δεν την επιδοκιμάζουν οι Ρωμαίοι· αυτός που έκανε την καταγγελία στην αρχή θα πρέπει να κάνει και τη δεύτερη στη δίκη». Επομένως δεν υπήρχε χρόνος για προετοιμασία εξαιτίας της αιφνίδιας απόφασης. Ο Θεμιστοκλής ήταν αυτός που είχε κάνει

- ἀναγκαζόμενος, χροιάν τε ἥλλαξε καὶ τὰ χεῖλη
 διέδακνεν ἀπορούμενος, καὶ πρὸς τοὺς ἐταίρους
 ὑπέβλεπεν καὶ παρεφθέγγετο τί πρακτέον· εἰς-
 10 εληλύθεσαν γὰρ ὡς ἐπὶ τῇ συνηγορίᾳ τοῦ διδασκάλου
 μόνον κεκραζόμενοι καὶ βοησόμενοι. πολλῆς οὖν
 σιωπῆς καὶ ταραχῆς οὔσης, σιωπῆς μὲν καθ' ὅλον
 τὸ δικαστήριον, ταραχῆς δὲ περὶ τὸ τῶν διωκόντων
 μέρος, ἐλεεινόν τι παραφθεγξάμενος ὁ Ἰουλιανός,
 11 “ἄλλ’ ἐμέ γε εἰπεῖν” ἔφη “κέλευσον.” ὁ δὲ ἀνθύπατος
 ἀναβοήσας· “ἄλλ’ οὐδεὶς ὑμῶν γ’ ἐρεῖ τῶν ἐσκεμμένων
 διδασκάλων, οὐδὲ κροτήσῃ τις τῶν μαθητῶν τὸν
 λέγοντα, ἄλλ’ εἴσεσθέ γε αὐτίκα ἡλίκον ἐστὶ καὶ
 12 οἶον τὸ παρὰ Ῥωμαίοις δίκαιον. ἀλλὰ Θεμιστοκλῆς
 μὲν περαινέτω τὴν κατηγορίαν, ἀπολογεῖσθω δὲ ὃν
 ἂν σὺ ἀποκρίνης ἄριστον.” ἐνταῦθα κατηγορεῖ μὲν
 οὐδεὶς, ἀλλὰ Θεμιστοκλῆς ὀνόματος ἦν ὕβρις.
 13 ἀπολογεῖσθαι δὲ πρὸς τὴν προτέραν κατηγορίαν ὡς
 ἐκέλευσε τὸν δυνάμενον, ὁ σοφιστὴς Ἰουλιανός “σὺ
 μὲν,” εἶπεν “ἀνθύπατε, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δικαίου
 πεποίηκας Πυθαγόραν Ἀψίνην, βραδέως τὸ σιωπᾶν,
 14 ἄλλ’ ὅμως δικαίως, μαθόντα· ὁ δὲ πάλαι (τοῦτο γὰρ
 αὐτὸς καταμανθάνεις) καὶ τοὺς ἐταίρους πυθαγορίζειν
 [καὶ σιωπᾶν] ἐδίδαξεν. εἰ δὲ ἀπολογεῖσθαι κελεύεις
 τῶν ἐμῶν ἐταίρων τινά, κέλευσον ἀπολυθῆναι τῶν
 δεσμῶν Προαιρέσιον, καὶ δοκιμάσεις αὐτὸς πότερον
 15 ἀττικίζειν ἢ πυθαγορίζειν πεπαίδευται.” ὡς δὲ ταῦτα
 ἐπέτρεψε καὶ ἅμα εὐκόλως (ταῦτα δὲ πρὸς τὸν
 συγγραφέα Τουσκιανὸς ἐξήγγελλε παρὼν τῇ κρίσει,
 καὶ εἶσω τῶν κατηγορουμένων) παρελθὼν εἰς μέσους
 Προαιρέσιος ἄδεσμος, ἐμβόήσαντος αὐτῷ τοῦ διδα-

αρχικά την καταγγελία, αλλά τώρα που αναγκάστηκε να μιλήσει, άλλαξε χρώμα, δάγκωσε τα χείλια του αμήχανα, έριξε μια ματιά στους φίλους του και τους ρώτησε τι έπρεπε να κάνει. Γιατί αυτοί είχαν έρθει στο δικαστήριο με μοναδικό σκοπό να επευφημήσουν και να φωνάξουν υπέρ του δασκάλου τους. Έτσι επικράτησε μεγάλη σιωπή και ταραχή, σιωπή σε όλο το δικαστήριο και ταραχή στις τάξεις των μηνυτών. Τότε ο Ιουλιανός με μια αξιοθρήνητη φωνή είπε: «Άφησέ με να μιλήσω». Ο ανθύπατος ανέκραξε: «Κανείς από σας τους δασκάλους δεν θα μιλήσει, εσείς, που έχετε έρθει με τους λόγους σας προετοιμασμένους· και κανείς από τους μαθητές δεν θα χειροκροτήσει τον ομιλητή, αλλά πρέπει να μάθετε πόσο μεγάλο και ποιο ακριβώς είναι το ρωμαϊκό δίκαιο. Πρώτα θα τελειώσει ο Θεμιστοκλής με την κατηγορία και τότε, όποιος κατά τη γνώμη σου είναι ο καλύτερος, ας απολογηθεί». Όμως κανείς δεν τολμούσε να εκστομίσει κατηγορία και, όσο για τον Θεμιστοκλή, ντρόπιαζε το όνομά του. Όταν ο ανθύπατος έδωσε εντολή να απολογηθεί στην προηγούμενη κατηγορία όποιος μπορούσε, ο σοφιστής Ιουλιανός είπε: «Ανθύπατε, με την υπεροχή του δικαίου σου έχεις μετατρέψει τον Αψίνη σε Πυθαγόρα, που ευτυχώς έμαθε, αν και αργά, να διατηρεί το δόγμα της σιωπής. Αυτός τα αρχαία χρόνια (κάτι που ο ίδιος γνωρίζεις καλά) δίδαξε στους μαθητές του τον πυθαγόρειο τρόπο. Αν επιτρέψεις σε έναν από τους μαθητές μου να απολογηθεί, δώσε εντολή να απελευθερωθεί από τα δεσμά του ο Προαιρέσιος και ο ίδιος θα κρίνεις, αν έχει διδαχθεί τον αττικό ή τον πυθαγόρειο τρόπο». Ο ανθύπατος δέχτηκε, και μάλιστα εύκολα, (ο Τουσκιανός που ήταν παρών στη δίκη, μέσα στους κατηγορουμένους, ανέφερε αυτά στον συγγραφέα) και ο Προαιρέσιος προχώρησε μπροστά χωρίς χειροπέδες. Στη συνέχεια του φώναξε ο

- σκάλου σφοδρόν τε καὶ διάτονον ὥσπερ ἐπὶ τῶν στεφανιτῶν οἱ παρακελευόμενοι καὶ προτρέποντες, ἐμβοήσαντος δὲ ὀξέως τό “λέγε, Προαιρέσιε, νῦν καιρὸς τοῦ λέγειν”, ὁ μὲν προοίμιόν τι ἔφη (οὐ γὰρ ἡπίστατό γε αὐτὸ Τουσκιανός, τὸν δὲ νοῦν ἔφραζεν), ἐξήνεγκεν εἰς τε οἶκτον ὧν ἐπεπόνθεσαν ῥέπον καὶ μεμιγμένον τινὰ εἶχε τὸ προοίμιον ἔπαινον τοῦ
- 16 διδασκάλου· καὶ πού τις καὶ διὰ λέξεως μιᾶς διαβολή τις ἐγκατεσπείρετο τῷ προοιμίῳ, προπέτειαν ἐμφαίνουσα τῆς ἀνθυπατικῆς ἀρχῆς, ὡς οὐ προσῆκον αὐτοῖς οὐδὲ μετὰ τοὺς ἐλέγχους τοιαῦτα ὑποστῆναι
- 17 καὶ παθεῖν. κάτω δὲ τοῦ ἀνθυπάτου νεύοντος, καὶ τὸν τε νοῦν τῶν λεγομένων καταπεπληγμένου καὶ τὸ βάθος τῶν λέξεων καὶ τὴν εὐκολίαν καὶ τὸν κρότον, καὶ πάντων μὲν βουλομένων ἐπαινεῖν, καταπτηξάντων δὲ ὥσπερ διοσημεῖαν, καὶ σιωπῆς κατακεχυμένης μυστηριώδους, εἰς δεύτερον προοίμιον ὁ Προαιρέσιος ἐντείνων τὸν λόγον (τοῦτο γὰρ ἐμέμνητο
- 18 Τουσκιανός), ἐνθένδε ἤρξατο· “εἰ μὲν οὖν ἔξεστι καὶ ἀδικεῖν ἅπαντα καὶ κατηγορεῖν καὶ λέγοντα πιστεῦεσθαι πρὸ τῆς ἀπολογίας, ἔστω, γινέσθω Θεμιστοκλέους ἢ πόλις.” ἐνταῦθα ἀνά τε ἐπήδησεν ὁ ἀνθύπατος ἐκ τοῦ θρόνου, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἀνασείων ἐσθῆτα (τῆβεννον αὐτὴν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν),
- 19 ὥσπερ μειράκιον ὁ βαρὺς ἐκεῖνος καὶ ἀμείλικτος ἐκρότει τὸν Προαιρέσιον· συνεκρότει δὲ ὁ Ἀψίνης οὐτι ἐκὼν, ἀλλ’ ἀνάγκης βιαίότερον οὐδέν· ὁ διδάσκαλος Ἰουλιανὸς ἐδάκρυε μόνον. ὁ δὲ ἀνθύπατος τὸ μὲν διωκόμενον μέρος ἐξελθεῖν κελεύσας, τοῦ δὲ διώκοντος τὸν διδάσκαλον μόνον, εἴτα ἀπολαβὼν τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοὺς Λάκωνας, τῶν ἐν Λακε-

δάσκαλος του με δυνατή και διαπεραστική φωνή, όπως αυτοί που παρακινούν και προτρέπουν τους αθλητές κατά τους στεφανίτες αγώνες, και δυνατά του είπε: «Μίλα, Προαιρέσιε, τώρα είναι καιρός να μιλήσεις». Εκείνος εκφώνησε ένα μικρό προοίμιο (ο Τουσκιανός δεν μπόρεσε να το συγκρατήσει ακριβώς, μου είπε σε γενικές γραμμές το νόημά του), με το οποίο παρουσίασε τα αξιοθρήνητα παθήματά τους, ενώ παράλληλα εγκωμιάζε στο προοίμιό του και τον δάσκαλο. Κάπου μέσα στο προοίμιο έκανε μια πολύ μικρή αναφορά στη συκοφαντία, αφήνοντας να φανεί η αναίδεια της ανθυπατικής αρχής, που, ενώ δεν είχε τις κατάλληλες αποδείξεις, τους υπέβαλε σε αυτές τις ταλαιπωρίες, που δεν τους άξιζαν. Ο ανθύπατος κατέβασε το κεφάλι του, κατάπληκτος από τη δύναμη των επιχειρημάτων, τα βαθιά νοήματα, την άνεση και τη βαρύτητα του λόγου του. Αν και όλοι ήθελαν να επιδοκιμάσουν, έμειναν ζαρωμένοι από φόβο, λες και είχε εμφανιστεί θεϊκό σημάδι, ενώ μια μυστηριώδης σιωπή έπεσε στο δικαστήριο. Τότε ο Προαιρέσιος επιμήκυνε την ομιλία του με ένα δεύτερο προοίμιο (τούτο το θυμόταν ο Τουσκιανός), αρχίζοντας έτσι: «Αν λοιπόν επιτρέπεται να αδικεί οποιοσδήποτε, να κατηγορεί και να γίνεται πειστικός, προτού ακουστεί η απολογία, ας είναι! Ας γίνει η πόλη υποχείριο του Θεμιστοκλή!» Σε αυτά τα λόγια ο ανθύπατος πετάχτηκε από τον θρόνο του και τινάζοντας τον περιπόρφυρο μανδύα του (τήβεννο την ονομάζουν οι Ρωμαίοι), ο βαρύς και αμείλικτος εκείνος άντρας χειροκρότησε, σαν παιδί, τον Προαιρέσιο. Χειροκροτούσε και ο Αψίνης, όχι με τη θέλησή του αλλά διά της βίας και αναγκαστικά· ο δάσκαλος Ιουλιανός απλά και μόνο δάκρυσε. Ο ανθύπατος διέταξε να αποχωρήσουν οι κατηγορούμενοι, ενώ από τους κατηγορούς μόνο ο δάσκαλος. Στη συνέχεια πήρε παραδίπλα τον Θεμιστοκλή και τους Λάκωνες και τους

21 δαιμονία μαστίγων ὑπέμνησε, προσθεῖς αὐτοῖς καὶ τῶν Ἀθηναίων. εὐδοκιμῶν δὲ καὶ αὐτὸς ἄγαν καὶ διὰ τῶν ὁμιλητῶν, Ἀθήνησιν ἐτελεύτα, μέγαν ἐπιτάφιον ἀγῶνα τοῖς ἑαυτοῦ παραδεδωκὼς ἐταίροις.

X 1. ΠΡΟΑΙΡΕΣΙΟΣ. Περὶ δὲ Προαιρεσίου καὶ προλαβοῦσιν ἱκανῶς εἴρηται, καὶ ἐν τοῖς ἱστορικοῖς κατὰ τὴν ἐξήγησιν ὑπομνήμασιν. καὶ νῦν δὲ ἐπελθεῖν καιρὸς εἰς τὸ ἀκριβέστερον εἰδότει τε ἀσφαλῶς καὶ ἀξιωθέντι τῆς ἐκείνου γλώττης καὶ ὁμιλίας· καὶ ταῦτά γε, εἰ καὶ πάνυ μεγάλα καὶ οὐρανομήκη πρὸς χάριν, εἴ τις διδάσκαλος, ἀλλ' ὅμως πολλῶ τινι καὶ μακρῷ τῆς εἰς τὸν συγγραφέα φιλίας ἀφεστήκεσαν

2 αἱ τοσαῦται καὶ ἀδιήγητοι χάριτες. διέβαλε μὲν γὰρ ὁ ταῦτα συντιθεὶς ἐξ Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀθήνας, τελῶν εἰς ἕκτον καὶ δέκατον ἔτος. ὁ δὲ Προαιρέσιος προεληλύθει μὲν ἐπὶ τὸ ἑβδομον ἐπὶ τοῖς ὀγδοήκοντα ἔτεσιν, ὡς αὐτὸς ἔλεγεν· καὶ περὶ τὴν ἡλικίαν ταύτην οὐλὴ τε ἦν αὐτῷ καὶ ἄγαν συνεχῆς ἡ κόμη, καὶ διὰ πλῆθος πολιῶν τριχῶν ἀφριζούσῃ θαλάσῃ προσεμφερῆς καὶ ὑπαργυρίζουσα.

3 ἤκμαζε δὲ οὕτω τὰ εἰς λόγους, τῇ νεότητί τε τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα κεκμηκὸς συνηγείρετο, ὥστε ὁ ταῦτα συγγράφων ἀγῆρων τινὰ καὶ ἀθάνατον αὐτὸν ἐνόμιζε, καὶ προσεῖχε ὥσπερ αὐτοκλήτῳ καὶ ἄνευ

4 τινὸς πραγματείας φανέντι θεῷ. καίτοι γε ἦν σχῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ περὶ πρώτην φυλακὴν, ἐπὶ πυρετῷ λάβρῳ κατὰ πλοῦν γενομένῳ, καὶ πολλοὶ τινες ἄλλοι κατὰ γένος γε αὐτῷ προσήκοντες συνεισπεπλεύκεσαν, καὶ περὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, πρὶν τι γενέσθαι τῶν εἰωθότων (τὸ γὰρ πλοῖον ἦν τῶν Ἀθήνηθεν, καὶ

υπενθύμισε τον τρόπο μαστίγωσης των Λακεδαιμονίων προσθέτοντας επίσης και των Αθηναίων. Ο Ιουλιανός απέκτησε πολύ μεγάλη φήμη ο ίδιος αλλά και μέσω των μαθητών του και πέθανε στην Αθήνα, δίνοντας στους μαθητές του την ευκαιρία να συναγωνιστούν μεταξύ τους για τον επικήδειο λόγο του.

Χ. ΠΡΟΑΙΡΕΣΙΟΣ. Για τον Προαιρέσιο μίλησα αρκετά προηγουμένως, ενώ στα ιστορικά υπομνήματα αφηγούμαι αναλυτικότερα τη ζωή του. Τώρα όμως είναι ώρα να προχωρήσω στη διήγηση των γεγονότων με περισσότερη ακρίβεια, γνωρίζοντάς τον καλά και έχοντας αξιωθεί της συνομιλίας μαζί του και της διδασκαλίας του. Είναι πολύ σπουδαίο γεγονός και έχει μεγάλη σημασία να αναφέρει κανείς την ευγνωμοσύνη που χρωστάει στον δάσκαλό του, αν και αυτή η σπουδαία και απερίγραπτη ευγνωμοσύνη απέχει πολύ από τη φιλία που πρόσφερε ο δάσκαλος στον γράφοντα. Ο συγγραφέας του παρόντος λοιπόν πέρασε από την Ασία στην Ευρώπη και στην Αθήνα σε ηλικία δεκαέξι ετών. Ο Προαιρέσιος είχε φτάσει στο ογδοηκοστό έβδομο έτος της ηλικίας του, όπως έλεγε ο ίδιος. Ακόμα και σε αυτή την προχωρημένη ηλικία τα μαλλιά του ήταν κατσαρά και πλούσια και οι πολλές άσπρες τρίχες τους τα έκαναν να μοιάζουν με αφρισμένη ασημένια θάλασσα. Η δεινότητά του στον λόγο ήταν τόσο μεγάλη και η νεότητα της ψυχής του στήριζε τόσο το κουρασμένο του κορμί, ώστε ο γράφων τον θεωρούσε αγέραστο και αθάνατο και τον πρόσεχε λες και ήταν θεός που φανερώθηκε αυτόκλητος, χωρίς κάποια τελετή. Ο συγγραφέας έφτασε στον Πειραιά κατά την ώρα της πρώτης σκοπιάς· όμως κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τον έπιασε υψηλός πυρετός· μαζί του ταξίδευαν και αρκετοί συγγενείς του. Την ώρα εκείνη και προτού συμβεί κάτι από τα συνηθισμένα⁶⁷ (γιατί το πλοίο είχε έρθει από την Αθήνα

- περὶ τὰς κατάρσεις οὐκ ὀλίγοι τινὲς ἐναυλόχουν αἰ-
 τῶν εἰς ἕκαστον διδασκαλεῖον μεμνηνόντων), ὁ ναύ-
 κληρος εἰς Ἀθήνας συνέτεινε, τῶν μὲν ἄλλων βα-
 διζόντων, ὁ δὲ βαδίζειν ἀδυνάτως ἔχων, ὅμως ἐκ
 διαδοχῆς ἀνεχόμενος, ἀνεκομίσθη πρὸς τὴν πόλιν.
- 5 ἦν τε νυκτὸς τὸ σταθερώτατον, ἡνίκα ἥλιος μακρο-
 τέραν ποιεῖ τὴν νύκτα γινόμενος νοτιώτερος (ἐνεβε-
 βήκει γὰρ τῷ Ζυγῷ καὶ τὰ νυκτερεῖα ἔμελλε)· καὶ
 ὁ ναύκληρος ὧν που καὶ ξένος Προαιρεσίου παλαιός,
 τοσοῦτον ὄχλον ὁμιλητῶν, ἀράξας τὴν θύραν, εἰσῆ-
 γαγεν εἰς τὴν οἰκίαν, ὥστε, ἡνίκα πόλεμοί τινες
 ἐγίνοντο περὶ ἐνὸς μεираκίου καὶ δυοῖν, πλήρωμα
 διατριβῆς ὅλους σοφιστικῆς τοὺς ἐληλυθότας φαίνε-
- 6 σθαι. τούτων οἱ μὲν εἰς σώματος ἀλκὴν ἐτέλουν, οἱ
 δὲ εἰς πλοῦτον ἦσαν ἀβρότεροι, τὸ δὲ εἶχεν ἀνά
 μέσον· ὁ δὲ συγγραφεὺς ἐλεεινῶς διακείμενος τὰ
 πλεῖστα τῶν ἀρχαίων ἐπὶ στόματος μόνον εἶχε βιβλία.
- 7 εὐθύς μὲν οὖν χαρμονή τε ἦν περὶ τὴν οἰκίαν καὶ
 διαδρομαὶ τινες ἀνδρῶν. τε καὶ γυναικῶν, καὶ οἱ μὲν
- 8 ἐγέλων, οἱ δὲ ἐχλεύαζον. ὁ δὲ Προαιρέσιος συγγενεὶς
 ἰδίους κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην μεταπεμφάμενος,
 παραλαβεῖν τοὺς ἐλθόντας κελεύει. ἦν δὲ αὐτός τε
 ἐξ Ἀρμενίας (ὅσον ἐστὶν Ἀρμενίας Πέρσαις εἰς τὰ
 βαθύτατα συνημμένον), <καὶ> Ἀνατόλιος οὗτοι καὶ
- 9 Μάξιμος ἐκαλοῦντο. καὶ οἱ μὲν ἀπεδέξαντο τοὺς
 ἐλθόντας, καὶ ἦσαν ἐκ γειτόνων, καὶ περὶ τὰ λουτρά
 μετὰ πάσης ἐπιδείξεως ἢ τότε νεότης ἐς αὐτοὺς
 ἐπεδείκνυτο καὶ χλευασίαν καὶ γέλωτα. καὶ οἱ μὲν
 τούτων ποτὲ ἀπηλλάγησαν ἅπαξ λουσάμενοι, ὁ δὲ
 συγγραφεὺς, ἐντείναντος αὐτῷ τοῦ νοσήματος, διε-
 φθείρετο, μήτε Προαιρέσιον μήτε τὰς Ἀθήνας ἰδὼν,
 ἀλλὰ ὀνειρῶσαι δοκῶν ἐκεῖνα ὧν ἐπεθύμησεν, οἱ δὲ

και πολλοί και διάφοροι από αυτούς που μαίνονται πάντοτε ο καθένας για τη σχολή του περίμεναν στο λιμάνι) ο πλοίαρχος πήγε κατευθείαν στην Αθήνα. Οι υπόλοιποι επιβάτες προχωρούσαν, αλλά ο συγγραφέας, αδύναμος να περπατήσει, μεταφέρθηκε στην πόλη στηριζόμενος τότε στον ένα και τότε στον άλλο. Ήταν βαθιά μεσάνυχτα, την εποχή που ο ήλιος κάνει τη νύχτα μεγαλύτερη, πηγαίνοντας προς τον νότο· (γιατί είχε μπει στον αστερισμό του Ζυγού⁶⁸ και πλησίαζε η εποχή του νυχτερινού κυνηγιού⁶⁹). Ο πλοίαρχος, που ήταν παλιός φίλος του Προαιρέσιου, χτύπησε την πόρτα και έβαλε στο σπίτι τόσους πολλούς μαθητές, ώστε, ενώ κάποια εποχή γινόταν πόλεμος για ένα ή δύο μαθητές, οι επισκέπτες τώρα φαίνονταν αρκετοί να γεμίσουν όλα τα σχολεία των σοφιστών. Μερικοί από αυτούς είχαν σωματική δύναμη, άλλοι ήταν πλούσιοι, ενώ άλλοι μέτριοι. Ο συγγραφέας, αν και βρισκόταν σε ελεεινή κατάσταση, δεν μιλούσε παρά μόνο για τις σοφίες των αρχαίων συγγραφέων. Αμέσως άρχισε μεγάλο γλέντι στο σπίτι: άντρες και γυναίκες έτρεχαν πάνω κάτω με γέλια και χωρατά. Ο Προαιρέσιος εκείνη την ώρα έστειλε και κάλεσε κάποιους συγγενείς του και τους ζήτησε να παραλάβουν τους επισκέπτες. Ο ίδιος καταγόταν από την Αρμενία (από την περιοχή δηλαδή που βρίσκεται στη μεθόριο της Περσίας), ενώ οι συγγενείς ονομάζονταν Ανατόλιος και Μάξιμος. Καλωσόρισαν τους επισκέπτες, τους οδήγησαν στα σπίτια των γειτόνων και στα λουτρά και τους έδειξαν τα πάντα: οι νέοι τους δέχονταν με πειράγματα και γέλια. Εκείνοι έκαναν το μπάνιο τους και έφευγαν. Ο συγγραφέας όμως έλιωνε, καθώς η αρρώστια του γινόταν πιο σοβαρή, χωρίς να έχει δει ούτε τον Προαιρέσιο ούτε την Αθήνα και του φαίνονταν σαν όνειρο όσα επιθυμούσε να δει. Οι συμπατριώτες του και όσοι είχαν έρθει από τη

- 10 ὁμοεθνεῖς καὶ ἐκ Λυδίας βαρέως ἔφερον. καὶ ὥσπερ
τοῖς κατὰ τήνδε τὴν ἡλικίαν ἀπιοῦσιν ἐπὶ τὸ πλεόν
ἅπαντες εἰώθασι χαρίζεσθαι, πολλά τινα καὶ μεγάλα
περὶ αὐτοῦ καταψευσάμενοι καὶ συμφορήσαντες
11 ἑτερατεύσαντο, καὶ πένθος κατεῖχε τὴν πόλιν πα-
ράλογον, ὡσὰν ἐπὶ μεγάλῃ συμφορᾷ. Αἰσχίνης δέ
τις, οὐκ Ἀθηναῖος (ἀλλὰ ἡ Χίος ἦν αὐτῷ πατρίς),
πολλοὺς ἀνηρηκῶς οὐχ ὅσους ἐπηγγεῖλατο θεραπεύειν,
ἀλλὰ καὶ ὅσους εἶδεν μόνον, εἰς μέσους ἀναβοήσας
τοὺς πενθοῦντας, ὡς μετὰ ταῦτα ἐγένετο φανερόν
“ἀλλὰ συγχωρήσατέ γε,” εἶπεν “τῷ νεκρῷ με δοῦναι
12 φάρμακον.” οἱ δὲ συνεχώρησαν Αἰσχίνῃ διαφθεῖραι
καὶ τοὺς ἀπολωλότας. ὁ δὲ ὅ τι μὲν ἐνέχεεν, ὀργάνοις
τισὶ τὸ στόμα διαστήσας, μετὰ ταῦτα ἐξεῖπεν καὶ ὁ
θεὸς πολλοῖς ὕστερον ἐμαρτύρησε χρόνοις, ἐμβαλὼν
δὲ ὅμως, τοῦ μὲν ἡ γαστήρ ἀθρόως ἀπελυμάνθη,
13 καὶ τὸν ἀέρα εἶδεν καὶ ἐπέγνω τοὺς οἰκείους. ὁ δὲ
Αἰσχίνης ἐνὶ τούτῳ γε ἔργῳ θάψας τὰ προγεγεννημένα
τῶν ἀμαρτημάτων, ὑπὸ τε τοῦ σωθέντος προσε-
14 κυνεῖτο, καὶ τῶν ἡδομένων ὅτι σέσωσται. καὶ ὁ μὲν,
ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πράξει πάντων σεβαζομένων αὐτόν,
εἰς τὴν Χίον ἀπῆρε, πλὴν ὅσα γε παραμείνας εἰς
ῥῶσιν τοῦ σώματος προσέδωκε πάλιν τῆς δυνάμεως
τοῦ φαρμάκου, καὶ τότε συνῆλθεν ἀκριβῶς ὁ σωθεὶς
τῷ σώσαντι.

2. Ὁ δὲ θεϊότατος Προαιρέσιος οὕπω τὸν
συγγραφέα τεθεαμένος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὅσον οὐκ
ἤδη κατοδυρόμενος, ὡς ἐπύθετο τὴν ἄλογον ταύτην
καὶ ἀνεκκλάλητον σωτηρίαν, μετακαλέσας τοὺς
κρατίστους καὶ γενναιοτάτους τῶν ὁμιλητῶν καὶ

Λυδία θλίβονταν γι' αυτόν. Και όπως όλος ο κόσμος έχει συνηθίσει να δείχνει μεγαλύτερη συμπάθεια σε όσους φεύγουν σε νεαρή ηλικία, έτσι και για εκείνον είπαν πολλά και μεγάλα ψέματα. Μαζεύονταν και διηγούνταν σημεία και τέρατα και μια παράλογη θλίψη επικρατούσε στην πόλη, λες και είχε πέσει μεγάλη συμφορά. Κάποιος Αισχίνης, όχι Αθηναίος (η Χίος ήταν η πατρίδα του), που είχε σκοτώσει πολλούς, όχι μόνο αυτούς που είχε αναλάβει να θεραπεύσει, αλλά και όσους είδε μόνο, φώναξε δυνατά ανάμεσα στους θλιμμένους, όπως μαθεύτηκε αργότερα, λέγοντας: «Αφήστε με να δώσω φάρμακο στον νεκρό». Εκείνοι του έδωσαν την άδεια να σκοτώσει και τους ετοιμοθάνατους. Τότε ο Αισχίνης, με κάποια όργανα, κράτησε το στόμα ανοιχτό και έριξε μέσα κάτι, το οποίο φανέρωσε κατόπιν, ενώ ο θεός πολλά χρόνια αργότερα έγινε μάρτυρας. Εν πάση περιπτώσει, ο Αισχίνης έριξε μέσα το φάρμακο και αμέσως καθάρισε το στομάχι του ασθενούς, που άνοιξε τα μάτια του και είδε τους ανθρώπους του. Έτσι ο Αισχίνης, με το μοναδικό του αυτό κατόρθωμα, έθαψε τις παλιές του αμαρτίες κερδίζοντας τον σεβασμό και από τον διασωθέντα και απ' όσους χάρηκαν με τη διάσωση. Μετά από την πράξη του αυτή, με την οποία κέρδισε τον σεβασμό όλου του κόσμου, απέπλευσε για τη Χίο, αφού παρέμεινε βέβαια όσο χρειαζόταν για να δώσει στον ασθενή ξανά μια δόση από το φάρμακο, προκειμένου να γίνει εντελώς καλά. Από τότε ο διασωθείς συνδέθηκε στενά με τον σωτήρα του.

Ο θεσπέσιος Προαιρέσιος, που ακόμα δεν είχε δει τον συγγραφέα, αλλά τον είχε κλάψει σαν να ήταν ήδη νεκρός, μόλις πληροφορήθηκε την παράδοξη και ανεξήγητη αυτή σωτηρία, έστειλε να φωνάξουν τους πιο διακεκριμένους και γενναίους από τους μαθητές του και όσους είχαν κερδίσει εγκώμια για τη σωματική τους δύναμη και τους

- παρ' οἷς ἐπηνεῖτο χειρῶν ἀλκῆς ἔργον, "πέπονθά
 τι" πρὸς αὐτοὺς εἶπεν "ἐπὶ τῷ σωθέντι παιδίῳ, καί
 2 τοί γε οὐπω τεθεαμένος, ἀλλ' ὅμως ἔπασχον ἡνίκα
 δημοσίῳ λουτρῷ τοῦτον καθήρατε, πάσης χλευασίας
 φεισάμενοι καὶ παιδιᾶς, ὥσπερ ἐμόν τινα παῖδα
 3 ψαίροντες." καὶ ταῦτα μὲν ἔσχεν οὕτως καὶ
 ἀκριβέστερον ἐν τοῖς κατ' ἐκεῖνον χρόνοις λελέγεται·
 ὅμως δὲ ὁ συγγραφεύς, ὁμολογῶν τὰ ἐς αὐτὸν θεοῦ
 τινος προνοίας τετυχηκέναι, ἐκ τῆς Προαιρεσίου
 σπουδῆς οὐδὲν εἰς τὸ καθόλου περὶ τοῦ ἀνδρὸς
 ἀποστήσεται τῆς ἀληθείας, εἴ γε πεπηγὼς ὁ
 Πλάτωνος λόγος, ὡς ἀλήθεια πάντων μὲν ἀγαθῶν
 θεοῖς, πάντων δὲ ἀνθρώποις ἡγεῖται.

3. Προαιρεσίῳ δὲ (φερέσθω γὰρ ἐπ' αὐτὸν ὁ
 λόγος) τὸ μὲν κάλλος ἦν τοῦ σώματος τοιοῦτον,
 καὶ τοι γηραιὸς ὢν ἦν, ὥστε ἀπορεῖν τε εἴ τις ἐφ'
 ἡλικίας οὕτω γέγονε καλός, καὶ θαυμάζειν τὴν τοῦ
 κάλλους δύναμιν ὅτι πρὸς τοσοῦτο σῶμα διὰ πάντων
 2 εἰς τὴν ἀρίστην πλάσιν ἐξήρκεσεν· τὸ δὲ μέγεθος ἦν
 ἡλίκον ἂν τις οὐ πιστεύσειεν, ἀλλὰ εἰκάσειεν μόλις.
 ἀνεστηκέναι γὰρ εἰς ἕνατον πόδα κατεφαίνετο, ὥστε
 κολοσσὸς ἐδόκει, παρὰ τοὺς μεγίστους ὀρώμενος
 3 τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπων. νέον δὲ αὐτὸν ἐξ Ἀρμενίας
 ἀναστήσαντος τοῦ δαίμονος, καὶ πρὸς τὴν Ἀντιόχειαν
 διαβαλόντος (οὐ γὰρ ἐπεθύμησεν εὐθύς τῶν Ἀθηνῶν,
 ἧ τε ἔνδεια παρελύπει τῶν χρημάτων· γεγονὼς γὰρ
 ἄνωθεν καλῶς, τοῦτο ἡτύχει), καὶ πρὸς τὸν Οὐλπιανὸν
 κρατοῦντα τῆς Ἀντιοχείας ἐπὶ λόγοις ὡσθéis, καὶ
 4 παρελθόν, εὐθύς ἀνὰ τοὺς πρώτους ἦν. καὶ χρόνον
 οὐκ ὀλίγον ὁμιλήσας ἐκείνῳ, συνέτεινεν ἐπὶ τὰς

είπε: «Ήμουν πολύ στενοχωρημένος γι' αυτό το παιδί που σώθηκε, αν και ακόμα δεν το έχω δει. Όμως στενοχωριόμουν τότε που κινδύνευε η ζωή του. Τώρα, αν θέλετε να μου κάνετε μια χάρη, να τον πλύνετε στα δημόσια λουτρά, αποφεύγοντας κάθε πείραγμα και αστεϊσμό και να τον τρίψετε σαν να είναι παιδί μου». Έτσι έγιναν αυτά και θα μιλήσουμε με περισσότερες λεπτομέρειες, όταν γίνει αναφορά στην εποχή του Προαιρέσιου. Αν και ο συγγραφέας πιστεύει ότι όσα του συνέβησαν ήταν από θεία πρόνοια, μέσα στον ζήλο του για τον Προαιρέσιο καθόλου δεν θα παραλείψει την αλήθεια για τον άντρα αυτόν, αν βέβαια έχει ισχύ ο λόγος του Πλάτωνα, ότι, δηλαδή, η αλήθεια είναι και για τους θεούς και για τους ανθρώπους το καλύτερο αγαθό⁷⁰.

Όσο για τον Προαιρέσιο (γιατί καιρός να επιστρέψουμε σε αυτόν), η ομορφιά του ήταν τέτοια, αν και γέρος, ώστε ήταν να απορείς που κάποιος, σε αυτή την ηλικία, ήταν τόσο όμορφος και να θαυμάζεις τη δύναμη του κάλλους, που μπόρεσε να δώσει σε ένα τόσο μεγάλο σώμα την τέλεια αναλογία σε όλα τα μέρη του. Το ύψος του ήταν τόσο, που κανείς δεν θα το πίστευε και με δυσκολία θα το φανταζόταν. Έδινε την εντύπωση πως ήταν εννιά πόδια ψηλός, ώστε έμοιαζε με κολοσσό, και φαινόταν από τους ψηλότερους ανθρώπους της εποχής του. Όταν ήταν νέος; η μοίρα τον έσπρωξε να φύγει από την Αρμενία και να πάει στην Αντιόχεια (διότι δεν επιθυμούσε να πάει αμέσως στην Αθήνα, προτού η φτώχεια τον φέρει σε δύσκολη θέση· αν και καταγόταν από επιφανή οικογένεια, σε αυτό δεν είχε ευτυχήσει). Στην Αντιόχεια παρακολούθησε τα μαθήματα του Ουλπιανού, ο οποίος ήταν ο καλύτερος ρητοροδιδάσκαλος της περιοχής, και μετά από λίγο καιρό έγινε από τους πρώτους μαθητές του. Αφού έμεινε αρκετό καιρό κοντά στον Ουλπιανό,

- Ἀθήνας καὶ τὸν Ἰουλιανὸν σφοδρῶς, καὶ πάλιν
 5 Ἀθήνησι πρῶτος ἦν. Ἡφαιστίων δὲ αὐτῷ συνείπετο,
 φιλοῦντες μὲν ἀλλήλους ἄμφω καὶ πάνυ, φιλονει-
 κοῦντες δὲ ἀλλήλοις εἰς πενίαν καὶ περὶ τῶν ἐν
 λόγοις πρωτείων. ἐν γοῦν αὐτοῖς ὑπῆν ἱμάτιον καὶ
 τριβώνιον, καὶ πλεον οὐδέν, καὶ στρώματα τρία που
 ἢ τέτταρα, τὴν οἰκοθεν βαφὴν μετὰ τῆς παχύτητος
 6 διὰ χρόνον ἀπαγορεύοντα. περιῆν οὖν αὐτοῖς ἐνί τε
 ἀνθρώπων καὶ дуεῖν εἶναι, ὥσπερ τὸν Γηρυόνην οἱ
 μῦθοί φασιν ἐκ τριῶν συντεθῆναι· κάκεῖνοι δύο τε
 7 ἦσαν καὶ εἷς. Προαιρεσίου μὲν γὰρ δημοσίᾳ φανέντος,
 Ἡφαιστίων ἦν ἀφανὴς ἐν τοῖς στρώμασι κατα-
 κείμενος, καὶ συνασκῶν ἑαυτὸν περὶ τοὺς λόγους·
 ταῦτά δὲ καὶ Προαιρεσίῳ συνέβαιnen Ἡφαιστίωνος
 φανέντος· τοσαύτη τις εἶχεν αὐτοὺς ἔνδεια.
 8 Ἄλλ' ὅμως Ἰουλιανὸς ἐπὶ τὸν Προαιρέσιον ἐπέκλινε
 τὴν ψυχὴν, καὶ πρὸς ἐκεῖνον αὐτῷ τὰ ὦτα ἀνειστήκει,
 καὶ τὸ μέγεθος κατεδείκναινε τῆς φύσεως. ὥς δέ,
 ἀπελθόντος Ἰουλιανοῦ, τὰς Ἀθήνας εἶχεν ἔρωις τῆς
 διαδοχῆς τῶν ἐπὶ τοῖς λόγοις πλεονεκτημάτων πα-
 9 ραγγέλλουσι μὲν ἐπὶ τῷ κράτει τῆς σοφιστικῆς πολλοὶ
 καὶ ἄλλοι, ὥστε ὄχλος ἦν καὶ ταῦτα γράφειν. χει-
 ροτονοῦνται δὲ δοκιμασθέντες ἀπάσαις κρίσεσιν, Προ-
 αιρεσίος τε καὶ Ἡφαιστίων καὶ Ἐπιφάνιος καὶ
 Διόφαντος, Σώπολις ἐκ τῆς παραβύστου καὶ πα-
 10 ρημελημένης ἐς τὸν ἀριθμὸν ἐνδείας, καὶ Παρνασίος
 τις ἐκ τῆς εὐτελεστέρας. ἔδει γὰρ πολλοὺς εἶναι,
 κατὰ τὸν νόμον τὸν Ῥωμαϊκόν, Ἀθήνησι τοὺς μὲν
 11 λέγοντας, τοὺς δὲ ἀκούοντας. χειροτονηθέντων δὲ
 τούτων, οἱ μὲν εὐτελέστεροι τὸ ὄνομα εἶχον, καὶ
 μέχρι τῶν σανίδων ἦν τὸ κράτος καὶ τοῦ βήματος

συνέχισε αποφασιστικά την πορεία του προς την Αθήνα και τον Ιουλιανό· και στην Αθήνα έγινε πάλι πρώτος. Ο Ηφαιστίων τον ακολούθησε και οι δυο τους έγιναν πολύ στενοί φίλοι και συναγωνίζονταν ο ένας τον άλλο στη φτώχεια και στα πρωτεία στη ρητορική τέχνη. Είχαν, δηλαδή, ένα χιτώνα, ένα παλιό πανωφόρι και τίποτα παραπάνω, καθώς και κάπου τρία τέσσερα στρωσίδια που είχαν χάσει από την πολυκαιρία το αρχικό τους χρώμα και το πάχος τους. Η μόνη τους περιουσία ήταν δύο άνθρωποι μέσα σε έναν, όπως λένε οι μύθοι για τον Γηρυόνη⁷¹, που ήταν από τρεις ανθρώπους· έτσι κι εκείνοι ήταν δύο άνθρωποι μέσα σε έναν. Όταν ο Προαιρέσιος εμφανιζόταν στο κοινό, ο Ηφαιστίων παρέμενε αφανής, ξαπλωμένος στο στρώμα του και ασκούμενος στη ρητορική τέχνη. Το ίδιο συνέβαινε με τον Προαιρέσιο, όταν εμφανιζόταν στο κοινό ο Ηφαιστίων· μέσα σε τόση φτώχεια ζούσαν οι δυο τους.

Ωστόσο η ψυχή του Ιουλιανού έκλινε προς τον Προαιρέσιο, τέντωνε τα αφτιά του για να τον ακούει, ενώ το μεγαλείο του του ενέπνεε δέος. Όταν πέθανε ο Ιουλιανός και στην Αθήνα ήθελαν έναν διάδοχο ανάλογων ρητορικών προσόντων, προτάθηκαν πολλοί και διάφοροι για την ισχυρή αυτή θέση της σοφιστικής, τόσοι που θα ήταν κουραστικό ακόμα και να τους αναφέρω. Μετά από προσεκτική εξέταση εκλέχτηκαν ο Προαιρέσιος, ο Ηφαιστίων, ο Επιφάνιος και ο Διόφαντος, ακόμα ο Σώπολις, που ανήκε σε μια μικρή κατηγορία σοφιστών, παρέμβλητη και περιφρονημένη, και κάποιος Παρνάσιος που προερχόταν από ακόμα ταπεινότερη τάξη. Σύμφωνα με τον ρωμαϊκό νόμο, έπρεπε πολλοί να είναι οι ομιλητές στην Αθήνα και πολλοί οι ακροατές. Μετά την εκλογή τους οι λιγότερο καλοί είχαν μόνο το όνομα του σοφιστή και ακροούνταν μόνο μέχρι το σανίδι και το βήμα που εμφανίζονταν. Οι

- ἐφ' ὃ παρήεσαν, εἰς δὲ τοὺς δυνατωτέρους ἢ πόλιν
 εὐθὺς διήρητο, καὶ οὐχ ἡ πόλις μόνη, ἀλλὰ τὰ ὑπὸ
 Ῥωμαίοις ἔθνη, καὶ περὶ λόγων οὐκ ἦν αὐτοῖς ἡ
 12 στάσις, ἀλλ' ὑπὲρ ἐθνῶν ὅλων ἐπὶ τοῖς λόγοις. ἡ
 μὲν γὰρ ἑῷα καθάπερ τι γέρας Ἐπιφανίῳ σαφῶς
 ἐξήρητο, τὴν δὲ Ἀραβίαν εἰλήχει Διόφαντος, Ἡφαι-
 στίων δὲ καταδείσας Προαιρέσιον ἀπῆλθεν ἐξ Ἀθηνῶν
 τε καὶ ἀνθρώπων, Προαιρεσίῳ δὲ ὁ Πόντος ὅλος καὶ
 τὰ ἐκείνη πρόσοικα τοὺς ὁμιλητὰς ἀνέπεμπε, ὥσπερ
 13 οἰκεῖον ἀγαθὸν τὸν ἄνδρα θαυμάζοντες· προσετέθη
 δὲ καὶ Βιθυνία πᾶσα καὶ Ἑλλήσποντος, ὅσα τε
 ὑπὲρ Λυδίας, διὰ τῆς καλουμένης νῦν Ἀσίας ἐπὶ
 Καρίαν καὶ Λυκίαν τείνοντα, πρὸς Παμφυλίαν καὶ
 τὸν Ταῦρον ἀφορίζεται, Αἴγυπτός τε πᾶσα τῆς ἐπὶ
 τοῖς λόγοις ἀρχῆς [καὶ] κληρὸς ἦν οἰκεῖος αὐτῷ,
 καὶ ὅσα, ὑπὲρ Αἰγύπτου πρὸς Λιβύην συρόμενα, τό
 14 τε ἄγνωστον τέλος ἔχει καὶ τὸ οἰκήσιμον. ταῦτα δὲ
 ὥς ἐπὶ πλέον εἴρηται, ἐπεὶ, τό γε ἀκριβῶς, καὶ
 διαφθορὰς ἔσχε τὰ ἔθνη ἐν ὀλίγοις τισὶ μειρακίοις, ἢ
 μεταναστᾶσι παρ' ἐτέρους ἢ πού τις καὶ κατ' ἀρχὰς
 15 ἀπατηθεὶς ἐτέρῳ προσῆλθε. πρὸς δὲ τὸ μέγεθος τῆς
 Προαιρεσίῳ φύσεως, συστάσεως νεανικῆς καὶ μάλα
 σφοδρᾶς γενομένης, τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐς τοσόνδε
 ἰσχυσεν ἡ σύστασις, ὥστε τὸν ἄνδρα ἐξόριστον τῶν
 Ἀθηνῶν εἰργάσατο δεκάσαντες τὸν ἀνθύπατον, καὶ
 16 τὴν ἐπὶ λόγοις βασιλείαν εἶχον αὐτοί. ὁ δὲ καὶ πρὸς
 τὴν φυγὴν μετὰ πενίας ἰσχυρᾶς ὥσπερ ὁ Πεισίστρατος
 ἐκπεσὼν κατῆλθε τὸ δεύτερον· ἀλλ' ὁ μὲν διὰ πλοῦ-
 τον, Προαιρεσίῳ δὲ ὁ λόγος ἤρκει μόνος, ὥσπερ ὁ
 Ὀμηρικὸς Ἑρμῆς ἐπὶ τὴν σκηνὴν τὴν Ἀχιλλέος
 17 κὰν τοῖς πολεμίοις παραπέμπων τὸν Πρίαμον. συνῆν

ισχυρότεροι όμως είχαν μοιράσει την πόλη στα δύο, και όχι μόνο την πόλη, αλλά και όλα τα έθνη της ρωμαϊκής επικράτειας· η διένεξή τους δεν αφορούσε μόνο τη ρητορική καθαυτή αλλά και τα έθνη που αντιπροσώπευε η καθεμία. Η Ανατολή σήκωσε ψηλά σαν τρόπαιο τον Επιφάνιο, την Αραβία την πήρε ο Διόφαντος, ενώ ο Ηφαιστίων, κατώτερος από τον Προαιρέσιο, εγκατέλειψε την Αθήνα και τους ανθρώπους. Όλος ο Πόντος και οι γειτονικές περιοχές έστελναν μαθητές στον Προαιρέσιο, θαυμάζοντας τον άντρα σαν ένα αγαθό του τόπου. Σε αυτές προστέθηκε ολόκληρη η Βιθυνία και ο Ελλήσποντος, η περιοχή που βρίσκεται πέρα από τη Λυδία και απλώνεται διά μέσου της λεγόμενης σήμερα Ασίας ως την Καρία και Λυκία και συνορεύει με την Παμφυλία και τον Ταύρο, αλλά και η Αίγυπτος βρισκόταν όλη κάτω από τις ρητορικές του διδαχές, σαν να του είχε κληρωθεί, καθώς και όσα μέρη εκτείνονταν από την Αίγυπτο προς τη Λιβύη, μέχρι εκεί που τελειώνουν οι γνωστές και κατοικημένες περιοχές. Γι' αυτά έχω μιλήσει εκτενέστερα, και, για να γίνω συγκεκριμένος, υπήρχαν μερικοί μαθητές που ήταν εξαιρέσεις σε τούτο το εθνικό μοίρασμα· ή, δηλαδή, είχαν μεταπηδήσει από τον ένα δάσκαλο στον άλλο ή συνέβαινε κάποιος που παραπλανήθηκε αρχικά να απευθυνθεί σε άλλον δάσκαλο. Η υπεροχή του Προαιρέσιου προκάλεσε έντονη και σφοδρότατη σύγκρουση και τόσο πολύ επικράτησε η φατρία των υπόλοιπων σοφιστών, ώστε εξόρισαν τον άντρα από την Αθήνα, αφού δωροδόκησαν τον ανθύπατο· έτσι πήραν την πρωτοκαθεδρία στη ρητορική. Όμως αυτός και με την εξόρισή του και μέσα στην έσχατη φτώχεια, όπως ο εξόριστος Πεισίστρατος⁷², ξαναγύρισε. Βέβαια ο τύραννος διέθετε πλούτο, ενώ ο Προαιρέσιος είχε μόνο την ευγλωττία του, σαν τον ομηρικό Ερμή που συνόδευσε τον Πρίαμο στη σκηνή του Αχιλλέα και ανάμεσα

- δέ τις αὐτῷ καὶ ἀγαθὴ τύχη νεώτερον ἀνθύπατον
κατὰ φήμην ἀγανακτοῦντα ἐπὶ τοῖς γινομένοις
ἐπιστήσασα τοῖς πράγμασιν. 4. καὶ ὁ μὲν, οὕτω
βασιλέως ἐπιτρέψαντος, καὶ μεταπεσόντος ὀστράκου,
κατῆει τὸ δεύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ δὲ ἐχθροί, τὸ
δεύτερον αὖθις ἐλιχθέντες καὶ συσπειρασάμενοι καθ'
ἑαυτούς, ἀνίσταντο καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐτέρας
2 ἐξηρτύοντο μηχανάς. καὶ οἱ μὲν ἐν τούτοις ἦσαν
προηγουμένων δὲ τῶν εὐτρεπιζόντων τὴν κάθοδον,
κατελθὼν ὁ Προαιρέσιος (ταῦτα δὲ ἀκριβῶς ὁ Λυδὸς
παρὼν Τουσκιανὸς ἐξήγγελλεν, ὃς Προαιρέσιος ἂν
ἦν, εἰ μὴ Προαιρέσιος ἦν), κατελθὼν δέ, ὅμως,
εὐρίσκει μὲν, ὥσπερ τις Ὀδυσσεὺς διὰ μακροῦ
παραγενόμενος, ὀλίγους τῶν ἐταίρων, ἐν οἷς καὶ ὁ
Τουσκιανὸς ἦν, ὑγιαίνοντας, καί, ἐπὶ τῷ ἀπίστῳ τοῦ
3 θαύματος, τοὺς πρὸς ἐκεῖνον βλέποντας· εὐρὼν δέ,
καὶ πληρωθεὶς ἀγαθῶν ἐλπίδων “περιμένετε,” φησί,
“τὸν ἀνθύπατον”. ὁ δὲ θᾶπτον ἦλθεν ἐλπίδος.
ἀφικόμενος δὲ Ἀθήναζε, συνεκάλει τε τοὺς σοφιστάς,
4 καὶ διετάραττεν ἅπαντα. οἱ δὲ μόλις μὲν καὶ βάδην
συνήεσαν. ἀνάγκης δὲ καλούσης, προβλήματά τε
αὐτοῖς προεβλήθη, καὶ κατὰ δύναμιν αὐτῶν ἕκαστος
ἐνεχθέντες, ἐκ παρακλήσεως καὶ παρασκευῆς τῶν
κρότων συντελουμένων, ἀπηλλάγησαν, καὶ τοὺς Προ-
5 αιρεσίου φίλους εἶχεν ἀθυμία. ὁ δὲ ἀνθύπατος αὐτοὺς
τὸ δεύτερον ὡς ἐπὶ τιμαῖς συγκαλέσας, ἅπαντας
κατασχεθῆναι κελεύει, καὶ τὸν Προαιρέσιον ἐξαπι-
6 ναίως εἰσκαλεῖ. οἱ δὲ παρῆσαν ἀγνοοῦντες τὰ μέλ-
λοντα. ὁ δὲ ἀνθύπατος “βούλομαι” ἀνέκραγε, “πᾶσιν
ὕμιν ἐν ζήτημα προβαλὼν, πάντων ὑμῶν ἀκροάσα-
σθαι σήμερον· ἐρεῖ δὲ μεθ' ὑμᾶς, ἢ ὅπως ἂν βούλησθε,

στους εχθρούς⁷³. Ωστόσο για καλή του τύχη διορίστηκε νεότερος ανθύπατος, ο οποίος ήταν αγανακτισμένος με όσα άκουγε για την υπόθεση. Έτσι, με την άδεια του αυτοκράτορα και την αλλαγή των οσφράκων⁷⁴, ο Προαιρέσιος επανήλθε στην Αθήνα. Οι εχθροί του όμως για δεύτερη φορά συγκεντρώθηκαν και συσπειρώθηκαν, αναθάρρησαν και άρχισαν να σχεδιάζουν νέες μηχανορραφίες για το μέλλον. Ενώ εκείνοι ασχολούνταν με αυτά, οι φίλοι του προετοίμασαν την επιστροφή του· μόλις ο Προαιρέσιος επανήλθε (αυτά μου τα είπε με κάθε λεπτομέρεια ένας αυτόπτης μάρτυρας, ο Τουσκιανός από τη Λυδία, ο οποίος θα μπορούσε να ήταν Προαιρέσιος στη θέση του Προαιρέσιου)· βρίσκει, σαν άλλος Οδυσσέας μετά από μακρόχρονη απουσία, λίγους από τους φίλους του σώους και αβλαβείς, ανάμεσά τους και τον Τουσκιανό, οι οποίοι τον κοίταζαν και δεν πίστευαν στα μάτια τους. Όταν τους βρήκε, γέμισε ελπίδες και είπε: «Περιμένετε τον ανθύπατο». Ο ανθύπατος ήρθε νωρίτερα απ' ό τι περίμεναν. Με το που έφτασε στην Αθήνα, κάλεσε σε συνάντηση τους σοφιστές και γι' αυτό προκάλεσε μεγάλη ταραχή. Συγκεντρώθηκαν αργά και απρόθυμα· γιατί τους καλούσε η ανάγκη. Τους τέθηκαν λοιπόν προβλήματα για συζήτηση, ανάλογα με τις ικανότητες του καθενός. Επειδή όμως είχαν προσκληθεί και άτομα με σκοπό να δημιουργήσουν φασαρίες, η συνάντηση διαλύθηκε και οι φίλοι του Προαιρέσιου έχασαν το θάρρος τους. Ο ανθύπατος τους κάλεσε για δεύτερη φορά, τάχα για να τους απονεμίει τιμές· τους διατάζει τότε όλους να σταματήσουν και καλεί ξαφνικά τον Προαιρέσιο. Μαζεύτηκαν λοιπόν οι σοφιστές, χωρίς να γνωρίζουν τι πρόκειται να συμβεί. Ο ανθύπατος φώναξε δυνατά: «Θέλω να προτείνω ένα θέμα για τον καθένα σας· θα σας ακούσω όλους σήμερα· θα μιλήσει και ο Προαιρέσιος μετά από σας ή όπως θέλετε».

- 7 καὶ Προαιρέσιος.” τῶν δὲ τὸ πρᾶγμα φανερώς παραι-
 τησαμένων, καὶ τὰ Ἀριστείδου μετὰ πολλῆς σκέψεως
 καὶ πόνου (ἔδει γὰρ μηδὲν ἴδιον αὐτοὺς λέγειν),
 προενεγκόντων δὲ ὅμως ὥς οὐκ εἰσὶ τῶν ἐμούντων
 ἀλλὰ τῶν ἀκριβούντων, τὸ δεύτερον ἐμβοήσας ὁ
 8 ἀνθύπατος “λέγε,” φησὶν “ὦ Προαιρέσιε.” ὁ δὲ ἀπὸ
 τῆς καθέδρας εἰς προάγωνά τινα διαλεχθεὶς οὐκ
 ἀχαρίστως, καὶ τὸν σχέδιον ὅσος ἐστὶν ἐξάρας λόγον,
 ἀνέστη θαρραλέως ἐπὶ τὸν ἀγῶνα. ἐνταῦθα ὁ μὲν
 ἀνθύπατος ὅρον τινὰ προβαλεῖν ἔτοιμος ἦν, ὁ δὲ
 ἀνενεγκὼν τὸ πρόσωπον, περιέβλεπε κύκλῳ τὸ θέ-
 9 ατρον. ὥς δὲ πολὺ μὲν ἑώρα τὸ πολέμιον, τὸ δὲ
 φίλιον μικροῦ καὶ διαλανθάνον, ἐγένετο μὲν κατὰ
 10 λόγον ἀθυμότερος· ζέοντος δὲ τοῦ συγχορεύοντος
 αὐτῷ δαίμονος, περισκοπῶν ἅπαντα, συγκεκα-
 λυμένους ὅρᾳ περὶ τὴν ἐσχάτην ἄντυγα τοῦ θεάτρου
 δύο τινὰς ἄνδρας τῶν περὶ ῥητορικὴν τετριμμένων
 καὶ ὑφ’ ὧν ἐπεπόνθει τὰ πλεῖστα τῶν κακῶν, καὶ
 ἀναβοήσας “ὦ θεοί,” φησὶν “ἐνταῦθα οἱ βέλτιστοι
 καὶ σοφοί. τούτους ἐμοὶ κέλευσον, ἀνθύπατε, προβα-
 11 λεῖν· ἴσως γὰρ ὅτι ἠσέβησαν πεισθήσονται.” οἱ μὲν
 οὖν ταῦτα ἀκούσαντες, εἰς τὸν ὄχλον τε τῶν κα-
 12 θημένων κατεδύοντο, καὶ διαλανθάνειν ἔσπευδον. ὁ
 δὲ ἀνθύπατος, διαπέμψας τινὰς τῶν στρατιωτῶν,
 εἰς μέσον αὐτοὺς περιήγαγε· καὶ καταστήσας ἕκ-
 τινος προτροπῆς τὸ προβαλεῖν τὸν καλούμενον ὅρον,
 ὥς ἐκεῖνοι. βραχύν τινα χρόνον σκεψάμενοι καὶ πρὸς
 ἀλλήλους διαλεχθέντες, τὸν τραχύτατον ὧν ἤδεσαν
 καὶ φαυλότατον ἐξήνεγκαν, ἰδιωτικὸν καὶ τοῦτον,
 καὶ οὐ βάσιμον ῥητορικῇ πομπείᾳ, ταυρηδὸν μὲν
 13 αὐτοὺς ὑπέβλεψε, πρὸς δὲ τὸν ἀνθύπατον· “ἂ πρὸ
 τοῦ ἀγῶνος αἰτῶ δίκαια, ταῦτά σε ἰκετεύω δοῦναι”·
 τοῦ δὲ εἰπόντος ὥς οὐδενὸς ἀτυχήσει δικαίου, “ἄξιῳ”

Εκείνοι όμως ήταν φανερό ότι δίσταζαν και μετά από πολύ σκέψη και προσπάθεια είπαν κάποιο ρητό του Αριστείδη (άλλωστε δεν μπορούσαν να πουν κάτι δικό τους), λέγοντας ότι «δεν είχαν συνηθίσει να μιλάνε σαν να κάνουν εμετό αλλά με ακρίβεια»⁷³. τότε ο ανθύπατος φώναξε ξανά: «Μίλα, Προαιρέσιε». Τότε ο σοφιστής από τη θέση του έκανε μια χαριτωμένη εισαγωγή, ως προοίμιο, εξαίροντας το μεγαλείο του αυτοσχέδιου λόγου, και στη συνέχεια σηκώθηκε με αυτοπεποίθηση για τον αγώνα. Ενώ ο ανθύπατος ήταν έτοιμος να προτείνει κάποιο θέμα, ο Προαιρέσιος σήκωσε το κεφάλι και περιέφερε το βλέμμα του γύρω γύρω στο θέατρο. Όταν είδε ότι οι εχθροί του ήταν πολλοί και οι φίλοι του τόσο λίγοι που περνούσαν απαρατήρητοι, έχασε λίγο το θάρρος του για την ομιλία. Όμως ξαφνικά φλογίστηκε ο θεός που τον συντρόφευε, και ο Προαιρέσιος, ρίχνοντας μια ματιά γύρω του, βλέπει στα τελευταία καθίσματα του θεάτρου κρυμμένους δύο άντρες, παλαίμαχους στη ρητορική τέχνη, που του είχαν κάνει πολύ μεγάλο κακό, και φωνάζει δυνατά: «Θεοί, εδώ βρίσκονται οι πιο καλοί και σοφοί. Αυτούς, ανθύπατε, πρόσταξε να μου θέσουν ένα θέμα: γιατί ίσως παραδεχτούν ότι συμπεριφέρθηκαν με ασέβεια». Εκείνοι, όταν άκουσαν αυτά, κρύφτηκαν ανάμεσα στο πλήθος και προσπάθησαν να γλιτώσουν. Ο ανθύπατος όμως έστειλε μερικούς στρατιώτες και τους οδήγησε στη μέση του θεάτρου. Τότε τους προέτρεψε να ορίσουν το θέμα της συζήτησης. Εκείνοι, αφού σκέφτηκαν για λίγο και αντάλλαξαν απόψεις, πρόβαλαν το σκληρότερο και χυδαιότερο θέμα από αυτά που ήξεραν, ένα κοινό και πρόστυχο, που δεν συμβάδιζε με τη ρητορική λαμπρότητα. Ο Προαιρέσιος τους κοίταξε λοξά και είπε στον ανθύπατο: «Σε εκλιπαρώ να μου παραχωρήσεις ό,τι είναι δίκαιο πριν από τον αγώνα». Όταν ο ανθύπατος είπε ότι δεν θα στερηθεί τίποτα απ’

- φησί “δοθῆναί μοι τοὺς ταχέως γράφοντας, καὶ στῆναι κατὰ τὸ μέσον οἱ καθ’ ἡμέραν μὲν τὴν τῆς Θέμιδος γλῶτταν ἀποσημαίνονται, σήμερον δὲ τοῖς ἡμετέροις ὑπηρετήσονται λόγοις.” 5. τοῦ δὲ παρελθεῖν τοὺς ἄκρους τῶν γραφῶν ἐπιτρέψαντος, οἱ μὲν ἐκατέρωθεν ἔστησαν ἐς τὴν γραφὴν ἔτοιμοι, καὶ τὸ μέλλον οὐδεὶς ἠπίστατο· τοῦ δὲ εἰπόντος ὡς “καὶ ἕτερον αἰτήσω βαρύτερον,” εἶτα κελευσθέντος εἰπεῖν, “κροτεῖτω με”
- 2 φησί “μηδὲ εἷς.” ὡς δὲ καὶ τοῦτο μετὰ πολλοῦ πᾶσιν ἐπετέ<θη> φόβου, ἄρχεται μὲν ὁ Προαιρέσιος λέγειν ρύδην, κατὰ τὸν κρότον ἀναπαύων ἐκάστην περίοδον, τὸ δὲ ἀναγκαίως Πυθαγορικὸν θέατρον ὑπὸ τοῦ θαύματος καταρρηγνύμενον, μυκηθμοῦ καὶ στόνου διάμεστον ἦν. ὡς δὲ ὁ λόγος ἐπεδίδου, καὶ ὁ ἀνὴρ ὑπὲρ πάντα ἐφέρετο λόγον καὶ πᾶσαν δόξαν ἀνθρωπίνην, πρόεισι μὲν εἰς θάτερον μέρος καὶ
- 3 συμπληροῖ τὴν κατάστασιν· ἐνθουσιῶν δὲ καὶ πηδῶν, ὥσπερ ἀναπολόγητον τὸ λειπόμενον ἀφιεῖς μέρος, εἰς τὴν ἐναντίαν ὑπόδεσιν ἐπαφῆκε τὸν λόγον. καὶ οἱ γράφοντες μόλις εἶποντο, καὶ τὸ θέατρον μόλις σιωπᾶν ἠνείχετο, καὶ πλῆθος ἦν τῶν εἰρημένων. ἐπιστρέψας εἰς τοὺς γράφοντας τὸ πρόσωπον, “ὁρᾶτε ἀκριδῶς” ἔφη “εἰ πάντα ταῦτα ἃ προλαβὼν εἶπον μέμνημαι”·
- 4 καὶ μηδὲ περὶ μίαν λέξιν σφαλεῖς, τὰ αὐτὰ δεύτερον ἀπήγγελλεν. οὔτε ὁ ἀνθύπατος ἐνταῦθα τοὺς ἑαυτοῦ νόμους ἐφύλαττεν, οὔτε τὸ θέατρον τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἄρχοντος· καὶ τὰ στέρνα τοῦ σοφιστοῦ περιλιχμησάμενοι καθάπερ ἀγάλματος ἐνθέου πάντες οἱ παρόντες, οἱ μὲν πόδας, οἱ δὲ χεῖρας προσεκύνουν, οἱ
- 5 δὲ θεὸν ἔφασαν, οἱ δὲ Ἑρμοῦ Λογίου τύπον· οἱ δὲ ἀντίτεχνοι διὰ φθόνον παρεθέντες ἔκειντο, τινὲς δὲ

όσα ορίζει το δίκαιο, ο Προαιρέσιος είπε: «Ζητώ να μου παραχωρηθούν ταχυγράφοι και να τοποθετηθούν στη μέση του θεάτρου· εκείνοι, δηλαδή, που καθημερινά καταγράφουν τη γλώσσα της Θέμιδος⁷⁶ σήμερα θα υπηρετήσουν τους λόγους μου». Ο ανθύπατος επέτρεψε να έρθουν οι καλύτεροι γραφείς και κάθισαν δίπλα στον Προαιρέσιο, έτοιμοι να γράψουν, χωρίς όμως να ξέρει κανείς τίποτα παραπάνω. Τότε εκείνος είπε: «Θα ζητήσω κάτι ακόμα πιο δύσκολο». Μόλις του ζητήθηκε να πει, δήλωσε: «Κανείς να μη με χειροκροτήσει». Ο ανθύπατος έδωσε εντολή σε όλους να το κάνουν, απειλώντας τους ότι θα τιμωρηθούν· άρχισε να ρέει ο λόγος του Προαιρέσιου, σταματώντας σε κάθε περίοδο, σαν να ήταν να χειροκροτήσουν, και το ακροατήριο, που αναγκαστικά τηρούσε πυθαγόρεια σιγή, πήγαινε να σκάσει από θαυμασμό και ακούγονταν από παντού μουγκρητά και στεναγμοί. Καθώς προχωρούσε ο λόγος και ο άντρας αναφερόταν σε όλα και σε κάθε ανθρώπινη αντίληψη, πέρασε στο δεύτερο μέρος και ολοκλήρωσε την παρουσίασή του. Τότε, εκστασιασμένος και αναπνδώντας, αφήνοντας κατά μέρος το υπόλοιπο μέρος, έστρεψε τον λόγο του στην αντίθετη υπόθεση. Οι γραφείς δυσκολεύονταν να τον παρακολουθήσουν και το ακροατήριο με δυσκολία άντεχε να σιωπά, καθώς τα λόγια του ήταν χείμαρρος. Τότε, αφού στάφηκε στους γραφείς, είπε: «Προσέξτε, αν θυμάμαι ακριβώς ό,τι είπα προηγουμένως». Και χωρίς να σφάλλει ούτε σε μια λέξη, έλεγε τα ίδια για δεύτερη φορά. Τότε πια ούτε ο ανθύπατος υπολόγιζε τους νόμους του ούτε το κοινό τις απειλές του άρχοντα. Όλοι όσοι βρίσκονταν εκεί έπεσαν στην αγκαλιά του σοφιστή, σαν να ήταν άγαλμα θεού, και άλλοι φιλούσαν τα πόδια του, άλλοι τα χέρια, κάποιοι τον αποκαλούσαν θεό και αναπαράσταση του Λόγιου Ερμή⁷⁷. Οι αντίπαλοί του στέκονταν παράμερα από φθόνο, ενώ μερικοί από

- αὐτῶν οὐδὲ κείμενοι τῶν ἐπαίνων ἡμέλουν. ὁ δὲ ἀνθύπατος καὶ δορυφορῶν μετὰ πάντων [ἢ τῶν
 6 δυνάμεων] ἐκ τοῦ θεάτρου παρέπεμψε. μετὰ ταῦτα οὐδεὶς ἀντέλεγεν, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ σκηπτοῦ πληγέντες, ἅπαντες συνεχώρησαν εἰς τὸ εἶναι κρείττονι. χρόνῳ δὲ ὕστερον ἀναφέροντες, ὥσπερ αἱ τῆς Ὑδρας κεφαλαί, πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀνωρθοῦντο καὶ διηγείροντο, καὶ τραπέζαις τε πολυτελέσι καὶ θεραπαινιδίαις κομποῖς τινὰς τῶν ἀκμαζόντων δελεάζοντες, ὥσπερ οἱ τῶν βασιλέων ἔννομον καὶ ὀρθὴν μάχην νενικημένοι, ἐν τοῖς ἀπόροις εἰς τὸ ἔσχατον συνελθόντες ἐπὶ ψιλοὺς καὶ σφενδονήτας καὶ γυμνήτας καὶ τὸ εὐτελὲς ἐπικουρικὸν καταφεύγουσιν, οὐ ταῦτα τιμῶντες ἐξ
 7 ἀρχῆς, ὅμως δὲ δι' ἀνάγκην ταῦτα τιμῶντες· οὕτω κἀκεῖνοι πρὸς ἀναγκαῖον συμμαχικὸν ἐπτοημένοι, τοιαύτας ἐπιβουλάς ἤρτουν, αἰσχρὰς μὲν, ἀνεπίφθονοι
 8 δὲ ἦσαν, εἴ τις ἑαυτὸν καὶ κακῶς φιλεῖ. εἶχον γοῦν ἐταίρων πλῆθος, καὶ ἀπὴντα τὸ σόφισμα κατὰ λόγον αὐτοῖς. τὸ δὲ Προαιρεσίου τυραννίς ἐδόκει τις εἶναι, καὶ εὐτυχεῖν ἢ ἀρετὴ τῶν λόγων ἐδόκει καλῶς· ἢ γὰρ οἱ νοῦν ἔχοντες ἅπαντες αὐτὸν ἡροῦντο, ἢ οἱ προσελθόντες εὐθύς νοῦν εἶχον ὅτι Προαιρέσιον ἤρηντο.

6. Κατὰ δὲ τούτους τοὺς χρόνους ἤνεγκεν ὁ βασιλικὸς τῆς αὐλῆς ὁμιλος ἄνδρα καὶ δόξης ἐραστὴν καὶ λόγων. ἦν μὲν γὰρ ἐκ Βηρυτοῦ πόλεως, καὶ Ἀνατόλιος ἐκαλεῖτο· οἱ δὲ βασκαίνοντες αὐτῷ καὶ Ἀζουτρίωνα ἐπὶ κλησὶν ἔθεντο, καὶ ὃ τι μὲν τὸ ὄνομα σημαίνει βούλεται ὁ κακοδαίμων ἴστω τῶν θυμελῶν
 2 χορός. δόξης δὲ ἐραστὴς ὁ Ἀνατόλιος καὶ λόγων γενόμενος, ἀμφοτέρων ἔτυχεν· καὶ τῆς τε νομικῆς

αυτούς δεν μπορούσαν να αποφύγουν τις επευφημίες από τη θέση που βρίσκονταν. Ο ανθύπατος, περιβάλλοντάς τον μαζί με όλους τους άλλους, τον έβγαλε από το θέατρο. Μετά από αυτά κανείς δεν μιλούσε εναντίον του, αλλά σαν να είχαν χτυπηθεί από κεραυνό, παραδέχονταν όλοι ότι ήταν ανώτερός τους. Αργότερα όμως οι αντίπαλοί του ξανασήκωσαν κεφάλι, όπως η Λερναία Ύδρα, γύρισαν στα συνηθισμένα και άρχισαν να ξεσηκώνονται, δελεάζοντας με πολυτελή συμπόσια και χαριτωμένες υπηρετιούλες μερικούς από τους ισχυρούς της πόλης, όπως κάνουν οι βασιλιάδες, οι οποίοι, όταν χάνουν μια μάχη που διεξήχθη νομίμως και ορθώς, οδηγούνται, εξαιτίας του αδιέξοδου, σε έσχατες λύσεις: καταφεύγουν, δηλαδή, σε στρατιώτες ελαφρά οπλισμένους, σε σφενδονήτες και βοηθητικούς και σε φθηνούς μισθοφόρους, πράγματα που αρχικά δεν καταδέχονται, αλλά τους κάνει η ανάγκη να τα εκτιμήσουν. Έτσι κι εκείνοι οι σοφιστές πάνω στην ανάγκη κατέφευγαν σε τέτοιας λογής συμμαχίες, κατασκευάζοντας τέτοιες αισχρές συνωμοσίες, που δεν θα τις ζήλευε κανείς, ακόμα κι αν αγαπά ανόητα τον εαυτό του. Πάντως είχαν πάρα πολλούς υποστηρικτές και η συνωμοσία προχωρούσε κανονικά. Ο Προαιρέσιος φαινόταν να έχει επιβληθεί σε όλους, και δεινή ρητορική του τέχνη έμοιαζε να πηγαίνει μια χαρά. Γιατί ή όλοι οι έξυπνοι άνθρωποι διάλεγαν αυτόν ή όσοι παρακολογηθούσαν τα μαθήματά του γίνονταν αμέσως έξυπνοι, επειδή είχαν διαλέξει τον Προαιρέσιο.

Εκείνα τα χρόνια η αυτοκρατορική αυλή έβγαλε έναν άντρα ερωτευμένο με τη δόξα και τη ρητορική. Καταγόταν από την πόλη της Βηρυτού και ονομαζόταν Ανατόλιος. Όσοι τον φθονούσαν τον αποκαλούσαν Αζουτρίωνα και το τι σημαίνει το όνομα το αφήνω στην κρίση του κακόβουλου χορού των διονυσιακών βωμών. Εραστής λοιπόν της δόξας και της ρητορικής ο Ανατόλιος πέτυχε και στα δύο και

- τελουμένης παιδείας εἰς ἄκρον ἀφικόμενος, ὡσάν
πατρίδα ἔχων τὴν Βηρυτὸν ἢ τοῖς τοιούτοις μήτηρ
ὑποκάθεται παιδεύμασι, καὶ διαπλεύσας εἰς τὴν
Ῥώμην, καὶ φρονήματος ἐμπλησθεὶς καὶ λόγων ὕψος
ἐχόντων καὶ βάρος, εἰσφρήσας τε εἰς τὰ βασιλεια,
ταχὺ μάλα πρῶτος ἦν, καὶ διὰ πάσης ἐλθὼν ἀρχῆς,
ἐν πολλαῖς τε ἀρχαῖς εὐδοκιμήσας (καὶ γὰρ οἱ μι-
σοῦντες αὐτὸν ἐθαύμαζον), προΐων καὶ εἰς τὸν ἑπαρχον
τῆς αὐλῆς ἤλασεν· ἡ δὲ ἀρχὴ βασιλεία ἐστὶν
3 ἀπόρφυρος. τυχὼν δὲ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φιλοτιμίαν
τύχης ἀξίας (τὸ γὰρ καλούμενον Ἰλλυρικὸν ἐπετέ-
τραπτο), καὶ φιλοθύτης ὢν καὶ διαφερόντως Ἑλλήν
(καὶ τοί γε ἡ κοινὴ κίνησις πρὸς ἐτέρας ἔφερε
ρόπας), ἐξὸν αὐτῷ πρὸς τὰ καίρια τῆς ἀρχῆς ἐλθεῖν,
καὶ διοικεῖν ἕκαστα πρὸς ὃ βούλοιτο, ὁ δέ, χρυσῆς
τινὸς αὐτὸν μανίας ὑπολαβούσης ἰδεῖν τὴν Ἑλλάδα,
καὶ τὰ τῶν λόγων εἶδωλα διὰ τῆς παιδεύσεως ἐπὶ
τὴν αἴσθησιν, μεθ' οὕτως ἀριπρεποῦς ἀξιώματος
φερόμενος, συλλαβεῖν, καὶ τὸ νοούμενον ἐκ τῶν
ἀρχαίων ἰνδαλμάτων φάντασμα ἐπὶ τὴν ὄψιν σπάσαι,
4 πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἔσπευσε. καὶ πρόβλημά γέ τι
τοῖς σοφισταῖς προπέμψας (ἐτεθήπεσαν δὲ αὐτὸν ἡ
Ἑλλάς, τό τε φρόνημα ἀκούοντες καὶ τὴν παιδείαν,
καὶ ὅτι ἀκλινὴς ἦν καὶ ἀδωροδόκητος), ἐκέλευεν
5 ἅπαντας τὸ αὐτὸ μελετᾶν πρόβλημα. οἱ δὲ τοῦτο
αὐτὸ ἐπιτηδεύοντες καὶ κατὰ τὴν ἐκάστην ἡμέραν
ἀλλήλοις ἐπιβουλεύοντες, ὅμως (ἀνάγκη γὰρ ἐκέλευεν)
συνεκρίθησαν, καὶ περὶ τῆς καλουμένης στάσεως
τοῦ προβλήματος πολλοὺς ἐν ἀλλήλοις λόγους ἀν-
τεπιχειρήσαντες (οὐκ ἔγνω τούτου τοῦ πράγματος
γελοιότερον ὁ συγγραφεύς), διεκρίθησαν ἀπ' ἀλλήλων

διέπρεψε σε αυτό που ονομάζουμε επιστήμη της νομικής, αφού πατρίδα του ήταν η Βηρυτός, η μητέρα όλων αυτών των επιστημών⁷⁸. Μετά πέρασε με πλοίο στη Ρώμη και, αφού απέκτησε υψηλό φρόνημα και δεινότητα και βαρύτητα στον λόγο, εισχώρησε στην αυτοκρατορική αυλή και πολύ γρήγορα έγινε πρώτος. Πέρασε απ' όλες τις εξουσίες και διακρίθηκε σε πολλά αξιώματα (ακόμα και οι εχθροί του τον θαύμαζαν), ώσπου κατέλαβε τη θέση του επάρχου της αυλής, μια θέση ισάξια με του βασιλιά· μόνο η πορφύρα του έλειπε. Αφού λοιπόν η τύχη του έδωσε ό,τι του άξιζε και ικανοποίησε τις φιλοδοξίες του (του είχε παραχωρηθεί η επαρχία της λεγόμενης Ιλλυρίας), επειδή αγαπούσε τις θυσίες και την Ελλάδα υπερβολικά (παρά το γεγονός ότι το κύριο ρεύμα κατευθυνόταν αλλού), ενώ μπορούσε να επισκεφτεί τα σημαντικότερα μέρη της επικράτειάς του και να διοικεί το καθένα όπως θέλει, εκείνος είχε κυριευτεί από ένα είδος χρυσής μανίας να δει την Ελλάδα· και στηριζόμενος στο μεγάλο του αξίωμα και με τη μόρφωσή του να χρησιμοποιήσει εμπράκτως τη ρητορική του δεινότητα και να δει με τα μάτια του τη ρητορική μέσα από την αρχαία της παράδοση, έσπευσε προς την Ελλάδα. Προηγούμενως είχε στείλει ένα πρόβλημα στους σοφιστές (όλοι οι Έλληνες τον θαύμασαν, όταν άκουσαν για το φρόνημα και την παιδεία του και επειδή ήταν σταθερός στις απόψεις του και αδωροδόκτητος) και ζητούσε από όλους να το μελετήσουν. Εκείνοι καταπιάστηκαν με αυτό και καθημερινά επιβουλεύονταν ο ένας τον άλλον. Εν τούτοις συναντήθηκαν τελικά (γιατί το επέβαλε η ανάγκη) και χρησιμοποίησαν πολλά επιχειρήματα, αντίθετα μεταξύ τους, αναφορικά με αυτό που ονομάζουν εξέταση του προβλήματος (ο γράφων δεν γνωρίζει να υπάρχει τίποτα πιο γελοίο από αυτό). Διαφώνησαν λοιπόν όλοι μεταξύ τους και εξαιτίας της

- ἕκαστος, διὰ φιλοτιμίαν ἕκαστος ἐπαινῶν τὴν ἰδίαν
 6 δόξαν καὶ πρὸς τὰ μειράκια φιλοτιμούμενος. ὥς δὲ
 βαρύτερος ἦν τῆς Περσικῆς ἐκείνης καὶ πολυυμνήτου
 στρατιᾶς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα κατιῶν ὁ Ἀνατόλιος, καὶ
 ὁ κίνδυνος ἦν παρὰ πόδας οὐ τοῖς Ἑλλησιν ἀλλὰ
 τοῖς σοφιστεύουσιν, ἐνταῦθα οἱ μὲν ἄλλοι πάντες
 (προσεγεγένητο γὰρ αὐτοῖς καὶ Ἱμέριός τις σοφιστῆς
 ἐκ Βιθυνίας· οὐκ ἔγνω τοῦτον ὁ συγγραφεὺς, πλὴν
 ὅσα γε διὰ συγγραμμάτων), ἐταλαιπωροῦντο δὲ ὅμως
 ἅπαντες, καὶ πολλῶ καμάτῳ παρετείνοντο, τὴν
 7 δόξασαν ἕκαστος μελετῶντες στάσιν. ἐνταῦθα ὁ
 Προαιρέσιος θαρσῶν τῇ φύσει, βαρὺς ἦν οὔτε φι-
 8 λοτιμούμενος οὔτε ἐκφέρων τὸ ἀπόρρητον. ὁ δὲ Ἀ-
 νατόλιος ἐγγύθεν, καὶ εἰσεδήμησεν Ἀθήναζε. θύσας
 δὲ θαρσαλέως καὶ περιελθὼν τὰ ἱερὰ πάντα, ἥ θεσμός
 ἱερὸς ἐκέλευεν, ἐξεκάλει τοὺς σοφιστὰς ἐπὶ τὸν ἀγῶνα.
 καὶ οἱ παρόντες ἕκαστος πρῶτος ἐς τὴν ἐπίδειξιν
 9 ἠπείγετο· οὕτω φιλαυτὸν τι χρῆμα ἄνθρωπος· ὁ δὲ
 Ἀνατόλιος καὶ τοὺς κροτοῦντας, τὰ μειράκια, ἐγέλα,
 καὶ τοὺς πατέρας ἡλέει τῆς τῶν παίδων παιδείας
 ὑπὸ τίσιν παιδεύονται. ἐκάλει δὲ τὸν Προαιρέσιον·
 10 μόνος γὰρ ἀπολέλειπτο· ὁ δὲ θεραπεύσας τινὰ τῶν
 οἰκείων αὐτοῦ καὶ πάντα ἐξειδότην, μαθὼν τὴν στάσιν
 ἦν ἐπαινεῖ (τοῦτο γὰρ ὁ συγγραφεὺς ἔφη γελοῖον ἐν
 τοῖς ἄνω λόγοις), καὶ τοί γε οὐδενὸς ἦν ἄξιον λόγου,
 οὐδὲ Ἀνατόλιον ἔδει ταῦτα νικᾶν, ὅμως πρὸς τε τὴν
 κλῆσιν ὑπήκουσεν ἀθρόως, καὶ πρὸς ἐκείνην τὴν
 στάσιν διαθέμενος τὸν ἀγῶνα, ἐς τοσόνδε ἤρκεσε
 πρὸς τὸ κάλλος τοῦ λόγου, ὥστε ἐπήδα τε ὁ Ἀνα-
 τόλιος, καὶ τὸ θέατρον βοῶν τε ἐρρήγνυτο, καὶ
 11 οὐδεὶς ἦν ὃς οὐχὶ θεὸν ὑπελάμβανε. τιμήσας οὖν
 ἐκεῖνον διαφερόντως φαίνεται, καὶ τοί γε τοὺς ἄλλους

φιλοδοξίας τους ο καθένας εγκωμίαζε τη γνώμη του και προσπαθούσε να πάρει με το μέρος του τους μαθητές. Η κάθοδος του Ανατόλιου στην Ελλάδα ήταν πιο επιβλητική από εκείνη την πολυξακουσμένη εκστρατεία των Περσών, μόνο που τώρα δεν κινδύνευαν όλοι οι Έλληνες αλλά μόνο οι σοφιστές. Όλοι οι άλλοι (ανάμεσά τους βρισκόταν και ο Ιμέριος, κάποιος σοφιστής από τη Βιθυνία· ο συγγραφέας τον ξέρει μόνο από τα συγγράμματά του) ταλαιπωρούνταν και μοχθούσαν υπερβολικά, μελετώντας αυτό που θεωρούσε καθένας ως εξέταση του προβλήματος. Τότε ο Προαιρέσιος, έχοντας εμπιστοσύνη στις ικανότητές του, ήταν απόμακρος· ούτε συμμετείχε στον διαγωνισμό ούτε φανέρωνε τις σκέψεις του. Ο Ανατόλιος βρισκόταν κάπου εκεί κοντά, γι' αυτό και ήρθε στην Αθήνα. Αφού με θάρρος πρόσφερε τις θυσίες⁷⁹ και επισκέφτηκε όλα τα ιερά, όπως προστάζουν οι ιεροί κανόνες, κάλεσε τους σοφιστές για τον αγώνα. Ο καθένας επιδίωκε να εμφανιστεί πρώτος· τόσο φίλαυτο ον είναι ο άνθρωπος! Ο Ανατόλιος γελούσε με τα παιδιά που χειροκροτούσαν και λυπόταν τους πατεράδες που τα παιδιά τους μορφώθηκαν από τέτοιους δασκάλους. Στη συνέχεια κάλεσε τον Προαιρέσιο· γιατί αυτός είχε μείνει μόνο. Εκείνος, αφού καλόπιασε κάποιον από τους φίλους του Ανατόλιου, που ήξερε τα πάντα, έμαθε την εξέταση του προβλήματος που άρεσε στον Ανατόλιο (αυτό ο συγγραφέας ονόμασε γελοίο πιο πάνω). Αν και το θέμα δεν ήταν αξιόλογο και άδικο η ήττα του Ανατόλιου, εν τούτοις ο Προαιρέσιος ανταποκρίθηκε αμέσως στο κάλεσμα και αγωνίστηκε στην εξέταση του προβλήματος, επιδεικνύοντας τέτοια ρητορική δεξιότητα, ώστε ο Ανατόλιος πήδηξε από τη θέση του, το θέατρο πήγαινε να γκρεμιστεί από τις δυνατές επευφημίες και όλοι ανεξαιρέτως τον θεωρούσαν θεό. Ο Ανατόλιος τον περιποιήθηκε ιδιαίτερος, αν και με δυσκολία

- 12 μόλις ἀξιώσας τῆς ἑαυτοῦ τραπέζης. (ὁ δὲ Ἀνατόλιος
σοφιστὴς ἦν ἐν τοῖς κατ' εὐωχίαν καὶ πρὸς συμπόσιον·
οὐδὲ τὸ συμπόσιον ἦν ἄλογον καὶ ἀπαίδευτον. ἀλλὰ
ταῦτα μὲν ἐγένετο πρὸ πολλῶν χρόνων, καὶ οὕτως
13 ἐξηκρίβου τὴν ἀκοὴν ὁ συγγραφεύς. ὁ δὲ Ἀνατόλιος
καὶ τὸν Μιλήσιον ὑπερεθαύμαζεν, ὅς ἦν μὲν ἐκ
Σμύρνης τῆς Ἰωνικῆς, φύσεως δὲ ἀρίστης τυχών,
ἐς ἀφιλότιμόν τινα καὶ σχολαστὴν ἑαυτὸν ἐμβαλὼν
βίον, πρὸς τε ἱεροῖς ἦν καὶ γάμων ἡμέλησε, ποιήσιν
τε ἅπασαν καὶ μέλος ἐξήσκησε, καὶ ποιήσεως ὅσον
ἐπαινοῦσι Χάριτες. οὕτω γοῦν εἶλε τὸν Ἀνατόλιον,
14 ὥστε καὶ Μοῦσαν ἐκάλει τὸν ἄνθρωπον. Ἐπιφανίου
δὲ τοῦ σοφιστεύοντος τὰ ζητήματα διαιρέσεις ἔφα-
σκεν, εἰς μικρολογίαν καὶ περιττὴν ἀκρίβειαν κωμωδῶν
15 τὸν παιδεύοντα). περὶ δὲ τῆς διαφωνίας αὐτῶν τῆς
κατὰ τὴν στάσιν, διασιλλαίνων ἅπαντας, “εἰ πλείους”
ἔφη “ἔτῶν δεκατριῶν† ἐτύγχανον οἱ σοφιστεύοντες,
τάχ' ἂν ἐτέρας προσεξεῦρον στάσεις, ἵνα διαφόρως
ἐν πρόβλημα μελετήσωσιν.” Προαιρέσιον δὲ πάντων
ἔνεκε μόνον ὑπερεθαύμαζεν. 7. ἐτύγχανε δὲ ὁ
Προαιρέσιος οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου μετάπεμπτος
ὑπὸ τοῦ βασιλεύοντος γεγονώς Κώνσταντος ἐς τὰς
Γαλλίας, καὶ κρατήσας τοῦ βασιλεύοντος ἐς τοσοῦτον,
ὥστε ὁμοτράπεζος ἅμα τοῖς τιμιωτάτοις ἦν αὐτῷ,
καὶ ὅσον γε τῶν ἐκείνη τότε ἀνθρώπων οὐκ ἐξικνουῖντο
τούς τε λόγους ἀναθεωρεῖν καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς
ψυχῆς θαυμάζειν, πρὸς τὴν ὄψιν καὶ τὰ φαινόμενα
μεταφέροντες τὴν ἔκπληξιν, τοῦ τε σώματος αὐτοῦ
τὸ κάλλος καὶ τὸ ὕψος ἐτεθήπесαν, ὥσπερ ἐς
ἀνδριάντα τινὰ καὶ τὸ κολοσσὸν μόλιν ἀναβλέποντες·
2 οὕτω τὰ πάντα ἦν ὑπὲρ ἄνθρωπον. τὴν γε μὴν

δεχόταν άλλους στο τραπέζι του. (Ο Ανατόλιος δεν εγκατέλειπε τη σοφιστική ούτε κατά το φαγοπότι και μιλούσε για θέματα που ταίριαζαν σ' ένα συμπόσιο· γιατί ούτε το συμπόσιο ήταν κάτι παράλογο ή ανάγωγο. Αυτά όμως έγιναν πριν από πολύ καιρό και γι' αυτό ο συγγραφέας έπρεπε να εξακριβώσει τις διαδόσεις. Ο Ανατόλιος θαύμαζε υπερβολικά και τον Μιλήσιο, ο οποίος καταγόταν από τη Σμύρνη της Ιωνίας και που, αν και προικισμένος με πολλά χαρίσματα, έζησε χωρίς φιλοδοξίες και ανέμελα, συχνάζοντας στα ιερά, αδιαφορώντας για γάμους και τέτοια και ασχολούμενος με όλα τα είδη της ποίησης και της μουσικής, συνθέτοντας ποιήματα, που εγκωμίασαν οι Χάριτες⁸⁰. Με αυτά λοιπόν γοήτευσε τον Ανατόλιο, έτσι ώστε τον αποκαλούσε Μούσα. Συνήθιζε να αναφέρεται στα ερωτήματα που έθετε ο σοφιστής Επιφάνιος, τις διαιρέσεις, διακωμωδώντας τις λεπτομέρειες και τη σχολαστική ακρίβεια του δασκάλου). Χλεύαζε όλους τους σοφιστές για τις διαφωνίες τους σχετικά με την εξέταση των προβλημάτων και έλεγε: «Αν τυχόν υπήρχαν πάνω από δεκατρείς σοφιστές, θα ανακάλυπταν σίγουρα κι άλλους τρόπους εξέτασης, για να μελετήσουν από διαφορετική γωνία ένα πρόβλημα». Ο Προαιρέσιος ήταν ο μοναδικός από τους σοφιστές που θαύμαζε πολύ για όλα. Ο Προαιρέσιος πριν από λίγο καιρό είχε προσκληθεί στην επαρχία της Γαλλίας από τον βασιλιά Κώνσταντα και είχε γοητεύσει τόσο πολύ τον βασιλιά, ώστε κάθισε στο τραπέζι του μαζί με όσους εκτιμούσε περισσότερο. Και επειδή οι κάτοικοι αυτής της επαρχίας δεν μπορούσαν να καταλάβουν σε βάθος τα λόγια του και να θαυμάσουν τα μυστικά της ψυχής του, μετέφεραν τον θαυμασμό τους στην εξωτερική του εμφάνιση και θαύμαζαν την ομορφιά και το ανάστημά του, σαν να κοίταζαν κάποιον ανδριάντα ή κολοσσό. Τόσο υπεράνθρωπος έδειχνε σε όλα⁸¹. Όταν έβλεπαν την

- καρτερίαν ὀρώντες, ὄντως ἀπαθῆ τινὰ καὶ σιδήρεον
 ὑπελάμβανον, ὅτι λεπτὸν ἔχων τριβώνιον, ἀνυπόδητος,
 3 καὶ πεπηγότα σχεδόν τι τὸν Ῥῆνον ἔπινεν· καὶ τὸν
 γε ὅλον οὕτω διετέλεσε βίον, ἀπείρατος θερμοῦ
 γενόμενος ποτοῦ. ἀπέστειλε γοῦν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς
 εἰς τὴν μεγάλην Ῥώμην, φιλοτιμούμενος οἷων
 βασιλεύειν ἔλαχεν· οἱ δὲ οὐκ εἶχον ὃ τι θαυμάσουσιν,
 4 οὕτω πάντα ἦν παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. πολλὰ
 δὲ ἐπὶ πολλοῖς ἀγασθέντες, καὶ τυχόντες ἐπαίνων,
 ἀνδριάντα κατασκευασάμενοι χαλκοῦν ἰσομέτρητον,
 ἀνέθηκαν ἐπιγράφαντες·

Η ΒΑΣΙΛΕΥΟΥΣΑ ΡΩΜΗ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΑ ΤΩΝ
 ΛΟΓΩΝ.

- 5 Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπιώντα πάλιν Ἀθήναζε καὶ δωρεὰν
 αἰτεῖν ἔδωκεν. ὁ δὲ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἄξιον ἤτησε,
 νήσους οὐκ ὀλίγας οὐδὲ μικρὰς εἰς ἀπαγωγὴν φόρου
 καταστρεφάμενος ταῖς Ἀθήναις. ὁ δὲ καὶ ταῦτα
 ἔδωκεν, καὶ προσέθηκε τὸ μέγιστον τῶν ἀξιομάτων,
 στρατοπεδάρχην ἐπιτρέψας καλεῖσθαι, ὅπως νεμεσώῃ
 6 μηδεὶς εἰ τοσαῦτα ἐκ τοῦ δημοσίου κομιζοίτο. ταύτην
 τὴν δωρεὰν ἔδει βεβαιοῦν τὸν τῆς αὐλῆς ἑπαρχον
 (νεωστὶ γὰρ παρῆν ἐκ Γαλατίας ὁ ἑπαρχος)· καὶ
 μετὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς λόγοις ἐκείνους ἀγῶνας, παρὰ
 τὸν Ἀνατόλιον ἐλθὼν, ἡξίου βεβαιοῦν τὴν χάριν, καὶ
 συνηγόρους <οὐκ> ἐκάλεσε μόνους, ἀλλὰ σχεδόν τι
 7 πάντας τοὺς πεπαιδευμένους ἐκ τῆς Ἑλλάδος· πάντες
 γὰρ ἦσαν Ἀθήνησι διὰ τὴν ἐπιδημίαν. ὥς δὲ ἐπληρώθη
 τὸ θέατρον, καὶ ὁ Προαιρέσιος ἡξίου τοὺς συνηγόρους
 λέγειν, παραδραμῶν τὴν ἀπάντων δόξαν ὁ ἑπαρχος,

εγκράτειά του, τον θεωρούσαν απαθή και φτιαγμένο από σίδηρο· διότι, ντυμένος με ένα λεπτό πανωφόρι και ξυπόλυτος, αντιμετώπιζε τους γαλατικούς χειμώνες με περίσσια πολυτέλεια, ενώ μπορούσε να πιει ακόμα και το παγωμένο νερό του Ρήνου. Έτσι πέρασε λοιπόν όλη του τη ζωή, χωρίς ποτέ του να δοκιμάσει ζεστό ποτό. Στη συνέχεια ο βασιλιάς τον έστειλε στην πανίσχυρη Ρώμη, επιθυμώντας να δείξει σε τι σπουδαίους ανθρώπους του έλαχε να βασιλεύει. Εκείνοι δεν ήξεραν τι να πρωτοθαυμάσουν· τόσο πολύ είχε ξεπεράσει την ανθρώπινη φύση. Έτσι, αφού θαύμασαν το ένα μετά το άλλο τα προτερήματά του και δέχτηκαν τις ευεργεσίες του, κατασκεύασαν προς τιμή του έναν χάλκινο ανδριάντα σε φυσικό μέγεθος και τον αφιέρωσαν με αυτή την επιγραφή:

«Η ΒΑΣΙΛΕΥΟΥΣΑ ΡΩΜΗ ΣΤΟΝ ΒΑΣΙΛΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ».

Όταν ήρθε η εποχή να γυρίσει στην Αθήνα, ο βασιλιάς του επέτρεψε να ζητήσει ένα δώρο. Εκείνος ζήτησε κάτι αντάξιο του χαρακτήρα του, δηλαδή, κάποια νησιά, όχι λίγα ούτε και ασήμαντα, με σκοπό να δίνουν τρόφιμα στην Αθήνα ως φόρο. Ο βασιλιάς δεν του έδωσε μόνο αυτά αλλά επιπλέον το σπουδαιότερο από όλα τα αξιώματα, του παραχώρησε τον τίτλο του στρατοπεδάρχη, από φόβο μην αγανακτήσει κανείς που αποκόμισε τόσα από το δημόσιο. Αυτή η δωρεά έπρεπε να επικυρωθεί από τον έπαρχο της αυλής (ο έπαρχος μόλις είχε φτάσει από τη Γαλατία)· μετά από τους ρητορικούς εκείνους αγώνες ο Προαιρέσιος πλησίασε τον Ανατόλιο, ζητώντας του να επικυρώσει τη χάρη, και δεν κάλεσε μόνο συνηγόρους αλλά σχεδόν όλους τους μορφωμένους ανθρώπους της Ελλάδας· διότι όλοι βρίσκονταν στην Αθήνα λόγω της διαμονής του εκεί. Όταν γέμισε το θέατρο και ο Προαιρέσιος ζήτησε από τους συνηγόρους να μιλήσουν, ο έπαρχος, προσπερνώντας τη γνώμη των άλλων και θέ-

- καὶ βασανίζων τὸν Προαιρέσιον ἐς τὸ σχέδιον “λέγε,”
 φησὶν, “ὦ Προαιρέσιε· αἰσχρὸν γάρ ἐστιν καὶ λέγειν
 8 καὶ βασιλέα ἐπαινεῖν σοῦ παρόντος ἕτερον.” ἐνταῦθα
 ὁ Προαιρέσιος, ὥσπερ ἵππος εἰς πεδίον κληθείς,
 τοὺς ἐπὶ τῇ δωρεᾷ λόγους, τὸν τε Κελεὸν καὶ
 Τριπτόλεμον καὶ τὴν Δήμητρος ἐπιδημίαν ἐπὶ τῇ
 τοῦ σίτου δωρεᾷ παρήγαγεν, καὶ τὴν τοῦ βασιλέως
 χάριν ἐκείνοις προσάπτων τοῖς διηγήμασι, ταχὺ μά-
 λα μετέστησεν εἰς τὸν ἀρχαῖον ὄγκον τὰ γινόμενα,
 καὶ τοῖς λεγομένοις ἐπεχόρευεν, ἐπιδεικνύμενος ἐς
 τὴν ὑπόθεσιν· καὶ ὁ τῶν λόγων ἔλεγχος ἦν αὐτῷ
 φιλοτιμία.
- 9 Γάμος δὲ αὐτῷ συνέπεσεν ἐξ Ἀσίας, τῆς Τραλ-
 λιανῶν πόλεως· Ἀμφίκλεια μὲν ὄνομα τῇ γυναικί·
 θυγάτρια δὲ αὐτοῖς ἐγενέσθην τοσοῦτον παρα-
 λάττοντα κατὰ τὴν ἡλικίαν χρόνον, ὅσος ἐς τὸ
 κυεῖν καὶ γίνεσθαι καταναλίσκεται. προελθόντα δὲ
 εἰς ὥραν ἐν ἣ πάγκαλόν τι χρῆμα καὶ μακάριον
 παιδίον, καὶ τὴν τοῦ πατρὸς ψυχὴν ὑφ’ ἡδονῆς
 ἀνασεύσαντα, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἄμφω τοὺς πατέρας
 ἀπέλιπεν, ὥστε μικροῦ τὸ πάθος καὶ τῶν προσηκόντων
 10 ἐκβαλεῖν λογισμῶν τὸν Προαιρέσιον. ἀλλὰ πρὸς τοῦτο
 μὲν ἤρκεσεν ἡ Μιλησίου μοῦσα, τὰς ἀρμονικὰς
 ἀναψαμένη χάριτας, καὶ πολλὰ <παρα>πεσοῦσα μετ’
 ἀφροδίτης, καὶ τὸν λογισμὸν ἀνακαλουμένη. τοῖς δὲ
 Ῥωμαίοις ἀξιοῦσιν ὁμιλητὴν ἴδιον ἀποπέμπειν, ὁ
 Προαιρέσιος τὸν Εὐσέβιον ἐξέπεμψεν, ὃς ἦν μὲν ἐξ
 Ἀλεξανδρείας, — ἐναρμόσειν ἄλλως ἐδόκει τῇ πόλει,
 κολακεύειν τε εἰδῶς καὶ σαίνειν τὸ ὑπερέχον — στα-
 11 σιώδης δὲ κατὰ τὰς Ἀθήνας ἐφαίνετο. καὶ ἅμα

λοντας να δοκιμάσει τον Προαιρέσιο στον αυτοσχεδιασμό, είπε: «Μίλησε εσύ, Προαιρέσιε! Γιατί είναι ντροπή να μιλάει κάποιος άλλος και να επαινεί τον βασιλιά όταν είσαι εσύ μπροστά». Τότε ο Προαιρέσιος, σαν άλογο που ρίχνεται στο πεδίο της μάχης, μίλησε για τη βασιλική δωρεά, για τον Κελεό, τον Τριπτόλεμο και τη Δήμητρα⁸², που ήρθε να τους φέρει το δώρο του σιταριού. Αφού συνέδεσε εκείνους τους μύθους με τη δωρεά του βασιλιά, πολύ γρήγορα έδωσε στο γεγονός τη μεγαλοπρέπεια των αρχαίων παραδόσεων, ενώ κατά την αγόρευσή του κινιόταν αρμονικά και επεδείκνυε πάνω στην υπόθεση τις σοφιστικές του ικανότητες. Στην πραγματικότητα η εξέταση της ρητορικής του τέχνης ήταν γι' αυτόν τιμητική διάκριση.

Η γυναίκα του ήρθε από την Ασία, από την πόλη των Τράλλων, και ονομαζόταν Αμφίκλεια. Απέκτησαν δύο κοριτσάκια, που είχαν τόση διαφορά ηλικίας, όσος χρόνος χρειάζεται από τη στιγμή που συλλαμβάνεται μέχρι τη στιγμή που γεννιέται ένα παιδί. Καθώς όμως πλησίαζαν στην ηλικία κατά την οποία το παιδί γίνεται κάτι το πανέμορφο, πηγή ευτυχίας, και κάνει την καρδιά του πατέρα να σκιρτάει από χαρά, μέσα σε λίγες ημέρες εγκατέλειψαν και τα δύο τους γονείς τους, ώστε η θλίψη λίγο έλειψε να απομακρύνει τον Προαιρέσιο από τους φιλοσοφικούς του στοχασμούς. Επενέθη όμως σωτήρια η μούσα του Μιλήσιου, ο οποίος συνέθεσε ποιήματα με χάρη και αρμονία, γεμάτα τα περισσότερα με γοητεία, και τον επανέφερε στη φιλοσοφία. Όταν οι Ρωμαίοι του ζήτησαν να τους στείλει έναν από τους μαθητές του, ο Προαιρέσιος τους έστειλε τον Ευσέβιο, που καταγόταν από την Αλεξάνδρεια. Αμέσως έδειξε ότι προσαρμόστηκε στην πόλη, επειδή ήξερε να κολακεύει και να θωπεύει το κυρίαρχο· στην Αθήνα αντίθετα έδινε την εντύπωση του

- ἐβούλετο μείζον τὸ καθ' ἑαυτὸν ποιεῖν, ἄνδρα πέμπων πολιτικῆς κακοτεχνίας οὐκ ἀμύητον· ἐπεὶ τὰ γε κατὰ ῥητορικὴν ἐξαρκεῖ τοσοῦτον εἰπεῖν ὅτι ἦν
- 12 Αἰγύπτιος. τὸ δὲ ἔθνος ἐπὶ ποιητικῇ μὲν σφόδρα μαίνονται, ὁ δὲ σπουδαῖος Ἑρμῆς αὐτῶν ἀποκε-
- 13 χώρηκεν. ἐπανεῖστη δὲ αὐτῷ ὁ Μουσώνιος, εἰς σοφιστικὴν ὁμιλητῆς ὣν αὐτοῦ (περὶ οὗ πολλὰ διὰ τὰς ἄλλας <πράξεις> ἐν τοῖς διεξοδικοῖς γέγραπται), καὶ ὅτε γε ἀντῆρε, καταμαθὼν πρὸς τίνα ἔχει τὸν ἀγῶνα, ταχὺ μάλα ἐπὶ τὴν πολιτικὴν κατεπήδησεν.

8. Ἰουλιανοῦ δὲ βασιλεύοντος, <ἐν> τόπῳ τοῦ παιδεύειν ἐξειργόμενος (ἐδόκει γὰρ εἶναι χριστιανός) συνορῶν τὸν ἱεροφάντην ὥσπερ Δελφικόν τινα τρίποδα πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος πρόνοιαν πᾶσι τοῖς δεομένοις ἀνακείμενον, σοφία τινὶ περιῆλθε ξένη τὴν πρόγνωσιν.
- 2 ἐμέτρει μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς τὴν γῆν τοῖς Ἑλλησιν εἰς τὸν φόρον, ὅπως μὴ βαρύνοντο· ὁ δὲ Προαιρέσιος ἠξίωσεν αὐτὸν ἐκμαθεῖν παρὰ τῶν θεῶν, εἰ βέβαια μένει τὰ τῆς φιλανθρωπίας. ὥς δὲ ἀπέφησεν, ὁ μὲν
- 3 ἔγνω τὸ πραχθησόμενον, καὶ ἦν εὐθυμότερος. ὁ δὲ συγγραφεὺς κατὰ τουτονὶ τὸν χρόνον ἐς ἕκτον που καὶ δέκατον ἔτος τελῶν, παρῆλθεν τε εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τοῖς ὁμιληταῖς ἐγκατεμίγη· καὶ ἀγαπηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ καθάπερ παῖς γνήσιος, ἠπεύγετο μὲν μετὰ πέμπτον ἔτος εἰς τὴν Αἴγυπτον, οἱ δὲ πατέρες καλοῦντες ἐπὶ Λυδίας ἐξεβιάσαντο· κἀκείνῳ μὲν σοφιστικὴ προὔκειτο, καὶ πρὸς τοῦτο ἐξεκάλουν
- 4 ἅπαντες. Προαιρέσιος δὲ ἐξ ἀνθρώπων ἀνεχώρει μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας· τοσοῦτος καὶ τοιοῦτος γενόμενος καὶ διαπλήσας τῶν ἑαυτοῦ λόγων τε καὶ ὁμιλητῶν τὴν οἰκουμένην.

ανατρεπτικού. Την ίδια εποχή ο Προαιρέσιος επιθυμούσε να μεγαλώσει τη φήμη του, στέλνοντας άντρα μυημένο στη δολιότητα της πολιτικής. Όσον αφορά το ταλέντο του στη ρητορική, αρκεί να πει κανείς ότι ήταν Αιγύπτιος. Γιατί αυτό το έθνος αγαπά υπερβολικά την ποίηση, και ο σπουδαίος Ερμής άλλωστε από εκεί μας ήρθε. Αντιτάχτηκε σε αυτόν ο Μουσώνιος, που ήταν μαθητής του στη σοφιστική (γι' αυτόν και για τις υπόλοιπες πράξεις του έχω γράψει στην *Ιστορία μου*). Όταν λοιπόν του αντιτάχθηκε, συνειδητοποιώντας τι άνθρωπο είχε να αντιμετωπίσει, πολύ γρήγορα μεταπήδησε στην πολιτική.

Όταν ήταν βασιλιάς ο Ιουλιανός, ο Προαιρέσιος ήταν αποκλεισμένος από τον χώρο της εκπαίδευσης (γιατί είχε τη φήμη του χριστιανού): μόλις διαπίστωσε ότι ο ιεροφάντης, σαν ένα είδος δελφικού τρίποδα, ήταν αφιερωμένος στην πρόγνωση του μέλλοντος για όλους όσους την είχαν ανάγκη, απέσπασε με κάποια παράξενα τεχνάσματα την πρόγνωση. Ο βασιλιάς, δηλαδή, είχε παραχωρήσει κάποια γη στους Έλληνες για να τους ανακουφίσει από τους φόρους. Ο Προαιρέσιος παρακάλεσε τον ιεροφάντη⁸³ να μάθει από τους θεούς αν θα συνεχιζόταν αυτή η φιλανθρωπία. Όταν ο ιεροφάντης απάντησε, έμαθε τι επρόκειτο να γίνει και πήρε θάρρος. Ο συγγραφέας, που εκείνη την εποχή ήταν περίπου δεκαέξι ετών, έφτασε στην Αθήνα και έγινε μαθητής του· και αγαπήθηκε από αυτόν σαν ήταν αληθινό του παιδί. Μετά από πέντε χρόνια κι ενώ ετοιμαζόταν να πάει στην Αίγυπτο, τον κάλεσαν οι γονείς του και τον υποχρέωσαν να γυρίσει στη Λυδία· κι ο ίδιος είχε σκοπό ν' ασχοληθεί με τη σοφιστική και όλοι τον παρότρυναν σ' αυτό. Λίγες μέρες αργότερα ο Προαιρέσιος πέθανε. Ήταν ένας σπουδαίος και χαρισματικός άνθρωπος, που γέμισε την οικουμένη με τους λόγους τους δικούς του και των μαθητών του.

- XI 1. ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ· οὗτος ἦν μὲν ἐκ Συρίας, δεινότατος δὲ εἶναι περὶ τὰς διακρίσεις δόξας τῶν ζητημάτων, τὸν δὲ λόγον ἀτονώτερος, ὅμως ἀντεσοφίστευσέν τε Προαιρεσίῳ καὶ εἰς πολὺ δόξης ἐχώρησεν· οὐ γὰρ φέρει τὸ ἀνθρώπινον ἓνα θαυμάζειν, ἀλλ' ἐγκεκλικὸς καὶ ἡττώμενον ὑπὸ φθόνου, τοῖς πολυκρατοῦσι καὶ ὑπερέχουσιν ἕτερον ἀντικαθίστησιν, ὥσπερ ἐν φυσικῇ τὰς ἀρχὰς ἐκ τῶν ἐναντίων λαμβάνοντες. 2 ἐτελεύτα δὲ οὐκ εἰς βαθὺ γῆρας ἀφικόμενος, τὸ αἷμα νοσήσας· καὶ ἡ γυνὴ ταῦτο τοῦτο ἔπαθε, καλλίστη πασῶν γενομένη. καὶ παιδίον οὐκ ἦν αὐτοῖς. τοῦτον ὁ ταῦτα γράφων οὐκ ἔγνω, πολὺ προαπελθόντα τῆς ἐπιδημίας.

- XII 1. ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ. Καὶ Διόφαντος ἦν μὲν ἐξ Ἀραβίας, καὶ εἰς τοὺς τεχνικοὺς ἐβιάζετο· ἡ δὲ αὐτὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων Προαιρεσίῳ κάκεῖνον ἀντήγειρεν, ὥσεί Καλλίμαχος Ὀμήρῳ τις ἀναστήσειεν. ἀλλ' ἐγέλα ταῦτα ὁ Προαιρέσιος, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὃ 2 τι εἰσὶν ἐν διατριβῇ εἶχεν [ἐν] μέρει. τοῦτον ἐγίνωσκεν ὁ συγγραφεύς, καὶ ἡκροάσατό γε πολλάκις δημοσίᾳ λέγοντος. παραθεῖναι δὲ τῇ γραφῇ τῶν λεχθέντων καὶ μνημονευθέντων οὐδὲν ἐδόκει καλῶς ἔχειν· μνήμη γάρ ἐστιν ἀξιολόγων ἀνδρῶν, οὐ χλευασμός, ἡ γραφή. ἀλλ' ὅμως ἐπιτάφιόν τε εἰπεῖν τινὰ 3 τοῦ Προαιρεσίου λέγεται (προαπῆλθε γὰρ ὁ Προαιρέσιος), καὶ τι τοιοῦτο ἐπιφθέγγασθαι διαμνημονεύουσιν ἐπὶ τῇ Σαλαμῖνι καὶ τοῖς Μηδικοῖς· “ὦ Μαραθῶν καὶ Σαλαμῖν, νῦν σεσίγησθε. οἶαν σάλπιγγα τῶν ὑμετέρων τροπαίων ἀπολωλέκατε.” οὗτος ἀπέλιπε δύο παῖδας ἐπὶ τρυφὴν καὶ πλοῦτον ὁρμήσαντας.

XI. ΕΠΙΦΑΝΙΟΣ. Αυτός καταγόταν από τη Συρία, ήταν ικανότατος στις «διακρίσεις» των προβλημάτων, αν και ο λόγος του ήταν μάλλον άνευρος· εν τούτοις, έγινε αντίπαλος του Προαιρέσιου στη σοφιστική και απέκτησε μεγάλη φήμη. Γιατί οι άνθρωποι δεν αντέχουν να θαυμάζουν έναν μόνο, αλλά επειδή λυγίζουν και ηττώνται από τον φθόνο, αντικαθιστούν όσους υπερτερούν και υπερέχουν, προβάλλοντάς τους έναν αντίζηλο, όπως ακριβώς στη φυσική λαμβάνουν τις αρχές από τα αντίθετα. Ο Επιφάνιος πέθανε χωρίς να φτάσει στα βαθιά γεράματα από αρρώστια του αίματος· το ίδιο έπαθε και η γυναίκα του, που ήταν η ομορφότερη όλων. Παιδιά δεν έκαναν. Ο συγγραφέας του παρόντος δεν τον γνώρισε, γιατί πέθανε πολύ πριν πάει εκεί.

XII. ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ. Ο Διόφαντος καταγόταν από την Αραβία και με θέρμη εισχώρησε στους κόλπους της ρητορικής. Η ίδια τάση των ανθρώπων τον έκανε και αυτόν αντίπαλο του Προαιρέσιου, σαν να έστηνε κάποιος τον Καλλίμαχο απέναντι στον Όμηρο. Αλλά ο Προαιρέσιος γελούσε με αυτά, γιατί είχε εντρυφήσει στο τι είναι ο άνθρωπος. Ο συγγραφέας γνώρισε τον Διόφαντο και άκουσε πολλές από τις δημόσιες αγορεύσεις του. Όμως δεν θεώρησε σωστό να παραθέσει εδώ κάποιον από τους λόγους του που θυμόταν. Γιατί σκοπός του ήταν η καταγραφή των αξιολογών αντρών και όχι ο χλευασμός τους. Λέγεται βέβαια ότι εκφώνησε έναν επιτάφιο λόγο για τον Προαιρέσιο (πέθανε πριν από αυτόν ο Προαιρέσιος) και αναφέρουν ότι τελείωσε με αυτά τα λόγια περίπου, που αναφέρονταν στη Σαλαμίνα και στους Μηδικούς πολέμους: «Μαραθώνα και Σαλαμίνα, τώρα έχετε σωπάσει. Ποια σάλπιγγα των τροπαίων σας έχετε χάσει!» Άφησε δύο γιους που ρίχτηκαν στην τρυφή και στον πλούτο.

- XIII 1. ΣΩΠΟΛΙΣ. Καὶ Σωπόλιδος ἡκροάσατο πολλάκις ὁ ταῦτα γράφων. καὶ ἦν ἀνὴρ εἰς τὸν ἀρχαῖον χαρακτῆρα τὸν λόγον ἀναφέρειν διαζόμενος, καὶ τῆς ὑγιαίνουσας Μούσης ψαύειν ὀριγνόμενος. ἀλλ' ἔκρουε μὲν τὴν θύραν ἱκανῶς, ἡνοίγετο δὲ οὐ πολλάκις· ἀλλ' εἴ ποῦ τι καὶ φοφήσειεν ἐκεῖθεν, λεπτὸν τι καὶ ἀσθενὲς παρωλίσθαιεν ἔσωθεν τοῦ θείου πνεύματος·
- 2 τὸ δὲ θέατρον ἐμεμήνεσαν, οὐδὲ τὴν πεπιεσμένην ράνίδα τὴν Κασταλιὰν φέροντες. τούτῳ παῖς ἐγένετο· καὶ ἐπιβεηκέναι τοῦ θρόνου τὸν παῖδα φάσκουσιν.
- XIV 1. ΙΜΕΡΙΟΣ· τὸν ἄνδρα τοῦτον ἤνεγκε μὲν Βιθυνία, οὐκ ἔγνω δὲ αὐτὸν ὁ ταῦτα γράφων· καὶ τοί γε ἦν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. ἀλλὰ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα διαβάς 'Ιουλιανὸν κατ' ἐπίδειξιν, ὥς, διὰ τὴν ἐς Προαιρέσιον ἀχθηδὸνα τοῦ βασιλέως, ἀσμένως ὀφθυσόμενος, 'Ιουλιανοῦ καταλείποντος τὸ ἀνθρώπινον, ἐνδιέτριψε τῇ ἀποδημίᾳ, καί, Προαιρεσίου
- 2 τελευτήσαντος, 'Αθήναζε ἡπείγετο. εὐκόλος δὲ ἀνὴρ εἰπεῖν καὶ συνηρμοσμένος· κρότον δὲ ἔχει καὶ ἥχον ἢ συνθήκη πολιτικόν· καὶ που σπάνιος καὶ παρὰ τὸν θεῖον 'Αριστείδην ἴσταται. ἐπὶ θυγατρὶ δὲ ἐτελεύτα, τῆς ἱερᾶς νόσου πρὸς γήρα μακρῷ καταλαβούσης αὐτόν.
- XV ΠΑΡΝΑΣΙΟΣ. Ἐν τούτοις ἦν τοῖς χρόνοις καὶ Παρνάσιος ἐπὶ τοῦ παιδευτικοῦ θρόνου, ὁμιλητὰς εὐαριθμήτους ἔχων· καὶ τοῦ γε ὀνόματος οὐκ ἀπεστερημένος.
- XVI 1. ΛΙΒΑΝΙΟΣ. Λιβάνιον δὲ Ἀντιόχεια μὲν ἤνεγκεν ἢ τῆς Κοίλης καλουμένης Συρίας πρώτη <τῶν> πόλεων, Σελεύκου τοῦ Νικάτορος ἐπικληθέντος ἔργον. ἦν δὲ τῶν εὖ γεγονότων καὶ εἰς τοὺς ἄκρους ἐτέλει.

XIII. ΣΩΠΟΛΙΣ. Και τον Σώπολι άκουσε πολλές φορές ο συγγραφέας του παρόντος. Ήταν ένας άντρας που με πάθος επιδίωκε να αντιγράψει τον χαρακτήρα των αρχαίων ρητόρων και άπλωνε τα χέρια του για να φτάσει τη σοφή Μούσα. Όμως, αν και πολλές φορές χτυπούσε την πόρτα της, σπανίως του άνοιγε· αλλά και αν καμιά φορά έτριζε η πόρτα, δεν ήταν παρά κάτι μικρό και ανεπαίσθητο από τη θεία έμπνευση αυτό που γλιστρούσε μέσα του. Οι ακροατές τον άκουγαν φρενήρεις, χωρίς να αντέχουν ούτε την παραμικρή σταγόνα από τα νερά της Κασταλίας⁸⁴. Ο Σώπολις είχε ένα γιο, για τον οποίο λένε ότι τον διαδέχτηκε στο επάγγελμα.

XIV. ΙΜΕΡΙΟΣ. Ο άντρας αυτός ήταν γέννημα θρέμμα της Βιθυνίας και δεν τον γνώρισε ο γράφων, μολονότι έζησε την ίδια εποχή. Πήγε στον αυτοκράτορα Ιουλιανό για να επιδείξει τη ρητορική του τέχνη, με την προσδοκία ότι θα χαρεί να τον δει εξαιτίας της αντιπάθειας του βασιλιά για τον Προαιρέσιο. Όταν ο Ιουλιανός εγκατέλειψε τα εγκόσμια, ο Ιμέριος παρέμεινε στο εξωτερικό, όταν όμως πέθανε και ο Προαιρέσιος, έσπευσε στην Αθήνα. Ο λόγος του ήταν ευχάριστος και αρμονικός. Οι συνθέσεις του έχουν τον θόρυβο και τον ήχο του πολιτικού λόγου. Κάπου κάπου στέκεται στο ύψος του θεικού Αριστείδη. Άφησε μια κόρη και πέθανε από επιληψία, που τον χτύπησε στα βαθιά γεράματα.

XV. ΠΑΡΝΑΣΙΟΣ. Την ίδια εποχή έζησε και ο Παρνάσιος, διδάσκοντας από τη θέση του καθηγητή. Είχε λίγους μαθητές, κατάφερε όμως να κερδίσει καλή φήμη.

XVI. ΛΙΒΑΝΙΟΣ. Ο Λιβάνιος⁸⁵ γεννήθηκε στην Αντιόχεια, την πρωτεύουσα της λεγόμενης Κοίλης Συρίας, της οποίας ιδρυτής ήταν ο Σέλευκος ο επονομαζόμενος Νικάτωρ⁸⁶. Προερχόταν από αριστοκρατική οικογένεια και ανήκε στον

- 2 νέος δὲ ὢν ἔτι καὶ κύριος ἑαυτοῦ, πατέρων ἀπολειπόμενος, ἀφικόμενος Ἀθήναζε, οὔτε ὡς ἐκ Συρίας Ἐπιφανίῳ προσῆλθε μεγίστην ἔχοντι δόξαν, οὔτε παρὰ Προαιρέσιον ἐφοίτησε, ὡς ἐν τῷ πλήθει τῶν ὁμιλητῶν καὶ <τῷ> μεγέθει τῆς δόξης τῶν διδασκάλων καλυφθησόμενος. ἐνεδρευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν
- 3 Διοφαντείων, Διοφάντῳ προσένειμεν ἑαυτόν· καί, ὡς οἱ πάνυ τὸν ἄνδρα καταμεμαθηκότες ἔφασκον, ταῖς μὲν ὁμιλίαις καὶ συνουσίαις, τὸ γεγονὸς συμμαθῶν, ἐλάχιστα παρεγίνετο, καὶ τῷ διδασκάλῳ τις ὀχληρὸς οὐκ ἦν· αὐτὸς δὲ ἑαυτὸν ἐπὶ ταῖς μελέταις συνεῖχεν, καὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐξεβιάζετο τύπον, τὴν ψυχὴν
- 4 διαπλάττων καὶ τὸν λόγον. ὥσπερ οὖν οἱ πολλάκις πέμποντες, ἔστιν ὅτε καὶ τυγχάνοντες τοῦ σκοποῦ, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς μελέτης αὐτοῖς διὰ τῆς γυμνασίας τῶν ὀργάνων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐστοχίας οὐκ
- 5 ἐπιστήμην ἔφυσεν, ἀλλὰ τὴν τέχνην· οὕτω καὶ Λιβάνιος, ἐκ τοῦ ζήλου καὶ τῆς παραθέσεως τῆς κατὰ μίμησιν, προσαρτῶν ἑαυτὸν καὶ παραξέων ἡγεμόσιν ἀρίστοις, τοῖς ἀρχαίοις καὶ οἷς ἐχρῆν ἐπόμενος, ἵχνος τε ἄριστον ἐνέβαινε καὶ ἀπῆλαυσε τῆς ὁδοῦ εἰκότα.
- 6 θαρσύνσας δὲ ἐπὶ τῷ λέγειν καὶ πείσας ἑαυτὸν ὡς ἐνάμιλλος εἶη τοῖς ἐπὶ τούτῳ μέγα φρονοῦσι, οὐχ εἶλετο περὶ μικρὰν πόλιν κρύπτεσθαι, καὶ συγκαταπίπτειν τῷ τῆς πόλεως ἀξιώματι, ἀλλ' ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν διαβαλὼν ἄρτι παριούσαν εἰς μέγεθος καὶ ἀκμάζουσαν, καὶ δεομένην ἔργων τε ὁμοῦ καὶ λόγων οἷ' κατακοσμήσουσιν, ταχὺ μάλα

κύκλο των εκλεκτών πολιτών. Ενώ ήταν ακόμα νέος και κύριος του εαυτού του και αφού πέθαναν οι γονείς του, ήρθε στην Αθήνα. Εκεί δεν συνδέθηκε ούτε με τον Επιφάνιο, που είχε μεγάλη φήμη και που καταγόταν κι αυτός από τη Συρία, ούτε παρακολούθησε τα μαθήματα του Προαιρέσιου, για να μη μείνει στην αφάνεια εξαιτίας του πλήθους των μαθητών και της δόξας των δασκάλων. Έπεσε όμως στην παγίδα των μαθητών του Διόφαντου και έτσι συνδέθηκε με αυτόν. Όμως, όσοι γνώριζαν πολύ καλά τον άντρα έλεγαν ότι πολύ σπάνια παρακολουθούσε τα μαθήματα και τις συναντήσεις τους, έχοντας γνώση του πράγματος, και δεν ενοχλούσε σχεδόν καθόλου τον δάσκαλό του. Αφοσιώθηκε μόνος του στη ρητορική μελέτη και προσπάθησε να αποκτήσει το ύφος των αρχαίων συγγραφέων, διαμορφώνοντας ανάλογα την ψυχή του και τον λόγο του. Όπως αυτοί που σημαδεύουν συχνά πετυχαίνουν τελικά τον στόχο τους με τη συνεχή ενασχόληση και την εξάσκηση στα όπλα, η οποία συνήθως γεννά την τέχνη και όχι τη θεωρία της ευστοχίας, έτσι και ο Λιβάνιος, με το πάθος που είχε να μιμείται και να συγκρίνεται με τους αρχαίους συγγραφείς, με την απόλυτη αφοσίωσή του σ' εκείνους, προσεγγίζοντας τους καλύτερους αρχηγούς τους και ακολουθώντας τους αρχαίους και αυτούς που έπρεπε, βάδιζε πάνω στα ίχνη που χάραξαν οι καλύτεροι, ακολουθώντας μια ασφαλή διαδρομή. Όταν απέκτησε αυτοπεποίθηση για την εκφραστική του δεινότητα και έπεισε τον εαυτό του ότι ήταν εφάμιλλος με όσους υπερηφανεύονταν για την ευγλωττία τους, αποφάσισε να μην κρυφτεί σε μικρή πόλη και καταποντιστεί μαζί με τη φήμη της, αλλά πήγε στην Κωνσταντινούπολη, μια πόλη που είχε γίνει πρόσφατα μεγάλη και δυνατή και που χρειαζόταν έργα και λόγια μαζί για να την στολίσουν. Πολύ γρήγορα έλαμψε με την αξία του

- καὶ κατ' αὐτὴν ἐξέλαμψεν, εἰς συνουσίαν τε ἄριστος
καὶ χαριέστατος φανείς, καὶ εἰς ἐπίδειξιν λόγων
7 ἐπαφρόδιτος. διαβολῆς δὲ αὐτῷ τινος γενομένης περὶ
τὰ μεираκία —θεμιτὸν οὐκ ἦν ἐμοὶ γράφειν, ἐς
μνήμην ἀξιολόγων ἀνέντι τὴν γραφὴν— ἐκπεσὼν
τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, κατέσχε τὴν Νικομήδειαν.
8 κακεῖ δέ, τῆς φήμης ἐπισπομένης καὶ παραθεούσης
αὐτῷ διὰ ταχέων ἀποκρουσθεῖς, ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ
πατρίδα καὶ πόλιν ἐπανέρχεται, κάκεῖ τὸν πάντα
ἐβίω χρόνον, μακρὸν καὶ παρατείνοντα γενόμενον.
9 Μνήμην μὲν οὖν αὐτῷ τὴν πρέπουσαν κὰν τοῖς
βιβλίοις τοῖς κατὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἡ γραφὴ πεποιήται,
τὰ δὲ καθ' ἕκαστον νῦν ἐπεξελεύσεται. οὐδεὶς τῶν
συλλεγόντων Λιβανίῳ καὶ συνουσίας ἀξιωθέντων
10 ἀπῆλθεν ἄδηκτος· ἀλλὰ τό τε ἦθος εὐθύς οἷός τις
ἦν ἔγνωστο, καὶ συνεῖδεν αὐτοῦ τά τε τῆς ψυχῆς
ἐπὶ τε τὸ χειρὸν καὶ τὸ κρεῖττον ῥέποντα, καὶ
τοσοῦτος ἦν ἐς τὴν πλάσιν καὶ τὴν εἰς ἐκάτερον
ἐξομοίωσιν, ὥστε ὁ μὲν <πολύπους> λῆρος ἦν αὐτῷ,
τῶν δὲ συνόντων ἕκαστος ἄλλον ὁρᾶν ἑαυτὸν ὑπε-
λάμβανεν. ἔφασκον γοῦν αὐτὸν οἱ πεπειραμένοι, πίνακά
τινα καὶ ἐκμαγεῖον εἶναι παντοδαπῶν ἡθῶν καὶ
11 ποικίλων· οὐδ' ἂν ἦλω ποτὲ πολλῶν καὶ διαφόρων
συνεληλυθότων ᾧ μᾶλλον τέρπεται, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς
ἐναντίοις ἐπηρεῖτο παρὰ τῶν τὸν ἐναντίον ἐλαυνόντων
βίον, καὶ πᾶς τις αὐτὸν τὰ σφέτερα θαυμάζειν ὥετο·
οὕτω πολύμορφόν τι χρῆμα καὶ ἀλλοπρόσαλλον ἦν.
12 γάμου δὲ καὶ οὗτος ἡμέλησεν, πλὴν ὅσα γε αὐτῷ
γυνή τις ξυνῆν, οὐκ ἀπὸ ὁμοίας τῆς ἀξιώσεως.

και σε αυτή την πόλη, αποδεικνύοντας ότι ήταν από τους καλύτερους και πιο μορφωμένους δασκάλους και γεμάτος γοητεία στις δημόσιες αγορεύσεις του. Όμως συκοφαντήθηκε για τις σχέσεις του με τους νεαρούς μαθητές του — δεν θα ήταν σωστό να γράψω γι' αυτά, διότι περιλαμβάνω εδώ μόνο τα αξιομνημόνευτα — και για τον λόγο αυτό εξορίστηκε από την Κωνσταντινούπολη και εγκαταστάθηκε στη Νικομήδεια. Όμως η φήμη τον ακολουθούσε από κοντά και έτσι πολύ γρήγορα εκδιώχθηκε και από εκεί, για να επιστρέψει τελικά στην πατρίδα του και στην πόλη του και να ζήσει εκεί την υπόλοιπη ζωή του, που παρατάθηκε μέχρι τα βαθιά γεράματα.

Αν και του κάνω την πρόταση μνεία και στα έργα μου για τον Ιουλιανό, τώρα θα τα πω με περισσότερες λεπτομέρειες. Κανείς από αυτούς που συναναστράφηκαν με τον Λιβάνιο και αξιώθηκαν να μετέχουν στη διδασκαλία του δεν έφυγε χωρίς να επηρεαστεί βαθιά. Με την πρώτη ματιά αντιλαμβανόταν τον χαρακτήρα του καθενός και καταλάβαινε τις κλίσεις της ψυχής του, αν πήγαιναν προς το χειρότερο ή το καλύτερο. Προσαρμοζόταν και εξομοιωνόταν με όλους τόσο επιτήδεια, ώστε το χταπόδι δεν είναι τίποτα μπροστά του⁸⁷, ενώ όποιος επικοινωνούσε μαζί του νόμιζε ότι έβλεπε σ' εκείνον τον άλλο του εαυτό. Έλεγαν λοιπόν όσοι τον είχαν γνωρίσει ότι έμοιαζε με πίνακα και εκμαγείο διαφόρων και ποικίλων χαρακτήρων. Ούτε ήταν εύκολο να καταλάβει ποτέ κανείς ανάμεσα σε πολλούς και διάφορους ποιον προτιμούσε περισσότερο. Άνθρωποι που είχαν επιλέξει διαφορετικούς τρόπους ζωής τον επαινούσαν εξίσου, γι' άλλα ο ένας, για τα αντίθετα ο άλλος, ενώ ο καθένας νόμιζε ότι ο Λιβάνιος θαύμαζε τον δικό του. Τόσο πολύμορφος και αλλοπρόσαλλος ήταν ο χαρακτήρας του. Και αυτός απέφυγε τον γάμο, αν και έζησε μαζί του κάποια γυναίκα, που δεν προερχόταν όμως από την ίδια κοινωνική τάξη.

2. Ὁ δὲ λόγος αὐτῷ, περὶ μὲν τὰς μελέτας, παντελῶς ἀσθενῆς καὶ τεθνηκῶς καὶ ἄπνους, καὶ διαφαίνεται γε οὗτος μὴ τετυχηκέναι διδασκάλου· καὶ γὰρ τὰ πλεῖστα τῶν κοινῶν καὶ παιδὶ γνωρίμων
- 2 περὶ τὰς μελέτας ἡγνόει· περὶ δὲ ἐπιστολὰς καὶ συνοουσίας ἐτέρας, ἱκανῶς ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον ἀναφέρει καὶ διεγείρεται τύπον, καὶ χάριτός γε αὐτῷ καὶ κωμικῆς βωμολοχίας καταπέπλησται τὰ συγγράμματα, καὶ ἡ κομψότης περιτρέχει πανταχοῦ διακονουμένη τοῖς λόγοις, καὶ ὁ πάντες οἱ Συροφοίνικες ἔχουσιν κατὰ τὴν κοινὴν ἔντευξιν ἡδὺ καὶ κεχαρισμένον, τοῦτο παρ' ἐκείνου λαβεῖν μετὰ παιδείας
- 3 ἔξεστιν· οἱ μὲν οὖν Ἀττικοὶ μυκτῆρα καὶ ἀστεῖσμόν αὐτὸ καλοῦσιν· ὁ δὲ ὥσπερ κορυφὴν παιδείας τοῦτο ἐπετήδευσεν, ἐκ τῆς ἀρχαίας κωμωδίας ὅλος εἰς τὸ ἀπαγγέλλειν εἰλκυσμένος, καὶ τοῦ κατὰ θύραν τερπνοῦ
- 4 καὶ γοητεύοντος τὴν ἀκοὴν γινόμενος. παιδείας δὲ ὑπερβολὴν καὶ ἀναγνώσεώς ἐστιν εὑρεῖν ἐν τοῖς λόγοις, λέξεσι κατεγλωττισμέναις ἐντυγχάνοντα. τὰ γοῦν Εὐπόλιδος δένδρα Λαισποδίαν καὶ Δαμασίαν οὐκ ἂν παρῆκεν, εἰ τὰ ὀνόματα ἔγνω τῶν δένδρων,
- 5 οἷς νῦν αὐτὰ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι. οὕτω λέξιν εὐρών τινα περιττὴν καὶ ὑπ' ἀρχαιότητος διαλανθάνουσαν, ὡς ἀνάθημά τι παλαιὸν καθαιρῶν, εἰς μέσον τε ἤγεν καὶ διακαθήρας ἐκαλλώπιζεν, ὑπόθεσιν τε αὐτῇ περιπλάττων ὅλην καὶ διανοίας ἀκολουθοῦσας, ὥσπερ ἄβρας τινὰς καὶ θεραπαίνας δεσποίνῃ νεοπλούτῳ καὶ
- 6 τὸ γῆρας ἀπεξεσμένη. ἐθαύμασε μὲν οὖν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ θειότατος Ἰουλιανός, ἐθαύμασε δὲ καὶ ὅσον ἀνθρώπινον τὴν ἐν τοῖς λόγοις χάριν. καὶ πλεῖστά γε αὐτοῦ περιφέρουσι βιβλία, καὶ ὁ νοῦν ἔχων

Ο λόγος του κατά τη διάρκεια των αγορεύσεων ήταν εντελώς αδύναμος, χωρίς ζωντάνια και νεύρο· φαίνεται ότι δεν είχε βρει καλό δάσκαλο. Αγνοούσε μάλιστα ακόμα και τα στοιχειώδη για τις αγορεύσεις, αυτά που ξέρουν και τα παιδιά. Στις επιστολές όμως καθώς και στις άλλου είδους συζητήσεις πλησιάζει αρκετά και αποτυπώνει το αρχαίο ύφος, τα συγγράμματά του είναι γεμάτα γοητεία και από την ελευθεροστομία της κωμωδίας, και η κομψότητα διαποτίζει τα πάντα και προσφέρει τις υπηρεσίες της στους λόγους του. Αυτή τη γλύκα και τη χάρη που έχουν οι Συροφοίνικες στις συναναστροφές τους μπορείς να τη δεις στον άνθρωπο αυτό μαζί με τη μεγάλη του μόρφωση. Αυτό οι Αττικιστές το ονομάζουν σκώμμα και αστεϊσμό, ο Λιβάνιος όμως το καλλιέργησε σαν να ήταν ο ανθός της παιδείας. Ο τρόπος που εκφράζεται πηγάζει αποκλειστικά από την αρχαία κωμωδία και έχει τα διασκεδαστικά και γοητευτικά στοιχεία της εθνικής λογοτεχνίας. Στους λόγους του συναντάς πλούτο γνώσεων και διαβασμάτων, που παρουσιάζονται με λέξεις εξεζητημένες· για παράδειγμα, δεν θα μπορούσε να παραβλέψει τα δέντρα του Ευπόλιδος⁸⁸, Λαισποδία και Δαμασία, αν γνώριζε πώς ονομάζουν σήμερα οι άνθρωποι τα δέντρα. Έτσι, αν ανακάλυπτε κάποια άχρηστη έκφραση, ξεχασμένη από τα χρόνια, την καθάριζε σαν να ήταν αρχαίο αφιέρωμα και, αφού το γυάλιζε και το στόλιζε, το έφερνε στην επιφάνεια, επενδύοντας την έκφραση με όλα αυτά τα επιχρίσματα και τις ανάλογες σκέψεις, όπως κάνουν οι δούλες και οι υπηρέτριες στη νεόπλουτη οικοδέσποινα, που προσπαθεί να κρύψει τα σημάδια του γήρατος. Γι' αυτούς τους λόγους τον θαύμασε ο θεσπέσιος Ιουλιανός, τον θαύμασε όμως και όλος ο κόσμος για τη χάρη του λόγου του. Κυκλοφορούν πάρα πολλά βιβλία του και κάθε μορφωμένος άνθρωπος, μελετώντας το καθένα τους,

- 7 ἀναλεγόμενος ἕκαστον αὐτῶν εἴσεται. ἱκανὸς δὲ ἦν
καὶ πολιτικοῖς ὁμιλῆσαι πράγμασι, καὶ παρὰ τοὺς
λόγους ἕτερα ἅπαντα συντολμῆσαι καὶ ῥαδιουργῆσαι
8 πρὸς τέρψιν θεατρικωτέραν. τῶν δὲ μετὰ ταῦτα
βασιλέων καὶ τῶν ἀξιωματῶν τὸ μέγιστον αὐτῶ
προσθέντων (τὸν γὰρ τῆς αὐλῆς ἑπαρχὸν μέχρι
προσηγορίας ἔχειν ἐκέλευον), οὐκ ἐδέξατο φήσας
9 τὸν σοφιστὴν εἶναι μείζονα. καὶ τοῦτό ἐστιν οὐκ
ὀλίγος ἔπαινος, ὅτι δόξης ἐλάττων ἀνὴρ, μόνος ἡττητο
τῆς περὶ τοὺς λόγους, τὴν δὲ ἄλλην δημώδη καὶ
10 θάναυσον ὑπελάμβανεν. ἀλλ' ἐτελεύτησε καὶ οὗτος
εἰς γῆρας ἀφικόμενος μακρότατος, καὶ θαῦμα οὐκ
ὀλίγον ἀπολιπὼν ἅπασιν. [τούτῳ δὲ ὁ ταῦτα γράφων
οὐ συνεγένετο, ἄλλοτε ἄλλων ἐμποδισμάτων ἐπηρεῖα
τύχης συμβάντων.]

- XVII 1. ΑΚΑΚΙΟΣ. Παλαιστίνης Καισάρεια τὸν Ἀ-
κάκιον ἤνεγκεν, καὶ ἦν συνανασχὼν τῷ Λιβανίῳ
κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους· τόνου δὲ σοφιστικοῦ καὶ
πνεύματος, εἶπερ τις ἄλλος, γέμων, καὶ ἡ λέξις
μετὰ κρότου πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐπέστρεφε τρόπον·
συνανασχὼν δὲ Λιβανίῳ, κατέσεισε τὰ πρῶτα, καὶ
2 περιῆν ἰσχυρῶς. βιβλίδιον γοῦν τῷ Λιβανίῳ περὶ
εὐφυΐας τι γέγραπται, πρὸς τὸν Ἀκάκιον ἅπαν ἐκ-
τεθειμένον, ἐν ᾧ δηλὸς ἐστὶν ἐπὶ τῷ κρατεῖσθαι τὸ
μέγεθος τῆς ἐκείνου φύσεως αἰτιώμενος, αὐτὸς δὲ
ἑαυτῷ μαρτυρῶν τὴν περὶ τὰ λεξεῖδια <ἐπί>στασιν
3 καὶ ἀκρίβειαν· ὥσπερ ἀγνοῶν ὅτι μήτε Ὀμήρῳ παν-
τὸς ἔμελε μέτρου, ἀλλ' εὐφωνίας τινὸς καὶ μέλους,
μήτε Φειδίᾳ τοῦ τὸν δάκτυλον παραλαβεῖν καὶ τὸν
πόδα πρὸς ἔπαινον τῆς θεᾶς, ἀλλὰ τυραννεῖν τὸ μὲν
κατὰ τὴν ἀκοήν, <τὸ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν>, καὶ τὸ
αἴτιον ὑπάρχειν ἀνεύρετον ἢ δύσκριτον, ὥσπερ ἐν
τοῖς καλοῖς καὶ ἐρασμίῳις σώμασιν, οὐ πάντες τὸ

έχει να ωφεληθεί. Ήταν ικανός και στις πολιτικές υποθέσεις, τολμώντας να μιλήσει και για άλλα πράγματα και να ευχαριστήσει εύκολα το κοινό του με τη θεατρικότητά του. Όταν οι μεταγενέστεροι βασιλείς του πρόσφεραν το μεγαλύτερο αξίωμα (του παραχώρησαν τον τίτλο του επάρχου της αυλής), δεν δέχτηκε, λέγοντας ότι ο τίτλος του σοφιστή είναι καλύτερος. Κι αυτό δεν είναι λιγότερο αξιέπαινο, ότι, δηλαδή, αν και δεν περιφρονούσε τη δόξα, η μόνη που επιθύμησε ήταν αυτή του ρήτορα, ενώ την άλλη τη θεωρούσε κοινή και χυδαία. Και ο Λιβάνιος πέθανε σε βαθιά γεράματα, αφήνοντας πίσω του τον γενικό θαυμασμό. [Ο συγγραφέας του παρόντος δεν τον γνώρισε, αφού η τύχη έβαζε ολοένα καινούρια εμπόδια.]

XVII. ΑΚΑΚΙΟΣ. Ο Ακάκιος γεννήθηκε στην Καισάρεια της Παλαιστίνης και έγινε γνωστός την ίδια εποχή με τον Λιβάνιο. Ήταν προικισμένος με σοφιστική δύναμη και έμπνευση, όσο κανείς άλλος, και η έκφρασή του ήταν πομπώδης και σύμφωνη με τα αρχαία πρότυπα. Έχοντας φτάσει σε κύρος τον Λιβάνιο, αρχικά τον κλόνισε από την κυρίαρχη θέση του και τον ξεπέρασε κατά πολύ. Ο Λιβάνιος έγραψε ένα δοκίμιο για την ευφυΐα και το αφιέρωσε αποκλειστικά στον Ακάκιο. Μέσα σε αυτό αναφέρει καθαρά την ήττα του αποδίδοντάς την στην ιδιοφυΐα του Ακάκιου, καταλογίζοντας όμως στον εαυτό του τη γνώση των λέξεων και την ακρίβειά τους. Λες και δεν ήξερε ότι κι ο Όμηρος δεν έδινε καμία σημασία στο μέτρο αλλά στην ευφωνία και τη μελωδία κι ότι ο Φειδίας δεν νοιάστηκε για το δάχτυλο ή το πόδι για να εξυμνήσει τη θεά· κι όμως, ο πρώτος βασίλευε στα αφτιά των ανθρώπων, ενώ ο δεύτερος στα μάτια τους· και η αιτία γι' αυτό είναι δυσεύρετη και δυσδιάκριτη, όπως συμβαίνει με τα όμορφα και αξιέραστα σώματα, που δεν

αὐτὸ θαυμάζουσιν, ὁ δὲ ἀλοὺς οὐκ οἶδεν ὅθεν εἴληπται. ὁ μὲν οὖν Ἀκάκιος ἐς τὸ ἄριστον ἀναδραμῶν, καὶ πολλὴν ἐαυτῷ παρασχὼν δόξαν ὡς τοῦ Λιβανίου κρατήσων, ἀπῆει νέος ὦν ἔτι· οἱ δὲ ἄνθρωποι, ὅσον σπουδαῖον ἐν αὐτοῖς, ἐθαύμαζον αὐτὸν ὥσπερ εἰς γῆρας ἀφιγμένον.

XVIII

1. ΝΥΜΦΙΔΙΑΝΟΣ. Νυμφιδιανὸς δὲ ἦν μὲν ἐκ Σμύρνης, Μάξιμος δὲ ἦν ὁ φιλόσοφος ἀδελφὸς αὐτῷ, καὶ Κλαυδιανὸς ἕτερος, φιλοσοφῶν καὶ αὐτὸς ἄριστα. ἀνὴρ δὲ τῆς μὲν Ἀθήνησι παιδείας καὶ ἀγωγῆς οὐ μετεσχηκῶς, γεγονὼς δὲ εἰς ῥητορικὴν καὶ τοῦ τῶν
2 σοφιστῶν ὀνόματος ἄξιος. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς αὐτῷ καὶ τὴν βασιλικὴν γλῶτταν ἐπέτρεψε, ταῖς ἐπιστολαῖς ἐπιστήσας, ὅσαι διὰ τῶν ἐλληνικῶν ἐρμηνεύονται λόγων. κρείττων δὲ κατὰ τὰς καλουμένας μελέτας καὶ τὰ ζητήματα, τὰ δὲ ἐν προάγωγῃ καὶ
3 τῷ διαλεχθῆναι οὐκ ἔθ' ὅμοιος. τελευτῇ δὲ αὐτῷ συνέβη γενομένῳ πρεσβύτῃ, καὶ μετὰ τὸν ἀδελφὸν Μάξιμον.

XIX

1. ΖΗΝΩΝ. Ἰατροὶ δὲ κατὰ τούτους ἤκμαζον τοὺς χρόνους, Ζήνων τε ὁ Κύπριος, διδασκαλίαν τε πολυύμνητον συστησάμενος (ἀλλ' ἐπέβαλε τοῖς χρόνοις Ἰουλιανῷ τῷ σοφιστῇ) καὶ μετ' ἐκεῖνον, κατὰ τοὺς Προαιρεσίου χρόνους, οἱ διάδοχοι Ζήνωνος.
2 ἄμφω δὲ ὁ Ζήνων ἐξήσκητο λέγειν τε καὶ ποιεῖν
3 ἱατρικὴν. τῶν δὲ ὀνομαστῶν ὁμιλητῶν αὐτοῦ διαλαχόντες, οἱ μὲν τὸ ἕτερον, οἱ δὲ ἀμφοτέρω, κατελείφθησαν· ἐκράτουν δὲ ὅμως καὶ καθ' ὃ τις ἐκκληρονόμησεν ἔργου τε καὶ λόγου.

XX

1. ΜΑΓΙΝΟΣ. Οὗτος ἐκ μὲν Ἀντιοχείας ἦν γεγονώς, τῆς ὑπὲρ τὸν Εὐφράτην, ἣν νῦν Νίσιβιν
2 ὀνομάζουσιν· ἀκροατῆς δὲ γενόμενος Ζήνωνος καὶ

θαυμάζουν όλοι το ίδιο πράγμα και ο αιχμάλωτος της γοητείας τους δεν ξέρει τι τον αιχμαλώτισε. Ο Ακάκιος λοιπόν έγινε ο καλύτερος στο είδος του και αφού κέρδισε μεγάλη δόξα, υπερέχοντας του Λιβάνιου, πέθανε, ενώ ήταν ακόμα νέος. Οι άνθρωποι που είχαν μέσα τους κάτι σπουδαίο, τον θαύμαζαν, σαν να είχε φτάσει σε βαθιά γεράματα.

XVIII. ΝΥΜΦΙΔΙΑΝΟΣ. Ο Νυμφιδιανός⁸⁹ καταγόταν από τη Σμύρνη. Ο φιλόσοφος Μάξιμος ήταν αδερφός του, το ίδιο και ο Κλαυδιανός, επίσης διακεκριμένος φιλόσοφος. Ήταν άντρας που, ενώ δεν μετείχε της αθηναϊκής παιδείας και αγωγής, αποδείχτηκε στη ρητορική τέχνη αντάξιος του ονόματος των σοφιστών. Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός του ανέθεσε την εκφώνηση των βασιλικών λόγων και τον έκανε επιστολογράφο του για όσες επιστολές συντάσσονταν στην ελληνική γλώσσα⁹⁰. Ήταν ο καλύτερος στις ονομαζόμενες μελέτες και στον χειρισμό των προβλημάτων, όμως δεν ήταν εξίσου καλός στους προάγωνες και στις φιλοσοφικές συζητήσεις. Πέθανε γέρος και μετά από τον αδερφό του Μάξιμο.

XIX. ΖΗΝΩΝ. Την ίδια εποχή άκμασαν και κάποιοι γιατροί, ανάμεσά τους και ο Ζήνων ο Κύπριος, ο οποίος ίδρυσε διάσημη σχολή (έζησε μέχρι την εποχή του Ιουλιανού του σοφιστή), και μετά από αυτόν, την εποχή του Προαιρέσιου, συνέχισαν οι διάδοχοί του. Ο Ζήνων ασκούσε παράλληλα τη ρητορική και την ιατρική. Οι διάσημοι μαθητές του μοιράστηκαν, ακολουθώντας άλλοι τη ρητορική και άλλοι την ιατρική. Ευδοκίμησαν όμως σε ό,τι κληρονόμησε ο καθένας τους, το έργο ή τον λόγο.

XX. ΜΑΓΝΟΣ. Αυτός καταγόταν από την Αντιόχεια, που βρισκόταν πέρα από τον Ευφράτη, τη σημερινή Νίσιδη. Ήταν μαθητής του Ζήνωνα και, ως προς τη φύση των

- †τῇ περὶ τῶν σωμάτων τῶν προαιρετικῶν φύσει,†
 τὸν Ἀριστοτέλην ἐς τὸ δύνασθαι λέγειν συνεφελ-
 कुसάμενος σιωπᾶν μὲν ἐν τῷ λέγειν τοὺς ἰατροὺς
 ἡνάγκαζε, θεραπεύειν δὲ οὐκ ἐδόκει δυνατός εἶναι
 3 καθάπερ λέγειν. ὥσπερ οὖν οἱ παλαιοὶ φασιν Ἀρχί-
 δαμον. εἰ Περικλέους εἴη δυνατώτερος ἐρωτώμενον
 “ἀλλὰ κἂν καταβάλω Περικλέα,” φάναι “λέγων
 ἐκεῖνος ὅτι μὴ καταδέβληται, νενίκηκεν,” οὕτω καὶ
 τοὺς θεραπευθέντας ὑφ’ ἐτέρων ἀπεδείκνυ Μάγνος
 4 ἔτι νοσοῦντας. οἱ δὲ ὑγιαίνοντες καὶ ἐρρωμένοι χάριν
 ὠμολόγουν τοῖς θεραπεύσασιν· ἀλλ’ ἐκράτει τῶν
 ἰατρῶν μέχρι τοῦ στόματος καὶ τῶν ἐρωτήσεων.
 5 καὶ διδασκαλεῖον μὲν ἐξήρητο κοινὸν αὐτῷ κατὰ
 τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ πάντες ἔπλεον καὶ παρ’ αὐτὸν
 ἐφοίτων, ὡς θαυμάσαντές τι μόνον ἢ ληψόμενοι τῶν
 6 παρ’ ἐκείνου καλῶν. καὶ ἀποτυγχάνειν οὐ συνέβαινε
 αὐτοῖς· ἡ γὰρ τὸ λαλεῖν ἐκέρδαινον, ἡ καὶ τὸ δύνασθαι
 ποιεῖν τι καὶ ἐνεργεῖν διὰ τῆς σφετέρας ἐπιμελείας
 προσελάμβανον.

- XXI 1. ΟΡΙΒΑΣΙΟΣ. Ὀριβάσιον δὲ Πέργαμος ἤνεγκε,
 καὶ τοῦτο εὐθύς οὕτω συνετέλει πρὸς δόξαν, ὥσπερ
 τοῖς Ἀθήνησι γεγονόσιν, ὅταν εὐδοκιμῶσι κατὰ τοὺς
 λόγους, πολὺς ἄνω χωρεῖ λόγος ὅτι Ἀττικὴ Μοῦσα
 καὶ τὸ ἀγαθὸν οἰκεῖον. ἐκατέρων δὲ εὖ πεφυκώς, ἐκ
 παιδὸς ἦν ἐπιφανής, πάσης παιδείας μετεσχηκώς ἢ
 2 πρὸς ἀρετὴν συμφέρει τε καὶ τελεῖ. προῖὼν δὲ ἐς
 ἡλικίαν, ἀκροατὴς τε ἐγένετο τοῦ μεγάλου Ζήνωνος,
 3 καὶ Μάγνου συμφοιτητής. ἀλλὰ τὸν Μάγνον ἀπολιπὼν
 παλαίοντα τοῖς νοήμασιν, αὐτὸς καὶ ἐν τούτοις ἄριστος
 ὢν, καὶ πρὸς τὸ ἄκρον ἐκδραμῶν τῆς ἱατρικῆς, τὸν

βουλευτικών στοιχείων⁹¹, συναγωνίστηκε στη δύναμη του λόγου τον Αριστοτέλη. Εν τούτοις, ανάγκαζε τους γιατρούς να μην αγορεύουν, παρ' ότι ο ίδιος φαινόταν λιγότερο ικανός ως θεραπευτής από ό,τι ως ρήτορας. Όπως οι αρχαίοι συγγραφείς λένε ότι ο Αρχίδαμος⁹², όταν τον ρωτούσαν αν ήταν δυνατότερος από τον Περικλή, απαντούσε: «Μα ακόμα κι αν καταβάλλω τον Περικλή, αν εκείνος πει ότι δεν καταβλήθηκε, νίκησε»⁹³, έτσι και ο Μάγνος αποδείκνυε ότι όσοι θεραπεύτηκαν από άλλους ήταν ακόμα άρρωστοι. Όταν κάποιοι θεραπεύονταν και αποκτούσαν ξανά τη δύναμή τους, ευγνωμονούσαν τους γιατρούς τους· επενέβαινε όμως τότε ο Μάγνος με τον λόγο και τις ερωτήσεις του και νικούσε τους άλλους γιατρούς. Του είχε παραχωρηθεί ένα δημόσιο σχολείο στην Αλεξάνδρεια και όλοι ταξίδευαν εκεί και φοιτούσαν κοντά του, ή απλά για να τον θαυμάσουν ή για να κερδίσουν από αυτόν τα καλά της διδασκαλίας του. Και ποτέ δεν αποτύχαιναν, γιατί ή κέρδιζαν την άνεση του λόγου ή αποκτούσαν επιπλέον την ικανότητα να κάνουν και να κατορθώνουν κάτι με την επιμέλειά τους.

XXI. ΟΡΕΙΒΑΣΙΟΣ. Ο Ορειβάσιος⁹⁴ γεννήθηκε στην Πέργαμο και το γεγονός αυτό συντέλεσε αμέσως αμέσως στη φήμη του, όπως και στην περίπτωση αυτών που κατάγονται από την Αθήνα: όταν διακρίνονται στον λόγο, ο κόσμος δεν έχει να πει τίποτε άλλο παρά για την Αττική Μούσα και το αποκλειστικό προνόμιο αυτού του τόπου. Προερχόταν από καλή οικογένεια και από τους δύο του γονείς, και ξεχώρισε από παιδί με την ευρεία του μόρφωση, η οποία συμβάλλει και συμπληρώνει την αρετή. Όταν μεγάλωσε, έγινε μαθητής του μεγάλου Ζήνωνα και συμφοιτητής του Μάγνου. Όμως ξεπέρασε τον Μάγνο, αφήνοντάς τον να παλεύει με τις ιδέες του, στις οποίες επίσης ήταν καλύτερος. Έφτασε στην κορυφή

- 4 πάτριον ἐμιμεῖτο θεόν, ὅσον ἀνθρώπῳ δυνατόν ἐς
 τὴν μίμησιν ὑπελθεῖν τοῦ θεοῦ. ἐκ μεираκίου δὲ
 οὕτω ἐπιφανῆς γενόμενος, Ἰουλιανὸς μὲν αὐτὸν εἰς
 τὸν Καίσαρα προΐων συνήρπασεν ἐπὶ τῇ τέχνῃ, ὁ δὲ
 τοσοῦτον ἐπλεονέκτει ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὥστε
 καὶ βασιλέα τὸν Ἰουλιανὸν ἀπέδειξεν· καὶ ταῦτά γε
 5 ἐν τοῖς κατ' ἐκεῖνον ἀκριβέστερον εἶρηται. ἀλλ'
 οὐδὲ κορυδαλλίς, ἢ παροιμία φησὶν, ἄνευ λόφου, οὐδὲ
 Ὀριβάσιος ἦν ἄνευ φθόνου. ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπεροχὴν
 τῆς δόξης, οἱ μετὰ Ἰουλιανὸν βασιλεύοντες τῆς τε
 οὐσίας ἀφείλοντο, καὶ διαφθεῖραι τὸ σῶμα βουληθέντες,
 τὸ μὲν ἔργον ὤκνησαν, ἑτεροίως δὲ ἔπραξαν ὅπερ
 6 ἡσχύνθησαν· ἐξέθηκαν γὰρ αὐτὸν εἰς τοὺς βαρβάρους,
 ὥσπερ Ἀθηναῖοι τοὺς κατ' ἀρετὴν ὑπερέχοντας
 ἐξωστράκιζον. 2. ἀλλ' ἐκείνοις μὲν τὸ τῆς πόλεως
 ἐκβαλεῖν ὁ νόμος ἔλεγεν, καὶ προσῆν οὐδέν· οἱ δὲ
 βασιλεύοντες καὶ τὸ παραδοῦναι τοῖς ὠμοτάτοις
 βαρβάροις ἐπέθεσαν, ἐκείνους ποιοῦντες κυρίους τοῦ
 2 σφετέρου βουλήματος. Ὀριβάσιος δὲ ἐκτεθεὶς εἰς
 τὴν πολεμίαν, ἔδειξε τῆς ἀρετῆς τὸ μέγεθος, οὐ
 τόποις ὀριζομένης, οὐδὲ <περι>γραφομένης ἤθεσιν,
 ἀλλὰ τὸ στάσιμον καὶ μόνιμον ἐπιδεικνυμένης κατὰ
 τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν, κἂν ἀλλαχόθι κἂν παρ' ἄλλοις
 φαίνεται, ὥσπερ τοὺς ἀριθμούς φασι καὶ τὰ μαθήματα.
 3 εὐδοκίμει τε γὰρ εὐθύς παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῶν
 βαρβάρων, καὶ ἀνὰ τοὺς πρώτους ἦν, καὶ κατὰ τὴν
 Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀποβλεπόμενος παρὰ τοῖς βαρβάροις
 προσεκυνεῖτο καθάπερ τις θεός, τοὺς μὲν ἐκ νο-
 σημάτων χρονίων ἀνασώζων, τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ

της ιατρικής, έχοντας ως πρότυπο τον θεό των προγόνων του⁹⁵, όσο βέβαια είναι δυνατό ένας άνθρωπος να μιμηθεί τον θεό. Από παιδί έγινε διάσημος, και ο Ιουλιανός, που είχε προοιδιαστεί στο αξίωμα του Καίσαρα, τον πήρε μαζί του για να εξασκήσει την τέχνη του. Ο Ορειβάσιος ήταν τόσο προικισμένος σε όλες τις αρετές, ώστε έκανε τον Ιουλιανό βασιλιά. Αυτά τα έχω περιγράψει αναλυτικά στη βιογραφία του. Όμως, όπως λέει και η παροιμία: «Ούτε κορυδαλλός χωρίς λοφίο», έτσι και ο Ορειβάσιος δεν γλίτωσε τον φθόνο. Εξαιτίας της μεγάλης του φήμης οι βασιλιάδες που διαδέχτηκαν τον Ιουλιανό του πήραν την περιουσία του και επιθυμούσαν να του αφαιρέσουν και τη ζωή, δίστασαν όμως να το κάνουν και τελικά πέτυχαν με άλλο τρόπο τον άθλιο σκοπό τους: τον παρέδωσαν, δηλαδή, στους βαρβάρους, όπως οι Αθηναίοι εξοστράκιζαν από την πόλη τους τους υπερέχοντες σε αρετή. Ωστόσο στην περίπτωση εκείνων ο νόμος τους επέτρεπε να εξορίζουν από την πόλη, χωρίς να επιβάλλουν καμιά άλλη ποινή. Οι βασιλιάδες όμως πρόσθεσαν στην εξορία του και την εγκατάλειψη στους αγριότατους βαρβάρους, παραχωρώντας τους το δικαίωμα να του κάνουν ό,τι θέλουν. Ο Ορειβάσιος, αφού εγκαταλείφτηκε στη χώρα των εχθρών, έδειξε αμέσως το μέγεθος της αρετής του, που δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένο χώρο ούτε καθορίζεται από συνήθειες, αντίθετα δείχνει πόσο σταθερή και ακλόνητη είναι μέσα από τις πράξεις της, όπου κι αν πηγαίνει και μ' όποιους κι αν βρίσκεται, όπως λένε για τους αριθμούς και τα μαθηματικά θεωρήματα. Απέκτησε λοιπόν ο Ορειβάσιος αμέσως μεγάλη φήμη στις βασιλικές αυλές των βαρβάρων και ήταν ένας από τους καλύτερους. Ενώ αντιμετώπιζε την εχθρότητα της ρωμαϊκής εξουσίας, οι βάρβαροι τον προσκυνούσαν σαν θεό, καθώς άλλοτε θεράπευε μακροχρόνιες αρρώστιες και άλλοτε έσωζε ανθρώπους

- 4 θανάτου πύλης διακλέπτων. καὶ ἦν αὐτῷ τὸ τῆς
 λεγομένης συμφορᾶς εὐδαιμονίας ἀπάσης πρόφασις,
 ὥστε καὶ οἱ βασιλεύοντες ἀπαγορεύσαντες μάχεσθαι
 5 πρὸς τὴν διὰ πάντων τοῦ ἀνδρὸς δύναμιν, ἐπανιέναι
 συνεχώρησαν. ὁ δέ, ὡς ἔτυχε τῆς ἐπανόδου, μόνον
 ἑαυτὸν ἔχων ἀντὶ πάσης οὐσίας, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν
 ἀρετῶν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος, γυναῖκά τε ἡγάγετο
 6 τῶν κατὰ πλοῦτον ἐπιφανῶν καὶ γένος, καὶ παῖδας
 ἔσχε τέτταρας, οἵτινές εἰσὶ τε καὶ εἴησαν· αὐτὸς δὲ
 κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τῆς γραφῆς ἐν ἀνθρώποις
 ἔστι τε καὶ εἴη· ἀλλὰ τὸν ἀρχαῖον πλοῦτον ἐκ τῶν
 δημοσίων ἀνακομισάμενος, τῶν μετὰ ταῦτα βασιλέων
 συγκεχωρηκότων, ὡς ἐπ' ἀδίκῳ τῇ προτέρᾳ κρίσει.
 7 ταῦτα μὲν οὖν ἔστι καὶ οὕτως ἔχει. Ὀριθασίῳ τε
 συντυχεῖν ἀνδρὸς ἔστι φιλοσοφοῦντος γενναίως, ὥστε
 8 εἰδέναι τί πρὸ τῶν ἄλλων θαυμάσει· τοσαύτη τις ἡ
 διὰ πάντων ἐστὶ προιοῦσα καὶ παρατρέχουσα ταῖς
 συνουσίαις ἀρμονία καὶ χάρις.

- XXII 1. ΙΩΝΙΚΟΣ. Ἰωνικὸς δὲ ἦν μὲν ἐκ Σάρδεων,
 καὶ πατρὸς ἰατρεύσαντος ἐπιφανῶς· Ζήνωνος δὲ
 ἀκροατῆς γενόμενος, εἰς ἄκρον τε ἐπιμελείας ἐξίκετο,
 καὶ Ὀριθασίος γε αὐτοῦ θαυμαστῆς ἐτύγχανεν.
 2 ὀνομάτων δὲ πάντων ἱατρικῆς ἐμπειρότατος γενόμενος
 καὶ πραγμάτων, κρείττων ἦν ἐν τῇ καθ' ἕκαστον
 πεῖρα, τῶν τε τοῦ σώματος μορίων ἄκρως δαημο-
 νέστερος γενόμενος, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
 3 ἐξεταστικός. οὐκοῦν οὔτε φαρμάκου τινὸς ἔλαθε κα-
 τασκευὴ αὐτὸν καὶ κρίσις οὐδ' ὅσα ἐμπλάττουσιν οἱ
 τεχνικώτατοι τοῖς ἔλκεσι, τὰ μὲν τὴν ἐπιρροὴν
 ἐπέχοντες, τὰ δὲ τὴν ἐμπεσοῦσαν διακιδνάντες, ἐκεῖνον
 4 ἐλάνθανεν. ἀλλὰ καὶ δῆσαι τὸ πεπονθὸς μόριον, τοῦ
 σχίσαι τοῖς μέρεσιν· εὐρετικώτατός τε ἦν καὶ διεξ-

στα πρόθυρα του θανάτου. Έτσι συνέβη μ' εκείνον αυτό που λένε, ότι κάθε συμφορά είναι αρχή ευτυχίας· έτσι και οι βασιλείς, αφού σταμάτησαν να αντιμάχονται την υπεροχή του άντρα σε όλα, του επέτρεψαν να γυρίσει πίσω. Ο Ορειβάσιος, αφού πέτυχε την επάνοδό του, έχοντας ως μοναδική περιουσία τον εαυτό του και επιδεικνύοντας τον πλούτο των προτερημάτων του, παντρεύτηκε γυναίκα από πλούσια και επιφανή οικογένεια και έκανε μαζί της τέσσερα παιδιά, τα οποία ζουν· και μακάρι να ζουν για πολύ ακόμα! Αλλά κι ο ίδιος τον καιρό που έγραφα αυτό το έργο βρισκόταν ανάμεσα στους ανθρώπους, και μακάρι να βρίσκεται! Ξαναπήρε την παλιά του περιουσία από την πολιτεία, με τη συγκατάθεση των επόμενων βασιλιάδων, που έκριναν άδικη την προηγούμενη απόφαση. Έτσι ακριβώς έχουν τα πράγματα. Οποιοσδήποτε χαρισματικός φιλόσοφος μπορεί να συναντήσει τον Ορειβάσιο· έτσι μπορεί να μάθει τι πάνω απ' όλα πρέπει να θαυμάζει. Τόση αρμονία και χάρη ξεχύνεται γενικά και απλώνεται σε όλες τις κοινωνικές του σχέσεις.

XXII. ΙΩΝΙΚΟΣ. Ο Ιωνικός καταγόταν από τις Σάρδεις και ο πατέρας του ήταν διακεκριμένος γιατρός. Ως μαθητής του Ζήνωνα έφτασε στο ύψιστο σημείο επιμέλειας και κέρδισε τον θαυμασμό του Ορειβάσιου. Αφού απέκτησε μεγάλη εμπειρία στη θεωρία και στην πράξη σε όλους τους κλάδους της ιατρικής, διακρίθηκε σε κάθε γνωστικό τομέα της, έχοντας πάρα πολλές γνώσεις για την ανατομία του σώματος και κάνοντας έρευνες για την ανθρώπινη φύση. Δεν υπήρχε φάρμακο που να μη γνώριζε τη σύνθεση και σύστασή του. Ήξερε κάθε είδος αλοιφής, που οι πιο ικανοί θεραπευτές χρησιμοποιούσαν στα τραύματα για να σταματήσουν την αιμορραγία ή για να καθαρίσουν την πληγή. Επίσης ήταν εφευρετικότετος και ειδικός στην επίδεση ενός τραυματισμένου μέλους, αποφεύγοντας τις

5 ητασμένος. ἔργα τε οὖν καὶ ὀνόματα τούτων ἡπίστατο, ὥστε τοὺς μέγα φρονοῦντας ἐπὶ τῷ θεραπεύειν ἐξίστασθαι πρὸς τὴν ἀκρίβειαν, καὶ φανερῶς ὁμολογεῖν ὅτι συντυγχάνοντες Ἰωνικῶ, τὰ παρὰ τοῖς παλαιοῖς εἰρημένα μανθάνουσιν ἔργῳ, καὶ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐξάγουσιν, ὥσπερ ὀνόματα κρυπτόμενα μέχρι τῆς γραφῆς.

2. Τοιοῦτός τε ὢν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, καὶ πρὸς φιλοσοφίαν ἅπασαν ἔρρωτο, καὶ πρὸς θειασμόν, ὅσος τε ἐξ ἰατρικῆς ἐς ἀνθρώπους ἤκει τῶν καμνόντων ἐς πρόγνωσιν, καὶ ὅσος, ἐκ φιλοσοφίας παράβακχος ὢν, ἐς τοὺς δυναμένους ὑποδέχεσθαι καὶ σώζειν
2 ἀπολήγει καὶ διασπείρεται. ἔμελε δὲ αὐτῷ καὶ ῥητορικῆς ἀκριβείας, καὶ λόγων ἀπάντων τέχνης· οὐκοῦν οὐδὲ ποιήσεως ἀμύητος ἦν. ἀλλ' ἐτελεύτα μικρόν τι πρὸ τῆς γραφῆς ἐπὶ δύο παισὶν ἀξίοις λόγου τε καὶ μνήμης.

3 Καὶ Θεῶν δέ τις ἐν Ἰαλατίᾳ κατὰ τούτους τοὺς καιροὺς πολλῆς δόξης ἐτύγχανεν.

4 Ἐπανιτέον δὲ ἐπὶ τοὺς φιλοσόφους πάλιν ὅθεν ἐξέβημεν.

XXIII 1. ΧΡΥΣΑΝΘΙΟΣ. Ταυτησὶ τῆς γραφῆς αἴτιος ἐγένετο Χρυσάνθιος, τόν τε γράφοντα ταῦτα πεπαιδευκῶς ἐκ παιδός, καὶ διασεσωκῶς εἰς τέλος, ὥσπερ
2 νόμον τινά, τὴν περὶ αὐτὸν εὖνοιαν. ἀλλ' οὐδέν γε διὰ τοῦτο ῥηθήσεται πρὸς χάριν· ἐκεῖνός τε γὰρ ἀλήθειαν ἐτίμα διαφερόντως καὶ τοῦτο πρῶτον ἐπαίδευεν, ἡμεῖς τε οὐ διαφθεροῦμεν τὴν δοθεῖσαν δωρεάν, πλὴν ἢ πού τι καὶ ὑφήσομεν ἐπὶ τὸ καταδεέστερον ἄγοντες, ἐπειδὴ ταῦτα συνωμολογήσαμεν.

τομές των μελών⁹⁶. Γνώριζε τόσο καλά την ιατρική στην πράξη και στη θεωρία, ώστε όσοι υπερηφανεύονταν για τις θεραπευτικές τους ικανότητες εκπλήσσονταν με την ορθότητα των γνώσεών του και παραδέχονταν αποκάλυπτα ότι συζητώντας με τον Ιωνικό καταλάβαιναν σε βάθος τις αρχές που διατύπωναν οι παλαιοί γιατροί και έτσι τώρα μπορούν να τις εφαρμόζουν, σαν να ήταν λέξεις που μόνο όσο ήταν στα χαρτιά έμεναν ασαφείς.

Τόσο σπουδαίος ήταν στην επιστήμη του, αλλά και στη φιλοσοφία ήταν καταρτισμένος, σε όλους τους κλάδους της, καθώς και στη μαντική, όση δηλαδή είχε να κάνει με την ιατρική και απέβλεπε στην πρόγνωση των ασθενειών και όση αντλεί το πνεύμα της από τη φιλοσοφία και καταλήγει και διαμοιράζεται σε όσους μπορούν να τη δεχτούν και να τη διατηρήσουν. Ενδιαφέρθηκε ακόμα για τη ρητορική ορθότητα και για όλα τα είδη λόγων της ρητορικής τέχνης. Αλλά και στην ποίηση δεν ήταν αμύητος. Πέθανε λίγο πριν γραφτεί το έργο, αφήνοντας δύο παιδιά αξιόλογα και αξιομνημόνευτα.

Τον ίδιο καιρό υπήρχε στη Γαλατία και κάποιος Θέων που είχε αποκτήσει μεγάλη φήμη (ως γιατρός).

Όμως πρέπει να επιστρέψω ξανά στους φιλοσόφους, από τους οποίους εκτράπηκα.

XXIII. ΧΡΥΣΑΝΘΙΟΣ. Ο Χρυσάνθιος ήταν η αιτία τούτης της συγγραφής, γιατί υπήρξε ο πρώτος δάσκαλος του συγγραφέα και γιατί διατήρησε ως το τέλος, σαν νόμο, την εύνοια προς εκείνον. Όμως σε καμιά περίπτωση δεν θα πω κάτι μόνο για να δείξω την ευγνωμοσύνη μου. Γιατί εκείνος πάνω από όλα τιμούσε την αλήθεια και τούτο με δίδαξε πρώτο· δεν πρόκειται λοιπόν να καταχραστώ το δώρο που μου χάρισε, εκτός από τις περιπτώσεις όπου θα συγκρατηθώ, αποσιωπώντας κάποια πράγματα, επειδή έτσι συμφωνήσαμε.

- 3 Τῶν μὲν οὖν εἰς βουλὴν τελούντων ἦν ὁ Χρυσάν-
θιος, καὶ τῶν ἀνὰ τοὺς πρώτους ἐπ' εὐγενείᾳ φερο-
μένων· ἐγεγόνει δὲ αὐτῷ πάππος, Ἴνοκέντιός τις,
εἷς τε πλοῦτον ἐλθὼν οὐκ ὀλίγον, καὶ δόξαν ὑπὲρ
ιδιώτην τινὰ λαχών, ὅς γε νομοθετικὴν εἶχε δύναμιν
4 παρὰ τῶν τότε βασιλευόντων ἐπιτετραμμένος. καὶ
βιβλία γε αὐτοῦ διασώζεται τὰ μὲν εἰς τὴν Ῥωμαίων
γλῶσσαν, τὰ δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα φέροντα, τό τε
ἐξεταστικὸν καὶ βαθὺ τῆς γνώμης ἐρμηνεύοντα, καὶ
τὴν περὶ ταῦτα κατάληψιν τοῖς ταῦτα βουλομένοις
5 θαυμάζειν συνειληφότα. Χρυσάνθιος δὲ αὐτός, νέος
ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἀπολειφθεὶς, καὶ φιλοσοφίας ἐρασθεὶς
διὰ φύσεως θεϊότητα, πρὸς τε τὸ Πέργαμον καὶ τὸν
6 μέγαν Αἰδέσιον συνέτεινεν· ἀκμάζοντι δὲ πρὸς με-
τάδοσιν σοφίας διψῶν περιτυχών, χανδόν, ἑαυτὸν
ὑποθεῖς, ἐνεφορεῖτο τῆς τοιαύτης σοφίας <οὐ> τῆς
συν>τυχούσης, οὔτε πρὸς ἀκρόασιν ἀπαγορεύων τινά,
7 οὔτε εἰς μελέτην ἐλάττων τινὸς φαινόμενος· καὶ γὰρ
ἔτυχεν ἀτρύτου καὶ ἀδαμαντίνου σώματος, ἐς πᾶσαν
8 ἄσκησιν ὑπουργεῖν εἰωθότος. ὁ δὲ τῶν τε Πλάτωνος
καὶ τῶν Ἀριστοτέλους λόγων μετασχὼν ἱκανῶς,
καὶ πρὸς πᾶν εἶδος φιλοσοφίας τρέψας τὴν ψυχὴν,
καὶ πᾶν εἶδος ἀναλεγόμενος, ὥς περὶ τὴν γνῶσιν
τῶν ἐν τοῖς λόγοις ὑγίαινε καὶ ἔρρωτο, καὶ τῇ
συνεχεῖ χρήσει πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτῶν ἔτοιμος
ὑπῆρχεν, καὶ πρὸς ἐπίδειξιν ἐθάρσει τοῦ κατωρ-
θωμένου, τὰ μὲν εἰπεῖν, τὰ δὲ σιωπῆσαι δυνάμενος,
καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι κρατεῖν, εἴ που βιασθείη,
τυγχάνων πομπικώτερος, ἐντεῦθεν ἀφῆκεν αὐτὸν ἐπὶ
θεῶν γνῶσιν, καὶ σοφίαν ἧς Πυθαγόρας τε ἐφρόντιζεν
καὶ ὅσοι Πυθαγόραν ἐζήλωσαν, Ἀρχύτας τε ὁ πα-
λαιός, καὶ ὁ ἐκ Τυάνων Ἀπολλώνιος, καὶ οἱ προσ-
κυνήσαντες Ἀπολλώνιον, οἵτινες σῶμά τε ἔδοξαν

Ο Χρυσάνθιος ανήκε στην τάξη των βουλευτών και συγκαταλεγόταν στους πιο ευγενείς. Ο παππούς του, κάποιος Ινοκέντιος, είχε κάνει σημαντική περιουσία και είχε αποκτήσει όνομα μεγαλύτερο από έναν απλό πολίτη, καθώς οι τότε αυτοκράτορες του είχαν εμπιστευτεί νομοθετικές εξουσίες. Μερικά βιβλία του σώζονται ακόμα, κάποια γραμμένα στα λατινικά, άλλα στα ελληνικά. Τα βιβλία αποκαλύπτουν την ερευνητική και βαθιά σκέψη του και περιλαμβάνουν τους λόγους που όσα γράφει γίνονται αντικείμενο θαυμασμού. Ο Χρυσάνθιος, έχοντας χάσει νέος τον πατέρα του, ερωτεύτηκε με μανία τη φιλοσοφία εξαιτίας της θεϊκής της φύσης και κατέφυγε στο Πέργαμο κοντά στον διάσημο Αιδέσιο. Αυτός βρισκόταν στην ακμή του, όταν ο Χρυσάνθιος τον συνάντησε διψασμένος για γνώσεις. Αφοσιώθηκε λοιπόν σε αυτόν και με ανοιχτό το στόμα τρεφόταν με αυτή την εξαιρετική σοφία, χωρίς να κουράζεται καθόλου από τη διδασκαλία του, ενώ στη μελέτη δεν φαινόταν υποδεέστερος κανενός. Το σώμα του ήταν ακατάβλητο και αδαμάντινο, συνηθισμένο να υποβάλλεται σε κάθε είδους άσκηση. Μελέτησε επαρκώς τις θεωρίες του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη και έστρεψε τα ενδιαφέροντά του σε όλα τα είδη της φιλοσοφίας, διαβάζοντας τα πάντα. Έτσι απέκτησε ικανότητα και δύναμη στη γνώση της ρητορικής, με τη συνεχή εξάσκηση ήταν πάντα έτοιμος να τη χρησιμοποιήσει σωστά, ενώ δεν φοβόταν να επιδείξει τα κατορθώματά του, γνωρίζοντας τι θα πει και τι θα παραλείψει και ως προς τη δυνατότητά του να επιβάλλει τη γνώμη του, αν αναγκαζόταν κάποτε, ήξερε να γίνεται και πιο στομφώδης. Στη συνέχεια αφιερώθηκε στην κατανόηση του θείου και στη σοφία που καλλιέργησε ο Πυθαγόρας και οι μαθητές του Πυθαγόρα, ο παλαιός Αρχύτας⁹⁷, ο Απολλώνιος από τα Τύανα και όσοι προσκύνησαν τον Απολλώνιο, όλοι εκείνοι, δηλαδή,

- 9 ἔχειν καὶ εἶναι ἄνθρωποι. καὶ πρὸς ταῦτά γε Χρυσάνθιος εὐθύς ἀναδραμὼν καὶ πρώτης τινὸς λαβῆς ἐπιδραξάμενος, ταῖς ἀρχαῖς αὐταῖς ἡγεμόσι χρώμενος, εἰς τοσοῦτον ἐκουφίσθη τε καὶ ἀνηγέρθη παρὰ τοῦ τῆς ψυχῆς πτερώματος, ἥ φησιν ὁ Πλάτων, ὥστε πᾶν μὲν εἶδος αὐτῷ παντοίας παιδείας εἰς ἄκρον
- 10 ὑπάρχειν, καὶ πᾶσαν κατορθοῦσθαι πρόγνωσιν. ὁρᾷ γοῦν ἂν τις αὐτὸν ἔφησε τὰ ἐσόμενα μᾶλλον ἢ προλέγειν τὰ μέλλοντα, οὕτως ἅπαντα διήθρει καὶ συνελάμβανε, ὥσανεὶ παρών τε καὶ συνὼν τοῖς θεοῖς.

2. Χρόνον δὲ ἰκανόν τινα περὶ ταῦτα διατρίψας, καὶ †συναναθλήσας† τῷ Μαξίμῳ πολὺ τι, τὸν κοινωνὸν ἀπέλιπεν. ὁ μὲν γὰρ ἔχων τι φιλόνεικον ἐν τῇ φύσει καὶ δυσεκβίαστον, τοῖς φανθεῖσιν σημείοις παρὰ τῶν θεῶν ἀντιβαίνων, ἕτερα ἤτει καὶ
- 2 προσηνάγκαζεν· ὁ δὲ Χρυσάνθιος, τοῖς πρώτοις θεωμένοις <χρώμενος> κατὰ μικρὸν ἐκ παραγωγῆς ἐπὶ τὴν κίνησιν τῶν δοθέντων ἐβάδιζεν· εἶτα τυχὸν μὲν ἐνίκα, διαμαρτῶν δέ, τῷ φαινομένῳ τὸ παρὰ
- 3 τῆς ἀνθρωπίνης βουλῆς ἐφήρμοζεν. οὕτω γοῦν καὶ ἡνίκα ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς ἅμφω μετεκάλει διὰ μιᾶς κλήσεως, καὶ οἱ πεμφθέντες στρατιῶται μετὰ τιμῆς τὴν Θετταλικὴν ἐπῆγον πειθανάγκην, ὡς ἔδοξε κοινώσασθαι τοῖς θεοῖς τὸ ἔργον περιφανῶς, ὡς καὶ ἰδιώτην καὶ βάνανυσον διακρίναι τὰ σημεῖα, τοῦ θεοῦ τὴν ὁδὸν ἀπαγορεύσαντος, ὁ μὲν Μάξιμος ἐνεφύετο τοῖς ἱεροῖς, καὶ ποτνιώμενος ἐπὶ τοῖς δρωμένοις μετ' ὀλοφυρμῶν ἐνέκειτο, τυχεῖν ἐτέρων σημείων ἱκετεύων τοὺς θεοὺς καὶ μετατεθῆναι τὰ εἰμαρμένα·

που φαινομενικά μόνο είχαν ανθρώπινο σώμα και ήταν άνθρωποι. Ο Χρυσάνθιος ορμούσε, άρπαζε την πρώτη ευκαιρία που του παρουσιαζόταν και χρησιμοποιούσε αυτές τις αρχές ως οδηγούς, με αποτέλεσμα να σηκωθεί και να πετάξει τόσο ψηλά με τα φτερά της ψυχής του, όπως λέει ο Πλάτων⁹⁸, ώστε έφτασε στο ίδιο επίπεδο τελειότητας σε όλους τους τομείς της παιδείας και έγινε ειδήμων στις προβλέψεις. Πράγματι ο καθένας θα μπορούσε να πει ότι αυτός μάλλον έβλεπε παρά προέβλεπε όσα πρόκειται να συμβούν· με τόση ακρίβεια διέκρινε και κατανοούσε τα πράγματα, σαν να βρισκόταν και να συγκατοικούσε μαζί με τους θεούς.

Αφού αφιέρωσε αρκετό χρόνο σε αυτές τις σπουδές και συνεργάστηκε με τον Μάξιμο σε πολλά δύσκολα έργα, άφησε τον συνέταιρό του. Γιατί ο Μάξιμος ήταν από τη φύση του κάπως πεισματάρης και αδιάλλακτος· αντιτασσόταν στους οιωνούς που φανέρωναν οι θεοί και ζητούσε άλλους εκδιαστικά. Αντίθετα ο Χρυσάνθιος χρησιμοποιούσε τους πρώτους οιωνούς που εμφανίζονταν και λίγο λίγο, επαγωγικά, ακολουθούσε την πορεία που έδειχναν οι θεοί· τότε, αν πετύχαινε, κέρδιζε, αν αποτύχαινε, εφάρμοζε στα θεϊκά σημάδια την ανθρώπινη θέληση. Κάποτε λοιπόν ο βασιλιάς Ιουλιανός με μία πρόσκληση κάλεσε και τους δύο· οι στρατιώτες που είχαν σταλεί σ' αυτούς εφάρμοσαν με σεβασμό τον «θεσσαλικό πειθαναγκασμό»⁹⁹. Τότε εκείνοι αποφάσισαν να ρωτήσουν τη γνώμη των θεών· όταν ο θεός τους απαγόρευσε το ταξίδι — ακόμα και ένας απλός άνθρωπος και κάποιος της αγοράς θα μπορούσε να διακρίνει τους οιωνούς — ο Μάξιμος επέμεινε στις ιερές θυσίες και επικαλούμενος τη βοήθειά τους για τα πραττόμενα, στεκόταν απέναντί τους κλαίγοντας και εκλιπαρούσε τους θεούς να του στείλουν άλλους οιωνούς και να αλλάξουν το πεπρωμένο. Αφού επέμεινε,

- 4 καὶ πολλὰ γε ἐπὶ πολλοῖς αὐτῷ διατεινομένῳ καὶ
 παρακλίνοντι ὡς ἐξηγεῖτο Χρυσάνθιος, ἡ βούλησις
 τελευτῶντι τὰ φαινόμενα ἔκρινε, καὶ τὸ δοκοῦν ἐν
 5 τοῖς ἱεροῖς ἐφαίνετο, οὐ τὸ φανθὲν ἐδοξάζετο. οὕτως
 οὖν ὁ μὲν ὥρμησε τὴν ἀρχέκακον ὁδὸν ἐκείνην καὶ
 ἀποδημίαν, ὁ δὲ Χρυσάνθιος ἔμεινε κατὰ χώραν. καὶ
 τὰ πρῶτα μὲν ὁ βασιλεὺς ἤλγησεν ἐπὶ τῇ μονῇ, καί
 πού τι καὶ τῶν ἀληθῶν προσυπενόησεν, ὡς οὐκ ἂν
 ἠρνήσατο Χρυσάνθιος τὴν κλῆσιν εἰ μὴ τι δυσχερὲς
 6 ἐνεῖδε τοῖς μέλλουσιν. ἔγραφεν οὖν καὶ πάλιν μετα-
 καλῶν, καὶ οὐ πρὸς αὐτὸν μόνον αἱ παρακλήσεις
 ἦσαν· ὁ δὲ τὴν γυναῖκα συμπεῖθειν τὸν ἄνδρα διὰ
 τῶν γραμμάτων ἐνήγεν. καὶ πάλιν ἦν πρὸς τὸ θεῖον
 ἀναφορὰ παρὰ τοῦ Χρυσανθίου, καὶ τὰ παρὰ τῶν
 7 θεῶν οὐκ ἔληγεν εἰς ταὐτὸ συμφερόμενα. ὡς δὲ
 πολλάκις τοῦτο ἦν καὶ <ἔληγεν ὦν> ὁ μὲν βασιλεὺς
 ἐπαίτης, ὁ δὲ Χρυσάνθιος τὴν ἀρχιερωσύνην τοῦ
 παντὸς ἔθνους λαβών, καὶ τὸ μέλλον ἐξεπιστάμενος
 σαφῶς, οὐ βαρὺς ἦν κατὰ τὴν ἐξουσίαν, οὔτε τοὺς
 νεῶς ἐγείρων, ὥσπερ ἅπαντες θερμῶς καὶ περικαῶς
 ἐς ταῦτα συνέθεον, οὔτε λυπῶν τινὰς τῶν χριστιανῶν
 8 περιττῶς· ἀλλὰ τοσαύτη τις ἦν ἀπλότης τοῦ ἥθους,
 ὡς κατὰ Λυδίαν μικροῦ καὶ ἔλαθεν ἢ τῶν ἱερῶν
 ἐπανόρθωσις. ὡς γοῦν ἐτέρωσε τὰ πρῶτα ἐχώρησεν,
 οὐδὲν ἐδόκει πεπραῆχθαι νεώτερον, οὐδὲ πολὺ τι καὶ
 ἀθρόον κατὰ μεταβολὴν ἐφαίνετο, ἀλλ' ἐπιεικῶς ἐς
 ὁμαλότητά τινα καὶ ἀκίνησίαν ἅπαντα συνέστρωντο,
 καὶ μόνος ἐθαυμάζετο, τῶν ἄλλων ἀπάντων ὥσπερ
 ἐν κλύδωνι κινουμένων, καὶ τῶν μὲν ἐξαπιναιῶς
 κατεπτηχότων, τῶν δὲ πρότερον ταπεινῶν ἀνεστη-

καταβάλλοντας τη μια προσπάθεια μετά την άλλη και δίνοντας άλλη εξήγηση που εκείνη που έδωσε ο Χρυσάνθιος, στο τέλος έκρινε το μήνυμα των θεών όπως τον συνέφερε και έβλεπε στα ιερά σφάγια ό,τι ήθελε, ενώ δεν δεχόταν αυτό που πραγματικά έδειχναν. Έτσι ο Μάξιμος όρμησε προς εκείνο το ταξίδι, που ήταν η αρχή του κακού, φεύγοντας από την πατρίδα του, ενώ ο Χρυσάνθιος έμεινε στον τόπο του. Στην αρχή ο βασιλιάς στενοχωρήθηκε με την άρνηση και υποπτεύτηκε κάτι από την αλήθεια, ότι, δηλαδή, ο Χρυσάνθιος δεν θα απέρριπτε την πρόσκληση, αν δεν προέβλεπε ότι θα συμβεί κάτι κακό. Του έστειλε λοιπόν μήνυμα και τον προσκάλεσε ξανά, ενώ οι παρακλήσεις δεν αναφέρονταν μόνο σε κείνον, αλλά με επιστολές πίεζε και τη γυναίκα του να πείσει τον άντρα της. Ο Χρυσάνθιος πάλι παρέπεμψε την υπόθεση στη βούληση των θεών, όμως οι αποκρίσεις τους δεν έπαυαν να δίνουν τα ίδια αποτελέσματα. Τούτο έγινε πολλές φορές, ώσπου ο βασιλιάς σταμάτησε να το ζητάει. Ο Χρυσάνθιος, έχοντας αναλάβει το αξίωμα του αρχιερέα όλης της περιοχής και γνωρίζοντας καλά τι επρόκειτο να συμβεί, δεν ασκούσε την εξουσία του καταπιεστικά ούτε έχτιζε ναούς, όπως θα έσπευδαν να κάνουν όλοι με θέρμη και ζήλο, ούτε ήταν υπερβολικά αυστηρός με κάποιους χριστιανούς. Ήταν τέτοια η απλότητα του χαρακτήρα του, ώστε η αναστύλωση των ναών στη Λυδία πέρασε σχεδόν απαρατήρητη. Όπως λοιπόν εξελίχτηκαν τα πράγματα, αποδείχτηκε ότι δεν είχε μεταβληθεί τίποτα ούτε φαινόταν μεγάλη και γενική αλλαγή, αλλά τα πάντα γίνονταν ήρεμα στοχεύοντας στην ομαλότητα και τη σταθερότητα, και μόνο ο Χρυσάνθιος θαυμαζόταν, ενώ όλοι οι άλλοι κλυδωνίζονταν σαν να βρίσκονταν σε τρικυμία· άλλοι ζάρωναν ξαφνικά από τον φόβο τους, ενώ άλλοι, που πριν ήταν ταπεινοί, τώρα σήκωναν το ανάστημά

- 9 κότεων· ἐθαυμάσθη γοῦν ἐπὶ τούτοις, ὥς οὐ μόνον
δεινὸς τὰ μέλλοντα προνοεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς γνωσθεῖσι
χρήσασθαι.

3. Ἦν δὲ τὸ πᾶν ἦθος τοιοῦτος, ἢ πρὸς τὸν
Πλατωνικὸν Σωκράτην ἀναπεφυκώς, ἢ κατὰ τινα
ζῆλον καὶ μίμησιν ἐκ παιδὸς αὐτῷ γενομένην ἐς
ἐκεῖνον συνεσχηματισμένος. τό τε γὰρ ἐπιφαινόμενον
ἀπλοῦν καὶ ἀφελές ἀδιήγητον ἐπεκάθητο τοῖς λόγοις,
ἢ τε ἐπὶ τούτοις ἀφροδίτη τῶν ῥημάτων κατέθελγε
2 τὸν ἀκροώμενον. πᾶσιν τε εὖνους ἦν κατὰ τὴν
συνουσίαν, καὶ τῶν ἀπιόντων ἕκαστος, ὅτι φιλοτιμοῖτο
3 μᾶλλον, ἀπῆει πεπεισμένος. ὥσπερ οὖν τὰ κάλλιστα
καὶ γλυκύτερα τῶν μελῶν πρὸς πᾶσαν ἀκοὴν ἡμέρως
καὶ πρᾶως καταρρεῖ καὶ διολισθαίνει καὶ μέχρι τῶν
ἀλόγων διικνούμενα, καθάπερ φασὶ τὸν Ὀρφέα, οὕτω
καὶ Χρυσανθίου λόγος πᾶσιν ἦν ἐναρμόνιος, καὶ
τοσαύταις διαφοραῖς ἡθῶν ἐνέπρεπεν καὶ καθηρμόζετο.
4 δυσκίνητος δὲ ἦν περὶ τὰς διαλέξεις καὶ φιλονεικίας,
ἐπὶ τούτοις μάλιστα τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνων
5 ἐκτραχύνεσθαι· οὐδ' ἂν ῥαδίως ἤκουσέ τις αὐτοῦ
τὴν παιδείαν ἣν εἶχεν ἐπιδεικνυμένου, καὶ διὰ τοῦτο
πρὸς τοὺς ἄλλους οἰδοῦντος καὶ διογκυλλομένου,
ἀλλὰ τὰ τε λεγόμενα ὑπ' αὐτῶν ἐθαύμαζεν, εἰ καὶ
φαύλως ἐλέγετο, καὶ τὰ δοξαζόμενα κακῶς ἐπῆναι,
καθάπερ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἀκούων, ἀλλὰ ἐς τὸ συμ-
6 φατικὸν διὰ τὸ μὴ λυπεῖν γεγονώς. εἰ δέ πού τις,
τῶν ἐπὶ σοφία πρώτων παρόντων, ἐγένετο κίνησις,
καὶ συμβαλέσθαι τι τοῖς λεγομένοις ἔδοξεν αὐτῷ,
πάντα ἦν ἡσυχίας μεστά, καθάπερ οὐ παρόντων
7 ἀνθρώπων· οὕτως οὔτε τὰς ἐρωτήσεις, οὔτε τοὺς

τους. Για όλα αυτά λοιπόν κέρδισε τον θαυμασμό, όχι μόνο επειδή ήταν ικανός να προβλέπει το μέλλον, αλλά και επειδή χρησιμοποιούσε σωστά τις προγνώσεις.

Ήταν τέτοιος γενικά ο χαρακτήρας του, που ή ξαναγεννήθηκε στο πρόσωπό του ο πλατωνικός Σωκράτης ή, από τον θαυμασμό του για εκείνον, προσπάθησε από παιδί να τον μιμηθεί και να γίνει σαν αυτόν. Διότι μια απέριττη και απερίγραπτη απλότητα ήταν έκδηλη στους λόγους του, ενώ η χάρη της έκφρασής του καταγοήτευε τον ακροατή. Στις συναναστροφές του ήταν προσηνής με όλους και ο καθένας έφευγε από κοντά του έχοντας πειστεί, επειδή πιο πολύ τον κέρδιζαν οι καλοί τρόποι του Χρυσάνθιου. Όπως τα ομορφότερα και γλυκύτερα ποιήματα ρέουν ήσυχα και απαλά σε κάθε αφτί, γλιστρούν και φθάνουν μέχρι και τα άλογα ζώα, όπως λένε για τον Ορφέα¹⁰⁰, έτσι και ο λόγος του Χρυσάνθιου μετέδιδε την αρμονία του σε όλους και ταίριαζε και προσαρμοζόταν στις τόσες διαφορετικές ιδιοσυγκρασίες των ανθρώπων. Πολύ δύσκολα έπαιρνε μέρος σε φιλοσοφικές συζητήσεις και αγώνες, γιατί πίστευε ότι οι άνθρωποι με τέτοιου είδους πράγματα είναι που εκτραχύνονται περισσότερο. Ούτε εύκολα θα μπορούσε κανείς να τον ακούσει να επιδεικνύει τη μόρφωσή του και για τούτο να κομπάζει και να υπερηφανεύεται στους άλλους, αλλά συχνά θαύμαζε τις απόψεις τους, ακόμα κι αν μιλούσαν άσχημα, και επαινούσε ακόμα και λανθασμένες κρίσεις, σαν να μην είχε καν ακούσει την κύρια άποψή τους, και συμφωνούσε για να μη στενοχωρεί κανέναν. Και αν σε κάποια συγκέντρωση των πιο διακεκριμένων για τις γνώσεις τους εγειρόταν κάποια διαφωνία και αποφάσιζε να πάρει μέρος στη συζήτηση, αμέσως γινόταν απόλυτη ησυχία, σαν να μην υπήρχαν εκεί καθόλου άνθρωποι. Τόσο απρόθυμοι ήταν να αντιμετωπίσουν τις ερωτήσεις, τους ορισμούς

- διορισμούς, οὔτε τὰς μνήμας ὑπέμενον τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' ἀνέχαζον, ἔξω λόγου καὶ ἀντιρρήσεως ἑαυτοὺς φυλάττοντες, ὅπως μὴ καταφανεῖς ἀμαρτάνοντες
- 8 γίνωνται. καὶ πολλοὶ τῶν μετρίως ἐγνωκότων αὐτόν, διὰ τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς οὐκ ἀφιγμένων, κατηγορούντων τε ἀλογίαν, καὶ τὴν πραότητα μόνον ἐπαινούντων, ὡς ἦσθοντο διαλεγομένου καὶ ἀνελίττοντος ἑαυτὸν εἰς δόγματα καὶ λόγους, ἕτερόν τινα
- 9 τοῦτον ἐνόμισαν παρ' ὃν ἦδειςαν· οὕτως ἀλλοιοτέρος τις ἐν ταῖς λογικαῖς κινήσεσιν ἐφαίνετο, τῆς τε τριχὸς ὑποφριττούσης αὐτῷ, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐρμηνευόντων χορεύουσιν ἔνδον τὴν ψυχὴν περὶ τὰ
- 10 δόγματα. εἰς μακρὸν δὲ γῆρας ἀφικόμενος, τὸν πάντα διετέλεσε βίον, οὐδενὸς τῶν κατ' ἀνθρώπους ἑτέρου φροντίσας <ἦ> οἰκονομίας τινός, ἢ γεωργίας, ἢ χρημάτων ὅσα δικαίως παραγίνεται. ἀλλὰ πενίαν μὲν ἔφερε ρᾶον ἢ πλοῦτον ἕτεροι, διαίτη δὲ τῇ παραπεσούσῃ προσεκέχρητο, τῶν μὲν ὑείων οὐδέποτε, τῶν ἄλλων κρεῶν ἐλάχιστα γευόμενος, τὸ δὲ θεῖον
- 11 θεραπεύων συντονώτατα. τῆς <τε> τῶν ἀρχαίων ἀναγνώσεως ἀπριῆξ εἶχετο, καὶ διέφερεν οὐδὲν νεότης τε καὶ γῆρας, ἀλλ' ὑπὲρ ὀγδοήκοντα γεγονῶς ἔτη, τοσαῦτα ἔγραφεν αὐτοχειρία, ὅσα μόλις ἀναγινώσκουσι
- 12 νεάζοντες ἕτεροι. τῶν γοῦν γραφόντων τὰ ἄκρα δακτύλων ὑπὸ τῆς ἀλήκτου μελέτης καὶ χρήσεως ἐνεκέκαμπτο. ἀναστὰς δὲ ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως, ταῖς τε δημοσίαις προόδοις ἐτέρπετο, καὶ τὸν τε ταῦτα γράφοντα παραλαβὼν, μακροὺς μὲν τοὺς περιπάτους,
- 13 σχολαίους δὲ ἀπέτεινεν· ἔλαθέ τε ἄν τις περιαλγῆς τοὺς πόδας γενόμενος, οὕτως ὑπὸ τῶν διηγημάτων κατεθέλγετο. λουτροῖς δὲ ἐλάχιστα ἐκέχρητο, καὶ

που έδινε και τις μνείες που έκανε και αποσύρονταν προφυλάσσοντας τους εαυτούς τους από τη συζήτηση και την αντιλογία, για να μη φανεί η αποτυχία τους. Αρκετοί από εκείνους που δεν τον ήξεραν καλά, επειδή δεν είχαν φτάσει στο βάθος της ψυχής του, τον κατηγορούσαν ως παράλογο και επαινούσαν μόνο την πραότητα του. Όταν όμως τον άκουγαν να συζητά και να ξετυλίγει τις απόψεις και τα επιχειρήματά του, καταλάβαιναν ότι ήταν διαφορετικό πρόσωπο από αυτό που γνώριζαν. Τόσο διαφορετικός φαινόταν στις φιλοσοφικές συζητήσεις· οι τρίχες του κεφαλιού του σηκώνονταν όρθιες και στα μάτια του φαινόταν η ψυχή του να έχει στήσει χορό γύρω από τις απόψεις του. Έφτασε μέχρι τα βαθιά γεράματα και κατά τη διάρκεια της ζωής του ολόκληρης δεν ασχολήθηκε ποτέ με τις συνηθισμένες υποθέσεις των ανθρώπων, παρά μόνο με τη διαχείριση του σπιτιού του, του, τη γεωργία και με τους άλλους τίμιους τρόπους που μπορεί να βρει κανείς χρήματα. Υπέμενε τη φτώχεια πιο εύκολα απ' ότι άλλοι τον πλούτο, έτρωγε ό,τι έβρισκε, αποφεύγοντας τελείως το χοιρινό και τρώγοντας σπανιότατα άλλα κρέατα, και λάτρευε τον θεό με βαθιά πίστη. Μελετούσε επίσης αδιάκοπα τους αρχαίους συγγραφείς. Η γεροντική του ηλικία δεν διέφερε καθόλου από τη νεότητά του, και μάλιστα, σε ηλικία άνω των ογδόντα έγραφε ιδιοχείρως τόσα βιβλία, όσα άλλοι δεν μπορούν καν να διαβάσουν στα νιάτα τους. Τα ακροδάχτυλά του, με τα οποία έγραφε, είχαν στραβώσει από τη συνεχή προσπάθεια και χρήση. Μόλις σηκωνόταν από την εργασία του, ψυχαγωγούνταν με έναν περίπατο στους δρόμους της πόλης, παίρνοντας μαζί του τον συγγραφέα αυτού του έργου· περπατούσαν αρκετά αλλά αργά· και ήταν οι ιστορίες του τόσο γοητευτικές, που ξεχνούσε κανείς και την κούραση των ποδιών του. Σπάνια πήγαινε στα λουτρά

- 14 ὅμως ἐώκει διὰ παντὸς ἄρτι λελουμένῳ. πρὸς δὲ
 τὰς τῶν ἀρχόντων συντυχίας τὸ ὑπερφυὲς οὐκ ἦν
 δι' ἀλαζονείαν συνιδεῖν ἢ τύφον γινόμενον, ἀλλ'
 ἀπλότητα ἃν τις ὑπέλαβεν ἀγνοοῦντος ἀνδρὸς ὃ τι
 ἐστὶν ἐξουσία· οὕτω διελέγετο κοινῶς αὐτοῖς καὶ
 15 ἐπιδεδίξως. τὸν δὲ ταῦτα γράφοντα ἐκπαιδεύσας νέον
 ἔτι ὄντα, ἡνίκα ἐπανῆλθεν Ἀθήνηθεν, οὐκ ἔλαττον
 ἡγάπα, ἀλλὰ καὶ προσετίθει καθ' ἡμέραν τῷ διαφέροντι
 τῆς εὐνοίας, εἰς τοῦτο ἐκνικήσας, ὥστε τὰ ἐωθινὰ
 μὲν ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ ρητορικοῖς λόγοις ἐτέροις
 συνῆν, καὶ τοὺς δεομένους ἐπαίδευεν, μικρὸν δὲ ὑπὲρ
 μεσημβρίας ἐπαιδεύετο, παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἰὼν
 διδάσκαλον, τοὺς θειοτέρους καὶ φιλοσόφους τῶν
 16 λόγων· ἡνίκα οὔτε ὁ παιδεύων ἔκαμνεν ἐρῶντι συν-
 ὄν, τῷ τε ἐκδεχομένῳ τὰ μαθήματα τὸ ἔργον ἦν
 πανήγυρις.

4. Τοῦ δὲ τῶν χριστιανῶν ἐκνικῶντος ἔργου καὶ
 κατέχοντος ἅπαντα, διὰ μακροῦ τις ἀπὸ τῆς Ῥώμης
 εἰσεφοίτησεν ἄρχων τῆς Ἀσίας (Ἰουστος ὠνομάζετο),
 πρεσβύτης μὲν ἤδη κατὰ τὴν ἡλικίαν, γενναῖος καὶ
 ἄλλως τὸ ἦθος, καὶ τῆς ἀρχαίας καὶ πατρίου πολιτείας
 οὐκ ἀπηλλαγμένος, ἀλλὰ τὸν εὐδαίμονα καὶ μακάρι-
 ον ἐκεῖνον ἐζηλωκῶς τρόπον, πρὸς τε ἱεροῖς ἦν ἀεί,
 καὶ μαντείας ἐξεκρέματο πάσης, μέγα φρονῶν ὅτι
 2 τούτων ἐπεθύμησέν τε καὶ κατῴρθωσεν. οὗτος εἰς
 τὴν Ἀσίαν διαβάς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως,
 καὶ τὸν ἡγεμόνα τοῦ ἔθνους καταλαβὼν (Ἰλάριος
 ἐκεῖνος ἐκαλεῖτο) συγκορυβαντιῶντα πρὸς τὴν ἐπι-
 θυμίαν, βωμούς τε ἀνέστησεν αὐτοσχεδίους ἐν Σάρ-
 δεσιν (οὐ γὰρ ἦσαν αὐτόθι), καὶ τοῖς ἴχνεσι τῶν
 ἱερῶν, εἶπου τι ἶχνος εὐρέθη, χεῖρα ἐπέβαλεν,

και όμως πάντα φαινόταν φρεσκοπλυμένος. Στις συναναστροφές του με τους άρχοντες δεν υπήρχε καμία υπερφάνεια από αλαζονεία ή ματαιοδοξία, αλλά κάποιος θα την έβλεπε ως απλότητα ενός ανθρώπου που αγνοεί τι σημαίνει εξουσία· με τέτοια καταδεκτικότητα και επιδειξιότητα συνδιαλεγόταν μαζί τους. Είχε εκπαιδεύσει τον συγγραφέα του παρόντος όταν ήταν νέος και όταν ο δεύτερος επέστρεψε από την Αθήνα, δεν τον αγαπούσε λιγότερο, αλλά μέρα με τη μέρα μεγάλωνε η ιδιαίτερη φροντίδα που έδειχνε για εκείνον· τόση ήταν η αγάπη που του έτρεφε, ώστε τα πρωινά ο συγγραφέας τα περνούσε με άλλους, διδάσκοντας τη ρητορική τέχνη σε όσους επιθυμούσαν, λίγο μετά το μεσημέρι όμως κατέφευγε στον πρώτο του δάσκαλο και μάθαινε από εκείνον τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές θεωρίες. Πραγματικά, εκείνη την περίοδο ούτε ο δάσκαλος κουραζόταν να διδάσκει τον σύντροφό του, αλλά και για εκείνον που δεχόταν τα μαθήματα αυτό ήταν γιορτή.

Την εποχή που οι χριστιανοί είχαν επικρατήσει και ήταν απόλυτοι κυρίαρχοι, έφτασε από τη Ρώμη, μετά από μακρύ ταξίδι, ένας διοικητής της Ασίας (Ιούστος ονομαζόταν), αρκετά μεγάλος στην ηλικία, με ευγενικό χαρακτήρα γενικά και προσηλωμένος στο αρχαίο και πατροπαράδοτο πολίτευμα, φλογερός οπαδός του ευτυχισμένου και ευλογημένου εκείνου τρόπου ζωής. Φρόντιζε πάντα τα ιερά και έδινε μεγάλη προσοχή σε όλες τις προφητείες, υπερηφανευόμενος ότι κατόρθωσε όσα ποθούσε. Αυτός πέρασε από την Κωνσταντινούπολη στη Μικρά Ασία και μόλις διαπίστωσε ότι ο έπαρχος της επαρχίας (αυτός ονομαζόταν Ιλάριος) ήταν επίσης ζηλωτής των ιδίων πραγμάτων, άρχισε να χτίζει πρόχειρους βωμούς στις Σάρδεις (γιατί δεν υπήρχε κανένας εκεί) και έψαχνε τα λείψανα των ιερών, αν βρισκόταν κάπου κανένα

- 3 ἀνορθῶσαι βουλόμενος. δημοσίᾳ τε θύσας, ἔπεμπε καὶ συνεκάλει τοὺς πανταχόθεν ἐπὶ παιδείᾳ δόξαν ἔχοντας. οἱ δὲ παρῆσαν θᾶττον ἢ κληθῆναι, τόν τε ἄνδρα θαυμάζοντες, καὶ καιρὸν τῆς σφῶν αὐτῶν ἐπιδειξέως ἡγούμενοι, τινὲς δὲ αὐτῶν ἐπὶ τῇ κολακείᾳ θαρσοῦντες ὥσπερ παιδεΐα, καὶ διὰ ταύτης ἐλπίζοντες ἢ τιμὴν ἢ δοξαρίδιον ἢ ἀργύριον ἀποκερδαίνειν.
- 4 ἱερουργίας οὖν δημοσίᾳ προτεθείσης, παρῆσαν μὲν ἅπαντες, καὶ ὁ ταῦτα γράφων παρῆν· ὁ δὲ Ἰοῦστος ἐπιστήσας, καὶ τὴν τῶν ὀφθαλμῶν στάσιν ἐπερείσας (ἔκειτο δὲ τὸ ἱερεῖον ἐν ᾧ δῆποτε τῷ σχήματι), καὶ τοὺς παρόντας ἀνθρώπα· “τί βούλεται τὸ σχῆμα τοῦ πτώματος;” ἔνθα οἱ μὲν κόλακες παρεφρύνοντο θαυμάζοντες, ὅτι καὶ ἀπὸ σχημάτων ἐστὶ μαντικός,
- 5 καὶ μόνῳ παρεχώρουν ἐκείνῳ ταῦτα εἰδέναι· οἱ δὲ σεμνότεροι τὰς ὑπῆνας καταψήσαντες ἄκροις τοῖς δακτύλοις, καὶ τὰ πρόσωπα διαστυγνάσαντες, τὰς
- 6 τε κεφαλὰς βαρὺ τι καὶ ἡρεμαῖον ἐπισείοντες, παρεθεώρουν ἐς τὸ προκείμενον, ἄλλος ἄλλο λέγοντες, ὁ δὲ Ἰοῦστος, ὡς μόλις τὸν γέλῳτα ἀνῆκεν, ἐπιστρέψας εἰς τὸν Χρυσάνθιον “σὺ δὲ τί φῆς,” ἐβόησεν, “ὦ πρεσβύτατε;” καὶ ὁ Χρυσάνθιος οὐδὲν διαταραχθεὶς,
- 7 πάντων ἔφησε καταγινώσκειν· “ἀλλ’ εἴ τι βούλει κάμέ,” ἔφη “περὶ τούτων εἰπεῖν, τίς μὲν ὁ τρόπος τῆς μαντείας, εἴ γε τοὺς μαντικούς τρόπους ἐπίστασαι, εἰπὲ τὸ πρότερον, καὶ ποίου τινὸς εἵδους, τίς δὲ ἡ
- 8 πεῦσις, καὶ κατὰ τίνα μέθοδον ἐπηρώτηται. καὶ εἰ ταῦτα λέγοις, εἴποιμ’ ἂν ὅπῃ τὸ φαινόμενον εἰς τὸ μέλλον φέρει. πρὶν δὲ ταῦτα λέγειν, βάνουσον ἐστὶ πρὸς τὴν σὴν ἐρώτησιν, σημαίνοντων τὸ μέλλον τῶν θεῶν, ἐμὲ καὶ περὶ τῆς ἐρωτήσεως καὶ τοῦ

απομεινάρι, φιλοδοξώντας να τα αναστυλώσει. Όταν τελούσε δημόσιες θυσίες, έστελνε και καλούσε από παντού τους διάσημους για τη μόρφωσή τους. Εκείνοι έφταναν προτού ακόμα προσκληθούν, επειδή θαύμαζαν τον άντρα και επειδή πίστευαν ότι ήταν ευκαιρία να δείξουν τις ικανότητές τους· μερικοί από αυτούς στηρίζονταν στην κολακεία, σαν να ήταν μόρφωση, και ήλπιζαν με αυτή να κερδίσουν τιμή, δόξα ή χρήματα. Όταν λοιπόν προσφερόταν δημόσια θυσία, βρίσκονταν εκεί όλοι, καθώς και ο συγγραφέας αυτού του έργου. Τότε ο Ιούστος στεκόταν ακίνητος, καρφώνοντας το βλέμμα του στο σφάγιο (αυτό βρισκόταν σε οποιαδήποτε στάση), και ρωτούσε τους παρευρισκόμενους: «Τι προμηνύει η στάση του πτώματος;» Οι κόλακες φλέγονταν από θαυμασμό, επειδή μπορούσε να μαντέψει ακόμα και από τη στάση του ζώου, και πίστευαν ότι ήταν ο μοναδικός που κατείχε τη μαντική τέχνη. Οι σοφότεροι χαίδευαν τα γένια τους με τα ακροδάχτυλά τους και έπαιρναν όψη σοβαρή. Κουνούσαν το κεφάλι βαριά και στοχαστικά, εξετάζοντας το νεκρό ζώο, και ο καθένας πρότεινε τη δική του ερμηνεία. Κάποτε ο Ιούστος, που με δυσκολία συγκρατούσε το γέλιο του, γύρισε προς τον Χρυσάνθιο και φώναξε: «Εσύ τι λες, σεβάσμιε;» Ο Χρυσάνθιος, χωρίς να ταραχτεί, απάντησε ότι απορρίπτει όλες τις λύσεις και είπε: «Αν θέλεις να πάρεις και τη δική μου γνώμη γι' αυτά, πρώτα να μου πεις, αν πραγματικά γνωρίζεις τις μεθόδους της μαντικής, ποιος είναι τούτος ο μαντικός τρόπος, σε ποιο είδος ανήκει, τι ζητάς να μάθεις και ποια μέθοδο ακολουθήσες στην αναζήτησή σου. Αν μου πεις αυτά, θα σου πω κι εγώ τι αποκαλύπτει για το μέλλον το σφάγιο. Αλλά μέχρι να πεις αυτά τα πράγματα και προτού οι θεοί φανερώσουν το μέλλον, θα ήταν χυδαίο να απαντήσω στην ερώτησή σου και ταυτόχρονα να μιλήσω για το

- μέλλοντος λέγειν, συνάπτοντα τῷ γεγονότι τὸ ἐσό-
 9 μενον· δύο γὰρ οὕτως ἂν γίνεσθαι τὰς ἐρωτήσεις.
 περὶ δύο δὲ ἢ πλειόνων οὐδεὶς ἐρωτᾷ κατὰ ταυτόν·
 τὸ γὰρ ἐν τοῖς ὠρισμένοις διάφορον ἓνα λόγον οὐκ
 ἔχει.” ἐνταῦθα Ἰοῦστος ἀνέκραγεν ὡς μανθάνων
 ὅσα μὴ πρότερον ἠπίστατο, καὶ τοῦ λοιποῦ γε οὐκ
 10 ἐπαύσατο συνὼν ἰδίᾳ καὶ τῆς πηγῆς ἀρυόμενος. καὶ
 εἴ τινες ἕτεροι κατ’ ἐκείνους τοὺς χρόνους τῶν ἐπὶ
 σοφίᾳ περιβοήτων Χρυσανθίῳ κατὰ κλέος ἦλθον εἰς
 λόγους, πεισθέντες ὅτι πόρρῳ τῆς δεινότητος ἐκείνης
 11 εἰσὶν, ἀπιόντες ὥχοντο. τοῦτο δὲ καὶ Ἑλλησπόντιος
 ὁ ἐκ Γαλατίας ἔπαθεν, ἀνὴρ διὰ πάντα ἄριστος, καὶ
 12 εἰ μὴ Χρυσάνθιος ἦν, πρῶτος ἀπάντων φανείς. σοφίας
 μὲν γὰρ ἐραστῆς οὗτος ὁ ἀνὴρ ἐς τοσόνδε ἐγένετο,
 ὥστε ἐπῆλθε μικροῦ καὶ τὴν αἰοίκητον, μαστεύων εἴ
 πού τινι περιτύχοι πλέον εἶδοι· καλῶν δὲ ἔργων καὶ
 λόγων ἀνάπλεως γενόμενος, καὶ εἰς τὰς παλαιὰς
 Σάρδεις ἀφίκετο διὰ τὴν Χρυσανθίου συνουσίαν. ἀλλὰ
 ταῦτα μὲν ὕστερον.

5. Ἐγένετο δὲ Χρυσανθίῳ καὶ παῖς ἐπώνυμος
 τῷ κατὰ τὸ Πέργαμον αὐτῷ γενομένῳ διδασκάλῳ
 (μεμνήμεθα δὲ πρότερον Αἰδεσίου), καὶ ἦν ὁ παῖς ἐκ
 παιδὸς ἐπτερωμένον τι χρῆμα πρὸς ἅπασαν ἀρετὴν,
 καὶ τῶν ἵππων οὐ μετεῖχε θατέρου, ἥ φησιν ὁ
 Πλάτων, οὐδὲ ἔβριθε τὸ κατανοοῦν αὐτῷ, ἀλλὰ
 πρὸς τε μαθήματα σφοδρὸς καὶ ἄγαν ὀξύς γενόμενος,
 καὶ πρὸς θεῶν θεραπείαν διαρκέστατος, ἐς τοσόνδε
 διέφευγε τὸ ἀνθρώπινον, ὥστε ἄνθρωπος ὢν ἐκινδύ-
 2 νευεν ὅλος εἶναι ψυχῇ. τὸ γοῦν σῶμα ἐν ταῖς κινήσεσιν
 οὕτως αὐτοῦ κοῦφον ἦν, ὥστε ἦν ἀπίθανον γράφειν,

μέλλον, συνδέοντας αυτό που έχει γίνει με ό,τι πρόκειται να γίνει· διότι έτσι οι ερωτήσεις θα ήταν δύο. Όμως κανείς δεν ρωτάει για δύο ή περισσότερα πράγματα ταυτόχρονα· γιατί μία εξήγηση δεν αρκεί σε θέματα που έχουν διαφορετικούς ορισμούς». Τότε ο Ιούστος φώναξε ότι έμαθε κάτι που δεν γνώριζε πριν και από τότε δεν έπαυσε να τον συμβουλευεται προσωπικά και να αντλεί από εκείνη την πηγή. Την ίδια εποχή κάποιοι άλλοι, ξακουστοί για τη σοφία τους, άκουσαν γι' αυτόν και ήρθαν να μιλήσουν μαζί του, αλλά, μόλις διαπίστωναν ότι δεν μπορούσαν να συναγωνιστούν τη ρητορική του δεινότητα, έφευγαν μακριά. Αυτό έπαθε και ο Έλλησπόντιος από τη Γαλατία, άντρας ικανότατος σε όλα, που, αν δεν υπήρχε ο Χρυσάνθιος, θα μπορούσε να αναδειχθεί πρώτους απ' όλους. Διότι ήταν τόσο μεγάλος εραστής της σοφίας, ώστε κόντευε να πάει ακόμα και στα ακατοίκητα μέρη του κόσμου, αναζητώντας μην τυχόν και βρει κάποιον που να γνωρίζει περισσότερα από εκείνον. Έτσι γεμάτος με υπέροχα έργα και λόγια έφτασε στις παλαιές Σάρδεις για να γνωρίσει τον Χρυσάνθιο. Όμως αυτά έγιναν αργότερα.

Ο Χρυσάνθιος απέκτησε ένα γιο, στον οποίο έδωσε το όνομα του δασκάλου που είχε στο Πέργαμο (αναφερθήκαμε στον Αιδέσιο παραπάνω). Από τη μικρή του ηλικία τούτο το αγόρι ήταν ένα πλάσμα που είχε φτερά προς κάθε αρετή και από τα δύο άλογα που αναφέρει ο Πλάτωνας ίππευε μόνο το ένα¹⁰¹. και δεν είχε γεμίσει ακόμα το μυαλό του με κάθε γνώση, αλλά ήταν επιμελής στα μαθήματά του και πολύ έξυπνος, συνεπέστατος στη λατρεία των θεών και είχε απομακρυνθεί τόσο από τα ανθρώπινα, ώστε, αν και ήταν άνθρωπος, κόντευε να είναι όλος ψυχή. Το σώμα του ήταν τόσο ανάλαφρο στις κινήσεις του, ώστε ήταν αδύνατο να περιγραφεί, ακόμα και με τον

- καὶ μάλα ποιητικῶς, εἰς ὅσον ὕψος ἐφέρετο μετάρσιος.
 3 ἡ δὲ πρὸς τὸ θεῖον οἰκειότης οὕτως ἦν ἀπραγμάτευτος
 καὶ εὐκολος, ὥστε ἐξήρκει τὸν στέφανον ἐπιθεῖναι
 τῇ κεφαλῇ, καὶ πρὸς τὸν ἥλιον ἀναβλέποντα χρησμούς
 ἐκφέρειν, καὶ τούτους ἀψευδεῖς, καὶ πρὸς τὸ κάλλιστον
 4 εἶδος ἐνθέου πνεύματος γεγραμμένους· καὶ τοί γε
 οὔτε μέτρον ἠπίστατο, οὔτε εἰς γραμματικὴν ἐπιστή-
 5 μην ἔρρωτο, ἀλλὰ θεὸς ἅπαντα ἦν αὐτῷ. νοσήσας
 δὲ οὐδαμῶς κατὰ τὸν ὠρισμένον βίον, ἀμφὶ τὰ εἴκοσιν
 ἔτη μετήλλαξεν, ὁ δὲ πατὴρ καὶ τότε διέδειξεν
 6 φιλόσοφος ὢν· ἥ γὰρ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς εἰς
 ἀπάθειαν αὐτὸν μετέστησεν, ἥ τῷ παιδί συγχαίρων
 τῆς λήξεως, ἔμεινεν ἄτρεπτος· καὶ ἡ μήτηρ δέ,
 πρὸς τὸν ἄνδρα ὀρώσα, τὴν γυναικεῖαν ὑπερῆνεγκε
 φύσιν, πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ πάθους ὀλοφύρσεις ἐκ-
 λύσασα.

6. Τούτων δὲ οὕτω κεχωρηκότων, ὁ Χρυσάνθιος
 ἦν ἐν τοῖς συνήθεσιν· καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων
 ἐμπιπτόντων δημοσίων καὶ κοινῶν πραγμάτων, ἃ
 τὰς ἀπάντων ψυχὰς κατέσεισεν εἰς φόβον, μόνος
 ἔμεινεν ἀσάλευτος, ὥστε εἰκασέν τις * οὔτε ἐπὶ γῆς
 2 εἶναι τὸν ἄνδρα. κατ' ἐκείνους δὴ τοὺς χρόνους καὶ
 'Ελλησπόντιος παρ' αὐτὸν ἀφικνεῖται, καὶ βραδέως
 μὲν συνῆλθον εἰς λόγους· ἐπεὶ δὲ εἰς ταῦτόν
 συνήντησαν, τοσοῦτον 'Ελλησπόντιος ἐαλῶκει, ὥστε,
 πάντα μεθέμενος, ἔτοιμος ἦν σκηνοῦσθαι παρὰ
 3 Χρυσάνθιον, καὶ νεάζειν ἐν τῷ μανθάνειν· μετέμελε
 δὲ αὐτῷ τοσοῦτον πεπλανημένος χρόνον, καὶ εἰς
 γῆρας ἀφικόμενος, πρὶν ἢ τι τῶν χρησίμων ἐκμαθεῖν.
 καὶ ὁ μὲν ἐπὶ τούτῳ τὴν γνώμην ἔτεινεν· τῷ δὲ
 Χρυσανθίῳ συμβὰν ἔκ τινος συνηθείας τὴν φλέβα
 διελεῖν, ὃ τε συγγραφεὺς παρῆν, οὕτω προστάξαντος,
 καὶ τῶν ἱατρῶν κενῶσαι βουλομένων τὸ <ἐπι>φε-
 ρόμενον, αὐτὸς ἐπὶ τὸ συμφέρον φεισάμενος, παράλογον

πιο ποιητικό τρόπο, πόσο ψηλά σηκωνόταν. Η επικοινωνία του με τους θεούς ήταν τόσο απλή και εύκολη, ώστε αρκούσε να τοποθετήσει το στεφάνι στο κεφάλι του και στρέφοντας το βλέμμα του προς τον ήλιο να εκφέρει χρησμούς και μάλιστα αλάθητους, συνθεμένους κατά το ομορφότερο πρότυπο του θεϊκού πνεύματος· δεν γνώριζε τα μέτρα ούτε κατείχε τη γραμματική, αλλά ο θεός ήταν τα πάντα γι' αυτόν. Αν και ποτέ δεν αρρώστησε κατά τη διάρκεια της ζωής του, πέθανε όταν ήταν περίπου είκοσι ετών. Ο πατέρας του και τότε απέδειξε ότι ήταν πραγματικός φιλόσοφος· ή γιατί το μέγεθος της συμφοράς τον έκανε απαθή ή γιατί χάρηκε που το παιδί ανέβηκε στους ουρανούς, έμεινε ατάραχος· η μητέρα, βλέποντας τον άντρα της, ξεπέρασε τη γυναικεία της φύση, αποφεύγοντας τους θρήνους που θα ταίριαζαν σε τέτοια δυστυχία.

Αφού έγιναν αυτά, ο Χρυσάνθιος ξαναρίχτηκε στις ασχολίες του. Κι ενώ συνέβαιναν πολλές και μεγάλες συμφορές στην πόλη και σε όλο τον κόσμο, που γέμιζαν με φόβο τις ψυχές όλων των ανθρώπων, ήταν ο μόνος που έμεινε ασάλευτος, ώστε θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι δεν βρισκόταν στη γη. Την ίδια εποχή τον επισκέφτηκε ο Ελλησπόντιος και με κάποια καθυστέρηση άρχισαν τις συζητήσεις. Μόλις συναντήθηκαν, τόσο γοητεύτηκε ο Ελλησπόντιος, ώστε εγκατέλειψε όλα τα άλλα και ήταν έτοιμος να ζήσει με τον Χρυσάνθιο και να ανανεωθεί μέσα από τη διδασκαλία του· και λυπόταν που είχε ξοδέψει τόσο χρόνο και είχε γεράσει προτού να μάθει κάτι χρήσιμο. Αφιερώθηκε λοιπόν σε αυτό. Συνέβη όμως ο Χρυσάνθιος κάνοντας κάτι να κόψει κάποια φλέβα· ο γράφων βρισκόταν δίπλα του μετά από παραγγελία του δασκάλου· οι γιατροί ήθελαν να ανοίξουν την πληγή για να τρέξει αίμα, ο συγγραφέας όμως κοιτάζοντας τι ωφελεί

- εἶναι τὸ κενωθὲν ἔφη, καὶ οὕτως ἐπισχεῖν ἐκέλευσεν· οὐδὲ γὰρ ἄπειρος ἦν ἰατρικῆς ὁ ταῦτα γράφων.
- 4 Ἐλλησπόντιος δὲ ἀκούσας παρῆν, ἀγανακτῶν καὶ ποτνιῶμενος, ὡς μεγάλου κακοῦ γεγονότος, εἰ πρεσβύτης οὗτος ἀνὴρ τοσούτου διὰ τῆς χειρὸς
- 5 αἵματος ἀφήρηται. ὡς δὲ ἤκουσεν τῆς φωνῆς, καὶ ὑγιαίνοντα εἶδεν, πρὸς τὸν συγγραφέα τὸν λόγον ἐπιστρέψας “ἀλλὰ σέ γε” φησὶν “ἡ πόλις αἰτιῶνται δεινόν τι δεδρακέναι· νῦν δὲ ἅπαντες σιωπήσουσιν,
- 6 ὁρῶντες ὑγιαίνοντα.” τοῦ δὲ εἰπόντος, ὡς οὐκ ἠγνόει τὸ συμφέρον, ὁ μὲν Ἐλλησπόντιος ὡς συσκευασάμενος τὰ βιβλία, καὶ παρὰ τὸν Χρυσάνθιον ἤξων ἐπὶ μαθή-
- 7 σει, τῆς πόλεως ἐξήει. καὶ ἡ γαστήρ αὐτοῦ νοσεῖν ἤρχετο, καὶ παρελθὼν εἰς Ἀπάμειαν τῆς Βιθυνίας μετήλλαξε <τὸν βίον>, τῷ παρόντι τῶν ἐταίρων Προκοπίῳ πολλὰ ἐπισκῆψας μόνον θαυμάζειν Χρυσάνθιον. καὶ ὁ Προκόπιος παραγενόμενος εἰς τὰς Σάρδεις, ταῦτα ἐποίει τε καὶ ἀπήγγειλεν.
- 8 Ὁ δὲ Χρυσάνθιος, εἰς τὴν ἐπιουσαν ὥραν τοῦ ἔτους, κατὰ θέρος ἰστάμενον, ἐπὶ τὴν αὐτὴν θεραπείαν ἐλθὼν, καί τοι τοῦ συγγραφέως προειπόντος τοῖς ἰατροῖς περιμένειν αὐτὸν κατὰ τὸ σύνηθες, οἱ μὲν ἔφθασαν ἐλθόντες, ὁ δὲ ὑπέσχεε τὴν χεῖρα, καὶ παρὰ μέτρον γενομένης τῆς κενώσεως, παρέσεις τε τῶν μερῶν ἠκολούθησαν καὶ τὰ ἄρθρα συνέκαμνεν, καὶ
- 9 κλινοπετὴς ἦν. καὶ Ὀριβάσιος ἐνταῦθα παραγίνεται, δι’ ἐκεῖνον καθ’ ὑπερβολὴν μὲν ἐπιστήμης μικροῦ καὶ βιασάμενος τὴν φύσιν καὶ κρίσμασι θερμότεροις καὶ μαλάττουσι τὰ κατεφυγμένα μικροῦ πρὸς τὸ
- 10 νεάζειν ἐπήγαγεν. ἀλλ’ ἐνίκα τὸ γῆρας· ὀγδοηχοστὸν γὰρ ὑπελθὼν ἔτος ἐτύγχανε, καὶ τῇ τοῦ θερμοῦ

στην περίπτωση αυτή, είπε ότι ήταν παράλογη τούτη η πράξη και τους διέταξε να σταματήσουν· διότι είχε και κάποιες ιατρικές γνώσεις. Ο Ελλησπόντιος, μόλις το έμαθε, ήρθε αμέσως, αγανακτισμένος και θλιμμένος για την τόσο μεγάλη συμφορά, επειδή ένας άνθρωπος τόσο μεγάλος στην ηλικία έχανε τόσο αίμα από το χέρι του. Όταν όμως άκουσε τη φωνή του και είδε πως δεν είχε τίποτα, γύρισε και είπε προς τον συγγραφέα: «Οι πολίτες σε κατηγορούν ότι έχεις διαπράξει κάτι τρομερό, τώρα όμως όλοι θα σωπάσουν βλέποντάς τον υγιή». Ο συγγραφέας απάντησε πως γνώριζε τη θεραπεία. Στη συνέχεια ο Ελλησπόντιος συγκέντρωσε τα βιβλία του και αφού πήρε το τελευταίο του μάθημα από τον Χρυσάνθιο, έφυγε από την πόλη. Σύντομα όμως άρχισε να υποφέρει από το στομάχι του και αφού πήγε στην Απάμεια της Βιθυνίας πέθανε. Προτού πεθάνει, τόνισε επανειλημμένως σε έναν από τους συντρόφους του, τον Προκόπιο, που βρισκόταν εκεί, να θαυμάζει μόνο τον Χρυσάνθιο. Ο Προκόπιος πήγε στις Σάρδεις, τα έπραξε και τα ανέφερε.

Ο Χρυσάνθιος το καλοκαίρι του επόμενου έτους ήρθε για την ίδια θεραπεία και μολονότι ο συγγραφέας είχε δώσει οδηγίες στους γιατρούς να τον περιμένουν, όπως συνήθως, εκείνοι διάστηκαν να αρχίσουν. Όταν όμως άπλωσε το χέρι του, άρχισε να τρέχει από την πληγή ποτάμι το αίμα, παρέλυσαν τα μέλη του σώματός του και βλάφτηκαν οι αρθρώσεις, με αποτέλεσμα να πέσει κατάκοιτος. Ο Ορειδάσιος ήρθε αμέσως και με τις εξαιρετες γνώσεις του ανακούφισε προς στιγμή τον πόνο του, καταβάλλοντας τους φυσικούς νόμους· τοποθέτησε στην πληγή πολύ θερμά επιθέματα, μαλάκωσε τα παγωμένα μέλη και λίγο έλειψε να τον κάνει να ξανανιώσει. Όμως στο τέλος νίκησαν τα γηρατειά· γιατί πλησίαζε το ογδοηκοστό έτος της ηλικίας του και το βάρος των γηρα-

κατὰ τὸ πλεονάζον ἀλλοτριώσει τὸ γῆρας ἐδιπλα-
σιάσθη· καὶ τεταρταῖος νοσηλευθείς, εἰς τὴν πρέπουσαν
λῆξιν ἀνεχώρησεν.

- XXIV 1. ΕΠΙΓΟΝΟΣ ΚΑΙ ΒΕΡΟΝΙΚΙΑΝΟΣ. Εἰσὶν δὲ μετ'
αὐτὸν διάδοχοι φιλοσοφίας Ἐπίγονός τε ὁ ἐκ
Λακεδαίμονος, καὶ Βερονικιανὸς ὁ ἐκ Σάρδεων, ἄν-
2 δρες ἄξιοι τοῦ τῆς φιλοσοφίας ὀνόματος· πλὴν ὅσα
γε ὁ Βερονικιανὸς ταῖς Χάρισιν ἔθυσεν, καὶ ἱκανὸς
ἀνθρώποις ὀμιλεῖν ἐστι· καὶ εἴη.

τειών διπλασιάστηκε όταν ανέβηκε τόσο πολύ η θερμοκρασία του σώματός του από την εφαρμογή των ζεστών επιθεμάτων· μετά από μία ασθένεια τεσσάρων ημερών αναχώρησε για το πεπρωμένο που του άρμοζε.

XXIV. ΕΠΙΓΟΝΟΣ ΚΑΙ ΒΕΡΟΝΙΚΙΑΝΟΣ. Οι διάδοχοι του Χρυσάνθιου στη φιλοσοφία είναι ο Επίγονος από τη Λακεδαίμονα και ο Βερονικιανός από τις Σάρδεις, άντρες άξιοι του ονόματος της φιλοσοφίας. Όμως ο Βερονικιανός θυσιάσε με μεγαλύτερη γενναιοδωρία στις Χάριτες και είχε ιδιαίτερες ικανότητες στις σχέσεις του με τους ανθρώπους· ας είναι καλά.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

.

Ἀνεγνώσθη Εὐναπίου Χρονικῆς ἱστορίας τῆς
 μετὰ Δέξιππον νέας ἐκδόσεως ἐν βιβλίοις τεσσα-
 ρεσκαίδεκα. ἄρχεται μὲν τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς
 Κλαυδίου βασιλείας, ἐς ὃν Δεξίππῳ ἡ ἱστορία κα-
 ταλήγει, ἀποτελευτᾷ δὲ εἰς τὴν Ὀνωρίου καὶ Ἀρ-
 καδίου τῶν Θεοδοσίου παίδων βασιλείαν, ἐκεῖνον
 τὸν χρόνον τέλος τῆς ἱστορίας ποιησάμενος, ὃν Ἀρ-
 σάκιος μὲν τοῦ χρυσοῦ τῆς ἐκκλησίας στόματος
 Ἰωάννου ἀπελαθέντος εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον
 ἀνηγμένος ἱεράτευεν, ἡ δὲ τοῦ βασιλεύοντος Ἀρκαδίου
 γυνὴ κατὰ γαστρὸς ἔχουσα καὶ ἀμβλώσασα τὸν
 βίον ἀπέλιπεν. οὗτος ὁ Εὐνάπιος Σαρδιανὸς μὲν
 γένος ἐστί· τὰς γὰρ ἐν Λυδίᾳ Σάρδεις ἔσχε πατρίδα·
 δυσσεβῆς δὲ τὴν θρησκείαν ὦν, τὰ Ἑλλήνων γὰρ
 ἐτίμα, τοὺς μὲν εὐσεβεῖα τὴν βασιλείαν κοσμήσαντας
 παντὶ τρόπῳ καὶ ἀνέδην κακίζων διασύρει, καὶ
 μάλιστα γε τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, ἐξαίρει δὲ
 τοὺς δυσσεβεῖς, καὶ τῶν ἄλλων πλεόν Ἰουλιανὸν
 τὸν παραβάτην, καὶ σχεδόν τι τὸ τῆς ἱστορίας αὐτῷ
 εἰς τὸ ἐκείνου ἐγκώμιον συντεθὲν ἐξεπονήθη. ἔστι
 δὲ καλλιπεγὴς τὴν φράσιν, εἰ περιέλοι τις αὐτῷ τῶν
 λόγων τὸ ἀλεκτρυονῶδες καὶ ἐλαφωδέστερον καὶ
 συωδέστερον, καὶ δὴ καὶ τοὺς ἱερακώδεις καὶ κο-

Ανεγνώσθη η νέα έκδοση της Χρονικής ιστορίας του Ευνάπιου, που ακολουθεί την ιστορία του Δέξιππου¹, σε δεκατέσσερα βιβλία. Η διήγηση αρχίζει από τη βασιλεία του Κλαύδιου, με τον οποίο τελειώνει η ιστορία του Δέξιππου, και φτάνει ως τη βασιλεία του Ονώριου και του Αρκάδιου, των γιων του Θεοδόσιου, θέτοντας ως τέλος της εξιστόρησης εκείνο τον χρόνο, κατά τον οποίο ο Αρσάκιος πήρε τον αρχιερατικό θρόνο μετά τον διωγμό του Ιωάννη του Χρυσόστομου και η γυναίκα του αυτοκράτορα Αρκάδιου, που ήταν έγκυος, απέβαλε και πέθανε. Αυτός ο Ευνάπιος ήταν Σαρδιανός στην καταγωγή, ήταν, δηλαδή, από τις Σάρδεις της Λυδίας. Από την άποψη των θρησκευτικών του πεποιθήσεων ήταν ασεβής, γιατί τιμούσε τους Εθνικούς, ενώ αντίθετα όσους κόσμησαν με την ευσέβειά τους τον βασιλικό θρόνο τους κατηγορεί και τους διασύρει με κάθε τρόπο και χωρίς δισταγμό, προπάντων τον Μέγα Κωνσταντίνο, ενώ εγκωμιάζει τους ασεβείς και περισσότερο απ' όλους τον Ιουλιανό τον παραβάτη, για χάρη του οποίου φαίνεται πως κόπιασε να γράψει την ιστορία του, για να εγκωμιάσει εκείνον. Ο λόγος του είναι όμορφος, αν εξαιρέσει κανείς από αυτόν τα κοκορίστικα και τα ελαφίστικα και τα γουρουνίστικα και ακόμα τα γερακίστικα, τα κορακίστικα, τα πιθηκί-

ρακώδεις καὶ πιθηκώδεις καὶ τὸ ποταμῶδες δάκρυον καὶ τὰ ὅμοια· τούτοις γὰρ καὶ τὴν ἄλλην τῶν ὀνομάτων περιλυμαίνεται καὶ διανοθεύει εὐγένειαν. καὶ τροπαῖς μὲν κέχρηται παραβόλως, ὅπερ ὁ τῆς ἱστορίας οὐκ ἐθέλει νόμος, ἀφαιρεῖται δὲ τὸ λυποῦν ἢ τῆς λέξεως ἔμφασιν τὰ πολλὰ καὶ ἀστειότης. τῇ συνθήκῃ δὲ καὶ τῷ σαφεῖ πρὸς ἱστορίαν καὶ ταῖς περιόδοις συμμέτρως καὶ οἰκείως ἔχει· πλὴν ἐνιαχοῦ δικανικώτερον μᾶλλον ἢ ἱστορικώτερον μεστοῖ καὶ περιβάλλει τὸν λόγον. νεωτερίζει δ' οὐκ ὀλίγα καὶ περὶ τὰς συντάξεις, πλὴν οὐκ εἰς τὸ ἄχαρι οὐδ' εἰς τὸ ταῖς μεθόδοις λαβὴν ἐπιδουναί.

Δύο δὲ πραγματείας τὴν αὐτὴν περιεχούσας ἱστορίαν συνεγράψατο, πρώτην καὶ δευτέραν. καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πολλὴν κατὰ τῆς καθαρᾶς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστεως κατασπείρει βλασφημίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀποσεμνύνει δεισιδαιμονίαν, πολλὰ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων καθαπτόμενος· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, ἣν καὶ νέαν ἔκδοσιν ἐπιγράφει, τὴν μὲν πολλὴν ὕβριν καὶ ἀσέλγειαν, ἣν κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐσκέδαζεν, ὑποτέμνεται, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς συγγραφῆς σῶμα συνείρας νέαν ἔκδοσιν, ὡς ἔφημεν, ἐπιγράφει, ἔτι πολλὰ τῆς ἐκεῖσε λύσσης ὑποφαίνουσιν. ἀμφοῖν δὲ ταῖς ἐκδόσεσιν ἐν παλαιοῖς ἐνετύχονεν βιβλίοις, ἰδίως ἑκάτερα ἐν ἐτέρῳ τεύχει καὶ ἐτέρῳ συνεταγμένη· ἐξ ὧν αὐτῶν καὶ τὴν διαφορὰν ἀναλεξάμενοι ἔγνωμεν. συμβαίνει οὖν ἐν τῇ νέᾳ ἐκδόσει πολλὰ τῶν χωρίων διὰ τὰς γεγεννημένας τῶν ῥητῶν περικοπὰς ἀσαφῶς ἐκκεῖσθαι, καίτοι φροντιστὴς ἐστὶ τοῦ σαφοῦς· ἀλλ' ὅτῳ τρόπῳ λέγειν οὐκ ἔχω, μὴ καλῶς κατὰ τὰς περικοπὰς ἀρμόσας τοὺς λόγους ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τὸν νοῦν λυμαίνεται τῶν ἀναγινωσκομένων. [Φώτιος, Βιβλιοθήκη cod. 77.]

στικά και τα ποτάμια τα δάκρυα και τα όμοια. Με αυτά καταστρέφει γενικά το ύφος του και νοθεύει την ευγένειά του. Χρησιμοποιεί ακόμα παρεκβάσεις και παρεμβολές, κάτι που δεν απαγορεύεται στη συγγραφή ιστορίας, η ενόχληση όμως μειώνεται από τη δύναμη του λόγου, που υπάρχει συχνά, και από τη χάρη του. Όσο για τη συμβατικότητα και τη σαφήνεια που απαιτεί η ιστορία και ως προς τη δόμηση των περιόδων αποδεικνύεται καλός γνώστης· μόνο που μερικές φορές το ύφος του γίνεται πιο δικανικό μάλλον παρά ιστορικό. Εισάγει ακόμα και ουκ ολίγους νεοτερισμούς στη σύνταξη, αλλά χωρίς να γίνεται άχαρος ούτε και το κάνει συστηματικά.

Έγραψε δύο ιστορικές πραγματείες με το ίδιο περιεχόμενο, την πρώτη και τη δεύτερη. Στην πρώτη σπέρνει πολλή λασπολογία εναντίον της αγνής χριστιανικής μας πίστης και εγκωμιάζει την ειδωλολατρική δεισιδαιμονία, προσάπτοντας πολλές κατηγορίες στους ευσεβείς βασιλείς. Στη δεύτερη, την οποία τιτλοφορεί «νέα έκδοση», περικόπτει τις πολλές προσβολές και ασέλγειες, που είχε σκορπίσει εναντίον της ευσεβούς πίστης, και συγκεντρώνοντας το υπόλοιπο υλικό της συγγραφής το τιτλοφορεί «νέα έκδοση», όπως είπαμε, στην οποία εν τούτοις διαφαίνεται πολλή από τη λύσσα της πρώτης έκδοσης. Και τις δύο αυτές εκδόσεις τις βρήκαμε σε παλιά βιβλία, σε διαφορετικό τεύχος η καθεμιά και σε διαφορετική εκδοχή. Τα διαβάσαμε και είδαμε τις διαφορές τους. Συμβαίνει λοιπόν στη νέα έκδοση πολλά χωρία να είναι ασαφή, εξαιτίας των περικοπών που έχουν γίνει σε φράσεις, παρ' όλο που ο συγγραφέας φροντίζει να είναι σαφής· με ποιο τρόπο όμως δεν μπορώ να πω, γιατί δεν έχει συνδέσει καλά τους λόγους μετά τις περικοπές στη δεύτερη έκδοση κι έτσι καταστρέφει το νόημα του αναγνώσματος.

ΙΣΤΟΡΙΑ Η ΜΕΤΑ ΔΕΞΙΠΠΙΟΝ
ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Δεξίππῳ τῷ Ἀθηναίῳ κατὰ τοὺς Ἀθήνησιν ἄρχοντας, ἀφ' οὗ παρὰ Ἀθηναίοις ἄρχοντες, ἱστορία συγγέγραπται, προσαριθμουμένων καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὑπάτων, καὶ πρό γε αὐτῶν τῶν ὑπάτων τε καὶ ἀρχόντων ἀρξαμένης τῆς γραφῆς. τὸ δὲ ἐν κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τὰ μὲν ἀνωτέρω καὶ ὅσα τὸ ποιητικὸν νέμεται γένος ἀφεῖναι καὶ ἐπιτρέψαι τῷ πιθανῷ καὶ μᾶλλον ἀναπειθόντι τὸν ἐντυγχάνοντα, τὰ δὲ προϊόντα καὶ ἐπὶ πλέον μαρτυρούμενα συνενεγκεῖν καὶ κατακλεῖσαι πρὸς ἱστορικὴν ἀκρίβειαν καὶ κρίσιν ἀληθεστέραν. βιάζεται γοῦν καὶ συναριθμεῖται τὸν χρόνον ἔς τε τὰς Ὀλυμπιάδας περιγράφων καὶ τοὺς ἐντὸς ἐκάστης Ὀλυμπιάδος ἄρχοντας. πρόθυρα δὲ κάλλους ἀνάμεστα προθεῖς τῆς συγγραφῆς καὶ προϊῶν τά τε ἔνδον ἐπιδείξας σεμνότερα, τὸ μὲν μυθῶδες καὶ λίαν ἀρχαῖον ἀφαιρεῖ καὶ ἀφήσιν ὥσπερ φάρμακον παλαιὸν καὶ ἀδόκιμον ἔς τοὺς συντεθεικότας· Αἰγυπτίους δὲ χρόνους ἀναλεγόμενος καὶ συνωθούμενος ἐπὶ τὰ πρῶτα καὶ παλαιότερα τῶν παρ' ἐκάστοις ἀρχῶν, τοὺς ἡγεμόνας καὶ πατέρας τῆς ἱστορίας ἐκτίθησιν, ἔνδηλος ὢν καὶ σχεδόν τι μαρτυρόμενος ὅτι τῶν ἀπιστουμένων ἕκαστον ἕτερος προλαβὼν εἴρηκεν. καὶ περιφέρει γε τὴν ἱστορίαν ἐκ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν τῶν ταῦτα εἰρηκότων ὥσπερ ῥῶπόν τινα καὶ ποικίλον καὶ χρήσιμον ἔς ἐν μυροπῶλιον τὴν ἰδίαν ἐξήγησιν κατακεκλειμένην καὶ συνηγμένην. πάντα δέ, ὅσα πρὸς τε τὸ κοινὸν ἀπάντων ἀνθρώπων ἀξιόλογα καὶ κατ' ἀνδρα δι' ἀρετὴν περιττοῦ τινος ὀνόματος τετυχηκότα,

ΙΣΤΟΡΙΑ Η ΜΕΤΑ ΔΕΞΙΠΠΟΝ ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΗ ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ο Δέξιππος ο Αθηναίος έχει γράψει ιστορία σύμφωνα με τους άρχοντες της Αθήνας, από τότε που υπήρχαν άρχοντες στην Αθήνα, συγκαταλεγομένων και των Ρωμαίων υπάτων, αρχίζοντας τη συγγραφή και πριν ακόμα από αυτούς τους υπάτους και τους άρχοντες. Στο πρώτο κεφάλαιο της ιστορίας αφήνει τα παλαιότερα και όσα αναφέρονται από τους ποιητές, παραπέμποντας τον αναγνώστη σε όποιον από αυτούς είναι έγκυρος και πιο αξιόπιστος, και καταπιάνεται με τα επόμενα και όσα μαρτυρούνται περισσότερο, συμπεριλαμβάνοντας όσα είναι ακριβή ιστορικά και θεωρούνται πιο αληθή. Απαριθμεί τα γεγονότα στριμώχνοντάς τα μέσα στα χρονικά πλαίσια μιας ολυμπιάδας και χρονολογώντας τα σύμφωνα με τους άρχοντες κάθε ολυμπιάδας. Της συγγραφής προηγείται ένα προοίμιο γεμάτο χάρη, ενώ στη συνέχεια ο συγγραφέας χειρίζεται με σοβαρότητα το υλικό του· αφαιρεί το μυθικό και πολύ αρχαίο και το αφήνει σαν φάρμακο παλιό και άχρηστο για όσους το είχαν χρησιμοποιήσει· διερχόμενος τα χρόνια ακμής της Αιγύπτου και προσπερνώντας στα γρήγορα τα πρώτα και τα παλιότερα από τις αρχές καθενός, εκθέτει τους πρωτεργάτες και πατέρες της ιστορίας, καθώς είναι φανερό και σχεδόν το λέει καθαρά ότι έχει προλάβει άλλος να μιλήσει για καθετί από τα απίστευτα. Και περιφέρει τη διήγησή του από πολλούς και διάφορους που μίλησαν γι' αυτά, σαν να είναι η αφήγησή του εμπόρευμα ποικίλο και ευτελές, συγκεντρωμένο και κλεισμένο μέσα σε μυροπωλείο. Από την άλλη, σε όλα όσα είναι αξιόλογα για τον δημόσιο βίο όλων των ανθρώπων ή έχουν γίνει ξακουστά για έναν μόνο άνθρωπο εξαιτίας της υπεροχής του, πέφτει πάνω

λάβρως ἐπιδραμὼν καὶ διαθέμενος τῷ λόγῳ, τελευτῶν ἐς Κλαύδιον καταλύει τὴν συγγραφὴν, καὶ Κλαυδίου τῆς βασιλείας ἔτος τὸ πρῶτον, ἐς ὃ δὴ καὶ τῆς βασιλείας ἤρχετο καὶ ἐτελεύτα, ἐνιαυτὸν ἄρξας Ῥωμαίοις ἓνα· οἱ δὲ καὶ ἕτερον αὐτῷ χαρίζονται. εἴτα Ὀλυμπιάδας καταλογίζεται τόσας καὶ τόσας καὶ ὑπάτους καὶ ἄρχοντας ἐπὶ ταύταις, τὴν χιλιάδα τῶν ἐτῶν ὑποβαλὼν, ὥσπερ ἀγωνιῶν, εἰ μὴ πολλῶν λῖαν ἐτῶν ἀποδοίῃ λόγον τοῖς ἐντυγχάνουσιν. ἐγὼ δὲ ὁ τοῦτο τὸ ἔργον ἐς νοῦν βαλλόμενος, ὑπ' αὐτοῦ Δεξιππου ταῦτα ἔχων ἐκδιδάσκεισθαι καὶ συλλαμβάνειν ὅσος καὶ ἡλικίος ὁ κίνδυνος κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἕκαστον ἱστορίαν γράφειν, καὶ πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ὁμολογεῖν ὅτι ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀληθῆ κατὰ τοὺς χρόνους, ἀλλὰ τῷ μὲν οὕτως, τῷ δὲ ἑτέρως ἔδοξε, καὶ περιφανῶς ἑαυτοῦ κατηγορεῖν, ὥσπερ ἐκεῖνος, ὅτι χρονικὴν ἱστορίαν γράφων πλανωμένην τινὰ καὶ μεστὴν τῶν ἀντιλεγόντων, ὥσπερ ἀπρόεδρον ἐκκλησίαν, ἐκτίθησι τὴν γραφὴν, ὁξέως δὲ καὶ τῆς Βοιωτίας ἀκούων παροιμίας, ὅτι οὕτως αὐλεῖν οὐ πρόπει, κάκεῖνα προσελογιζόμεν ὅτι τέλος ἱστορίας καὶ σκοπὸς ἄριστος τὰ πραχθέντα ὅτι μάλιστα δίχα τινὸς πάθους ἐς τὸ ἀληθὲς ἀναφέροντα γράφειν, οἱ δὲ ἀκριβεῖς λογισμοὶ τῶν χρόνων, ὥσπερ ἄκλητοι μάρτυρες, αὐτομάτως ἐπεσιόντες ἐς ταῦτα ὠφελοῦσιν οὐδέν. τί γὰρ Σωκράτει πρὸς σοφίαν καὶ Θεμιστοκλεῖ πρὸς δεινότητα συντελεῖται παρὰ τῶν χρόνων; ποῦ δὲ ἐκεῖνοι καλοὶ καγαθοὶ διὰ θέρος ἦσαν; ποῦ δὲ τὰς ἀρετὰς ἐφ' ἑαυτῶν, καθάπερ τὰ φύλλα, πρὸς τὴν ὥραν τοῦ ἔτους αὐξανομένας καὶ ἀπορρεούσας παρείχοντο; ἀλλ' ἴσως ἕκαστος αὐτῶν τὸ γοῦν ἐς φύσιν καὶ δύναμιν ἀγαθὸν διαρκῶς καὶ συνεχῶς ἐν ταῖς ἐνεργείαις ἀπεδίδου καὶ διέσωζεν. τίς οὖν λόγος

τους και τα περιλαβαίνει στον λόγο του, τελειώνοντας την ιστορία του στον Κλαύδιο και στο πρώτο έτος της βασιλείας του Κλαύδιου, που ήταν και το τελευταίο, αφού αυτός κυβέρνησε τους Ρωμαίους για ένα χρόνο· κάποιιοι του χαρίζουν άλλον ένα. Έπειτα απαριθμεί τις ολυμπιάδες, τόσες και τόσες, και επιπλέον υπάτους και άρχοντες, φτάνοντας τα χίλια χρόνια, σαν να αγωνιά μήπως και δεν δώσει λόγο στους αναγνώστες του για πάρα πολλά χρόνια.

Εγώ όμως, αφού μελέτησα καλά αυτό το έργο, τούτο έχω να διδαχτώ και να καταλάβω από τον ίδιο τον Δέξιππο, πόσος σοβαρός και μεγάλος είναι ο κίνδυνος, όταν γράφει κανείς ιστορία κατ' έτος και ομολογεί στους αναγνώστες ότι αυτά δεν είναι αληθή σε σχέση με τον χρόνο, αλλά ότι ο ένας πιστεύει το ένα, ο άλλος το άλλο, και προσάπτει φανερά στον εαυτό του την κατηγορία, όπως εκείνος, ότι, γράφοντας ένα χρονικό γεμάτο από πλάνες και αντιλογίες, αφήνει τη συγγραφή του εκτεθειμένη, σαν συνέλευση χωρίς πρόεδρο· ακούγοντας ακόμα και τη βωιωτική παροιμία ότι «δεν πρέπει να παίζεις έτσι τον αυλό», συλλογιζόμουν ακόμα κι εκείνο, ότι στόχος και σκοπός της ιστορίας είναι να γράφει κάποιος τα γεγονότα χωρίς εμπάθεια, με μόνο κριτήριο την αλήθεια, και ο ακριβής υπολογισμός του χρόνου, που υπεισέρχεται αυτομάτως σαν ακάλεστος μάρτυρας, δεν ωφελεί καθόλου σε αυτό. Τι ωφελεί τον Σωκράτη και τη σοφία του ή τον Θεμιστοκλή και την ικανότητά του ο χρόνος; Μήπως εκείνοι ήταν καλοί κι ενάρετοι κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού; Ή μήπως οι αρετές τους μεγάλωναν κι έπεφταν σαν τα φύλλα ανάλογα με την εποχή του έτους; Όχι βέβαια, αλλά ο καθένας τους έδειχνε και διαφύλαττε την αρετή του, ανάλογα με το φυσικό του και τις δυνάμεις του, συνεχώς και διαρκώς. Τι σημασία

πρὸς ἱστορίας τέλος εἰδέναι καὶ γινώσκειν ὅτι τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἐνίκων οἱ Ἕλληνες κυνὸς ἐπιτέλλοντος; τί δ' ὄφελος ἦν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐς ὠφέλειαν ἱστορικῆς χρείας, εἰ κατὰ ταύτην ἐτέχθη τὴν ἡμέραν ὁ δεῖνα καὶ μελοποιὸς ἀνέσχεν ἢ τραγωδὸς ἄριστος; εἰ γὰρ ἔσχατος ὅρος τῶν περὶ τὴν ἱστορίαν καλῶν τὸ πολλῶν καὶ ἀπείρων πραγμάτων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ διὰ βραχείας ἀναγνώσεως πεῖραν λαβεῖν καὶ γενέσθαι γέροντας ἔτι νέους ὄντας δι' ἐπιστήμην τῶν προγεγονότων, ὥστε τίνα μὲν φευκτέον, τίνα δὲ αἰρετέον, εἰδέναι, τούναντίον ἔμοιγε δοκοῦσι ποιεῖν οἱ περιττοῖς καὶ ἀπηρητημένοις ἐπεσοδίους ὥσπερ ξενικοῖς ἡδύσμασι τὸ τῆς ἱστορίας ἐδώδιμον καὶ χρήσιμον ἀνατρέποντες καὶ διαφθείροντες ἀλμυρῷ λόγῳ πότιμον ἀκοήν. κωλύει μὲν γὰρ ἴσως οὐδὲν καὶ περιττόν τι μαθεῖν, ἄλλως τε, ὥς φησιν αὐτὸς Δέξιππος, τῶν μὲν χρονικῶν ἢ πάντων ἢ τῶν πλείστων διαπεφωνημένων, τῶν δὲ ὑπερώρων καὶ φανερῶν πράξεων συμπεφωνημένων. τίς γὰρ οὕτω περιδόητος ἅπασιν ὅσοι λόγων ἤψαντο καὶ κατέλιπον λόγους ὡς Λυκοῦργος Λακεδαιμόνιος; ἐς ὃν καὶ ἡ τοῦ θεοῦ μαρτυρία διὰ στόματος ἅπασι θεὸν ἄντικρυς ἀνακαλοῦντος ἐπὶ τῷ θεῖναι τοὺς νόμους. τίς δὲ τῶν ταῦτα εἰρηκότων ἐτέρῳ συμφέρεται περὶ τῶν ἡνίκα ἐτίθει τοὺς νόμους χρόνων; ἀλλὰ πάντες, ὥσπερ οἰκίαν ἢ στυλὸν δοκιμάζοντες ἢ τι τῶν ὁμοίων, ὅτι μὲν ἔστι καὶ γέγονε συντίθενται καὶ κατανεύουσι, περὶ δὲ τοῦ πότε ἀπορία παντοδαπῇ ἐμπεπλήκασιν τὰ βιβλία. ὁπότε καὶ Θουκυδίδης ὁ πάντων ἀκριβέστατος τὸν μέγαν καὶ πολυύμνητον ἐκεῖνον πόλεμον ἀρχὴν τινα καὶ προφάσεις φησὶ λαβεῖν πρὸς δευτέραν κίνησιν ἐκ διαφορᾶς ἡμερῶν, ἢ περὶ πόλεων ἀλώσεως

έχει για τον σκοπό της ιστορίας να ξέρει κανείς και να μαθαίνει ότι οι Έλληνες νίκησαν στη Σαλαμίνα κατά την επιτολή του αστερισμού του Κυνός; Ποιο το όφελος για τους αναγνώστες και για την ιστορική αναγκαιότητα, αν γεννήθηκε και πέθανε την τάδε ημέρα ο δείνα μελοποιός ή ο καλύτερος τραγωδός; Αν το αποκορύφωμα των οφελημάτων από την ιστορία είναι να έρχονται οι αναγνώστες σε επαφή με πολλά, άπειρα πράγματα μέσα σε λίγο χρόνο και με σύντομη ανάγνωση και να γίνονται σοφοί σαν γέροντες, νέοι ακόμα, με την επιστήμη του παρελθόντος, ώστε να γνωρίζουν τι πρέπει να αποφεύγουν και τι να επιδιώκουν, μου φαίνεται ότι το αντίθετο πετυχαίνουν όσοι με περιττές και άσχετες αφηγήσεις αλλοιώνουν σαν με παράξενα καρικεύματα τη γεύση και τη χρησιμότητα της ιστορίας και χαλάνε με τα αλμυρά τους λόγια τη γλυκιά γεύση των ακροατών³. Ίσως βέβαια δεν βιάζεται να μαθαίνουμε και κάτι περιττό, όπως λέει κι ο ίδιος ο Δέξιππος, αφού άλλωστε όλα τα χρονικά ή τα περισσότερα αμφισβητούνται, ενώ για τα επιφανή και πασίγνωστα γεγονότα υπάρχει συμφωνία. Διότι ποιος είναι τόσο περιβόητος απ' όλους όσους ασχολήθηκαν με τη ρητορική και άφησαν λόγους όσο ο Λυκούργος ο Λακεδαιμόνιος; Αυτόν και η θεϊκή μαρτυρία τον ονομάζει ενώπιον όλων θεό για τους νόμους που θέσπισε. Ποιος απ' όσους έχουν μιλήσει γι' αυτά συμφωνεί με τους άλλους για το πότε θέσπισε τους νόμους; Όλοι όμως, σαν να πρόκειται για ένα σπίτι ή μια κολόνα, συμφωνούν και παραδέχονται ότι αυτός είναι υπαρκτό πρόσωπο και έζησε· όσο για το πότε, τα βιβλία είναι γεμάτα από κάθε είδους ερωτήματα. Έτσι και ο Θουκυδίδης, ο πιο ακριβής απ' όλους, λέει ότι ο μεγάλος εκείνος και ξακουστός πόλεμος³ είχε την αρχή του και τις αφορμές για τη συνέχισή του μετά από κάποιες ημέρες, όταν έγινε η

αὐτοῖς ἐγένετο, καὶ οὐδὲ αὐτὸς ἔχει διαιτᾶν σαφῶς καὶ ἀκριβῶς τίνες ἐπεκάλουν δικαιοτέρον, ἀλλ' ἐπὶ τὰς ἡμέρας ἐλθὼν ὑποδηλοῖ καὶ παραδείκνυσιν ὅτι κενὴ τίς που καὶ ἀχρεῖος ἡ περὶ τοὺς χρόνους διατριβὴ καὶ σχολή.

Τοιαῦτά τινα καὶ πλείω ἕτερα πρὸς ἑμαυτὸν ἐκκλησιάσας καὶ βουλευσάμενος, καὶ τοῖς ἐς τὰ χρονικὰ σπεύδουσιν καὶ ἀνεστηκόσιν ὁμοιά τινα παρεγγυῶν, ὡς ἡ περὶ τὰς ὥρας καὶ ἡμέρας ἀκρίβεια πλουσίων οἰκονόμοις τισὶ καὶ λογισταῖς πρέπει, καὶ νῆ Δία γε τοῖς ἐς τὰ οὐράνια κεχηνόσι, καὶ ὅσοι πρὸς ἀριθμῷ φανερώς κάθηνται, αὐτὸς δὲ προαγορεύων πόρρωθεν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ὅτι πιστεύσας ἑμαυτῷ δύνασθαι γράφειν γεγονότα τε καὶ γιγνόμενα πρὸς τόδε τὸ ἔργον ὥρμησα, τὸ μὲν κατ' ἐνιαυτὸν καὶ καθ' ἡμέραν ὥσπερ ἀπροσδιόνυσόν τινα ῥῆσιν παραιτησάμενος, τὸ δὲ κατὰ χρόνους, οἳ τοῖς βασιλεῦσι περιγράφονται, κρίνας ἀληθέστερον. ἀναγνώσεται γοῦν τις ὅτι ταῦτα ἐπὶ τοῦδε τοῦ βασιλέως ἢ τοῦδ' ἐπράττετο· καθ' ὃν δὲ ἐνιαυτὸν καὶ ἡμέραν, ἕτερος ἐς τὴν ἀπάτην χορεύεται τις· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ πιστεύειν ἑμαυτῷ γράφω, ἀνδράσιν ἐπόμενος, οἳ τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου μακρῷ προεῖχον· κατὰ παιδείαν καὶ διατεταμένως ἐνῆγον μὴ σιωπᾶν τὰ κοινὰ τῶν ἔργων καὶ ὅσα ὁ καθ' ἡμᾶς ἔφερε χρόνος καὶ τὰ πρὸ ἡμῶν μετὰ τὴν Δεξίππου γραφὴν οὐπω λόγου τε καὶ ἱστορίας ἐμφανοῦς τετυχηκότα. ἐγίγνετο δὲ ἐκείνοις τε κάμοι κοινὸν τὸ ἔργον τόδε, καὶ πάντα γε ἐς τὸν Ἰουλιανὸν ἀναφέρειν ἐδόκει, ὃς ἐβασίλευσε μὲν ἐφ' ἡμῶν, τὸ δὲ ἀνθρώπινον αὐτὸν ὥσπερ τινὰ θεὸν προσεκύνουν ἅπαντες.

άλωση κάποιων πόλεων, και ούτε αυτός μπορεί να αποφασίσει καθαρά και ξάστερα ποιοι τον ονόμασαν δικαιότερο, αλλά, όταν φτάνει στις ημέρες, υποδηλώνει και υποδεικνύει ότι είναι μάλλον μάταιη και άχρηστη η επιμονή και η ενασχόληση με τον χρόνο.

Τέτοια λοιπόν και άλλα πολλά συλλογίστηκα μόνος μου και σκέφτηκα, γι' αυτό τα αφήνω αυτά και τα όμοια για όσους καταπιάνονται και ασχολούνται με τα χρονικά, επειδή η ακρίβεια για την ώρα και την ημέρα ταιριάζει στους διαχειριστές της περιουσίας των πλουσίων και στους λογιστές, και, μα τον Δία, σε αυτούς που κοιτάνε χάσκοντας τον ουρανό και όσους μένουν φανερά προσκολλημένοι στους αριθμούς· εγώ αντίθετα, προϊδεάζω τους αναγνώστες μου ότι μπορώ με αυτοπεποίθηση να γράψω όσα έχουν γίνει και όσα γίνονται και ξεκίνησα με ζήλο αυτό το έργο, αφήνοντας κατά μέρος τη χρονολόγηση κατ' έτος και κατά ημέρα που δεν ταιριάζει στην τέχνη μου και αποφασίζοντας ν' ακολουθήσω μια ακριβέστερη μέθοδο, τη χρονολόγηση κατά χρονικές περιόδους, που ορίζουν οι βασιλείς. Θα διαβάσετε λοιπόν ότι αυτά έγιναν επί του τάδε ή του δείνα βασιλιά· όσο για το ποια ημέρα και ώρα, ας χορεύει άλλος στον ρυθμό αυτής της απάτης. Εγώ γράφω ακόμα αυτό που πιστεύω, ακολουθώντας ανθρώπους που έζησαν πολύ καιρό πριν από μας. Ίπεύθυνα και πρόθυμα επιχείρησα να μην αποσιωπήσω τις κοινές πράξεις και όσα μας έφερε ο χρόνος και τα πριν από εμάς, που δεν έχουν ακόμα περιγραφεί και εξιστορηθεί ακριβώς μετά την ιστορία του Δέξιππου. Για εκείνους και για μένα υπήρξε κοινό αυτό το έργο και όλα φαίνονταν να ανάγονται στον Ιουλιανό, ο οποίος βασίλευσε στην εποχή μας και όλη η ανθρωπότητα τον προσκυνούσε σαν θεό.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΛΟΓΟΥ

Τὰ μὲν οὖν ἀπὸ τῆς Δεξίππου συγγραφῆς ἐς τοὺς Ἰουλιανοῦ καθήκοντα [καιροὺς] ὡς ἐνῆν μάλιστα διὰ τῶν ἀναγκαίων ἐπιτρέχουσιν ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δεδηλωται· φέρεται δὲ ἐντεῦθεν ὁ λόγος ἐφ' ὅνπερ ἐφέρετο ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἀναγκάζει γε τοῖς ἔργοις ἐνδιατρίβειν ὥσπερ τι πρὸς αὐτὸν ἐρωτικὸν πεπονθότας, οὔτι μὰ Δία τεθεαμένους ἢ πεπειραμένους· κομιδῇ γὰρ ἦν ὁ γράφων τάδε παῖς, ἡνίκα ἐβασίλευσεν· ἀλλὰ δεινὸν τι χρῆμα καὶ ἀπαραίτητον ἐς ἔρωτα τὸ κοινὸν ἀνθρώπων ἀπάντων πάθος καὶ τὸ τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης ἀστασίαστον. πῶς γὰρ ἦν σιωπᾶν ὑπὲρ ὧν οὐδεὶς ἔφερε σιωπᾶν; πῶς δὲ μὴ λέγειν ὅσα καὶ οἱ μὴ δυνάμενοι λέγειν ἀπὸ στόματος ἔφραζον, ἐς γλυκεῖάν τινα καὶ χρυσῇν διατριβὴν τὴν ἐκείνου ἀναφέροντες μνήμην; καὶ ὁ μὲν πολὺς ἄνθρωπος ταῦτα πάσχοντες ὅμως ἔλαττον ἐς τὸ γράφειν ἐξεβιάζοντο· τὸ δὲ ἐξαίρετον καὶ ὅ,τι περ ἦν ἐν παιδείᾳ γνωριμώτατον, οὐδὲ ἀφιέντα ἠφίεσαν, ἀλλ' ἐνέκειντο παραθαρσύνοντες ὡς συνεπιληψόμενοι τοῦ πόνου. ὁ δὲ ἐς τὰ μάλιστα γεγονὼς αὐτῷ γνωρίμος, ὁ Περγαμηνὸς ἀνὴρ Ὀρειβάσιος, ἐκ φυσικῆς φιλοσοφίας ἰατρικὴν ἐπιτάττειν ἄριστος καὶ δρᾶν ἔτι θεϊότερος, καὶ ἀσεβήσειν ἐβόα περιφανῶς, εἰ μὴ συγγράφοιμι· καὶ τῶν γε πράξεων, πάσας δὲ ἡπίστατο παρὼν ἀπάσαις, μάλα ἀκριβῶς ὑπόμνημα συνετέλει πρὸς τὴν γραφὴν· ὥστε οὐκ ἦν ἀναβολὴ καὶ βουλομένῳ ῥαθυμεῖν.

ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΛΟΓΟΥ

Για όσα συνέβησαν από εκεί που τελειώνει η ιστορία του Δέξιππου μέχρι τον καιρό του Ιουλιανού μιλήσαμε αρκετά παραπάνω, αναφέροντας όσο γινόταν επιτροχάδην τα απαραίτητα. Η διήγησή μας θα μεταφερθεί τώρα εκεί που οδηγούσε εξ αρχής και θα ασχοληθεί αναγκαστικά με την ιστορία εκείνου του άντρα, με τον οποίο θα μπορούσε να πει κανείς ότι είμαστε ερωτευμένοι, χωρίς, μα τον Δία, να τον έχουμε δει ή γνωρίσει προσωπικά· γιατί ο γράφων ήταν μικρό παιδί τότε που βασίλευε εκείνος. Αλλά είναι φοβερό πράγμα και οδηγεί αναπόφευκτα στον έρωτα το κοινό πάθος που είχαν όλοι γι' αυτόν και η γενική ομολογία της μεγάλης του φήμης. Πώς μπορούμε άλλωστε να μη μιλήσουμε γι' αυτά που κανείς δεν μπόρεσε να μη μιλήσει; Πώς να μην πούμε όσα έλεγαν κι αυτοί ακόμα που δεν έχουν ικανότητα στα λόγια, αναφερόμενοι στα χρόνια του σαν τη γλυκιά και χρυσή εποχή; Οι πολλοί άνθρωποι λοιπόν, παρ' ότι ένιωθαν έτσι, εν τούτοις ωθήθηκαν λιγότερο προς τη συγγραφή· τις εξαιρετες πράξεις του όμως και αυτές που έγιναν πιο γνωστές στον τομέα της παιδείας δεν τις άφησαν με κανένα τρόπο, αλλά ρίχτηκαν με θάρρος στο έργο σαν συμμετοχοί σε αυτό. Εκείνος μάλιστα, που υπήρξε στενός φίλος του, ο Ορειβάσιος από την Πέργαμο, άντρας που ξεκίνησε από τη φυσική φιλοσοφία και αποδείχτηκε ικανότατος στην ιατρική θεωρία και ακόμα πιο θεσπέσιος στην πράξη, φώναζε ότι θα διαπράξω πεντακάθαρη ασέβεια, αν δεν γράψω για εκείνον· όσο για τις πράξεις του, τις ήξερε όλες γιατί ήταν παρών, κάτι που βοήθησε τη συγγραφή σαν ένα ακριβέστατο υπόμνημα· επομένως δεν υπήρχε δικαιολογία ακόμα και για κάποιον που δεν ήθελε να μπει στον κόπο.

Τοῦτο ἐγένετο τὸ εὐτύχημα, καὶ πάντα ὥσπερ ὀστράκου μεταπεσόντος ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐχώρησε Ῥωμαίοις. [Exc. de sentent. (cod. p. 121, 122) σσ. 254-255 Mai., 62-63 Niebuhr. Σούδα, s. v. ὀστράκου περιστροφή.]

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΚΑΙ ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ

Ἐξιστάμενος, ἀντὶ τοῦ παραχωρῶν. “ὁ οὖν Μάρκελλος κύριος ἦν τῶν πραγμάτων, ὀνόματος μόνου καὶ σχήματος τῷ Ἰουλιανῷ ἐξιστάμενος, τὴν δὲ ἀληθεστέραν αὐτὸς ἀρχὴν μεταχειριζόμενος”. [Σούδα, s. v. ἐξιστάμενος.]

[“Οτι φησὶν Εὐνάπιος περὶ τοῦ παραβάτου Ἰουλιανοῦ.] Τῆς δὲ στρατείας ταύτης σφοδροτάτης τε ἅμα καὶ κλεινοτάτης τῶν πρὸ αὐτῆς γενομένων τὴν διήγησιν ἐς τήνδε τὴν γραφὴν ἐντείνοντες οὐ πεισόμεθα ταῦτον τοῖς ἐν ἡμέρᾳ δᾶδας ἀνασχοῦσιν, ἵνα τι κρυπτόμενον ἀνεύρωσιν, οὐδὲ ὑπὲρ ὧν ἱκανῶς ἅμα καὶ συνενθουσιῶν τοῖς ἑαυτοῦ καλοῖς βιβλίδιον ὅλον τῇδε ἀναθεὶς τῇ μάχῃ διήλθεν ὁ βασιλικώτατος καὶ ἐν λόγοις Ἰουλιανός, αὐτοὶ παραβαλούμεθα καὶ συνεκθήσομεν ἑτέραν γραφὴν τὰ αὐτὰ σημαίνουσιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν βουλομένοις τὸ μέγεθος τῶν ἐκείνου λόγων τε καὶ ἔργων ἀνασκοπεῖν τὸ περὶ τούτων βιβλίον [ἀναγιγνώσκειν] ἐπιτάξομεν, καὶ πρὸς ἐκείνην φέρεσθαι τὴν ἀκτῖνα τῆς συγγραφῆς, ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν τότε ὑπ’ αὐτοῦ πραχθέντων ἐπὶ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἀπορρυεῖσαν καὶ διαλάμψασαν· αὐτοὶ δὲ ὅσον οὐ πρὸς ἄμιλλαν μεираκιώδη καὶ σοφιστικὴν, ἀλλ’ ἐς ἱστορικὴν ἀκρίβειαν ἀναστῆσαι καὶ διαπλάσαι τὸν λόγον, ἐπίδραμούμεθα τὰ γεγενημένα, συνάπτοντες τοῖς εἰρημένοις τὰ ἐχόμενα. [Exc. de sentent. (cod. p. 122) σ. 255 Mai., 63-64 Niebuhr.]

Αυτό ήταν λοιπόν ένα ευτύχημα και όλα εξελίχτηκαν προς το καλύτερο για τους Ρωμαίους, σαν να άλλαξε η τύχη⁴.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΚΑΙ ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ

Χρήση του εξιστάμενος αντί του παραχωρών: «Ο Μάρκελλος λοιπόν ήταν κύριος των πραγμάτων, παραχωρώντας στον Ιουλιανό μόνο τον τίτλο και το σχήμα, κρατώντας όμως στην πραγματικότητα ο ίδιος στα χέρια του την εξουσία».

[Λέει ο Ευνάπιος για τον Ιουλιανό τον παραβάτη] Καθώς η εκστρατεία αυτή υπήρξε σφοδρότατη και πιο ξακουστή απ' όσες είχαν προηγηθεί, αν επεκταθούμε στη διήγησή μας γι' αυτή, δεν θα πάθουμε το ίδιο με εκείνους που ανάβουν τις δάδες την ημέρα, για να βρουν κάτι κρυμμένο, ούτε θα συγκριθούμε με αυτά που έγραψε ωραία και καλά, ενθουσιασμένος κι ο ίδιος με τα ανδραγαθήματά του, ο βασιλικότατος και στους λόγους Ιουλιανός, που αφιέρωσε σε αυτή τη μάχη ολόκληρο βιβλίο, και δεν θα γράψουμε άλλο έργο για τα ίδια πράγματα, αλλά παρέχουμε το βιβλίο σχετικά με αυτά για όσους θέλουν να κάνουν μια ανασκόπηση του μεγαλείου των λόγων και των έργων εκείνου και η συγγραφή μας θα ακολουθήσει εκείνη την ακτίνα φωτός, που απορρέει και λάμπει πάνω στη δύναμη του λόγου από την επενέργεια των πράξεων που έκανε τότε εκείνος. Θα διατρέξουμε τα γεγονότα όχι με σκοπό έναν παιδιάστικο και ρητορικό ανταγωνισμό, αλλά θα τα στήσουμε και θα διαμορφώσουμε τον λόγο μας έτσι ώστε να προσεγγίσουμε την ιστορική ακρίβεια, συνδέοντας όσα έχουμε πει με τα επόμενα.

“Οτι Ἰουλιανὸς τοὺς ἀρχομένους καὶ τοὺς πολεμίους ἐδίδασκεν ἀρεταῖς τίσι δειτὸν ὄντως βασιλέα κρατεῖν, καὶ ὡς ἀνδρεία μὲν καὶ ῥώμη καὶ χειρῶν κράτος πρὸς τοὺς ἀνθεστηκότας μόνον τῶν πολεμίων χρήσιμα, δικαιοσύνη δὲ μετ’ ἐξουσίας ὥσπερ πηγὴ τις οὔσα τῶν ἀρετῶν καὶ τοὺς μὴ παρόντας χειροήθεις ἐμποιεῖ τε ποιεῖν καὶ δουλοῦσθαι πέφυκε. τοιαύτας ὑποτείνων ἀρετὰς καὶ σπέρματα φιλοσοφίας ἐς τοὺς ὑπηκόους ἅπαντας ἀπὸ βήματος ἐπέταττε Ῥωμαίοις μηδένα Σαλίων ἀδικεῖν μηδὲ δηοῦν ἢ σίνεσθαι τὴν ἰδίαν χώραν. ἰδίαν δ’ ἀπέφαινε πᾶσαν αὐτοὺς δεῖν ὑπολαμβάνειν, ἣν ἄνευ μάχης καὶ πόνων ἔχουσιν ὡς ἀναγκαῖον εἶναι πολεμίαν τὴν τῶν πολεμούντων ἡγεῖσθαι καὶ νομίζειν, οἰκείαν δὲ τὴν τῶν προσκεχωρηκότων.

“Οτι εἰώθει Ἰουλιανὸς* ἀρχὴν νίκης, οὐ πολέμου τίθεσθαι. [ό.π. (cod. p. 284) p. 256 Mai., 64-65 Niebuhr.]

Τοῦτον δεξάμενος ἐταῖρον [ἐφ’] ἐαυτῷ συνιστάμενον εἶχεν· εἴτ’ ἄλλος προσήει, καὶ πλῆθος ἦν· καὶ καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοί φασι, μονάδος ἐπὶ δυάδα κινηθείσης οὐκέτι τὴν τῶν ἀριθμῶν ἡρεμεῖν φύσιν, ἀλλὰ διαχεῖσθαι καὶ ῥεῖν ἐς πολὺ, οὕτω Χαριέττωνος Κερκίωνα προσλαβόντος αἵ τε πράξεις ἐπὶ πολὺ προήεσαν καὶ ὁ τῶν συνισταμένων ὄχλος ἀνὰ λόγον ἡκολούθει ταῖς πράξεσιν. [ό.π. (cod. p. 284) p. 257 Mai., 65 Nieb.]

“Οτι τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐς τὴν πολεμίαν χωροῦντος, καὶ τῶν Χαμάδων ἱκετευόντων φεῖδεσθαι καὶ ταύτης ὡς οἰκείας, ὁ Ἰουλιανὸς συνεχώρει, καὶ τὸν βασιλέα σφῶν προελθεῖν κελεύσας, ἐπειδὴ προῆλθε καὶ ἐπὶ

Ο Ιουλιανός δίδασκε τους υπηκόους του και τους εχθρούς με ποιες αρετές πρέπει να κυβερνά ο πραγματικός βασιλιάς και ότι η ανδρεία και η ισχύς και η δύναμη στα χέρια είναι χρήσιμα μόνο για τους εχθρούς που αντιστέκονται, η δικαιοσύνη όμως μαζί με την εξουσία, απ' την οποία πηγάζουν, θα λέγαμε, όλες οι αρετές, σκλαβώνει ακόμα και όσους δεν είναι παρόντες και τους κάνει να μένουν πιστοί. Προβάλλοντας λοιπόν τέτοιες αρετές και σπέρματα φιλοσοφίας προς όλους του τους υπηκόους, διέταξε από το βήμα τους Ρωμαίους να μη βλάπτουν κανέναν από τους Σαλίους⁵ και να μην καταστρέφουν ούτε να λεηλατούν την ίδια τους τη χώρα. Τους έλεγε ότι πρέπει να θεωρούν δική τους χώρα όποια κατέχουν χωρίς μάχες και αγώνες· γιατί είναι φυσικό να χαρακτηρίζουν και να νομίζουν εχθρική τη χώρα αυτών που τους πολεμούν και δική τους αυτών που έχουν προσχωρήσει σε αυτούς.

Ο Ιουλιανός συνήθιζε να κάνει αρχή της νίκης και όχι του πολέμου.

Δέχτηκε λοιπόν αυτόν για σύντροφό του και τον είχε στο πλευρό του· μετά ήρθε κι άλλος, και συγκεντρώθηκε πλήθος. Και, όπως οι Πυθαγόρειοι λένε ότι, όταν η μονάδα μεταβληθεί σε δυάδα, δεν είναι πια σταθερή η φύση των αριθμών, αλλά διαχέεται και αλλάζει κατά πολύ⁶, έτσι κι όταν δέχτηκε ο Χαριέττων τον Κερκίωνα, τα πράγματα προχώρησαν πολύ και τα ακολούθησε, όπως ήταν φυσικό, και το πλήθος των συγκεντρωμένων.

Καθώς ο Ιουλιανός προχωρούσε μέσα στη χώρα των εχθρών και οι Χάμαβοι⁷ τον ικέτευαν να τη λυπηθεί σαν να ήταν δική του, ο Ιουλιανός συγκατατέθηκε και πρόσταξε τον βασιλιά τους να έρθει έξω. Όταν εκείνος βγήκε και ο Ιουλιανός τον είδε να στέκεται στην όχθη,

τῆς ὄχθης εἶδεν ἐστηκότα, ἐπιβάς πλοίου, τὸ πλοῖον ἔξω ἔχων τοξεύματος, ἐρμηνέα ἔχων διελέγετο τοῖς βαρβάροις. ἐκείνων δὲ πάντα ποιεῖν ὄντων ἐτοίμων, ὁρῶν εὐπρόσωπόν τε ἅμα καὶ ἀναγκαίαν αὐτῷ τὴν εἰρήνην. Χαμάβων γὰρ μὴ βουλομένων ἀδύνατόν ἐστι τὴν τῆς Βρεττανικῆς νήσου σιτοπομπίαν ἐπὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ φρούρια διαπέμπεσθαι· καμπτόμενος ὑπὸ τῆς χρείας χαρίζεται τὴν εἰρήνην, καὶ ὅμηρα ἦται λαβεῖν πίστεως ἔνεκεν. τῶν δὲ ἱκανοὺς εἶναι τοὺς αἰχμαλώτους λεγόντων, ἐκείνους ἔφη τὸν πόλεμον αὐτῷ δεδωκέναι· καθ' ὁμολογίαν γὰρ μὴ λαβεῖν· νυνὶ δὲ ζητεῖν παρ' αὐτῶν τοὺς ἀρίστους, εἰ μὴ τεχνάζουσι περὶ τὴν εἰρήνην. τῶν δὲ ἰκετευόντων καὶ ἀξιούντων εἰπεῖν οὕς βούλεται, μεταλαβὼν αὐθις τὸν τοῦ βασιλέως αὐτῶν αἰτεῖται παῖδα, πλαττόμενος, ὃν εἶχεν αἰχμάλωτον, ὥσπερ οὐκ ἔχων. ἐνταῦθα ὁ τε βασιλεὺς αὐτῶν καὶ οἱ βάρβαροι πρηνεῖς ἐκταθέντες οἰμωγῇ τε ἀφθόνῳ καὶ ὀλοφύρσει προσεκέχρηντο, δεόμενοι μηδὲν ἀδύνατον ἐπιτάττεσθαι· ἀδύνατον δὲ αὐτοῖς εἶναι καὶ τοὺς πεσόντας ἀναστῆσαι καὶ ὁμήρους δοῦναι τοὺς τετελευτηκότας. γενομένης δὲ σιωπῆς, ὁ τῶν βαρβάρων βασιλεὺς ἀναβοήσας μέγιστον ὅσον, Εἴθε ἔζη μοι, ἔφη, ὁ παῖς, ἵνα σοι δοθείς ὅμηρος, ὧ Καῖσαρ, δουλείαν ἡτύχει τῆς ἐμῆς βασιλείας εὐδαιμονεστέραν. ἀλλ' ὑπὸ σοῦ τέθνηκεν, ἀτυχήσας ἴσως καὶ τὸ ἀγνοηθῆναι. πολέμῳ γὰρ ἐπίστευσε τὸ σῶμα νέος ὢν, ὃν σὺ μόνον ἀντάξιον εἰρήνης ὑπολαμβάνεις. καὶ νῦν, ὧ βασιλεῦ, σὺ μὲν ἔξαιτεῖς ὡς ὄντα, ἐγὼ δ' ἄρχομαι θρηνεῖν, συνορῶν τίνα οὐκ ἔχω. παῖδα γὰρ ὀδυρόμενος ἓνα καὶ κοινήν

μπήκε μέσα σ' ένα πλοίο που ήταν μακριά και δεν μπορούσαν να το φτάσουν οι τοξότες, και με διερμηνέα διαπραγματευόταν με τους βαρβάρους. Επειδή εκείνοι ήταν πρόθυμοι να κάνουν τα πάντα, διαπίστωσε με χαρά αλλά και με ανακούφιση ότι μπορούσε να κλείσει ειρήνη μαζί τους· γιατί, αν δεν το επέτρεπαν οι Χάμαβοι, θα ήταν αδύνατο να φτάσει η αποστολή σιτηρών από τη Βρετανική νήσο στα ρωμαϊκά φρούρια. Αναγκαστικά λοιπόν τους παραχώρησε την ειρήνη και ζητούσε να πάρει ομήρους για εγγύηση. Όταν εκείνοι υποστήριξαν ότι του αρκούν οι αιχμάλωτοι, απάντησε ότι εκείνους του τους είχε δώσει ο πόλεμος και δεν τους πήρε με τη θέλησή τους· τώρα ζητάει από αυτούς τους καλύτερους, εκτός αν δεν θέλουν στ' αλήθεια την ειρήνη. Όταν οι αντίπαλοι τον παρακαλούσαν και του ζητούσαν να πει ποιους θέλει να πάρει, ζήτησε τότε να του δώσουν τον γιο του βασιλιά, προσποιούμενος ότι δεν τον είχε πιάσει αιχμάλωτο, παρ' ότι τον είχε. Τότε ο βασιλιάς και οι θάρβαροι έπεσαν ανάσκελα και χτυπιούνται και οδύρονταν, παρακαλώντας τον να μην τους ζητάει τα αδύνατα· γιατί τους ήταν αδύνατο να αναστήσουν τους πεθαμένους και να δώσουν για ομήρους τους νεκρούς. Όταν έγινε ησυχία, ο βασιλιάς των βαρβάρων αναβόησε δυνατά: «Μακάρι να ζούσε ο γιος μου, για να σ' τον δώσω όμηρο, Καίσαρ, και να έχει την τύχη να πέσει σε μια σκλαβιά καλύτερη από τη δική μου βασιλεία. Σκοτώθηκε όμως από σένα, χωρίς να έχει καν την τύχη να γνωρίζεις ποιος είναι. Γιατί εμπιστεύτηκε το σώμα του στον πόλεμο, έτσι νέος που ήταν, αυτός που εσύ θεωρείς ότι είναι ο μόνος αντάξιος της ειρήνης. Και τώρα, βασιλιά, εσύ τον ζητάς, σαν να είναι ζωντανός, κι εγώ αρχίζω να θρηνώ, συνειδητοποιώντας τι έχω χάσει. Κλαίω τον μοναδικό μου γιο, αλλά μαζί με αυτόν έχω χάσει και την ειρήνη

εἰρήνην τῷ παιδί συναπολώλεκα. κἂν μὲν πιστεύσης τοῖς ἔμοῖς ἀτυχήμασι, παραμυθίαν ἔχει μοι τὸ πάθος ὡς ὑπὲρ ἀπάντων ἡτυχηκότι· ἂν δὲ ἀπιστήσης, καὶ πατήρ ἀτυχῆς καὶ βασιλεὺς ὀφθήσομαι. τοῖς γὰρ ἔμοῖς κακοῖς οὐκ ἀκολουθήσει μὲν ὁ παρὰ τῶν ἄλλων ἔλεος, ὅσπερ ἅπασιν ὀφείλεται τοῖς ἐν τοιούτοις καθεστηκόσι, προσκείσονται δὲ αἱ κοιναὶ συμφοραί. καὶ οὐ παραιτήσομαι τοῖς ἄλλοις ἀτυχῶν, ἀλλὰ κοινωνεῖν ἐμοὶ τῶν δεινῶν ἀναγκάσω, τοσοῦτον ἀπολαύων τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ὅσον ἀτυχεῖν μόνος μὴ δύνασθαι. τούτων ἀκούων ὁ βασιλεὺς τὴν τε ψυχὴν ἔπαθε καὶ τοῖς λεγομένοις συμπαθῶς ἐξεδάκρυσε. καὶ καθάπερ ἐν τοῖς δράμασιν, ὅταν ἐς ἄπορον καὶ δύσλυτον αἱ τῶν ὑποκειμένων ἔργων πλοκαὶ τελευτήσωσιν, ὁ καλούμενος ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐπεσόδιος ἐς μέσον ἔλκεται, πάντα συμπεραίνων καὶ καταστρέφων ἐπὶ τὸ σαφέστερον καὶ εὐκριτον, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπὶ πράγμασιν ἀμηχάνοις καὶ δυσεξόδοις, μετ' οἰμωγῆς ἀπάντων τὴν μὲν εἰρήνην αἰτούντων, τὸν δὲ ἐπίζητούμενον ὄμηρον ἀπαγορευόντων μὴ ἔχειν, τὸν τε νεανίσκον παραγαγὼν ἅπασιν ἔδειξε βασιλικῶς παρ' αὐτῷ δαιτιώμενον καὶ διαλεχθῆναι τῷ πατρὶ κελεύσας ὅσα ἐβούλετο περισκόπει τὸ πραχθησόμενον. τὰ δὲ ἐπὶ τούτοις ἦν ἄξια τούτων. οὐκ ἔτεκεν ὁ ἥλιος τοιαύτην ἡμέραν, οἷαν τότε ἐξῆν τοῖς παροῦσιν ὁρᾶν καὶ ἱστορεῖν. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ θορύβου καὶ θρήνων ἐκπλήξει καὶ θάμβει συνδεθέντες ἐς τὸ ἀκίνητον ἐπάγησαν, ὥσπερ Ἰουλιανοῦ δεῖξαντος αὐτοῖς οὐ τὸν νεανίσκον, ἀλλ' εἰδωλον. ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐπεὶ ἡσυχία μυστηρίων ἀπάντων ἐγένετο σταθερώτερα, βαρὺ φθεγξάμενος ἐς μέσον, "τοῦτον, εἶπεν, ὁ μὲν ὑμέτερος, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, πόλεμος

του λαού μου. Αν πιστέψεις τις ατυχίες μου, θα παρηγορηθώ ότι τουλάχιστον τις έπαθα για χάρη του συνόλου· αν όμως δεν με πιστέψεις, θα έχω ατυχήσει και ως πατέρας και ως βασιλιάς. Γιατί τις δικές μου συμφορές δεν θα τις ακολουθήσει η ευσπλαχνία από τους άλλους, που οφείλεται σε όλους όσους έχουν πάθει κάτι τέτοιο, αλλά θα προστεθούν και οι κοινές συμφορές. Και δεν θα ζητήσω λύπηση από τους άλλους για την ατυχία μου, αλλά θα τους αναγκάσω να συμμετέχουν στα δεινά μου, παίρνοντας μόνο αυτή τη χαρά από τη βασιλική εξουσία, να μην μπορώ, δηλαδή, να δυστυχήσω μόνος». Μόλις τα άκουσε αυτά ο βασιλιάς, συγκινήθηκε και δάκρυσε με συμπόνια για όσα είχαν ειπωθεί. Όπως λοιπόν στα δραματικά έργα, όταν η πλοκή φτάσει σε αδιέξοδο και δεν μπορεί να τελειώσει το έργο, εμφανίζεται και παρεμβαίνει ο λεγόμενος από μηχανής θεός, ολοκληρώνοντας τα πάντα και γυρίζοντάς τα έτσι ώστε να ξεκαθαρίσουν και να λυθούν, το ίδιο και ο Ιουλιανός, λόγω της τροπής που είχαν πάρει τα πράγματα και του αδιεξόδου, καθώς εκείνοι ζητούσαν θρηνώντας όλοι μαζί την ειρήνη και έλεγαν ότι δεν έχουν τον όμηρο που είχε ζητηθεί, έβγαλε έξω τον νεαρό και τον έδειξε σε όλους, να ζει δίπλα του βασιλικά· αφού τον διέταξε να συζητήσει με τον πατέρα του ό,τι ήθελε ο Ιουλιανός, κοίταζε τι θα γίνει. Ό,τι ακολούθησε ήταν αντάξιο αυτών. Δεν γέννησε ο ήλιος άλλη τέτοια ημέρα, σαν αυτή που είδαν τότε όσοι ήταν εκεί και τη διηγήθηκαν. Οι βάρβαροι, δηλαδή, σταμάτησαν τη φασαρία και τους θρήνους και έμειναν ακίνητοι από την έκπληξη και την απορία, σαν να μην τους είχε δείξει ο Ιουλιανός τον νέο αλλά ένα φάντασμα· ο αυτοκράτορας τότε, όταν επικράτησε ησυχία πιο πολλή απ' όση κυριαρχεί στα μυστήρια όλα, βγήκε και είπε σοβαρά: «Αυτόν τον κατέστρεψε, όπως νομίζετε, ο πόλεμός

ἀπολώλεκε, θεὸς δὲ ἴσως καὶ τὸ Ῥωμαίων σέσωκε φιλάνθρωπον. ἔξω δὲ αὐτὸν ὄμηρον, οὐ παρ' ὑμῶν καθ' ὁμολογίαν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πολέμου λαβὼν καὶ τῷ κρατεῖν ἀρκούμενος. καὶ οὗτος μὲν οὐδενὸς ἀτυχήσει τῶν καλλίστων ἐμοὶ συνών, ὑμεῖς δὲ πειρώμενοι παραβαίνειν τὰς συνθήκας ἀποτεύξεσθε πάντων. φημί δὲ οὐχ ὅτι κολάσομαι τὸν ὄμηρον, ὃν οὐδὲ ἐνέχυρον παρ' ὑμῶν εἴληφα τῆς εἰρήνης, ἀλλ' ἀνδρείας ἀπόδειξιν καθ' ὑμῶν ἔχω· ὃ καὶ ἄλλως ἄνισον καὶ θεομισές, τοὺς οὐδὲν ἀδικοῦντας ὑπὲρ τῶν ἀδικούντων δάκνειν καὶ σπαράττειν, ὥσπερ τὰ θηρία τοὺς ἀπαντῶντας, ὅταν ὑφ' ἐτέρων διώκηται· ἀλλ' ὅτι πρῶτον μὲν ἄρξετε χειρῶν ἀδίκων, οὗ μείζων ὄλεθρος οὐκ ἔστιν ἀνθρώποις, καὶν δοκῶσι πρὸς τὸ βραχὺ καὶ παρὸν ἐπιτυχάνειν· δεύτερον δὲ ὅτι πρὸς Ῥωμαίους ὑμῖν ὁ λόγος ἔσται καμὲ τὸν ἄρχοντα τούτων, ὃν οὐτε πολεμοῦντες οὐτε εἰρήνην αἰτοῦντες ἐνίκησατε". προσεκύνησαν ἐπὶ τούτοις ἅπαντες καὶ ἀνευφήμουν, θεὸν τινα ἐπὶ τοῖς λόγοις ἡγούμενοι. σπείσασμενος γοῦν καὶ τὴν τοῦ Νεβισγάστου μητέρα μόνον αἰτήσας, ἐκείνων ὁμολογούντων τε ἅμα καὶ δόντων, ἀνέζευξεν ἐπὶ τοιαύταις πράξεσι, μετοπώρου τε ἐστηκότος καὶ χειμῶνος ἤδη συνισταμένου καὶ διαψύχοντος. [Exc. de legat. σσ. 15-17 ed. Par., σσ. 41-45 Niebuhr.]

Ὅτι Βαδομαρίος τις δυνάμει καὶ τόλμῃ προεῖχε Γερμανῶν, καὶ ἐς τοῦτο ὑπετύφετο μεγαλαυχίας ὥστε ἐτύγχανε μὲν ὄμηρον τὸν ἑαυτοῦ δεδωκὼς υἱόν, ἕως ἂν ἀποδῷ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἐκ τῆς καταδρομῆς εἶχε συνηρπασμένους, τούτους δὲ οὐκ ἀποδιδούς ἀπῆγει τὸν ὄμηρον, πολλὰ ἀπειλῶν, εἰ μὴ

σας, τον έσωσε όμως ο θεός ίσως και η ρωμαϊκή φιλευσπλαχνία. Θα τον κρατήσω λοιπόν όμηρο, όχι με τη δική σας συμφωνία αλλά παίρνοντάς τον από τον πόλεμο και αρκούμενος σε αυτόν. Δεν θα στερηθεί τίποτα από τα καλύτερα όσο είναι μαζί μου, εσείς όμως, αν επιχειρήσετε να παραβείτε τις συνθήκες, θα τα χάσετε όλα. Δηλώνω ότι δεν θα τιμωρήσω τον όμηρο, που δεν τον πήρα καν από σας ως εχέγγυο της ειρήνης, αλλά τον κρατώ ως απόδειξη ανδρείας απέναντί σας. Άλλωστε είναι άδικο και θεομίσητο να τρώμε και να κατασπαράζουμε αυτούς που δεν έχουν διαπράξει καμιά αδικία εξαιτίας των αδικημάτων που έκαναν άλλοι, όπως κάνουν τα θηρία που ορμάνε σε όποιους βρουν μπροστά τους, όταν τα κυνηγάνε άλλοι· αλλά (τον κρατώ) επειδή πρώτον, εσείς αρχίσατε την αδικία, που είναι το χειρότερο που μπορεί να συμβεί στους ανθρώπους, ακόμα κι αν φανεί αρχικά και προς στιγμήν ότι τους βγαίνει σε καλό· και δεύτερον, επειδή θα δώσετε λόγο στους Ρωμαίους και σ' εμένα, τον βασιλιά τους, τον οποίο δεν νικήσατε ούτε πολεμώντας ούτε ζητώντας ειρήνη». Μετά από αυτά όλοι προσκύνησαν και ζητωκραύγασαν, θεωρώντας ότι κάποιος θεός μίλησε με το στόμα του. Αφού συνθηκολόγησε λοιπόν και ζήτησε μόνο τη μητέρα του Νεβισγάστου, την οποία εκείνοι συμφώνησαν να του δώσουν, προχώρησε με τον στρατό του για τον επόμενο προορισμό του, καθώς τελείωνε το φθινόπωρο κι ερχόταν πια ο χειμώνας και τα κρύα.

Κάποιος Βαδομάριος, που ήταν πρώτος από τους Γερμανούς σε δύναμη και τόλμη, είχε τόσο μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, ώστε, ζητούσε τον γιο του, που είχε παραχωρήσει ως όμηρο μέχρι να δώσει πίσω τους αιχμαλώτους που είχε πιάσει κατά την επιδρομή, χωρίς να τους δίνει πίσω, και απειλούσε ότι θα τους κάνει

λάβοι. ἀποπέμπει δὴ τοῦτον Ἰουλιανὸς αὐτῷ, το-
σοῦτον ἐπιθείς ὥς οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστον ἐν μεράκιον
ὑπὲρ πολλῶν εὐγενεστέρων ὁμηρεῦον παρ' αὐτῷ,
ἀλλ' ἢ τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδιδόναι προσῆκον, ὄντας
ὑπὲρ τρισχιλίους, τοῖς αὐτίκα ἤξουσι πρέσβειν, ἢ
ἀδικοῦντα εἶδέναι. ταῦτα ἔγραφέ τε καὶ τὴν πρεσβείαν
ἔστελλε. καὶ αὐτὸς εἶπετο τῇ πρεσβείᾳ ἀπὸ Νεμέτων
ἄρας ἐπὶ τὸν Ῥῆνον. ἤδη τε ἦν πρὸς τοῖς Ῥαυράκοις,
ὃ ἔστι φρούριον. [ό.π. σ. 17 ed. Par., 45 Niebuhr.]

[Ὅτι φησὶν ὁ Εὐνάπιος περὶ Ἰουλιανοῦ.] Ἐνταῦθα
δὲ γενομένους μεμνήσθαι προσῆκεν ὥς νῦν ἡ γραφὴ
περιέχει τὰ τοῦ Καίσαρος ἔργα, ταῦτα δὲ ἐγίγνετο
Κωνσταντίου βασιλέως βασιλεύοντος· ὥσπερ οὖν ἐν
τοῖς κατὰ Κωνσταντίον ἀμφοτέρων μεμνημένη τὰ
τοῦ προκειμένου Κωνσταντίου μᾶλλον εἶλκε καὶ
παρῆγεν ἐς τὸν λόγον, οὕτως ἐπειδὴ τὸν λόγον ἐκ
τῆς γενέσεως ἐς Ἰουλιανὸν ἐλθόντα τὸν Καίσαρα
νῦν ἀναγράφει, ἐπιμνήσεται πάλιν, ἐς ὅσον ἂν ἐγχωρῇ,
τῶν κατὰ τοὺς παραπίπτοντας καιροὺς ἐς τὸν
Καίσαρα Κωνσταντίῳ συντεθειμένων τε καὶ μεμη-
χانهμένων.

Ὁ μὲν γὰρ Ῥωμαῖος Μάριος τὸν ἀντίπαλον
Σύλλαν διπλοῦν θηρίον ἀποκαλῶν, ἀλώπεκα καὶ
λέοντα, μᾶλλον ἔφασκε φοβεῖσθαι τὴν ἀλώπεκα·
Κωνσταντίῳ δὲ λέων μὲν οὐδεὶς παρῆν, πολλαὶ δὲ
ἀλώπεκες κύκλῳ περιτρέχουσαι διεθορύβουν τὸν
Καίσαρα.

Πᾶσα δὴ βία τὴν γραφὴν κατὰ μικρὰ καὶ ἐπὶ
Κωνσταντίον φέρεσθαι καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνου πραττο-
μένων ἕκαστον ἀναγαγεῖν ἐπὶ καιροὺς καθ' οὓς
ἐγίγνετο καὶ συνέπιπτεν.

πολλά, αν δεν του τον έδιναν. Του τον στέλνει λοιπόν ο Ιουλιανός, λέγοντας ότι δεν αποτελεί η ομηρεία ενός παιδιού αξιόπιστη εγγύηση για τους αιχμαλώτους που είναι πολλοί και ευγενέστεροι, και πρέπει ο Βαδομάριος ή να δώσει πίσω τους αιχμαλώτους, που ήταν πάνω από τρεις χιλιάδες, στους πρεβευτές που θα έρθουν τώρα ή να ξέρει ότι διάπραξε αδίκημα. Αυτά του έγραψε λοιπόν κι έστειλε την πρεσβεία, την οποία ακολούθησε και ο ίδιος αφήνοντας τους Νεμέτους και κατευθυνόμενος προς τον Ρήνο. Βρισκόταν ήδη στους Ραυράκους, που είναι οχυρή τοποθεσία.

[Λέει ο Ευνάπιος για τον Ιουλιανό]. Σε αυτό το σημείο πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι τώρα θα καταγράψουμε τα κατορθώματα του Καίσαρα (Ιουλιανού), τα οποία έγιναν κατά τη διάρκεια της βασιλείας του αυτοκράτορα Κωνσταντίου. Όπως λοιπόν στην αφήγηση για τον Κωνστάντιο αναφέραμε και τους δύο, αλλά έγινε πιο πολύ λόγος για τον εν λόγω Κωνστάντιο, έτσι, αφού έφτασε η ώρα να γράψουμε για τον Ιουλιανό, από τη γέννησή του ως την τωρινή εποχή που είναι Καίσαρας, θα αναφερθούμε πάλι, όσο χρειάζεται, στα σχέδια και τις δολοπλοκίες που έκανε εκείνο τον καιρό ο Κωνστάντιος εις βάρος του Ιουλιανού.

Ο Ρωμαίος Μάριος αποκαλούσε τον αντίπαλό του Σύλλα διπλό θηρίο, αλεπού και λιοντάρι, κι έλεγε ότι φοβάται περισσότερο την αλεπού. Ο Κωνστάντιος από λιοντάρια δεν είχε κανένα, τον περιτριγύριζαν όμως πολλές αλεπούδες που ενοχλούσαν τον Καίσαρα.

Αναγκαστικά θα αναφερθούμε λίγο κατά την πορεία της ιστορίας μας και στον Κωνστάντιο, τοποθετώντας το καθετί που έκανε στον καιρό κατά τον οποίο έγινε και στα σύγχρονά του γεγονότα.

Τότε δὴ ὁ Κωνστάντιος ἐφ' οἷς χαίρειν ἔδει δυσφορῶν καὶ ὅσα ἔπραττεν Ἰουλιανὸς ἔλεγχον τῆς ἰδίας βασιλείας ὑπολαμβάνων, τὰς τε δηλουμένας ἐπινικίους ἐορτὰς ἐς πένθος καὶ συμφορὰν μετέβαλε καὶ διοιστρούμενος ὑπὸ φθόνου καὶ λύττης πρὸς τὸν ἐμφύλιον ἐξώγκωτο πόλεμον.

Ἔοικε μὲν οὖν καὶ ἄλλως ὁ χρόνος ἐν ταῖς μακραῖς περιόδοις καὶ κινήσεισι πολλάκις ἐπὶ τὰ αὐτὰ καταφέρεσθαι συμπτώματα, καθάπερ οἱ τῷ Δαρείῳ συστάντες ἐπὶ τοὺς μάγους ἦσαν ἐπτὰ καὶ οἱ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις Ἀρσάκη κατὰ Μακεδόνων συνεγερθέντες ἴσοι τὸν ἀριθμὸν ἔτυχον.

Ὅτι περὶ τῆς στρατείας τῆς κατὰ Ναρδινῶν ὦν πολυτρόπου γενομένης ἐκτίθησι μὲν αὐτὸς Ἰουλιανός, ἄλλα δὲ ἀλλαχοῦ καὶ πρὸς πολλοὺς ἀναφράζων ἐν ἐπιστολαῖς. πρὸς τινὰ γοῦν Κυλλήνιον καὶ ταῦτα ἐξηγούμενον τὰ μὲν ἐπιτιμῶν ὡς διαμαρτάνοντα τῆς ἀληθείας φαίνεται, καὶ παρεκτίθησί γε τὰ πραχθέντα ὅπως γέγονε· φάσκων δὲ μὴ δεῖσθαι τοῦ τά τε ἔργα λέγοντος, οὐδὲ γὰρ Παλαμήδην Ὀμήρου προσδεηθῆναί φησιν ἐς δόξαν, καὶ τὰς ἀλλοτρίας συγγραφὰς τῶν ἰδίων ἔργων ὑπὸ μεγαλοφυχίας παραιτούμενος, αὐτὸς ὅμως διὰ μέγεθος τῶν πεπραγμένων πρὸς τὸ λέγειν αὐτὰ κατασειόμενος, οὐδὲ συγγραφὴν ἀπλῆν, ἀλλ' ἔπαινον ἀκριβῆ τινὰ καὶ λαμπρὸν ἑαυτοῦ διέξεισιν αὐτοκέλευστος, καὶ πρὸς πολλοὺς αὐτὰ διὰ τῶν ἐπιστολῶν ὑμνῶν. [Exc. de sentent. (cod. p. 285, 286) σσ. 257-259 Mai., 65-67 Niebuhr.]

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Ὅτι μετὰ τὴν Ἰουλιανοῦ τῆς βασιλείας ἀναγόμευσιν πρεσβεῖται πανταχόθεν συνέβαινον καὶ στέ-

Τότε ο Κωνστάντιος, δυσφορώντας για όσα έπρεπε να χαίρεται και θεωρώντας πως ό,τι έκανε ο Ιουλιανός γινόταν για να ελέγξει τη διακυβέρνησή του, μετέβαλε τις επινίκιες γιορτές σε πένθος και συμφορά και οιστρηλατημένος από φθόνο και λύσσα άρχισε να καλλιεργεί την ιδέα του εμφύλιου πολέμου.

Φαίνεται λοιπόν ότι ο χρόνος με τις μεγάλες περιόδους του και τα γυρίσματά του, πολλές φορές φέρνει τα ίδια πράγματα· όπως εκείνοι που συνωμότησαν μαζί με τον Δαρείο εναντίον των μάγων ήταν εφτά⁸, έτσι και πολλά χρόνια αργότερα όσοι εξεγέρθηκαν με τον Αρσάκη εναντίον των Μακεδόνων συνέπεσε να είναι ισάριθμοι.

Το ότι υπάρχουν πολλές εκδοχές για την εξέλιξη της εκστρατείας εναντίον των Ναρδινών το μαρτυρά κι ο ίδιος ο Ιουλιανός, που λέει άλλα εδώ κι άλλα εκεί στις διάφορες επιστολές του. Στην επιστολή του λοιπόν σε κάποιον Κυλλήνιο, που έγραψε γι' αυτά, τον επιτιμά, υποστηρίζοντας ότι απέτυχε να πει την αλήθεια, και εκθέτει τα γεγονότα όπως είχαν γίνει· λέει βέβαια ότι δεν έχει ανάγκη από κάποιον που θα μιλήσει για τα έργα του, όπως, λέει, ούτε και ο Παλαμήδης είχε ανάγκη τον Όμηρο για να δοξαστεί, αλλά λόγω της μεγαλοψυχίας του επιτρέπει να γράφουν άλλοι για τις δικές του πράξεις, αλλά κι ο ίδιος υποκύπτει στον πειρασμό να μιλήσει γι' αυτά που έχει διαπράξει γιατί είναι μεγαλειώδη, με αποτέλεσμα να μη γράφει μια απλή πραγματεία αλλά έναν έπαινο ακριβή και λαμπρό ο ίδιος για τον εαυτό του, και εξυμνώντας τα και προς πολλούς άλλους με τις επιστολές του.

ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ

Μετά την αναγόρευση του Ιουλιανού σε βασιλιά, έρχονταν από παντού πρεσβευτικές αποστολές και του

φανοι πολλοὶ χρυσοῖ αὐτῷ παρὰ τῶν ἐθνῶν ἀνεκομίζοντο. ἐνταῦθα καὶ οἱ τὴν Ἰωνίαν οἰκοῦντες ἔτυχον ὅσων ἐδεήθησαν, καὶ πλειόνων καὶ ἐλαττόνων. Λυδοὶ δὲ καὶ εὐχῆς κρεῖττον ἔπραττον, Εὐναπίου μὲν τοῦ ῥήτορος ὑπὲρ αὐτῶν πρεσβεύοντος, εὐημερήσαντος δὲ οὕτω κατὰ τὴν πρεσβείαν ὥστε καὶ δίκη τινὶ περιμαχήτῳ συνειπεῖν, ἥ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ἐκέλευεν. ὁ δὲ ἐνίκῃ καὶ τὴν δίκην· καὶ ἐκ Κλαζομενῶν δὲ Πείσων εὐδοκίμει λέγων. [Exc. de legat. σσ. 17-18 Par., 46 Niebuhr.]

Ὅτι ἐπὶ τὸν Ἰουλιανὸν πολλαὶ δίκαι ἐχώρουν, χανδὸν ἐμπορουμένων τῶν ἀνθρώπων τῆς δικαιοσύνης τοῦ κρίνοντος· ἀναβολαί τε οὐκ ἦσαν ἐπ' αὐταῖς, ὅσαι νόμιμον ἐκ τῶν συνήθων γραμμάτων τὸ ἄδικον ἴσχουσιν ἐς βοήθειαν τῶν ἀδικούντων καὶ προειληφόντων, ἀλλ' ἢ παραχρῆμα ἔδει τὸ ἴσον ἐλέγχεσθαι κατὰ φύσιν ἢ τὸ μέλλον καὶ διωθούμενον ἐς τὸν χρόνον ὑποπτον ἦν. βαρὺς μὲν οὖν καὶ λυπηρὸς ἐτύγχανε, καὶ ἐπὶ τοῖσδε καὶ τὸ τῶν πονηρῶν ἔθνος καὶ ἀδικούντων διηγείρετο· οὐ γὰρ ἀδικεῖν ἐξῆν οὐδὲ λανθάνειν ἀδικοῦσι. βαρύτερον δὲ αὐτὸν ἀπεδείκνυε τοῖς μοχθηροῖς καὶ τὸ εὐπρόσοδον. οἶα γὰρ προϊόντος μὲν πολλάκις διὰ τὰς ἱερομηνίας καὶ θυσίας, ἡμέρου δὲ φύσει πρὸς πᾶσαν ἔντευξιν τυγχάνοντος, ἀκώλυτον ἦν τοὺς δεομένους λόγου τυχεῖν. ὁ μὲν οὖν ἐλάχιστον τῆς ὑπὸ τῶν πονηρῶν ταύτης βλασφημίας τε καὶ ὀργῆς ἡσθάνετο καὶ ἐφρόντιζε. [Σούδα, s. v. Ἰουλιανός.]

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ

Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος, παραλαβὼν τοσαύτην ἀρχὴν καὶ βασιλείαν, συνεμαρτύρησε τοῖς παλαιοῖς

έφερναν πολλά χρυσά στεφάνια από τα διάφορα έθνη. Την εποχή εκείνη πέτυχαν οι κάτοικοι της Ιωνίας ό,τι ζήτησαν, λίγο ως πολύ. Οι Λυδοί μάλιστα κατόρθωσαν περισσότερα απ' όσα επιθυμούσαν, γιατί πήγε ως πρεσβευτής τους ο ρήτορας Ευνάπιος, που τα κατάφερε τόσο καλά στην αποστολή του, ώστε έγινε συνήγορος και σε κάποια περίφημη δίκη της εποχής, όπως του ζήτησε ο βασιλιάς. Ο Ευνάπιος νίκησε και στη δίκη. Αλλά και ο Πείσων από τις Κλαζομενές τα κατάφερε καλά με τα λόγια του.

Πολλοί αντίδικοι κατέφευγαν στον Ιουλιανό, καθώς οι άνθρωποι ζητούσαν να γευτούν τη δικαιοσύνη του κριτή. Αναβολές δεν δίδονταν, οι οποίες, αντλώντας τη νομιμότητά τους από τις ισχύουσες διατάξεις, προκαλούν αδικίες, βοηθώντας έτσι όσους αδικούν και όσους έχουν ήδη λάβει χρήματα· αντίθετα, έπρεπε να ελεγχθεί αμέσως τι ήταν δίκαιο σύμφωνα με τον φυσικό νόμο, αλλιώς, ό,τι αναβαλλόταν για το μέλλον και για αργότερα ήταν ύποπτο. Ο Ιουλιανός ήταν λοιπόν αυστηρός και δυσάρεστος, και γι' αυτό τον λόγο αγανακτούσε όλος ο συρφετός των κακών και άδικων· γιατί ούτε να αδικούν μπορούσαν ούτε να τη γλιτώνουν, άμα το έκαναν. Ήταν πιο αυστηρός απέναντι στους πανούργους και προσπελάσιμος άνθρωπος, αφού συχνά, ακόμα κι όταν πήγαινε σε γιορτές και θυσίες, έτσι όπως ήταν από τη φύση του καταδεκτικός απέναντι σε όλους, όποιοι ήθελαν μπορούσαν ανεμπόδιστα να μιλήσουν μαζί του. Εκείνος όμως ελάχιστα ένιωθε και νοιαζόταν για τις κακολογίες και την οργή των πανούργων.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ

Ο βασιλιάς Θεοδόσιος, που παρέλαβε τόσο μεγάλο κράτος και εξουσία, επιβεβαίωσε κι αυτός, όπως και οι

ήλικον ἐστὶ κακὸν ἐξουσία καὶ ὅτι πρὸς τὰ πάντα στεγανόν τε καὶ μόνιμον πλὴν εὐτυχίας ἄνθρωπος. οὐ γὰρ ἔφθασε παρελθὼν ἐπὶ τὴν ἀρχήν, καὶ καθάπερ μειράκιον νεόπλουτον πατὴρ ἐπὶ χρόνῳ πολλὰ χρήματα σεσωρευκότος διὰ σωφροσύνην καὶ φειδώ, ἀθρώως κυριεῦσαν τῶν πραγμάτων σφοδρόν τινα καὶ παντοῖον ὄλεθρον κατὰ τῶν εὐρεθέντων μαίνεται, οὕτω καὶ τότε ἦν ὁρῶντα ἐπισκοπεῖν ὥσπερ ἐκ περιωπῆς, τόν γε ἔμφρονα, μηδένα τρόπον ἀμελούμενον κακίας καὶ ἀκολασίας ἐς τὴν κοινὴν τῶν πραγμάτων διαφθοράν.

Τοιοῦτον δέ τι ἰστόρηται γενέσθαι κατὰ τὴν Νέρωνος βασιλείαν, ἀλλὰ περὶ μίαν πόλιν. φασὶ γὰρ τραγωδὸν τινα διὰ τὴν Νέρωνος ἐς ταῦτα φιλοτιμίαν ἐκπεσόντα τῆς Ῥώμης εἶτα πλανᾶσθαι, δόξαν αὐτῷ καὶ τὸ τῆς φωνῆς πλεονέκτημα πρὸς ἀνθρώπους ἡμιβαρβάρους ἐπιδεικνύναι, καὶ παρελθεῖν ἐς ταύτην (Ἰσπαλιν) μεγάλην πόλιν καὶ πολυάνθρωπον, συναγεῖραί τε αὐτοὺς ἐς θέατρον. καὶ συνελθόντων τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν σφαλῆναι τῆς ἐπιδείξεως· οὐδὲ γὰρ τὴν ὄψιν ὑπομείναντας τοὺς θεατάς, ἅτε ἄρτι καὶ πρῶτον ἑορακότας, φεύγειν θλιβομένους περὶ ἀλλήλοις καὶ πατουμένους. ὥς δὲ ὁ τραγωδὸς ἰδίᾳ τοὺς πρώτους αὐτῶν ἀπολαβὼν τὴν τε τοῦ προσωπείου φύσιν ἐδείκνυ καὶ τοὺς ὀκρίβαντας, ὕφ' ὧν τὸ μέγεθος ἐς ὕψος παρατείνεται, καὶ συνέπειθεν οὕτως ἀνασχέσθαι καὶ τλῆναι τὴν ὄψιν, τότε παρελθὼν ἐς ἀνθρώπους καὶ ὥς μόλις ὑφισταμένους τὴν θέαν, τὸ μὲν πρῶτον ἐπιεικῶς καὶ μετρίως τῆς

παλαιότεροι, πόσο μεγάλο κακό είναι η εξουσία και ότι για τον άνθρωπο όλα μπορούν να είναι σταθερά και ακλόνητα εκτός από την ευτυχία. Δεν πρόλαβε, δηλαδή, να πάρει τον θρόνο και, σαν παιδί που κληρονόμησε πρόσφατα τη μεγάλη περιουσία του πατέρα του, την οποία συγκέντρωνε χρόνια πολλά με τη σύνεση και την οικονομία του, κι εκείνο πέφτει πάνω της με μανία και καταβροχθίζει με κάθε τρόπο όσα βρήκε, έτσι και τότε μπορούσε να δει κανείς τον Θεοδόσιο, κοιτάζοντας σαν από κάποιο ψηλό παρατηρητήριο, ένας σώφρων βέβαια άνθρωπος, να μην απέχει από καμιά φαυλότητα και καμιά ακολασία, μέχρι την τελική καταστροφή των πάντων.

Κάτι τέτοιο λέγεται ότι συνέβη την εποχή της βασιλείας του Νέρωνα αλλά με μία πόλη. Λένε λοιπόν ότι κάποιος τραγωδός, εξαιτίας της μανίας του Νέρωνα με αυτά τα πράγματα⁹, εξορίστηκε από τη Ρώμη και περιπλανήθηκε εδώ κι εκεί, κάνοντας επίδειξη των φημισμένων του ικανοτήτων και της υπέροχης φωνής του σε ανθρώπους ημιδάρβαρους· έτσι έφτασε και σε αυτή την πόλη (την Ίσπαλι), μεγάλη και πολυπληθής, και κάλεσε τους κατοίκους στο θέατρο. Όταν αυτοί συγκεντρώθηκαν εκεί, την πρώτη ημέρα απέτυχε η παράστασή του· γιατί οι θεατές δεν άντεχαν ούτε να τον βλέπουν με το που του έριξαν την πρώτη ματιά, αλλά το έβαλαν στα πόδια πέφτοντας και πατώντας ο ένας πάνω στον άλλο. Μόλις όμως ο τραγωδός πήρε κατ' ιδίαν τους πρώτους ανάμεσά τους και τους έδειξε από κοντά το προσωπίο και τις βάσεις, που κάνουν τον ηθοποιό να φαίνεται ψηλότερος, πείθοντάς τους έτσι να ανεχτούν και να αντέξουν την εμφάνισή του, παρουσιάστηκε τότε μπροστά στους ανθρώπους και επειδή με δυσκολία άντεχαν το θέαμα, αρχικά τους έδωσε μια γεύση, μιλώντας και

φωνῆς αὐτοὺς διέγευσε καὶ τοῦ μέλους· Εὐριπίδου δὲ τὴν Ἀνδρομέδαν ὑπεκρίνετο· προῖὼν δὲ σφοδρότερόν τε ἤχησε καὶ ὑφῆκεν αὖθις, εἷτα ἐπήγαγεν ἀρμονίαν σύντονον, ἐπὶ ταύτῃ δὲ πάλιν ἐς τὴν γλυκεῖαν περιήνεγκεν. ὥρα δὲ ἦν θέρους ὅ,τιπερ ἀκμαιότατον καὶ τὸ θέατρον κατείχετο. καὶ ὁ τραγωδὸς ἀναπαυσαμένους ἡξίου σφᾶς φοιτᾶν ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν περὶ λήγουσαν καὶ ἀποψύχουσιν ἡμέραν· οἱ δὲ πρὸ ποδῶν πεσόντες καὶ καλινδούμενοι πάσας ἠφίεσαν φωνὰς μήποτε αὐτοὺς ἀποστερεῖσαι τοιαύτης μακαριότητος καὶ ἡδονῆς. ἐνταῦθα ὁ τραγωδὸς ἀφείς ἑαυτὸν ἐπὶ τὴν σκηνὴν καὶ τὸ πάθος, —καίτοι γε τὰ πλεῖστα περιήρητο τῆς τραγωδίας πρὸς ἀνθρώπους ἀξυνέτους, ὄγκος τε καὶ βαρύτης λέξεων καὶ τὸ περὶ ταῦτα εἶδος καὶ ἡ τοῦ μέτρου χάρις τό τε τῶν ἡθῶν ἐναργές, ὀξύτατόν τε καὶ ἐπιφορώτατον ἐς ἀκοῆς κίνησιν, καὶ πρὸς τούτοις τὸ γινώσκεισθαι τὴν ὑπόθεσιν, —ἀλλ' ὅμως τούτων ἀπάντων γεγυμνωμένος ἐς τοσόνδε τῇ τε εὐφωνίᾳ καὶ τῷ μέλει μόνῳ κατεκράτησεν ὥστε οἱ μὲν ἀνεχώρουν προσκυνοῦντες ὡς θεὸν καὶ τὰ ἐξαίρετα τῶν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς δῶρα ἐκόμιζον, καὶ τὸν πλοῦτον ὁ τραγωδὸς ἐβαρύνετο. μετὰ δὲ τὴν ἐβδόμην τῆς ἐπιδείξεως ἡμέραν νόσημα κατέσκηψεν ἐς τὴν πόλιν, καὶ πάντες οὐ τὰς λέξεις σαφῶς, ἀλλὰ τὸ μέλος, ὡς ἕκαστος εἶχε δυνάμειος καὶ φύσεως, ἐκβοῶντες, καὶ διαρροίας ἀκρατοῦς ἅμα ἐπιπεσούσης ἐν τοῖς στενωποῖς παρεθέντες ἔκειντο, κακῶς ὑπὸ τῆς Ἀνδρομέδας ἐπιτριβόμενοι, καὶ ἐχηρώθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἡ πόλις, ὥστε ἐκ τῶν προσοίκων ἐποικισθῆναι. ἀλλ' ἐπ' ἐκείνων μὲν εὐφωνίαν τε ἦν αἰτιάσασθαι καὶ ἀέρος ὑπερβάλλουσιν θερμότητα, ἢ τὸ μέλος διὰ

τραγουδώντας προσεχτικά και όχι πολύ δυνατά. Έπαιζε την Ανδρομέδα του Ευριπίδη. Στη συνέχεια δυνάμωσε τη φωνή και μετά πάλι τη χαμήλωσε, ύστερα πρόσθεσε μια ηχηρή μελωδία, έπειτα την άλλαξε σε γλυκιά. Ήταν η πιο ζεστή περίοδος του καλοκαιριού και το θέατρο ήταν γεμάτο. Τους είπε λοιπόν ο τραγωδός να πάνε να ξεκουραστούν και να γυρίσουν να τον ακούσουν στο τέλος της ημέρας, όταν θα δρόσιζε. Εκείνοι όμως έπεσαν στα πόδια του, κυλιούνταν χάρμω και τον χίλιοπαρακαλούσαν να μην τους στερήσει ποτέ από τέτοια ευτυχία και απόλαυση. Τότε πια ο ηθοποιός παραδόθηκε στην παράσταση και στο πάθος και, παρ' όλο που έλειπαν τα περισσότερα στοιχεία της τραγωδίας, εφόσον απευθυνόταν σε ανθρώπους που δεν καταλάβαιναν τον όγκο και τη βαρύτητα των λέξεων, τη σχετική μορφή, τη χάρη του μέτρου, την περιγραφή των χαρακτήρων, τις αλλαγές στους τόνους, και επιπλέον δεν γνώριζαν την υπόθεση, εν τούτοις, ακόμα και χωρίς όλα αυτά, τους γοήτευσε τόσο μόνο με την καλλιφωνία και το τραγούδι του, ώστε, όταν έφευγαν, τον προσκυνούσαν σαν θεό και του έφεραν για δώρο ό,τι πιο πολύτιμο είχαν, έτσι που ο τραγωδός δεν άντεχε τόσο πλούτο. Μετά την έβδομη ημέρα της παράστασης έπεσε επιδημία στην πόλη και όλοι, τραγουδώντας ανάλογα με τις δυνατότητές του ο καθένας και το φυσικό του χάρισμα όχι τις λέξεις ακριβώς αλλά τη μελωδία, κείτονταν ξαπλωμένοι στα δρομάκια εξαιτίας της ακατάπαυστης διάρροιας που τους βρήκε, καταστρεμμένοι κακήν κακώς από την Ανδρομέδα, με αποτέλεσμα να ερημώσει η πόλη από άντρες και γυναίκες και να εποίκιστεί από τους γειτονικούς λαούς. Στην περίπτωση όμως εκείνων έφταιγε η καλλιφωνία και η υπερβολική ζέστη της ατμόσφαιρας, η οποία έκανε τη μελωδία να λιώσει, περνώντας από τα αφτιά, στα βασικά

τῆς ἀκοῆς ἐπὶ τὰ κύρια τῶν ψυχικῶν ὀργάνων συνέτηξε καὶ διέκαυσεν· ἐπὶ δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων αἱ μὲν αἰτίαι τοῦ πάθους εὐθεώρητοι· περὶ τὰ ἔντερα γὰρ ἦσαν ἅπασαι καὶ ὑπὸ γαστέρα· τὸ δὲ καὶ τινὰς τῶν οὐκ ἀνοήτων πρὸς τοῦτο ὠλισθηκέναι οὐκ ἐς φυσικὴν ἂν τις εἰκότως, ἀλλ' ἐς θειοτέραν ἀνενέγκοι κίνησιν, ποινηλατεῖσθαι σαφῶς τὸ ἀνθρώπινον. [Exc. de sentent. (cod. p. 127, 128) σ. 274 Mai., 79-82 Niebuhr.]

Ὅτι ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μαξίμου στασιάσαντος καὶ βαρβάρων κατὰ Ῥωμαίων ἐκστρατευσάντων φήμη κατέσχε τοὺς βαρβάρους ὡς οἱ Ῥωμαῖοι στρατὸν ὅτι πλεῖστον συλλέγουσι. καὶ συλλογισάμενοι τὸ δεινὸν οἱ βάρβαροι ἐπὶ τὸ σύνηθες ἀνέδραμον σόφισμα, καὶ κατέδυσαν ἐπὶ τὰς Μακεδονικὰς λίμνας. καὶ συμφανές γε ἅπασι κατέστη ὡς ἡ Ῥωμαίων βασιλεία, τρυφὴν μὲν ἀρνούμενη, πόλεμον δὲ αἰρούμενη, οὐδὲν ἀφίησι τῆς γῆς τὸ ἀνήκοον καὶ ἀδούλωτον. ἀλλὰ δεινὸν γέ τι χρῆμα ταῖς τῶν ἀνθρώπων φύσεσιν ὁ θεὸς ἐγκατέμιξεν, ὥσπερ τοῖς ὀστακοῖς τὴν ἐπικίνδυνον χολὴν καὶ τοῖς ῥόδοις τὰς ἀκάνθας, οὕτω ταῖς ἐξουσίαις συγκατασπείρας τὴν ἡδονὴν καὶ ῥαθυμίαν, δι' ἣν, πάντα ἐξὸν ἐς μίαν μεταστῆσαι πολιτείαν καὶ συναρμόσαι τὸ ἀνθρώπινον, αἱ βασιλεῖαι τὸ θνητὸν σκοποῦσαι πρὸς τὸ ἡδὺ καταφέρονται, τὸ τῆς δόξης ἀθάνατον οὐκ ἐξετάζουσαι καὶ παρεκλέγουσαι. [ό.π. (cod. p. 319, 320) σσ. 280-281 Mai., 84-85 Niebuhr.]

Ὅτι ἐπὶ Θεοδοσίου τοὺς πρώτους χρόνους τῆς βασιλείας τὸ τῶν Σκυθῶν ἔθνος ἐξελαυνόμενοι τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Οὐννων διεβεβήκεσαν τῶν φυλῶν ἡγεμόνες, ἀξιώματι καὶ γένει προήκοντες. οὗτοι ταῖς τιμαῖς τοῦ βασιλέως ἐξωγκωμένοι καὶ πάντα ἐφ'

όργανα της ψυχής και να τα κάψει. Στην περίπτωση των συγχρόνων μας όμως οι αιτίες της νόσου εντοπίζονται εύκολα κι έχουν να κάνουν με τα έντερα και το υπογάστριο· αλλά το γεγονός ότι και πολλοί από τους μυαλωμένους ανθρώπους έχουν ολισθήσει προς τα εκεί δεν θα πρέπει να το αποδώσουμε σε κάποια φυσική αλλά σε θεική μάλλον επενέργεια, που έρχεται να τιμωρήσει σίγουρα τον άνθρωπο.

Την εποχή που στασίασε ο Θεοδόσιος ο Μάξιμος και βάρβαροι εκστράτευσαν εναντίον των Ρωμαίων, κυκλοφόρησε ανάμεσα στους βαρβάρους η φήμη ότι οι Ρωμαίοι συγκεντρώνουν αναρίθμητο στρατό. Σκέφτηκαν λοιπόν τα δεινά που τους περίμεναν και κατέφυγαν στο συνηθισμένο τέχνασμα: κρύφτηκαν στις λίμνες της Μακεδονίας. Έτσι έγινε φανερό σε όλους ότι η βασιλική εξουσία των Ρωμαίων, που αρνείται την τρυφή και προτιμά τον πόλεμο, δεν αφήνει ούτε ένα κομμάτι γης ανέγγιχτο και αδούλωτο. Ο θεός όμως πρόσθεσε και ένα κακό στην ανθρώπινη φύση· όπως στους αστακούς την επικίνδυνη χολή και στα ρόδα τα αγκάθια, έτσι έσπειρε και στην εξουσία την ηδονή και τη ραθυμία, εξαιτίας της οποίας, παρ' ότι θα μπορούσε όλη η ανθρωπότητα να ζει μαζί αρμονικά σε ένα κράτος, οι βασιλείς, αποβλέποντας στο θνητό, ρίχνονται στις απολαύσεις, χωρίς να εξετάζουν και να επιλέγουν το αθάνατο της δόξας.

Στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Θεοδόσιου οι Σκύθες διώχτηκαν από τη χώρα τους από τους Ούννους και κατέφυγαν κοντά στον βασιλιά οι ηγεμόνες των φυλών λόγω της υπεροχής τους στα αξιώματα και την ευγένεια. Αυτοί, με φουσκωμένα τα μυαλά από τις τιμές

ἑαυτοῖς ὀρῶντες κείμενα, στάσιν ἐν ἀλλήλοις οὐ
 μικρὰν ἡγείραν, οἱ μὲν ἀγαπᾶν καὶ δέχεσθαι τὴν
 παροῦσαν εὐδαιμονίαν κελεύοντες, οἱ δὲ τὸν οἶκοι
 γεγονότα φυλάττειν ὄρκον αὐτοῖς καὶ μὴ παραβαίνειν
 ἐκείνας τὰς συνθήκας. αὐται δὲ ἦσαν ἀσεβέσταται
 καὶ βαρβαρικὸν ἦθος ἐς ὠμότητα παρατρέχουσαι,
 παντὶ τρόπῳ Ῥωμαίοις ἐπιβουλεύειν καὶ πάσῃ μηχανῇ
 καὶ δόλῳ τοὺς ὑποδεξαμένους ἀδικεῖν, κἂν τὰ μέγιστα
 ὑπ' αὐτῶν εὖ πάσχωσιν, ὥς ἂν τῆς ἐκείνων ἀπάσης
 χώρας ἐγκρατεῖς γένωνται. περὶ τούτου μὲν οὖν ἦν
 αὐτοῖς ἡ στάσις, καὶ διανεμηθέντες ἀπερράγησαν,
 οἱ μὲν τὰ χεῖρω προθέμενοι τῆς βουλῆς, οἱ δὲ τὰ
 εὐσεβέστερα, ἐπικρύπτοντες δὲ ἑκατέρα στάσις τὴν
 πρόφασιν τῆς ὀργῆς ὅμως. καὶ ὁ βασιλεὺς τιμῶν
 οὐκ ἔληγεν, ἀλλ' ὁμοτραπέζους εἶχε καὶ ὁμοσκήνους,
 καὶ πολὺ τὸ φιλόδωρον ἐς αὐτοὺς ἦν· οὐδαμοῦ γὰρ
 ἐξεφέρετο καὶ παρεγυμνοῦτο τὰ τῆς φιλονεικίας. ἦν
 δὲ ἡγεμὼν τῆς μὲν θεοφιλοῦς καὶ θείας μερίδος
 Φράβιθος, ἀνὴρ νέος μὲν κατὰ τὴν ἡλικίαν, γεγονὼς
 δὲ ἐς ἀρετὴν καὶ ἀλήθειαν ἀπάντων ἀνθρώπων κάλ-
 λιστος. θεοὺς τε γὰρ ὠμολόγει θεραπεύειν κατὰ τὸν
 ἀρχαῖον τρόπον καὶ οὐδεμίαν ὑπέστη πλάσιν ἐς
 ἀπάτην καὶ διάκρουσιν, ἀλλὰ γυμνὴν καὶ καθαρὰν
 διέφαινε τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦ βίου, ἐχθρὸν ὑπολαμβάνων
 ὁμῶς Ἀἰῖδαο πύλησιν ὅς χ' ἕτερον μὲν κεῦθη ἐνὶ
 φρεσίν, ἄλλο δὲ εἶπη. γυναῖκα οὖν ἤτησε Ῥωμαίαν
 εὐθύς, ἵνα μηδὲν ὑβρίζῃ διὰ σώματος ἀνάγκην. καὶ
 ὁ βασιλεὺς ἐπέτρεψε τὸν γάμον, καὶ ὁ πατὴρ τῆς
 κόρης, ἐτρέφετο γὰρ ὑπὸ πατρί, καὶ τὸ πρᾶγμα
 ἐθαύμασε, μακάριον ἑαυτὸν ὑπολαμβάνων, εἰ τοιοῦτον
 ἔξει γαμβρόν. τῶν μὲν οὖν ὁμοφύλων ὀλίγοι τινὲς

του βασιλιά και βλέποντας ότι τα πάντα ήταν στο χέρι τους, άρχισαν μεγάλη διαμάχη μεταξύ τους, καθώς άλλοι προέτρεπαν να αρκεστούν και να διαφυλάξουν την τωρινή ευημερία τους και άλλοι να τηρήσουν τον όρκο που είχαν δώσει στην πατρίδα τους και να μην παραβαίνουν εκείνες τις συνθήκες. Αυτές ήταν ιερόσυλες και ανάλογες με τη βαρβαρική κτηνωδία και όριζαν να επιβουλεύονται με κάθε τρόπο τους Ρωμαίους και με κάθε τέχνασμα και δόλο να βλάπτουν αυτούς που τους δέχτηκαν, ακόμα κι αν ευεργετηθούν πάρα πολύ από εκείνους, μέχρι που να κυριεύσουν όλη τη χώρα τους. Γι' αυτά μάλωναν λοιπόν κι έτσι μοιράστηκαν στα δύο και αποσχίστηκαν: η μία μερίδα τάχτηκε με τη χειρότερη επιλογή, η άλλη με την ευσεβέστερη· και οι δυο μερίδες όμως έκρυβαν την οργή τους. Ο βασιλιάς από την άλλη δεν σταματούσε να τους τιμά· τους έβαζε στο τραπέζι του και κάτω από την ίδια στέγη και η γενναιοδωρία του απέναντί τους δεν είχε όριο· διότι δεν εκφραζόταν καθόλου και δεν εκδηλωνόταν η φιλονικία. Αρχηγός της θεοφιλούς και όσιας μερίδας ήταν ο Φράβιθος, που ήταν νέος σε ηλικία αλλά ο καλύτερος απ' όλους λόγω της αρετής και της φιλαλήθειας του. Ομολογούσε ότι λάτρευε τους αρχαίους θεούς και δεν προσποιήθηκε ποτέ για να εξαπατήσει και να γλιτώσει, αλλά σε όλη του τη ζωή υπήρξε αληθινός και καθαρός, θεωρώντας «σαν τις πύλες του Άδη αυτόν που άλλα κρύβει στο μυαλό του κι άλλα λέει»¹⁰. Ζήτησε λοιπόν μια Ρωμαία για γυναίκα του, για να μην εξαναγκαστεί λόγω των σωματικών του αναγκών να βιάσει κάποια. Ο βασιλιάς συγκατατέθηκε στον γάμο, όπως και ο πατέρας της κόρης — γιατί ζούσε υπό την κηδεμονία του πατέρα της — που έμεινε έκπληκτος με ό,τι συνέβη και θεώρησε τον εαυτό του τυχερό που θα είχε τέτοιο γαμπρό. Από τους συμπατριώτες του λίγοι

τὴν εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν ἀγασθέντες τοῦ νεανίσκου πρὸς τὴν ἐκείνου γνώμην ἐχώρησαν καὶ συνειστήκεσαν, οἱ δὲ πολλοὶ καὶ δυνατώτεροι τῶν δεδογμένων ἐξ ἀρχῆς ἀπρίξ εἶχοντο, καὶ πρὸς τὴν ὠδῖνα τῆς ἐπιβουλῆς σφαδάζοντες ἐμεμήνεσαν· ὧν ἦρχεν Ἐρίουλφος, ἀνὴρ ἡμιμανῆς καὶ τῶν ἄλλων λυττωδέστερος. συμποσίου δὲ προτεθέντος αὐτοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως ἀδροτέρου καὶ πολυτελεστέρου, τὴν παροιμίαν ἀποδείξαντες ἀληθῆ τὴν λέγουσαν "οἶνος καὶ ἀλήθεια," τοῦ Διονύσου καὶ τότε ῥήξαντος αὐτοῖς παρὰ πότον τὴν ἐπικρυπτομένην στάσιν, διαλύεται μὲν τὸ συμπόσιον ἀτάκτως καὶ διὰ θυρῶν ἐχώρουν τεθορυβημένοι καὶ παρακεκινηκότες· ὁ δὲ Φράβιθος δι' ἀρετῆς ὑπερβολὴν τὸ καλὸν καὶ δίκαιον κάλλιον ἅμα καὶ θεοφιλέστερον ὀφθήσεσθαι νομίζων, εἰ προσθεῖη τάχος, οὐ περιμείνας ἕτερον καιρὸν, ἀλλὰ σπασάμενος τὸ ξίφος τῆς πλευρᾶς Ἐριούλφου διήλασε. καὶ ὁ μὲν ἔκειτο πεσών, ὄνειροπολήσας τὴν ἄδικον ἐπιβουλὴν· οἱ δὲ *** [Exc. de legat. σσ. 21-22 Par., 52-54 Niebuhr.]

ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΚΑΙ ΟΝΩΡΙΟΣ

"Ὅτι οἱ παῖδες Θεοδοσίου ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔστησαν. εἰ δὲ τὸ ἀληθέστερον, ὅπερ ἐστὶ σκοπὸς ἱστορίας, προστιθέναι δεῖ τοῖς γεγεννημένοις, τὸ μὲν ὄνομα ἦν τῶν βασιλέων, τὸ δὲ ἔργον τῶν μὲν κατὰ τὴν ἐώαν Ῥουφίνου, τὰ δὲ ἐσπέρια Στελίχωνος ἐς ἅπασαν ἐξουσίαν· οὕτω γοῦν οἱ μὲν βασιλεῖς ἐπετάττοντο παρὰ τῶν ἐπιτροπευόντων τὰς ἀρχάς, οἱ δὲ ἐπιτροπεύοντες αἰεὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμουν ὥσπερ βασιλεύοντες, φανερώς μὲν οὐκ ἐναντίας χεῖρας καὶ ὅπλα ἀράμενοι, κρύφα δὲ ἀπάτης καὶ δόλου μηδὲν ὑπολείποντες.

ήταν αυτοί, που από εκτίμηση στην ευσέβεια και την αρετή του νέου υποστήριξαν τη γνώμη του και πήγαν με το μέρος του, ενώ οι περισσότεροι και ισχυρότεροι επέμεναν ακλόνητοι σε όσα είχαν αποφασίσει εξ αρχής και μάνιασαν σφαδάζοντας με τις ωδίνες της συνωμοσίας· αρχηγός αυτών ήταν ο Ερίουλφος, ένας άνθρωπος μισότρελος και πιο λυσσαλέος από τους υπόλοιπους. Όταν ο βασιλιάς τους παρέθεσε ένα συμπόσιο, πιο γενναιόδωρο και πλούσιο απ' ό,τι συνήθως, βγήκε αληθινή η παροιμία «όποιος πίνει λέει την αλήθεια»· έκανε λοιπόν ο Διόνυσος πάνω στο μεθύσι να αποκαλυφτεί η συνωμοσία, με αποτέλεσμα να διαλυθεί το συμπόσιο άτακτα και να αρχίσουν να τρέχουν στις πόρτες μέσα σε σύγχυση και αναταραχή. Τότε ο Φράβιθος, λόγω της υπερβολικής του αρετής, επειδή νόμιζε ότι το καλό και δίκαιο θα φανεί καλύτερο και θεοφιλέστερο, αν προστεθεί σε αυτό και η ταχύτητα, χωρίς να περιμένει άλλη ευκαιρία, τράβηξε το ξίφος του και διαπέρασε την πλευρά του Ερίουλφου. Κι εκείνος έπεσε νεκρός, ονειροπολώντας την άδικη συνωμοσία.

ΑΡΚΑΔΙΟΣ ΚΑΙ ΟΝΩΡΙΟΣ

Στον βασιλικό θρόνο ανέβηκαν οι γιοι του Θεοδόσιου. Αν όμως πρέπει να προσθέσουμε μεγαλύτερη ακρίβεια σε όσα έγιναν, πράγμα που αποτελεί τον σκοπό της ιστορίας, αυτοί ήταν βασιλιάδες μόνο κατ' όνομα, αλλά στην πράξη την εξουσία ασκούσαν ο Ρουφίνος στην Ανατολή και ο Στελίχων στη Δύση. Έτσι λοιπόν οι βασιλείς καθορίζονταν από τους επιτρόπους τους, και οι επίτροποι πολεμούσαν συνέχεια μεταξύ τους σαν βασιλιάδες, χωρίς φανερά να σηκώνουν τα χέρια και τα όπλα ο ένας εναντίον του άλλου, αλλά στα κρυφά συναγωνίζονταν σε απάτη και δόλο.

Σχόλια

ΒΙΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΚΑΙ ΣΟΦΙΣΤΩΝ

1. Στο σημείο αυτό του κειμένου πιθανότατα υπάρχει χάσμα. Το νόημα ωστόσο είναι ευδιάκριτο.

2. Ο Σωτίων ήταν περιπατητικός φιλόσοφος από την Αλεξάνδρεια. Έζησε τον 2ο π.Χ. αιώνα και ασχολήθηκε κυρίως με την ιστορία της φιλοσοφίας. Με το έργο του *Διαδοχαὶ φιλοσόφων* εγκαινιάζει μια σειρά έργων, οι συγγραφείς των οποίων ασχολήθηκαν με τη δημιουργία, την ανάπτυξη και τις αμοιβαίες επιδράσεις των διαφόρων φιλοσοφικών σχολών. Τις *Διαδοχές* χρησιμοποίησε ως πηγή του έργου του ο Διογένης ο Λαέρτιος. Εμπνευστές του υπήρξαν ο Αριστοτέλης και ο Θεόφραστος. Άλλα έργα του Διόκλειοι *ἔλεγχοι*, *Περὶ των Τίμωνος Σίλλων* κ.ά.

3. Ο Πορφύριος ήταν νεοπλατωνικός φιλόσοφος. Γεννήθηκε το 233 μ.Χ. στην Τύρο. Μαθήτευσε στην Αθήνα κοντά στον Λογγίνο. Το 263 πήγε στη Ρώμη και έγινε μαθητής του Πλωτίνου. Μετά τον θάνατο του δασκάλου του, ανέλαβε τη διεύθυνση της σχολής του στη Ρώμη και δίδαξε φιλοσοφία, γραμματική και ρητορική. Αναφέρονται εβδομήντα επτά τίτλοι έργων του με ποικίλο περιεχόμενο, ιστορικό, θρησκευτικό, φιλοσοφικό, μαθηματικό, φιλολογικό, ακόμα και ιατρικό. Υπήρξε πολέμιος

του χριστιανισμού και είχε γράψει 15 βιβλία *Κατὰ Χριστιανῶν*. Ο Πορφύριος τόνισε την πρακτική ωφέλεια της φιλοσοφίας, που οδηγεί στη λύτρωση της ψυχής μέσα από την άσκηση και την αποχή από τις απολαύσεις της ζωής. Πέθανε γύρω στο 304.

4. Οι πληροφορίες που έχουμε για τη ζωή του Φιλόστρατου προέρχονται κυρίως από το λεξικό της Σούδας. Γεννήθηκε ανάμεσα στα 160 και 170 μ.Χ. Σπούδασε στην Αθήνα και ήταν μαθητής του Πρόκλου, του Αντίπατρου του Ιεραπολίτη και του Δαμιανού του Εφέσιου. Έζησε για κάποιο χρονικό διάστημα στη Ρώμη, στην αυλή του αυτοκράτορα Σεπτιμίου Σεβήρου. Γύρω στο 220 επέστρεψε στην Αθήνα και συνέχισε τη διδακτική του δραστηριότητα. Πέθανε μετά το 244, όταν ήταν αυτοκράτορας ο Φίλιππος ο Άραβας. Στο έργο του *Βίοι σοφιστῶν* κάνει αναδρομή στη σοφιστική, αρχίζοντας από τους ιδρυτές της και φτάνοντας μέχρι την εποχή του. Την αντιχριστιανική του προπαγάνδα ασκεί με το έργο του *Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον*, τη βιογραφία του ειδωλολάτρη απόστολου. Άλλα έργα του: *Ἐπιστολαί Ἡρωϊκός*, *Γυμναστικός* και *Εἰκόνες*.

5. Ο Δίων Κοκκηιανός από την Προύσα της Βιθυνίας, που επονομάστηκε Χρυσόστομος, ήταν Στωικός φιλόσοφος και ρήτορας του 1ου/2ου αι. μ.Χ. Εξόριστος από την πατρίδα του και από την Ιταλία ζούσε για χρόνια περιπλανώμενος και φτωχός, με αποτέλεσμα να πάρει τελικά τη μορφή του Κυνικού επαίτη φιλοσόφου. Έγραψε λόγους, δηλαδή, πραγματείες για ηθικά και πολιτικά θέματα ή σύντομες τοποθετήσεις πάνω σε επίκαιρα προβλήματα.

Ο Απόλλων ο Τυανέας ήταν ένας ασκητής-σοφός του 1ου αι. μ.Χ. Σύμφωνα με τον Φιλόστρατο (*Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον*), μελέτησε τη φιλοσοφία του

Πυθαγόρα, του οποίου μάλιστα πίστευε ότι είναι με-
τενσάρκωση, και υιοθέτησε τις αρχές της αυστηρά και
πιστά: αποχή από την οινοποσία και το κρέας, καταδίκη
των αιματηρών θυσιών στους θεούς. Όπως και άλλοι
οπαδοί της νεοπυθαγόρειας φιλοσοφίας, ο Απολλώνιος
περπατούσε ανυπόδητος, δεν έκοβε τα μαλλιά του και
φορούσε μόνο λινά και είχε αποκτήσει τη φήμη του
θεραπευτή και αγίου. Ο Απολλώνιος προβλήθηκε από
κάποιους ειδωλολάτρες συγγραφείς της εποχής ως αντί-
παλος του Χριστού, προκαλώντας το μένος των χρι-
στιανών συγγραφέων εναντίον του, που τον χαρακτήρι-
σαν απλό απατεώνα.

6. Οι οπαδοί του νεοπλατωνισμού τον 4ο αιώνα πε-
ριφρονούσαν τους Κυνικούς, επειδή ο τρόπος ζωής τους
έμοιαζε με των χριστιανών.

7. Το έργο αυτό του Λουκιανού έχει τίτλο *Δημώνακτος
βίος*. Ο Δημώνας ήταν Κυνικός φιλόσοφος του 1ου/2ου
αι. μ.Χ. από την Κύπρο. Πίστευε ότι τα μόνα αγαθά
της ζωής είναι η αυτάρκεια και η γαλήνη της ψυχής,
πρέσβευε τον ενάρετο βίο και επέκρινε την εξαχρείωση
που επικρατούσε στα ήθη της εποχής, τις δεισιδαιμονίες
και την ψευδή φιλοσοφία. Ο Λουκιανός δεν κρύβει τον
θαυμασμό του γι' αυτό τον άντρα, κυρίως για την ακε-
ραιότητά του και την εφαρμογή της διδασκαλίας του
στην καθημερινή του ζωή.

8. Ο Κλαύδιος Τιθέριος Νέρων ήταν Ρωμαίος αυ-
τοκράτορας (41-54) και ιστορικός. Τον διαδέχτηκε ο
Λεύκιος Δομίτιος Κλαύδιος (54-68).

9. Ο Πλωτίνος γεννήθηκε το 205 μ.Χ. και πέθανε
στην Καμπανία της Ιταλίας το 270. Ήταν ο κορυφαίος
των νεοπλατωνικών φιλοσόφων και από τις σημαντικότερες
πνευματικές μορφές της ύστερης αρχαιότητας. Ό,τι
γνωρίζουμε γι' αυτόν το οφείλουμε στον μαθητή του

Πορφύριο. Δάσκαλός του ήταν ένας από τους θεμελιωτές του νεοπλατωνισμού, ο Αμμώνιος Σακκάς. Σε ηλικία σαράντα ετών συνόδευσε τον αυτοκράτορα Γορδιανό στην εκστρατεία του εναντίον της Περσίας· σκοπός του ήταν να γνωρίσει τη φιλοσοφική σκέψη της χώρας. Το 245 εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Ρώμη, όπου ίδρυσε φιλοσοφική σχολή στην οποία δίδαξε για είκοσι πέντε χρόνια. Μαθητές του υπήρξαν πολλοί επιφανείς καθώς και ο αυτοκράτορας Γαλλιηνός. Το γραπτό του έργο επιμελήθηκε ο Πορφύριος χωρίζοντάς το σε έξι Έννεάδες, σε έξι δηλαδή ομάδες που την καθεμιά αποτελούσαν εννέα βιβλία. Σε αυτό πραγματεύεται ζητήματα ηθικής, φυσικής, κοσμολογίας, οντολογίας κ.ά. Αξιοσημείωτη υπήρξε η κοινωνική δράση του. Ο οίκος του ήταν γεμάτος από ορφανά, ενώ πολλές φορές οι πολίτες έθεταν υπό την κρίση του τις διαφορές τους χωρίς ποτέ να αμφισβητήσουν την ετυμηγορία του.

10. Δηλαδή, την πορφύρα.

11. Πρβλ. Θουκυδίδης, Δ', 24.

12. Η φράση ανθρώπων άλσεινων πάτον του αρχαίου κειμένου προέρχεται από τον Όμηρο (Ίλιάς, Ζ 202).

13. Η λέξη άλαοσκοπικήν είναι ομηρική (Ίλιάς, Κ 515).

14. Βλ. Όμηρος, Ίλιάς, Θ 6-27. Στο χωρίο αυτό ο Δίας προσπαθώντας να αποτρέψει τους θεούς να βοηθήσουν τους Έλληνες ή τους Τρώες απειλεί πως θα τους ρίξει στον Τάρταρο. Τους λέει ότι και αν ακόμα δέσουν χρυσή αλυσίδα στον ουρανό και την τραβήξουν όλοι μαζί, δεν θα μπορέσουν να τον ρίξουν κάτω, ενώ εκείνος μπορεί να τραβήξει με την αλυσίδα τη γη και τη θάλασσα μαζί. Ο Ευνάπιος τοποθετεί στα χέρια του Ερμή την ομηρική αλυσίδα, η οποία είναι ο διάυλος πνευματικής επικοινωνίας ανάμεσα στον θεό και στους ανθρώπους, και συγκρίνει τον Πορφύριο με τον λόγιο Ερμή.

15. Ρωμαίοι αυτοκράτορες: Γαλλιηνός Πόπλιος Λικίνιος Εγνάτιος (253-268), Μάρκος Αυρήλιος Γοτθικός (268-270), Τάκιτος Μάρκος Κλαύδιος (275-276), Αυρηλιανός Λεύκιος Δομίτιος (270-275), Πρόδος Μάρκος Αυρήλιος (276-282).

16. Ο Δέξιππος Ερέννιος γεννήθηκε γύρω στο 210 μ.Χ. στο Έρμος της Αττικής. Καταγόταν από το αρχαίο ιερατικό γένος των Κηρύκων. Οι επιγραφές βεβαιώνουν ότι κατείχε πολλά αξιώματα στην Αθήνα. Το 267, επικεφαλής 2.000 Αθηναίων, απέκρουσε Έρουλους επιδρομείς. Το πιο εκτενές έργο του ήταν τα *Χρονικά*, μια παγκόσμια ιστορία που χωριζόταν σε δώδεκα βιβλία. Αρχίζει από τα πολύ αρχαία χρόνια και έφτανε ως τον αυτοκράτορα Κλαύδιο Γοτθικό (268). Την ιστορία αυτή συνέχισε ο Ευάπιος. Άλλα έργα του: *Σκυθικά*, *Τά μετ' Αλέξανδρον* (επιτομή του ομώνυμου έργου του Αρριανού).

17. Νεοπλατωνικός φιλόσοφος από τη Χαλκίδα της Συρίας (περίπου 275-330 μ.Χ.), μαθητής του Πορφύριου. Δίδαξε φιλοσοφία στην Απάμεια, στη σχολή που ίδρυσε ο ίδιος. Ασκούσε μεγάλη επίδραση στους μαθητές του, που τον αποκαλούσαν «θείο». Θέτει πάνω από την πρώτη αρχή του Πλωτίνου άλλη ανώτερη οντολογική βαθμίδα, που ονομάζει «άρρητον αρχήν», ακολουθώντας έναν συγκρητιστικό πολυθεισμό. Από τα δέκα βιβλία του έργου του *Συναγωγή τῶν Πυθαγορείων δογμάτων* σώθηκαν: *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, *Προτρεπτικὸς ἐπὶ φιλοσοφίαν*, *Περὶ τῆς κοινῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης*, *Περὶ τῆς Νικομάχου ἀριθμητικῆς εἰσαγωγῆς*, *Περὶ μυστηρίων*.

18. Βλ. Διογένης Λαέρτιος, 4.6.

19. Πρβλ. Φιλόστρατος, *Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον Γ'*, 15. Οι ίδιες ικανότητες αποδίδονται από τον Απολλώνιο στους Ινδούς Βραχμάνες.

20. Πλατωνική παρομοίωση που τη χρησιμοποιούσαν συχνά οι σοφιστές.

21. Ο Αλύπιος, που αναφέρεται στο σημείο αυτό του κειμένου, είναι άλλο πρόσωπο από τον ομώνυμό του θεωρητικό της μουσικής, που άκμασε τον 3ο ή τον 4ο μ.Χ. αιώνα.

22. Οι μόνες πληροφορίες που έχουμε για τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο του 4ου αι. μ.Χ. Αιδέσιο βρίσκονται στο παρόν έργο του Ευνάπιου.

23. Νεοπλατωνικός φιλόσοφος και συγγραφέας του 4ου μ.Χ. αιώνα από την Απάμεια της Συρίας. Υπήρξε μαθητής του Ιάμβλιχου και φίλος του Μεγάλου Κωνσταντίνου, από τον οποίο όμως θανατώθηκε ως εθνικός. Έργα του αναφέρονται: *Περὶ προνοίας* και *Περὶ τῶν παρ' ἀξίαν εὐπραγούντων και δυσπραγούντων*.

24. Οι Κέρκωπες, πρόσωπα μυθικά, ήταν δύο αδέρφια, που κατάγονταν από την Οιχαλία και έμεναν κοντά στις Θερμοπύλες (Ηρόδοτος, Ζ', 216). Μητέρα τους ήταν η Θεία, μία από τις κόρες του Ωκεανού. Αναφέρονται ως απατεώνες, επίορκοι, ληστές αλλά και κακότευχοι. Ήταν εύσωμοι και πολύ δυνατοί. Παραμόνευαν τους περαστικούς, τους λήστευαν και τους σκότωναν. Η Θεία τούς είχε προειδοποιήσει να φυλάγονται από τον Μελάμπυγο (τον άνθρωπο με τον μαύρο πισινό). Κάποτε συνάντησαν τον Ηρακλή και προσπάθησαν να τον ληστέψουν. Όμως ο Ηρακλής τους αντιλήφθηκε και αφού τους έπιασε, τους έδεσε από τα πόδια στις άκρες ενός μπαστουνιού και τους έβαλε στους ώμους του. Οι Κέρκωπες είδαν τότε τα οπίσθια του Ηρακλή και άρχισαν τα γέλια. Το αποτέλεσμα ήταν ότι ο Ηρακλής διασκέδασε τόσο μαζί τους, που τους άφησε ελεύθερους. Η παράδοση αναφέρει ότι ο Δίας, που δεν ανεχόταν πλέον τις ληστείες και τις αρπακτικές τους διαθέσεις, τους μεταμόρφωσε σε πιθήκους και τους μετέφερε στα δύο μικρά νησιά του κόλπου της Νάπολης, την Proscida και την Ischia. Εκεί διέμεναν οι

ίδιοι και οι απόγονοί τους, οι οποίοι έδωσαν και το όνομα που φέρουν τα νησιά από την αρχαιότητα· ονομάζονται Πιθηκούσες, δηλαδή τα νησιά των Πιθήκων.

25. Βλ. Αριστοφάνης, *Νεφέλαι*, 144-145.

26. Βλ. Όμηρος, *Όδύσσεια* κ, 20.

27. Εννοεί τη Ρώμη.

28. Βλ. Όμηρος, *Ιλιάς*, Ε 83.

29. Οι Μοίρες, μυθολογικές θεότητες, είναι προσωποποίηση του ανθρώπινου πεπρωμένου. Είναι τρεις αδερφές με διακεκριμένες αρμοδιότητες: Η Κλωθώ, που γνέθει το νήμα της ζωής του ανθρώπου, η Λάχεσις, που μοιράζει τους κλήρους, και η Άτροπος, που κόβει το νήμα της ζωής. Άλλοτε περιγράφονται ως κόρες του Δία και της Θέμιδος και άλλοτε ως κόρες της Νύχτας και ανήκουν στην πρώτη θεϊκή γενιά. Η διπλή γενεαλογία ταυτίζεται με τον αμφίσημο χαρακτήρα τους. Ως κόρες του Δία θεωρούνται καλοπροαίρετες θεότητες και όργανα της θεϊκής τάξης. Ως κόρες της Νύχτας όμως γίνονται κακοποιές δυνάμεις και συνδέονται με τις Ερινύες. Λατρεύονταν σε πολλές ελληνικές πόλεις (Αθήνα, Μαραθώνας, Σπάρτη, με ιερό των Μοιρών στην Αγορά, Αμοργός, Δήλος, Δελφοί, Κόρινθος, Επίδαυρος κ.α.).

30. Ύπαινιγμός στους συντρόφους του ομηρικού Οδυσσέα που δοκίμασαν τον λωτό στη χώρα των Λωτοφάγων και από τη γλύκα του ξέχασαν όλα τα άλλα (*Όδύσσεια*, ι 84 κ.ε.).

31. Αναφέρεται στον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Κωνσταντίο (337-361).

32. Σύμβολο της εξουσίας του.

33. Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος* 247a. Η φράση αποτελεί κοινό τόπο στη ρητορική.

34. Ως χαλδαϊκή σοφία νοείται εδώ κυρίως η επιστήμη της αστρολογίας και της μαντικής που αναπτύχθηκε

στη νότια Μεσοποταμία από το σημιτικό έθνος των Χαλδαίων. Οι Χαλδαίοι αρχικά ήταν βάρβαροι νομάδες. Η επέκτασή τους όμως προς βορρά, μέχρι τη Βαβυλώνα, και η συναναστροφή με τους Ασσυρίους βαθμηδόν τους εκπολίτισαν. Με τον καιρό το όνομα Χαλδαίοι δινόταν σε όλους τους κατοίκους του βαβυλωνιακού κράτους. Τόσο πολύ αφομοιώθηκαν με τους Βαβυλωνίους, ώστε κατέλαβαν το ιερατικό αξίωμα που ως τότε ασκούσαν σχεδόν αποκλειστικά οι ντόπιοι. Ο Ησύχιος τους ονομάζει «γένος των Μάγων». Σε μεταγενέστερους αιώνες το όνομα Χαλδαίος απέβαλε την εθνική του σημασία και απέκτησε επαγγελματική έννοια, αποδιδόμενο σε μάγους, εξορκιστές και αστρολόγους οιασδήποτε εθνικότητας.

35. Βλ. Όμηρος, Όδύσεια ρ, 485-6.

36. Νεοπλατωνικός φιλόσοφος από την Έφεσο. Ύπηρξε μαθητής του Αιδέσιου και φίλος του αυτοκράτορα Ιουλιανού. Άσκησε μεγάλη επιρροή στον Ιουλιανό για την αναδίωξη της ειδωλολατρίας και την εξουδετέρωση του χριστιανισμού. Μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα υπέστη διωγμούς, φυλακίστηκε και εκτελέστηκε το 372. Αναφέρεται και ως σχολιαστής των αριστοτελικών Κατηγοριών.

37. Ο Αντωνίνος πέθανε το 390· το Σαραπείο (ή Σεραπείο) καταστράφηκε το 391.

38. Ο Σάραπης ή Σέραπης ήταν θεός που συνδύαζε στοιχεία ελληνικών και αιγυπτιακών θεοτήτων. Η λατρεία του θεωρείται δημιούργημα του Πτολεμαίου του Λάγου (304-283)· σκοπός του Μακεδόνα βασιλιά ήταν να ισχυροποιήσει τους θρησκευτικούς δεσμούς των Ελλήνων και των Αιγυπτίων. Ο Σάραπης αρχικά συνδύαζε τα χαρακτηριστικά του αιγυπτιακού Οσίριδος-Άπιδος και του ελληνικού Πλούτωνα. Όμως, με τη γρήγορη και ευρεία διάδοσή του, απέκτησε χαρακτηριστικά και ιδιό-

τητες και άλλων θεών, όπως του Δία, του Ασκληπιού, του Ποσειδώνα, του Ηρακλή κ.λπ. Η λατρεία του εξαπλώθηκε σε όλη την ελληνιστική και αργότερα ρωμαϊκή επικράτεια και διατηρήθηκε ως τον 3ο αι., οπότε αντικαταστάθηκε από αυτήν του Μίθρα. Κέντρο λατρείας του ήταν η Αλεξάνδρεια, όπου υπήρχε και ο περίφημος ναός του, το Σαραπείο. Στο μουσείο του Βατικανού, στη Ρώμη, ο Σάραπις εικονίζεται ένθρονος, γενειοφόρος, με αυστηρή μορφή· στο κεφάλι του έχει τον μόδιο (σύμβολο πλούτου) και συνοδεύεται από τον Κέρβερο.

39. Πρόκειται για τα δύο από τα πέντε βιβλία ενός καταλόγου γυναικών, που έφεραν τον ιδιαίτερο τίτλο *Ἡοῖαι* (από τη στερεότυπη αρχή των παραγράφων, που άρχιζαν με την έκφραση ἢ οἷη = ή όπως π.χ. η...) και απαριθμούσαν τις γενάρχισσες των ηρωικών γενών. Η πατρότητα του έργου έχει αμφισβητηθεί, αν και το ύφος του είναι ησιόδειο. Δεν αποκλείεται να είναι δημιουργία μιας ησιόδειας σχολής, που διατηρήθηκε για πολύ καιρό μετά τον θάνατο του ποιητή.

40. Βυζαντινός αυτοκράτορας (379-395). Επέβαλε τον χριστιανισμό ως επίσημη θρησκεία και διαίρεσε το κράτος σε ανατολικό και δυτικό.

41. Χριστιανός επίσκοπος της Αλεξάνδρειας.

42. Βλ. Όμηρος, *Όδύσσεια*, η, 59.

43. Βλ. παραπάνω, στον βίο του Αιδέσιου, και σχόλιο 36.

44. Ο Φλάβιος Κλαύδιος Ιουλιανός, γνωστός ως Παραβάτης ή Αποστάτης, ήταν Βυζαντινός αυτοκράτορας των χρόνων 361-363. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 331· σπούδασε εκεί, στη Νικομήδεια και στην Αθήνα και είχε δασκάλους τον Νικοκλή, τον Λιβάνιο, τον Αιδέσιο και τον Μάξιμο, ο οποίος έστρεψε τα ενδιαφέροντά του προς τη νεοπλατωνική φιλοσοφία. Η συγκρητιστική του

πολιτική στον χώρο της θρησκείας επέτρεψε στην ειδωλολατρία να ανθήσει για σύντομο χρονικό διάστημα. Οι περισσότεροι χριστιανοί συγγραφείς τον αναθεμάτισαν και δημιούργησαν μια παράδοση γεμάτη μίσος για τον Ιουλιανό. Η ευρωπαϊκή λογοτεχνία τον παρουσιάζει συνήθως ως τραγική και αμφιλεγόμενη φυσιογνωμία. Τα περισσότερα έργα του προέρχονται από την περίοδο που ασκούσε τα αυτοκρατορικά του καθήκοντα. Μέσα στους λόγους, στις επιστολές και στα εριστικά του συγγράμματα καθρεφτίζονται η μόρφωσή του, οι φιλοσοφικές και πολιτικές του πεποιθήσεις. Πέθανε πολεμώντας το 363 σε μια εκστρατεία εναντίον των Περσών.

45. Είδος φιδιού που πήρε το όνομά του από την ανυπόφορη δίψα που προκαλεί το δάγκωμά της· βλ. Λουκιανός, *Περὶ τῶν διψάδων*, και Αιλιανός, *Περὶ ζώων ιδιότητος* ΣΤ' 51.

46. Εννοεί τη Δήμητρα και την Κόρη, που λατρεύονταν στα Ελευσίνια μυστήρια.

47. Ιερατικό γένος της Ἀττικής, που είχε την επιμέλεια των Ελευσινίων μυστηρίων.

48. Ο Μίθρας στην περσική μυθολογία είναι ο θεός του φωτός. Διαδόθηκε στον ελληνικό κόσμο με τις κατακτήσεις του Αλεξάνδρου. Τον 3ο και τον 4ο αι. η λατρεία του απλώθηκε σε ολόκληρη τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία και αποτέλεσε τον κύριο αντίπαλο του χριστιανισμού. Ως θεός του φωτός συνδέθηκε με τον ελληνικό Ἡλιο και τον ρωμαϊκό Sol Invictus. Στις μιθραϊκές λατρείες συνηθιζόταν ο φόνος ταύρου, το αίμα του οποίου θεωρούνταν ότι γονιμοποιεί τη γη. Ο φόνος του ταύρου από τον Μίθρα ήταν αγαπημένο θέμα της ελληνορωμαϊκής τέχνης.

49. Βασιλιάς των Βησιγότθων (396-410).

50. Βλ. Όμηρος, *Ιλιάς*, Α 218.

51. Καμία από αυτές τις επιστολές δεν έχει διασωθεί.

52. Βλ. Όμηρος, *Ιλιάς*, I, 184.

53. Αφού συνομολόγησε τριακονταετή ειρήνη με τους Πέρσες, πέθανε το 364 στα Δαδάσκανα της Βιθυνίας. Ο θάνατός του αποδόθηκε στις αναθυμιάσεις του πύραυνου ή σε υπερβολική οينوποσία.

54. Ο Βαλεντινιανός ήταν αυτοκράτορας του δυτικού ρωμαϊκού κράτους (364-375) και ο Βάλης του ανατολικού (364-368).

55. Πρόκειται για βασανιστήριο που εφαρμόζαν στην Περσία: ξάπλωναν κάποιον μέσα σε μια σκάφη, τον κάλυπταν από πάνω με άλλη, αφήνοντας έξω το κεφάλι, τα πόδια και τα χέρια του, και τον εξέθεταν κάτω από τον ήλιο μέχρι να πεθάνει φαγωμένος από τα έντομα. Βλ. Πλούταρχος, *Άρτοξέρξης* 16.

56. Βλ. Στράβων, *Γεωγραφικά*, Γ', 154.

57. Η επανάσταση του Προκόπιου έγινε το 365.

58. Ο Νικίας ήταν Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός του 5ου π.Χ. αι. Κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο ακολούθησε μετριοπαθή πολιτική και πέτυχε τη σύναψη ειρήνης με τους Σπαρτιάτες (Νικίειος ειρήνη, 421-418 π.Χ.). Λόγω ηλικίας ήταν η φωνή της διστακτικότητας και της αναποφασιστικότητας, σε αντίθεση με τον νεαρό και τολμηρό Αλκιβιάδη· οι δύο άντρες ήρθαν σε σφοδρή αντιπαράθεση για το θέμα της αθηναϊκής εκστρατείας στη Σικελία.

59. Ίσως αναφέρεται στην επιδρομή των Γόθων το 398.

60. Η μάχη έγινε στην Αδριανούπολη εναντίον των Γόθων (οι αρχαίοι συγγραφείς τους συγχέουν με τους Σκύθες) το 378. Η ήττα των βυζαντινών στρατευμάτων υπήρξε συντριπτική. Ο Βάλης φονεύτηκε σε ένα χωριό, όπου κατέφυγε με τους ακολούθους του.

61. Καλένδες (λατ. *calendae*) ονομάζονταν οι πρώτες δέκα μέρες των ρωμαϊκών μηνών, περίοδος ανάλογη με

τη νουμηνία των Ελλήνων. Οι Ρωμαίοι γιόρταζαν με ξεχωριστές τιμές τις καλένδες του Ιανουαρίου, τον ερχομό του νέου έτους. Αντάλλασσαν επισκέψεις και δώρα και πρόσεχαν τη συμπεριφορά τους, για να τους πάει καλά ο χρόνος.

62. Η Νέμεσις είναι θεότητα, προσωποποίηση της θείας δίκης. Αποστολή της είναι να τιμωρεί το έγκλημα και οτιδήποτε βάζει σε κίνδυνο την παγκόσμια ισορροπία, να πλήττει καθετί το υπερβολικό. Αρχαιότατο κέντρο λατρείας της ήταν η Σμύρνη, όπου υπήρχαν αγάλματα της θεάς και των Χαρίτων. Το σημαντικότερο ιερό της βρισκόταν στον Ραμνούντα της Αττικής, όπου λατρευόταν μαζί με τη Θέμιδα· εκεί υπήρχε το περίφημο λατρευτικό της άγαλμα, έργο του Αγοράκριτου, φημισμένου γλύπτη από την Πάρο.

63. Δαίμονες, ακόλουθοι της Κυβέλης, της μεγάλης φρυγικής θεάς, που οι έλληνες μυθογράφοι θεωρούν ενσάρκωση της Ρέας, της Μητέρας των θεών. Ο οργιαστικός χορός των Κορυβάντων ήταν το χαρακτηριστικό λατρευτικό στοιχείο της Ρέας-Κυβέλης.

64. Περίφημος γλύπτης, χαλκουργός και ζωγράφος του 4ου π.Χ. αι. από την Κορινθία.

65. Αναφέρεται στην επιδρομή των Γότθων το 395.

66. Προφανώς ο Ευνάπιος υπαινίσσεται την καταγωγή του Αψίνη, χρησιμοποιώντας παροιμία της εποχής, που αναφερόταν σε κάποια βίαιη σπαρτιατική μέθοδο.

67. Ο Ευνάπιος αναφέρεται στη συνήθεια των φιλοσοφικών σχολών να στέλνουν τους παλιούς μαθητές στα λιμάνια, προκειμένου να «ψαρέψουν» νέους μαθητές. Εδώ ο καπετάνιος τους οδηγεί όλους στον Προαιρέσιο.

68. Ήταν φθινοπωρινή ισημερία.

69. Βλ. Πλάτων, *Νόμοι* Ζ', 824.

70. Βλ. Πλάτων *Νόμοι* Ε', 730c.

71. Ο Γηρυόνης είναι τρισώματος γίγαντας της ελληνικής μυθολογίας. Κατοικούσε στο νησί Ερύθεια, πέρα από τον Ωκεανό, και είχε στην κατοχή του κοπάδια βοδιών, που τα φύλαγαν ένας βοσκός, ο Ευρυτίων και ένας σκύλος, ο Όρθος (ή Όρθρος). Ο Ηρακλής, με διαταγή του βασιλιά Ευρυσθέα, πήγε στην Ερύθεια και με τη βοήθεια της Αθηνάς σκότωσε τον Γηρυόνη και πήρε τα βόδια του.

72. Τύραννος της Αθήνας· έζησε τα έτη 605-527 π.Χ. περίπου.

73. Τα γεγονότα αυτά αφηγείται ο Όμηρος στη ραψωδία Ω της *Ιλιάδος*.

74. Ύπαινιγμός στην πασίγνωστη μέθοδο του εξοστρακισμού, που εφαρμοζόταν στην κλασική Αθήνα, αλλά και στο παιδικό παιχνίδι με τα όστρακα (βλ. *Άποσπάσματα ιστορικά*, σχόλιο 4).

75. Το ρητό του Αριστείδη αναφέρεται από τον Φιλόστρατο· βλ. *Βίοι σοφιστών*, 583: Κάποιος ρήτορας Αριστείδης συναντήθηκε με τον αυτοκράτορα Μάρκο. Όταν εκείνος του ζήτησε να του δώσει διάλεξη, ο Αριστείδης του είπε να του προτείνει ένα θέμα και να του δώσει μια ημέρα καιρό να το προετοιμάσει, προσθέτοντας: οὐ γὰρ ἐσμέν τῶν ἐμούντων, ἀλλὰ τῶν ἀκριβούντων (δεν είμαστε από αυτούς που ξερνούν τον λόγο αλλά από αυτούς που θέλουν να είναι ακριβείς).

76. Η Θέμις ανήκει στο γένος των Τιτάνων. Είναι η προσωποποίηση της δικαιοσύνης ή του αιώνιου νόμου και θεά της μαντικής.

77. Ρητορικός κοινός τόπος.

78. Η Νομική σχολή της Βηρυτού ήταν διάσημη στον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Η ακμή της διατηρήθηκε από τον 3ο ως τον 7ο αι. (αραβική κατάκτηση). Μεταξύ των καθηγητών της σχολής αναφέρονται οι Τριβωνιανός

(νομικός σύμβουλος του Ιουστινιανού), ο Ανατόλιος, ο Δωρόθεος, ο Κύριλλος, ο Πατρίκιος, ο Δημοσθένης, ο Λεόντιος κ.ά.

79. Χρειαζόταν πράγματι θάρρος, διότι οι αυτοκράτορες Κωνστάντιος και Κώνστας ήταν χριστιανοί.

80. Οι Χάριτες προσωποποιούν την ομορφιά, την αρμονία και τη χάρη. Συνδέονται στενά, όπως και οι Μούσες, με τις εκδηλώσεις του πνεύματος.

81. Με παρόμοια λόγια μιλάει και ο Αλκιβιάδης για τον Σωκράτη (Πλάτων, Συμπόσιον, 220a b).

82. Η θεά Δήμητρα φιλοξενήθηκε, σύμφωνα με τη μυθολογία, από τον βασιλιά της Ελευσίνας Κελεό και γι' αντάλλαγμα δίδαξε στον γιο του Τριπτόλεμο την καλλιέργεια του σιταριού.

83. Πρόκειται για τον ιεροφάντη των Ελευσινίων μυστηρίων.

84. Η Κασταλία πηγή βρισκόταν στους Δελφούς, ανάμεσα στις Φαιδριάδες πέτρες, στη νότια πλευρά του Παρνασσού. Με το νερό της ράντιζαν το ιερό του Απόλλωνα και στην πηγή πήγαιναν και καθαρίζονταν οι ιερείς και οι προσκυνητές.

85. Ρητοροδιδάσκαλος του 4ου αι. μ.Χ. Γεννήθηκε στην Αντιόχεια το 314. Δίδαξε σε δική του σχολή στην Κωνσταντινούπολη, στη Νικομήδεια και στην Αντιόχεια, όπου πέθανε το 393. Ανάμεσα στους μαθητές του ήταν ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο Μέγας Βασίλειος και ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός. Ύπήρξε φίλος του αυτοκράτορα Ιουλιανού. Η λογοτεχνική του παραγωγή είναι τεράστια. Την πρώτη θέση κατέχουν οι Λόγοι του, 62 συνολικά. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν όμως και οι πάνω από 1.500 Επιστολές που μας έχουν παραδοθεί και αποτελούν πλούσια ιστορική μαρτυρία για την πολιτική και την κοινωνία της εποχής του.

86. Ο Σέλευκος Α΄ ο Νικάτωρ (358/354-281 π.Χ.) ήταν αξιωματικός του μακεδονικού στρατού και ιδρυτής του βασιλείου των Σελευκιδών.

87. Η προσαρμοστικότητα του χταποδιού αποτελεί κοινό τόπο (βλ., π.χ., Λουκιανός, *Ἐνάλιοι διάλογοι* 4. 2-3).

88. Ο Εύπολις ήταν Αθηναίος κωμωδιογράφος του 5ου π.Χ. αι., από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της αρχαίας αττικής κωμωδίας μαζί με τον Αριστοφάνη και τον Κρατίνο.

89. Είναι οι μόνες πληροφορίες που έχουμε γι' αυτό τον σοφιστή.

90. Ο Ευνάπιος αναφέρεται στο αξίωμα του αυτοκρατορικού γραμματέα ή επιστολογράφου. Οι άνθρωποι αυτοί ήταν επιφορτισμένοι με το καθήκον να γράφουν τις επιστολές του αυτοκράτορα και άλλα δημόσια έγγραφα. Ο τίτλος τους ήταν *ab epistulis* ή επί των επιστολών. Οι σοφιστές έπαιρναν συχνά αυτό το αξίωμα.

91. Το αρχαίο κείμενο είναι μάλλον φθαρμένο σε αυτό το σημείο.

92. Πρόκειται για τον Αρχίδαμο τον Β΄, βασιλιά της Σπάρτης το διάστημα 469-427 π.Χ.

93. Βλ. Πλούταρχος, *Περικλῆς* 8.

94. Ο Ορειδάσιος από την Πέργαμο ήταν γιατρός του 4ου αι. μ.Χ., φίλος και προσωπικός γιατρός του αυτοκράτορα Ιουλιανού καθώς και του Ευνάπιου. Έγραψε ένα εγχειρίδιο ιατρικής με τον τίτλο *Ἱατρικαὶ συναγωγαί* (70 βιβλία).

95. Εννοεί τον Ασκληπιό, θεό της ιατρικής.

96. Το αρχαίο κείμενο εδώ παρουσιάζει φθορά.

97. Ο Αρχύτας από τον Τάραντα είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος των Πυθαγορείων του 4ου αι. π.Χ. Χαρακτηρίζεται μερικές φορές ως ο θεμελιωτής της μαθη-

ματικής μηχανικής αλλά και ίσως ο σημαντικότερος αρχαίος μελετητής της ακουστικής. Δεν αρκέστηκε μόνο στις επιστήμες και τη φιλοσοφία, αλλά συμμετείχε ενεργά και στην πολιτική ζωή και οι συμπολίτες του τον εκτιμούσαν τόσο ώστε τον εξέλεξαν επτά φορές κυβερνήτη της πόλης τους. Ήταν φίλος του Πλάτωνα. Πολλά είναι τα συγγράμματα που του αποδίδονται (*Περὶ ἀρχῶν*, *Περὶ τοῦ παντός*, *Περὶ τοῦ ὄντος*, *Περὶ τῶν ἀντικειμένων*, *Περὶ τῆς ψυχῆς*, *Περὶ γεωργίας*, *Περὶ τῶν αὐλῶν*), από τα οποία πολλά, ιδίως τα μη μαθηματικά, είναι ίσως έργα μεταγενεστέρων.

98. Βλ. Πλάτων, *Φαῖδρος* 246e.

99. Βλ. Φιλόστρατος, *Βίοι σοφιστῶν* 501.

100. Ο Ορφέας ήταν μυθικός αιοδός, ιδρυτής των μυστηριακών τελετῶν και ιερέας. Ο μύθος του είναι από τους πιο σκοτεινούς και συμβολικούς της ελληνικής μυθολογίας. Άσκησε επιρροή στον πρώιμο χριστιανισμό και μαρτυρείται στη χριστιανική εικονογραφία. Θεωρείται γιος του Οίαγρου και της Καλλιόπης. Σχετικά με τη μουσική του δεινότητα παραδίδονται διάφορες μαρτυρίες: Οι άνθρωποι και τα ζώα στέκονταν ακίνητοι, όταν ο Ορφέας έπαιζε τη λύρα του. Τα πουλιά μαζεύονταν πάνω από το κεφάλι του και τα ψάρια πηδούσαν έξω από το νερό για να τον ακούσουν. Στο άκουσμα του τραγουδιού του χόρευαν ακόμα και οι πέτρες και τα δέντρα. Με ιδιαίτερη έμφαση χρησιμοποιήθηκε ο Ορφέας ως σύμβολο της ποίησης, ενώ ο μύθος του ενέπνευσε πολλούς μουσικούς του μελοδράματος.

101. Κατά τον Πλάτωνα (*Φαῖδρος* 246b) η ψυχή μοιάζει με ένα ζεύγος φτερωτών αλόγων που οδηγούνται από έναν ηνίοχο· από τα δύο άλογα, το ένα είναι ωραίο και καλό και από καλή γενιά, το άλλο το αντίθετο· πρβλ. *Πολιτεία*, 580d-581a, όπου ο αναβάτης ταυτίζεται

με το λογιστικόν μέρος της ψυχής, το καλό ἄλογο με το ἐπιθυμητικόν και το κακό με το θυμοειδές.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

1. Για τον Δέξιππο βλ. *Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν*, σχόλιο 16.

2. Τη φράση *πότιμος λόγος* ως αντίθετη της *άλμυρᾶ ἀκοή* συναντάμε στον πλατωνικό διάλογο *Φαῖδρος*, 243d.

3. Ο Πελοποννησιακός.

4. Η φράση του αρχαίου *ὀστράκου μεταπεσόντος* (ταυτόσημη με την *ὀστράκου περιστροφῇ*) είναι μεταφορά από ένα παιχνίδι με κομμάτια από πήλινα αγγεία (*ὀστρακα*) που έπαιζαν τα παιδιά, τη λεγόμενη *ὀστρακίνδα*: τραβούσαν μια γραμμὴ στη μέση και χωρίζονταν σε δύο ομάδες. Κάθε ομάδα διάλεγε και μια πλευρά του *ὀστράκου*. Πετούσαν μετά στη γραμμὴ το *ὀστρακο* και απ' ὅποια πλευρά έπεφτε, αυτοί που την είχαν διαλέξει κυνηγούσαν, ενώ οι ἄλλοι έτρεχαν (πρβλ. Πλάτων, *Πολιτεία* 521 και *Φαῖδρος* 241b).

5. Σάλιοι λέγονταν τα δώδεκα μέλη του ρωμαϊκού ιερατείου. Το όνομά τους προέρχεται από το ρήμα *salire*, δηλαδή χορεύω, γιατί οι τελετές τους συνοδεύονταν από χορευτικές επιδείξεις. Στη Ρώμη υπήρχαν δύο τέτοια ιερατεία, οι *Salii Palatini*, που είχαν την έδρα τους στον Παλατίνο λόφο και λάτρευαν τον Άρη, και οι *Salii Collini*, που ήταν στον Κυρινάλιο λόφο και λάτρευαν τον Κυρίνο ή Ρωμύλο.

6. Οι Πυθαγόρειοι διαιρούσαν τους αριθμούς σε άρτιους και περιττούς και, επειδή οι άρτιοι επιδέχονται διαίρεση επ' άπειρον, τους θεώρησαν ατελέστερους, συγκριτικά με τους περιττούς, που εμφανίζουν απαρτισμένη ολότητα με αρχή, μέση και τέλος. Ο αριθμός 5, π.χ., έχει αρχή,

τις δύο πρώτες μονάδες, τέλος, τις δύο τελευταίες, και μέση, τη μία μονάδα που είναι ανάμεσα.

7. Οι Χάμαβοι ή Χαμαυοί ήταν λαός της βορειοδυτικής Γερμανίας, που κατοικούσε στη δεξιά όχθη του Ρήνου. Πολεμούσαν ως μισθοφόροι των Ρωμαίων.

8. Βλ. Ηρόδοτος, Γ', 70 κ.ε.

9. Είναι γνωστές οι φιλόδοξες καλλιτεχνικές επιδιώξεις του αυτοκράτορα Νέρωνα, που έδινε δημόσιες παραστάσεις ως ποιητής και κιθαρωδός και υποδυόταν διάφορους ρόλους στο θέατρο.

10. Βλ. Όμηρος, *Ίλιάς* I 313.

ISBN 960-352-574-X